İlâhî Aşk

İbn Arabî

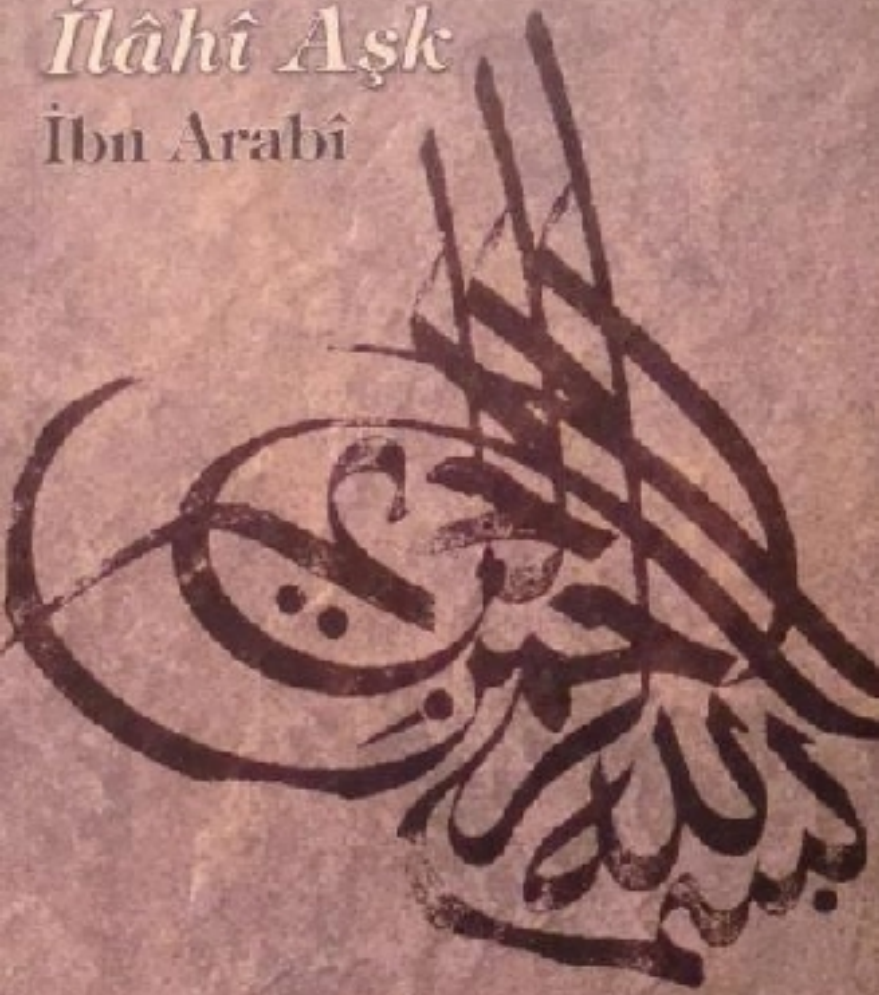

ibn arabi

insan

Bu kitabın yayın hakları Türkiye'de İnsan Yayınları'na aittir.
Anlaşmalı olduğu yabancı yayınevlerinin izni olmadan kitabın tamamının veya bir kısmının elektronik, mekanik, fotokopi veya başka bir yöntemle çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması yasaktır.

İnsan Yayınları

Ilahi Ask

ibn arabi

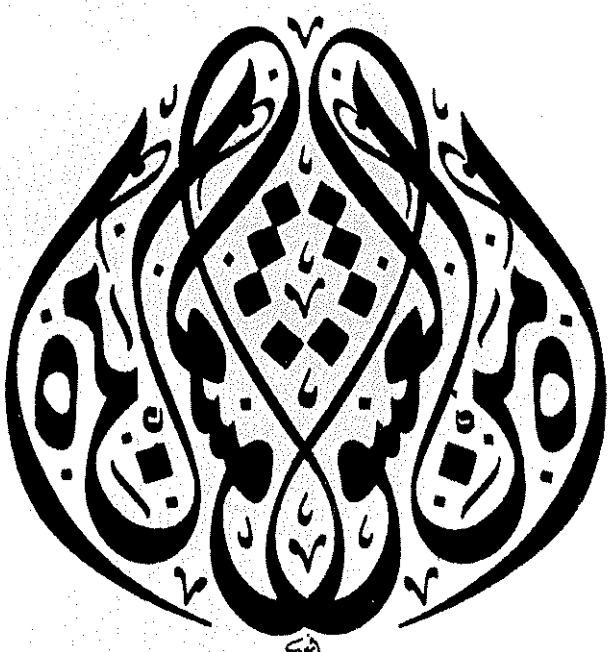

İBN ARABİ: 1165 yılında bugünkü İspanya'nın Murcia (Mürsiye) kentinde dünyaya gelmiş en büyük islâm sufilerinden biri. Din hakikatinin yorumlanmasını bir İnsan-ı Kâmil düzeyinde anlayıp eserlerinde bu şekilde anlatan, yüksek bilgilere mazhar olmuş büyük bir veli. Eserlerinde, Varlığın Birliği perspektifinden bakışla Tanrı, Varlık, İnsan üzerine metafizik açıklamalar getiren İbn Arabi'nin bu sahaya ilişkin yüzü geçkin eseri vardır.

İnsan Yayınları : 41
İslâm Klasikleri Dizisi : 3

Özgün Adı
el-Fütuhât el-mekkiyye isimli eserin 178. bölümü olan «Fi ma'rifeti makâmı'l-mahabbe»nin çevirisidir.

Dizgi, Baskı
Başaran Matbaası

Kapak Baskısı
Orhan Ofset

Redakte ve Tashih
Mahmud Şevki

Kapak ve İçdüzen
Mahmud Şevki

Kapak Hattı
Emin Barın'ın «Ah min'el-Aşk» çalışması.

insan yayınları
klodfarer cd. 27/5 türbe/istanbul
tel: 528 31 56

İlâhî aşk
ibn arabî

Çeviren
Mahmut Kanık

İnsan yayınları

İstanbul - 1988

İÇİNDEKİLER

Giriş 7

Sevginin Temelleri 19

Sevginin Belirtileri 29

İlâhî Sevgi 45

İlâhî Sevgi - Ek 53

Ruhânî Sevgi 65

Tabiî Sevgi 73

Sevginin Adları 83

Sevginin Yanıltmaları 95

Aşıkların Bazı Sıfatları 101

Kur'an'da Aşıkların Vasıfları 115

Aşıkların Çeşitli Halleri Hakkında Anlatılan Öyküler 141

Aşıkların Bazı Sıfatları 157

Sonsöz 207

Dipnotlar 211

GİRİŞ

Elinizdeki eser, Muhyiddin İbn Arabî'nin **Risaletu'l-Fütûhâti'l-mekkiyeti fî ma'rifeti'l-esrârı'l-malikiyyeti ve'l-mülkiyyeti** (Malik ve mülk sırlarının bilinmesine dair Mekke'deki manevî fetihler kitabı) adlı 500 bölümlük eserin 178. bölümünün çevirisidir. Bu bölümün adı, **Fî ma'rifeti makâmı'l-mahabbeh** (Sevgi makâmının bilinmesine dair)'dir ve adı geçen eserin dört ciltlik Beyrut baskısının 2. cildinde 320-362 sayfaları arasında yer almaktadır. Aynı bölüm, Maurice Gloton tarafından **Traité de l'amour** (Albin Michel, Paris, 1986) adıyla Fransızcaya da çevrilmiştir.

Amacımız, geçmişteki şiir anıtlarından ışıklar düşürmektir gönül penceremize. Klasik İslâm edebiyatından esintiler taşımaktır çağımıza. Elinizdeki eser, tarihin kalbinde titreşip duran İslâm edebiyatından doruk noktasına ulaşmış yüksek gerilimli bir duyarlılıktır. Demek ki, Endülüs semasından bir aşk yıldızı daha düşüyor gönlümüze. İlk kez, 1979 da **Diriliş** dergisinde yayımlanan **Güvercin Gerdanlığı, Sevgiye ve Sevenlere Dair** başlığıyla, İbn Hazm'ın aşka dair eseri ufkî boyuttan kayarak düşmüştü gönlümüze. (*) Bu kez gönlümüze düşen aşk yıldızı şakulî boyuttan düşmekte. 13. yüzyıldan yüzyılımıza ruhanî esintiler taşımakta. Böylece aşkın ufkî ve şakulî boyutları bir kez daha çizilmekte. Baştan aşağı gül ve çiçeklerle dolu bir bahçeden bize misk kokuları ulaşmakta. Ruhumuz gıdalanmakta. İslâm Uygarlığının Endülüs yakasından gene bir gül düşmekte penceremize.

(*) Bu eser daha sonra kitap olarak yayınlanmıştır. Bkz. İbn Hazm,**Güvercin Gerdanlığı**, çev: Mahmut Kanık, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985.

Neden aşk, diye bir soru gelecek olursa akla,

«Hiç aşkdan özge şey revâ mı
Sarf etmeğe gevher-i kelâmı» [1] diyelim. Nitekim, bizi Hakikate ulaştıracak ilk ve son noktanın aşk olduğu gerçeği günümüzde de şu dizelerle ne güzel dile getirilmiştir:

«İlk nokta
Başlangıç noktası
Hakikate
Biri dedi
İlk nokta aşktır
Ve öbürü dedi
Aynı zamanda
Son nokta» [2]

Ayrıca, İbn Arabi'nin kaleminden dökülen şu dizelerde de bu gerçeğe değinilmiştir.

«Biz aşktan sudur ettik
Aşk üzerine yaratıldık
Aşka doğru yöneldik
Aşka verdik gönlümüzü.» [3]

Biz de gönlümüzü aşka vererek, ilk ve son nokta olan aşka yöneldik. Bizi Hakikate ulaştıracak başlangıç noktasından yola çıkalım istedik. Fuzulî gibi,

«Ya Rab, hemîşe lütfunu et reh-nümâ bana
Gösterme ol tarîki ki yetmez sana bana» [4]

(Ey Rabbim! Lütfunu daima bana yol gösterici kıl; Sana ulaşmayan yolu bana gösterme!) diye dua ediyoruz.

«Kad enâre'l-ışku li'l-uşşâkı minhace'l-hüdâ
Sâlik-i rah-ı hakikat ışka eyler iktida» [5]

(Aşıklara hidayet yolunu aşk aydınlatır; Hakikat yolunun yolcusu aşka tabi olur.) matlaıyla başlayan gazelinin anlamını yüreğimizde duymak istiyoruz.

İbn Arabî'nin bu eseri bir şaheserdir. Bu eser İbn Arabî'den önce bu konuda söylenenleri içermekte, aynı zamanda onları aşmaktadır. Aşkın bütün boyutları bütün yönleriyle ortaya konulmaktadır.

Muhyiddin İbn Arabî, yani dinin dirilticisi İbn Arabî günümüzde yeniden güncelleşen dirilişin bir piri olarak, bize sevgi hakkında mükemmel bilgiler ve yorumlar sunmaktadır. Bunu da, Kur'an'ın ilgili ayetleriyle, Hz. Peygamberin sözleriyle, son derece güzel şiirlerle, pek çok erkek ve kadın velilerin öyküleriyle, gerçek aşıkların çok değişik sıfatlarıyla, dahası bizzat kendisinin yaşadığı ve tattığı sevgilerle, kendinden önce sevgi üzerine şiir yazan şairlerin şiirlerinden seçtiği ilginç örneklerle yapmaktadır.

Hemen herşeyin yalnızca madde planında ele alınmaya çalışıldığı, aşkın yalnızca tabii yönüyle ilgilenildiği günümüzde, sevginin ruhaî ve ilahî yönünden ortaya konulması kimilerine şaşırtıcı gelebilirse de, kanımızca bir konuyu bütün yönleriyle ortaya koymak en sağlıklı yoldur. Bu nedenle, İbn Arabî'nin, en somut biçiminden en soyut biçimine kadar, aşkı bütün yönleriyle ortaya koyduğu bu eserini çevirmekten dolayı mutluyuz.

İbn Arabî'ye göre, aşkın tanımı yapılamaz. Aşk ancak tadılır. Tadan da aşkın ne olduğunu anlatamaz. Sevgi evrenseldir. Annenin çocuğunu sevmesi, karı kocanın birbirini sevmesi, ilahî bir sır olarak, gayesi «bir tenle bir teni, bir canla bir canı kavuşturmak» olan sevginin evrenselliğine en güzel örnektir.

Aşk kendi içinde her zaman olumludur. Özü itibariyle dirilticidir, birleştiricidir ,kavuşturucudur. Fakat aşkın özünü, mahiyetini bozanlarda nefrete, kine ve yıkıma dönüşür. Allah bu tür çirkin durumları sevmez. Çünkü «Allah güzeldir, güzelliği sever.» Bütün aşkların nihaî noktası ilahî aşktır. Asıl olan sevgi Allah için Allah'da sevmektir, Allah'ı sevmektir. O'nun sevgisiyle dirilmektir. O'nun sevgisinde dirilmektir.

İbn Arabî'nin hayatı ve eserleri hakkında burada bilgi vermemiz gerekirse, kısaca şunları söyleyebiliriz.

Tam adı şöyledir: Muhyiddin Ebu Abdullah Muhammed İbn Ali İbn Muhammed ibn Ahmed ibn Ali ibn Arabî el-Hatemî et-Taî el-Endülüsî. Muhyiddin İbn Arabî, Şeyh-i Ekber, Sultanü'l-arifîn, Hatemü'l-evliya, Kutb-ü Hümam, İbn Arabî diye de anılır. Endülüs'te İbn Seraka diye bilinir. Hicrî 543 de Fas'da ölen ünlü bilgin Ebu Bekir ibnü'l-Arabî ile karıştırılmaması için, adı harf-i tarifsiz olarak İbn Arabî diye kullanılagelmiştir.

7 Ağustos 1165 Cumartesi günü (Hicrî 27 Ramazan 560 kadir gecesinde) Endülüs Sultanı Muhammed ibn Said ibn Merzeniş zamanında Mürsiye'de dünyaya gelmiştir. Dedesinin adı Muhammed, babasınınki Ali ibn Muhammed'di. Babasının kültürlü ve

seçkin biri olduğu anlaşılmaktadır, çünkü İbn Merzeniş'in arkadaşıydı. Aynı zamanda o dönemin ünlü bilgini İbn Rüşt' (1126-1198) ün de yakın dostuydu. Babası İbn Arabi'yi çocukken İbn Rüşt'le tanıştırmıştır ve aralarında çok ilginç bir konuşma geçmiştir. İbn Arabi soylu, kültürlü, maddi ve manevi dereceleri yüksek olan bir ailenin tek erkek çocuğuydu. Sekiz yaşında ilim tahsili için İşbiliye'ye gitmiştir. Burada İbn Beşküval ve ünlü hadis bilgini Ebu Muhammed gibi bilginlerden ilim tahsil etmiştir. Yirmi yaşında tasavvuf yoluna girmiştir. İbn Arabi'nin ilk hanımı Meryem adını taşımaktadır. Ruhaniyet sahibi bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Bu kadından Zeynep adında bir kızı olmuştur. Zeynep harika bir çocuktur. Daha kundaktayken düzgün bir dille konuşabiliyor ve bazı ciddi sorulara cevaplar verebiliyordu. İbn Arabi bu kızı için **Zeynebiyyat** diye şiirler yazmıştır (6).

«İbn Arabi orta boylu, beyaz tenliydi. Altın rengine çalan sarı saçları uzun ve dalgalıydı. Zayıf da değildi şişman da değildi. İri gözlüydü, berrak sesliydi. Pek yüksek sesle konuşmazdı. Gerekmedikçe gülmezdi. Gözlerinde devamlı bir yorgunluk izleri vardı.» (7)

İbn Arabi daha sonra Doğuya seyahate çıkmıştır. Kuzey Afrika, Tunus ve Mısır'a uğrayarak Mekke'ye gitmiş, oradan Bağdat ve Musul'a uğramış, oradan da Anadoluya geçmiştir. Konya'ya yerleşmiş ve burada Sadreddin Konevi'nin dul annesiyle evlenmiş, Sadreddin Konevi'yi (ö. 672 hicri) yetiştirmiştir. Sonra Malatya'ya uğramış, burada tekrar evlenmiştir. Oğlu Sadeddin burada doğmuştur. Daha sonra Şam'a gitmiş ve Hicri 638 de, miladi 16 Kasım 1240 da Şam'da vefat etmiştir. Şam'ın Salihiyye bölgesine, Kasyon dağı eteğine defnolunmuştur. Oğlu Muhammed Sadeddin (h. 617-656) ve Muhammed İmamüddin (ö. 667 h.) ve kızı Zeynep aynı yerde yatmaktadır.

Kendisinin bildirdiğine göre, İbn Asakir, Ebu'l-Ferec, İbn Cevzî, İbn Sekine, İbn Ülvan Cabir bin Ebu Eyyub gibi elli dört zattan zahiri ilimleri tahsil etmiştir. Ayrıca Şeyh Ebu Medyen el-Magribi, Cemaleddin Yunus bin Yahya el-Kassar, Ebu Abdullah et-Teyemmi el-Fasi, Ebu'l-Hasan ibn Cami gibi zatlardan batını ilimleri tahsil etmiştir. **Füsusü'l-Hikem** ve **Fütuhat-el-Mekkiye** gibi eserleri büyüklüğüne birer delildir. Hızır aleyhisselam'la karşılaşması irfan ehlince bilinen bir gerçektir.

Sayıları beşyüze ulaşan eserlerinin birçoğu tasavvufa dairdir. Bu nedenle büyük tepkilere maruz kalmış bu sebepten ölümünden sonra, kabrinin yerini belirsiz etmişlerdir. «**İza dahale'ssinü fi-Ş-**

şini zahara kabru muhyiddin» (Sin şına girdiğinde Muhyiddin'in kabri bulunur.) kerametli sözüyle Osmanlı Sultanlarından Yavuz Sultan Selim Şam'ı fethedince İbn Arabi'nin kabrini buldurmuş ve üzerine mükemmel bir türbe ve de ayrıca türbenin yanına bir cami, bir de dergâh yaptırmıştır. İkinci Abdülhamid zamanında türbesi restore edilmiştir [8]. Türbesinde bir dörtlük ve kendisinin bir beyti yazılıdır.

«Kabrü muhyiddin ibnü'l-Arabî
Küllü men lazebehu ev zârehu
Kadıyet hâcatühu min ba'di ma
Gafara'l-Bariü lehu evzarehu.» [9]

(Muhyiddin ibn Arabi'nin kabridir bu; Kim ona bağlanırsa ya da onu ziyaret ederse, ihtiyaçları giderilsin ve Allah günahlarını affetsin.)

«Felikülli asrın vahidün yesmu bihi
Ve ene li baki'l-asri zake'l-vahidü.» [10]

(Her asır büyük bir şahsiyetin adıyla anılır; bundan sonraki asırlar da benim adımla anılacaktır.) Bu kıtayı ve bu beyti Bursalı Tahir Bey'in **Tercüme-i hal ve fazâil-i Şeyh-i Ekber** adlı eserinden alıntılıyoruz. Adı geçen kitapta İbn Arabi'nin hayatı, bazı mankıbeleri anlatılmakta ve eserlerinin tam bir listesi verilmektedir. 439 tane eserinin adı bu listede zikredilmektedir. (Adı geçen eser Diriliş dergisinin 55-60 sayıları arasında da tefrika edilmiştir.) Burada yalnızca bir bölümünü çevirmiş olduğumuz **Fütûhatü'l-Mekkiyye** hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Fütûhat İbn Arabi'nin en önemli eseridir. Onun bütün fikirlerini aşağı yukarı içermektedir. Onun uzun tahsil hayatının ve derin araştırmalarının bir meyvesidir. Bu eserini Hicri 599 da Mekke'de yazmaya başlamıştır. Ortadoğuyla Mekke arasında yaptığı geziler sırasında, 30 küsur yılda tamamlanmıştır [11].

İbn Arabi **Fütûhat'ın girişinde** eserini dostu ve üstadı Abdulaziz el-Mahdavi'ye ithaf etmiştir. Bu zat Ebu Medyen (ö. 594 h.)' in öğrencisidir. İbn Arabi bu zatı bir çok defa Tunus'da ziyaret etmiştir. **Risaletü Ruhü'l-Kuds** adlı eserinde bu zatın geniş bir biyografisini vermiştir .Bu eser, İbn Arabi çağının bir aynası ve o dönemde İslâm dünyasında olup biten olayların bir yorumudur. Hicri altıncı, miladî onikinci yüzyıldayız. İslam kültürü doruk noktasına ulaşmış. Edebiyat bütün türlerinde ilerlemiş. Dilbilim,

tabii ilimler, matematik ve felsefe en ileri düzeye ulaşmış. Şer'i ekoller İslâm âleminde hayatın sosyal, ekonomik ve siyasal yönünü düzenlemekte. Bu yapı içinde sufiler kendi çevrelerinde yüksek noktaya ulaşan edebiyatları ve öğretimleriyle çok geniş bir etki alanı meydana getirmiş durumdalar. İşte böyle bir dönemde, bu eser İslâm Medeniyetinin ve düşüncesinin kaynağından su içmek isteyenleri kana kana sulamıştır. Eser yazılır yazılmaz, bütün öğrencileri onu bir an önce okumak için can atmışlardır. Eser kuşaktan kuşağa, elyazmalar, daha sonraları matbu nüshalarla aralıksız geçmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Sanatseverlerin gözünü kamaştıracak süslemelerle ve yazı çeşitleriyle Prenslerin ve Zenginlerin elde etmek için can attıkları bir eser olma niteliğini korumuştur. Doğuda ve Batıda kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur. Süleymaniye kütüphanesinde yüzden fazla nüshası vardır. Konya'da ve Bursa'da yazma ve matbu nüshaları vardır. **Fütuhat**'ın yeni baskıları da yapılmıştır: Beyrut ve Kahire baskıları en ünlüdür.

Fütuhat'ın özetleri de yazılmıştır: Abdul Vahab eş-Şarani'nin «**El-Kibritü'l-Ahmer** ve **Levâkihu'l-Envâr**'ı bir örnektir. Türkçe Farsça ve Fransızcaya kısmi tercümeleri yapılmıştır.

Fütuhat yukarıda da söylediğimiz gibi 560 bölümden oluşmuştur. Bu bölümler kendi içinde altı ana bölüme ayrılmıştır:

1 — El-maarif, 73 bölümdür (Öğretiler).
2 — El-muamelat, 116 bölümdür (Uygulamayla ilgili).
3 — El-Ahval, 80 bölümdür, (haller)
4 — El-menazil, 114 bölümdür, (menziller)
5 — El-münazalat, 78 bölümdür, (buluşmalar)
6 — El-makamat, 99 bölümdür, (makamlar).

Birinci bölümde, İbn Arabi temel öğretisini ortaya koyuyor. Bu bölüm onun sisteminin ve Varlık görüşünün teorik yanını oluşturmaktadır. İkinci bölümde, Hakikat yolcusunun manen ilerlemesi ve şahsî olgunluğunu sağlaması için gerekli olan muameleleri anlatmaktadır. Üçüncü bölümde, sufinin geçmesi gereken haller ve Hakk'a doğru yükselirken karşılaşacağı durumlar söz konusu edilmektedir. Dördüncü bölümde, manevî menziller, duraklar ele alınıyor. Sufi bu menzillerden birer birer geçmek zorundadır. Beşinci bölümde, Hakikat yolcusunun Sevgili'yle yüzyüze buluşacağı yerler açıklanıyor; ruhun sevgiliyle buluşması anlatılıyor. Ruh Köşkünü ve Yitik Cenneti yeniden bulmak için, insanın göğüslemesi gereken büyük bir savaştır bu. Son bölümde sufi, var-

lığın yüksek makâmlarına, mükemmelliğin nihai aşamalarına ulaşır.

İbn Arabi'nin hayatı ve eserleriyle ilgili olarak, Fransızca çeviride yer alan bir kronolojiyi burada veriyoruz.

MUHYİDDİN İBN ARABİ (1165-1240)

— **İlk Dönem: Endülüs**

1165	Mürsiye	Doğumu 17 Ramazan 560 Hicri; 28 Temmuz 1165 Miladi.
1173	İşbiliye	Mürsiye El-Muvahhitler tarafından işgal edildikten sonra İşbiliye'ye hareket eder. Orada Kur'an, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Sarf ve Nahiv ve Edebiyat tahsil eder.
1179	Kurtuba	Burada İbn Rüşt'le karşılaşır.
1184	İşbiliye	Tasavvufi Yola girer.

— **İkinci Dönem: Kuzey Afrika'ya yaptığı yolculuklar**

1193	Tunus	Kuzey Afrikaya gitmek üzere Endülüs'ten ayrılır. Burada Şeyh el-Mehdevi'yi ziyaret eder. **Ruhü'l-Kuds** adlı eserini ona ithaf eder.
1194	Fez	El-Muvahhit Yakup el-Mansur'un Hıristiyanlara galip geleceğini önceden haber verir.
1195	İşbiliye	Yeniden Endülüs'e döner. Amcasından hadis desrleri alır.
1195	Fez	Miracı ve Nur makamına yükselişi: **Kitabu'l-İsra ilâ makami'l-esra** adlı kitabını yazar.
1196	Fez	Allah kendisine «Hatemül-evliya olduğunu bildirir.
1197	Mürsiye Gırnata ve Elmeriye	Allah'tan aldığı ilahi bir emirle **Mevâki'ün-nücûm** adlı eserini yazar.
1198	Kurtuba	İbn Rüşt'ün cenaze merasimine katılır.
1200	Marekeş	Kurbiyyet makamına erişir. Kürsi'yi keş-

		feder. Doğuya gitmek üzere Allah'tan emir alır.
	Becaya	İlahi nücûma ve hurufa katılır.
1201	Tunus	Hızır ile karşılaşır. **İnşâü'd-devâir** adlı eserini kaleme alır.
1201	Kahire, Kudüs	Doğuya hareket eder.

— Üçüncü Dönem: Doğuya yaptığı yolculukları

1201	Mekke	Nizam Ayn eş-Şems adında çok güzel, yetişkin, kültürlü ve manevi yönü kuvvetli bir genç kızla tanışır. Bu kız **Tercümanü'l eşvak** adlı şiir kitabının ilham kaynağı olur.
1203	Mekke	Eserlerinin dördünü burada tamamlar: **Mişkâtü'l-envâr, Hilyetü'l-abdâl, Tâcü'r-resâil, Ruhü'l-Kuds.** Ayrıca **Fütûhatü'l-Mekkiyye** adlı büyük eserine burada başlar.
1204	Bağdat	Bağdat ve Musul'a gitmek üzere Mekke'den ayrılır. Burada Hızır ile yeniden karşılaşır. Büyük eseri **Et-Tenezzülatü'l mevsiliyye**'yi yazar.
1206	Malatya	Anadolu'ya gelir.
	Kudüs	Kahireye giderken Kudüs'e uğrar.
	Kahire	Resmî din bilginlerinin kendisine düşman olması karşısında bütün Filistini dolaşarak yeniden Mekke'ye gider.
1207	Mekke	Mekke'de hadis öğrenimini sürdürür.
1209	Halep	**Et-Tecelliyât** adlı eserinin yayımlanmasına izin verir. **Risalatü'l-envar** adlı eserini kaleme alır.
1210	Konya	Konya'da Sadreddin Koneviyle karşılaşır. Sadreddin onun en büyük öğrencilerinden biri olur. Daha sonra Sadreddin onun üvey oğlu durumuna gelir. Üvey babasının en yetkin yorumcusu olur.

1211	**Bağdat**	Büyük Şeyh Şihabüddin Ömer es-Sühreverdi ile karşılaşır.
1212	**Bağdat**	Kral Keykavus ve onun hamisi için, Hıristiyan tebeaya nasıl davranılacağına dair bir **Risale** yazar.
1213	**Halep**	Bir süre Halep'te kalır.
1214	**Mekke**	Şiir kitabı **Tercümanü'l-eşvak**'ı burada tamamlar.
1215	**Halep**	Öğrencilerinin isteği üzerine **Zahâirü'l-alak** adlı kitabının bir yorumunu, şerhini yazar.
1215 - 1219	**Malatya**	Kral Keykavus tarafından Anadoluya davet edilir. Aşağı yukarı beş yıl kadar kalır. Bu kralın Antiyoş'da Hıristiyanlar üzerine galip geleceğini önceden haber verir. Bu arada bazı eserlerinin yayınlanmasına izin verir: **Kitap Makamü'l-Kübra, Menzılü'l-Menazil**

— **Dördüncü Dönem: Şam**

1223 - 1240	**Şam**	Hükümdar Malik el-Adil tarafından Şam'a davet edilince, kesinkes buraya yerleşmeye karar verir ve ölünceye kadar yaşamını Şam'da sürdürür. Önemli eseri **Fütûhatü'l-Mekkiyye**'yi burada tamamlar. **Füsûsü'l-hikem** adlı en önemli eserini yazar. **Divanü'l-ahbar** adlı eserini de tamamlar. 16 Kasım 1240'da (miladi), 26 Rebiülahir 638 de (hicri), Hakk'ın rahmetine kavuşur [12]. Kaddesallahu sırrahu.

Bu çeviride bazı özel terimleri kullanmaktan kaçınmadık. İlahî Aşk söz konusu olunca bu terimler kaçınılmazdı. Kitapta geçen ayetlerin sure ve ayet numaralarını hemen belirttik. Gerekli görülen yerlerde notlar ekledik. Elden beldiğince Arapça metne sadık kalmaya bununla birlikte Türkçenin yapısını ve özelliğini korumaya çalıştık, Şiirlerin çevirilerinde, anlama ağırlık vermekle birlikte, şiirselliği de vermeye çaba gösterdik.

Böyle bir eseri çevirmekten dolayı mutluyuz. Allah'a hamd olsun!

Mahmut KANIK

NOT: Çevirisini sunduğumuz eserde geçen hikemî ve irfanî terimlerin daha iyi anlaşılabilmesi için okuyucunun şu eserlerin ilgili bölümlerine müracaat etmesi faydalı olacaktır. Bkz. Abdulkerim Kuşeyrî **Kuşeyrî Risalesi**, hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1978; Kelabâzı, **Doğuş Devrinde Tasavvuf**, hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1979.

İlâhî Aşk

İbn Arabî

هُوَ

SEVGİNİN TEMELLERİ

Bismillâhirrahmanirrahîm

Sevgi bir nisbettir, hem Tanrı'yı ilgilendiren hem insanı
İlmimiz bilmese de bu ilişkinin sırrını.
Sevgi bir zevktir bilinmez hakikati
Allah, Allah! Ne tuhaf değil mi?
Sevginin nedenleri sarıyor beni özüyle
Varlık ve yokluk gibi iki zıt elbisesiyle
Allah'ın varlığı bile sevgiyle bilinir
O'na benzer değiliz ama, bizde de O'nda da o görülür
Ey Allahım affet beni, beni ve söylediklerimi
Şüktür kabilinden söylüyorum ben bunları.

Aynı konuda aşağıdaki dizeleri söylüyorum :

Ben kendi zâtımı sevdim, Bir'in ikiyi sevişi gibi
Sevgi O'ndandır: Tabiî ve ruhanî,
İlahisi de O'ndandır, Kur'an ayetleriyle belli
Hüda nurunun sözleri sana geldi
Sen soruyorsun, oysa sorularını anlamıyorum ben
Hangi sevgiden, hangi mizandan söz ediyorsun sen
Her sevginin bir başlangıcı var Rabb'ın sevgisinden özge
İlmim doğruluyor: İkinci yok O'ndan öte
Her aşkın bir başı vardır, sonu yoktur tabiî aşkın dışında
İki aşk var ki tanımına güç nerde
Ah bir kez anlasan o iki aşkın ne olduğunu
Ne kaybolur gider ne de vardır o ikisinin sonu
Sevginin gayesi kavuşturmaktır insanda
Bir teni bir tenle, bir canı bir canla
Oysa Rahman'la kavuşma gayesi «ebediliğe» ermektir (13)
Çünkü sevginin güzelliği ancak O'nun Güzelliğinin bir parçasıdır

O'nu anlatamadıysam, nefsim kimi sevdiğimi bilmiyor demektir
Çünkü O'nu anlatmak için daha deliller gerektir.

Gene aynı konuyla ilgili olarak aşağıdaki dizeleri söylüyorum :

Ben sevginin sevgilisiyim, ah bir bilseniz
Sevgi de bizim sevgilimiz, ah bir anlasanız
Eğer benim niyetimi anlarsanız
Yüce Allah'a hamd ediniz
Biliniz, niçin çevremdekiler sözlerimden yüz çevirdiler
Çünkü benim sözlerimi anlamaktan çok uzaktı onlar
Niçin açık seçik gösterdiğim şeylere gözlerini kapadılar
Ve varlığımdaki sevgilimi görmediler
Sevmedim ben O'nun halkından hiç kimseyi
Anlayınız, hayır, hayır, varlığımdan başka kimseyi
İlahî niteliklere büründüğümden beri O'nun zuhûr yerine döndüm
Evet tam öyle oldum, öyleyse bana bağlanınız
Ben Allah'ın ipiyim yaratılışınızda, bunu iyi biliniz
Öyleyse kul olarak hizmete koyulunuz kapıma geliniz
Zeyneb'i Nizam'ı ya da İnan'ı
Seviyorum dersem, o zaman iyi anlayınız ki
Bu bir simgedir eşsiz ve sonsuz güzel
Ki ardında çok değerli ve yaldızlı bir giysi var
İşte ben onu giyenin üzerindeki giysiyim
O giysiyi giyen kimdir bilinmez
O giysinin içinde vaktiyle Hallac'ın dediği var (14)
Öyleyse geliniz, neşelenininiz, sevininiz
Aşk hayatına yemin olsun ki ne zaman O'nu müşahade etsem
O gelir önümde belirir sizi müşahede edeyim diye
Göz göremez Allah'ı olduğu gibi
Her an ve her durumdadır, fakat yok gibidir sanki.

Gene aynı konuyla ilgili olarak aşağıdaki dizeleri söylüyorum :

Varlık bir harftir sen onun anlamısın (15)
Hayatta bir emelim yok O'ndan başka

Harf bir anlamdır, anlamı kendindedir
Göz görmez o anlamdan başka hiçbir şey
Kalb gider gelir fıtratının bir gereği
Kâh şekline o harfin kâh anlamına
Tanrı Yücedir, hiç kimse O'nu içeremez
Ama biz O'nu kalbimize sığdırırız [16]
Bunu ben demiyorum, Tanrı böyle diyor
İyi bilin o ilahî söz bu anlama geliyor
Hak oraya yerleşmek isteyince
Yarattı halkı Kendisi için ve bir suret verdi güzelce
Varlığımın özü O'nun suretinin özüdür [17]
Bu sahih vahiydir, O'ndan başkası bunu anlayamaz
Allah en büyüktür O'na benzer hiçbir şey yoktur
O'nun dışında bir şey yoktur, herşey O'dur
Öyleyse göz bir başka varlığı ancak yok görür
İdrak edilen varlık O'dur, evet bu doğrudur
Öyleyse Allah ancak kendini görüyor
Bu sözü iyi anlayınız ki iyi bilinsin, ne kastediliyor, kimden geliyor.

Gene aynı konuyla ilgili olarak şunları yazdım :

Manevi bir haldeydim, Hakk'ı gördüm, bu dizelerdeki manaları bana söyledi. Bana, hiç duymadığım bir isimle, sadece o manevî hal içindeyken duyduğum bir isimle «Evlerin şahini» (Bazdiyar) diye seslendi [18]. Bu ismin anlamını *O*'na sordum. *O* da bana «Evi korunan kişi» dedi. İşte bu dizelerdeki anlam budur. Bu kitapta bu konuyu uzun uzun anlattım. Şimdi burada yaptığım ise, o manevî halin sadece bir tasviridir.

Seni evimde tuttum suretim [19] *izhar olsun diye*
Seni tesbih ederim, tenzih ederim, Sen ki bende tecelli ediyorsun
Gözlerin bakmadı benim kadar kâmil bir kimseye
Hiçbir göz bakmadı Senin gibi bu varlığa
İmkân açısından hiç kimse yoktur Sen'den daha mükemmel
Bu konuda şeriattan delil getirdin, çok açık
Hangi kemal olursa olsun, hep Sen'sin söz konusu

Hangi görünüşte olursa olsun hep O'dur O
Yaratılışımı Âdem'in suretinde ortaya çıkardın
Şer'î ölçüler içinde buna iman ettim ben
Bu imkân içinde olsaydı Sen'den daha mükemmeli
Kuşkusuz kusurlu bir varoluş olurdu bende
Gelmemiştir âleme bir varlık benden daha mükemmeli
Çünkü benim varlığım suretinde belirginleştin Sen.

Gene aynı konuyla ilgili olarak şunları söylüyorum :

Allah en büyüktür, her varlık O'nunla gelişir büyür
O Seyyid'dir ve Sameddir, en Yücedir, en Sevgilidir
Güneş bize ulaşır, biz güneşi idrak ederiz
Evet O'ndan gelmektedir sevgi, bağış, iyilik ve feyz
Biz O'nu görüyoruz apaçık ortadadır O
Öyle bir tecelli ki hiç kimse erişemez
Nuru engelliyor bizi, O'na bir keyfiyet vermemizi
Keyfiyeti olmayanın birliği nasıldır ki?
Oysa O'nun ne bir cismi, ne bir hali, ne de sayısı vardır.

Gene aynı konuyla ilgili olarak şu şiiri söylüyorum :

Koş acele et yeniden ele geçirmek için ömründen geçip gideni
Koş acele et yolculuğunda azık olarak almak için Rahman'ı
Sevgiyle söyle O'na: Ey gönlümün son emeli!
Sır ve mana ne kadar aşıktır Sen'in haberine
Biliyorsun Sana bakmaya doyamıyorum
Görünce Seni, varlığı var eden Seni
Sana benzeyen her şeyin yokluğu ve inkârı olmasaydı
Senin bakışından gelen herşey yok olmasaydı yanmasaydı (20)
Seni müşahede etmekten başka bir emelim olmazdı
Sen'den söz etmeyen hiçbir kitabı okumazdım
İstiyorum Sen'den ey eşi ve benzeri olmayan
Sen'in kudretinin bana hükmettiği bir şeyi
Nitekim her şey Sen'in eserindir. Bana dedin:
«Kazam kaderimi görmendir, kim kaderimin dışına çıkabilir?»
Bir Peygamber tarafından bize gelmiştir

Böyle kararlaştırılmış kazayı yok edecek ve ömrü uzatacak şey
Çok değerli sözlerin var Sen'in hepsi birer inci
Bu kıymetli mücevheri de verelim o incilere sahip olana.

Şimdi de aşk sevgisiyle ilgili şiirimiz:

Sevginin değerine paha biçilmez bildim
Ne ki ömrümün sonuna dek olmadı bir etkim
Ebediyen aşık oldum ben aşkın sevgisine
Gene de yeter demedim, o kadar sevgiye kavuştum da
Sevgilim bana gösterdi vuslat güneşini
İşte o güneş aydınlattı dünyamı gözümü gönlümü
O'nun Celâlinden gizlice gönlüm eriyeyazdı
O anda doğdu benim için bir güven hattı
Gezdirdi beni Güzellik bahçesinde dostca
Ruhlar, cinler ve insanlar hayran kaldı bana (21)
Önce beni hazır etti, var etti ve sır benden gitti
Sonra beni görünmez etti ve yaklaştırdı beni
Ben birim dediysem, O'nun varlığı da birdir
Eğer varlığımı isbat etselerdi ikilik çıkardı ondan
Fakat O Bütündür, İncedir, Saftır. O Tek görülür
Böyle ama akıl gene de iki varlık görür
«O ne kadar beliğ!» dedim O'nun için
Oysa bu söz, dilimin ucundan düşen bir istiaredir ancak
Ey Sen ki Kendi nefsi için kendi nefsinde ortaya çıkan Varlık
Sayı yok artık, çünkü benim varlığım yok oldu artık
Sen bu kıymetli hazineyi müşahede ettin, mutlu
Bak aynaya, orda beni görürsün ancak beni
Ey Görünmeyen Varlık! Kim bu makâma yükselirse
Kendini Naîm cennetlerinde görür tıpkı bir can gibi
Ey olağanüstü Varlık! Zâtının Güzelliğine yürekleri uçuran Varlık
Uçuş sırasında yürekleri de fani kılmaktasın.

Allah seni üstün kılsın! Bil ki, *sevgi*-(hubb) ilahî bir *makam*-dır. Allah kendini onunla vasfetti. Kendini *Vedûd* (22) diye adlandırdı. Hz. Peygamberin hadislerinde de Allah, *Muhibb* - Seven, diye nitelendirildi. Allah Tevrat'ta Musa'ya sevgiyle şöyle

vahyetti: «*Ey Âdemoğlu, sana verdiğim hakla Ben seni seviyorum. Öyleyse, senin üzerindeki hakkımla da sen Ben'i sev*».

Kur'an'da ve Sünnet'de hem Allah hakkında hem de yaratıklar hakkında ki sevgi (muhabbet) zikredilmektedir. Allah, Kur'an'da, sevenlerin durumlarını sıfatlarıyla bildirmiştir. Kendisinin sevmediği sıfatları da zikretmiştir. Sevmediği sıfatların kimlere ait olduğunu da belirtmiştir. Yüce Allah Kur'an'da Peygamberimize, şu ayeti bize söylemesini emrederek, şöyle buyurmuştur: «*De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun, ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan ve esirgeyendir.*» (Kur'an, 3/31). Gene buyurmuştur ki: «*Ey inananlar, sizden kim dininden dönerse,* (bilsin ki) *Allah yakında öyle bir toplum getirecek ki, O onları sever, onlar da O'nu severler...*» (Kur'an, 5/54). Allah sevdiği kimseler hakkında da şöyle buyurmaktadır: «*Allah tövbe edenleri sever; temizlenenleri sever.*» (Kur'an, 2/222; 9/108). «*Hiç kuşkusuz Allah kendisine tevekkül edenleri sever.*» (Kur'an, 3/159). «*Allah sabredenleri sever.*» (Kur'an, 3/146). «*Allah şükredenleri sever, Allah tasadduk edenleri sever, Allah muhsinleri, yani iyilik ve güzellik yapanları sever.*» (Kur'an, 2/195). «*Allah Kendi yolunda, kurşunla kaynatılmış sağlam binalar gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.*» (Kur'an, 61/4).

Allah beğenmediği bazı sıfatlarından dolayı bir toplumu sevmeyi bırakırsa, bununla, o toplumun değişmesini, ancak ve de zorunlu olarak karşıtıyla devam etmesini ister. Bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: «*Allah bozguncuları, fesatçıları sevmez.*» (Kur'an, 5/64; 28/77). Allah bozgunculuğu sevmez. Bozgunculuğun karşıtı iyilik, sulh ve barıştır. Bozgunculuğu bırakmak demek, bizzat sûlha ulaşmak demektir. Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: «*Hiç kuşkusuz Allah gururlanıp şımaranları sevmez.*» (Kur'an, 28/76), «*Çünkü Allah kendini beğenip övünen kimseyi sevmez.*» (Kur'an, 31/18), «*Allah zulmedenleri, zalimleri sevmez.*» (Kur'an, 42/40), «*Allah müsrifleri, israf edenleri sevmez.*» (Kur'an, 6/141), «*Allah kâfirleri sevmez.*» (Kur'an, 30/45), «*Allah, kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez.*» (Kur'an, 4/148), «*Allah haksız yere saldıranları sevmez.*» (Kur'an, 2/190).

Sonra Allah, bazısını süslü ve güzel göstererek, bazısına da mutlak değerler vererek, bize eşyayı sevdirdi. Bize büyük ilgi gösteren Allah Tealâ şöyle buyuruyor: «... *Fakat Allah size imanı sevdirdi ve onu sizin kalblerinizde süsledi ve size küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi.*» (Kur'an, 49/7). Aynı anlamda gene şöyle buyuruyor: «*Kadınlardan, oğullardan, kantarlarca yığılmış altın ve gümüşten, otlağa salınmış atlardan, davarlardan ve ekinlerden gelen zevklere aşırı düşkünlük insanlara süslü, cazip ve güzel gösterildi. Bunlar sadece dünya hayatının geçimidir. Asıl varılacak yer, Allah'ın yanındadır.*» (Kur'an, 3/14). Karı koca hakkında da şöyle buyuruyor : «*O'nun ayetlerinden biri de, kendileriyle kaynaşmanız için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranıza sevgi ve merhamet koymasıdır.*» (Kur'an, 30/21). Allah bize, Allah'ın düşmanlarına sevgi beslememizi yasak etmiştir. Şöyle demiştir bu konuda: «*Ey inananlar! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin. Onlar, size gelen gerçeği inkar ettikleri, Rabb'iniz Allah'a inandığınızdan dolayı Resul'ü ve sizi, yurdunuzdan sürüp çıkardıkları halde, siz onlara sevgi besliyorsunuz.*» (Kur'an, 60/1).

Kur'an da sevgi daha pek çok yerde geçmektedir. Ayrıca, sevgi peygamberimizin sözlerinde de çokça geçmektedir. Kudsî bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: «*Ben bir gizli hazineydim, bilinmiyordum. Bilinmeyi sevdim, istedim ve yaratıkları yarattım. Onlara kendimi bildirdim. Onlar da Beni tanıdılar*». Bu demektir ki, Allah bizi bizim için değil, sadece Kendi için yaratmıştır. Bu nedenle, cezayı amellerle yan yana koydu, onu amellere bağladı. Amellerimiz kendimiz içindir, *O*'nun için değil. İbadetimiz ise *O*'nun içindir, kendimiz için değil. Dolayısıyla ibadet amelin aynısı değildir. Yaratıklardaki zahirî ameller *O*'nun yaratmasıdır, çünkü o ameli yapan *O*'dur. O amellerin güzelliği, o ameller kul tarafından yapılmış olmasına rağmen, edeben ve nezaketen *O*' na mal edilir. Her şey Allah'tandır, çünkü Allah şöyle buyurmaktadır: «*Nefse ve onu şekillendirene, ona kötülüğü ve iyiliği ilham edene and olsun.*» (Kur'an, 91/7-8), «*Oysa sizi de yaptıklarınızıd a Allah yaratmıştır.*» (Kur'an, 37/96). Ve gene şöyle buyurmaktadır: «*Rabbiniz Allah, işte böyledir. O'ndan başka Tanrı yoktur. O herşeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na ibadet edi-*

niz...» (Kur'an, 6/102). Demek ki kulların amelleri bu ayetlerin çerçevesine girmektedir.

Selat ve selam üzerine olsun, Allah'ın Resulü bir hadisinde şöyle der: «*Allah şöyle buyurdu: Kullarımı Bana en çok yaklaştıran şey, kendilerine farz kıldığım ve sevdiğim amelleri yerine getirmeleridir. Kulum Bana, Ben kendisini sevinceye kadar nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder. Ben onu sevince, artık onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum*». İşte bu tecelliden ötürüdür ki bu «ittihat»la [23] konuşan Allah şöyle buyuruyor: «*Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.*» (Kur'an, 8/17), «*Oysa sizi de, yaptığınız şeyleri de Allah yaratmıştır.* (Kur'an, 37/96).

Gene Peygamberimizin bir hadisinde şöyle denilmektedir: «*Yüce Allah, önce fitne çıkarmış fakat sonra pişman olup tövbe etmiş kimseleri sever.*», «*Birbirini Allah için, Allah'ta sevenlere, Benim sevgim, muhabbetim vacip olur.*», «*Nimetlerinden size bağışta bulunduğu için Allah'ı seviniz*», «*Allah güzeldir, güzelliği sever*». Allah hamd edilmeyi sever. Peygamberimiz gene şöyle buyurmaktadır: «*Bana dünyanızdan üç şey sevdirildi: Kadın, güzel koku ve gözümün nuru namaz*».

Gerçekten bu konudaki hadisler pek çoktur. Bil ki, *sevgi* makâmı çok şerefli bir makâmdır. Gene bil ki, *sevgi* varoluşun aslıdır;

Biz sevgiden sudûr ettik
Sevgi üzerine yaratıldık
Sevgiye doğru yöneldik
Sevgiye verdik gönlümüzü.

*
* *

هُوَ

SEVGİNİN BELİRTİLERİ

Sevgide bulunan müthiş etkiyi bizzat yaşadım ben. Bu etki aşırı ve şiddetli bir «*aşk*»tır, etkileyici bir «*şevk*»tir. Gönül vermektir, yok olmaktır. İnsanın uykusunun kaçmasıdır, yemeden içmeden kesilmesidir. Sevgi kimdedir, kimden gelir bilinmez. Sevgilin *(mahbûb)* kimdir bilemezsin. İşte ben sevgide bulduğum zevki böyle buldum.

Bundan sonra benzeri durumlar izleyebilir bunu. Kimi zaman *keşf* içinde bir *tecelli* başlar senin için, ve aşk belirtileri yavaş yavaş kendini gösterir. Kimi zaman da birini görürsün, onu görünce bir *vecd* haline girersin. Daha önce hiç tanımadığın halde, onun, sevgilin olduğunu anlarsın. Kimi zaman da, yanında birinden söz edilir, ta gönlüne işleyen bir sevgiyle ona meyledersin ve birden aşık oluverirsin. İşte o zaman onun senin dostun olduğunu anlarsın. Bu durum *gayb* perdesinin arkasından eşyayı keşfederek, o eşya üzerinde ruhların sahip olduğu kontrolün en gizli inceliklerinden biridir. O inceliklerin durumunu bilemezsin. Kime aşık olduğunu, kimde ve nasıl aşık olduğunu, ayrıca aşkın ne olduğunu anlayamazsın. İnsanlar buna *kabz* halinde ya da *bast* halinde tutulurlar. Bunun niçin böyle olduğu da bilinmez. Bu hallerden birinde hüzün gelirse, anlarsın ki bu *kabz* halidir. Yok eğer neşe ve sevinç gelirse, anlarsın ki bu *bast* halidir. Bu haller daha dış duygularda ortaya çıkmadan, nefsin bu haller üzerindeki ilk önsezisidir bu. İşte bunlar sevginin oluşumundaki ilk belirtilerdir.

Bu durum, Allah'ın, Âdemoğullarından, «*Ben sizin Rabbiniz değil miyim*?» diye sorarak, onlardan aldığı «*Evet, buna şahidiz!*» misakına, antlaşmasına benzemektedir. (Kur'an, 7/172). Hiç kimse *O*'nu o zaman inkâr etmemişti. Bu nedenle her insanın fıtratında, kendisine dayanacağı bir Varlığa, bir Varediciye

ihtiyacı vardır ki o da Allahtır; kimileri *O*'nu tanımasa da, bilmese de, hakikat budur. Bunun için Allah şöyle buyuruyor: «*Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız; Allah ise, O zengindir, O hamde lâyıktır.*» (Kur'an, 35/15). Böylece Allah, sizdeki bu muhtaçlığın, başkasına değil de sadece *Kendisine* olduğunu bildirmektedir, fakat siz onu bilemiyorsunuz. Oysa biz Hakk'ı bununla bildik. Bu *makâma* bizzat ulaştığımız ve o duyguyu bizzat yaşadığımız için, bu dizeleri söylüyoruz:

Ben öyle birine bağlandım ki aşkı yirmi hacca bedeldir
Öyle aşık oldum ki ona, kime aşık olduğumu bile bilemedim.
Gözlerim bakamadı yüzünün güzelliğine
Kulaklarım birşey duymadı, dayanamadı sesine
Diri olan Tanrı katından bir şimşek görülünceye dek
Beni bir günlük nimete, yüz yıllık çileye boğdu.

Gene bu konuda bizim tattığımız bir zevk vardır. Biz sadece tattığımız aşkı anlatıyoruz:

Ben öyle birine aşık oldum ki sevgisi nerden bilmiyorum,
Bilmiyorum diyen kim onu da bilmiyorum
Şaştırıp kaldım, düşünceler sardı beni
Hayretler içinde kaldım, şaşkına döndüm
Yirmi kez hac ettikten sonra farkettim
Sırrımın kucakladığı bir aşkı terennüm ettim
Kimi seviyordum, tanımıyordum, adını bile bilmiyordum
Kimdi bu göğsümü daraltan bilmiyordum
Örtüsünü kaldırıp gösterinceye dek yüzünü
Geceleyin dolunay ışığıyla parlayan bulut gibi yüzünü
Sordum onlara: Kim bu? Safça dediler bana, yürekten gelen
Saf bir niyetle: Bu gönüldür, kardeşimin kızı
Bunun üzerine tekbir getirdim, «Allah en büyüktür» dedim
onun için aşkla
Onun yanında geçirdiğim gece Kadir Gecesi'ni bile aştı.

Şam'a ilk kez girdiğimde ([24]), bizim için bu anlamda bir zevk, bir tad hasıl olmuştu. Uzun süren ilahî bir hal esnasında,

hayalimde somut bir biçim kazanan, meçhul ve uzunca süren bir cazibe hissettim. O hal ve o lisan üzere hitabederek, aşağıdaki dizeleri söyledim :

Sana duyduğum aşkın etkisiyle söylüyorum
Sevgilisi kendisine «Söyle bana» diyenin sözünü
Şam'a girince karıştı aklım
Görmedim bir aşık, aşkı benimki gibi olan
Aşığım ama kime aşık olduğumu bilmiyorum
Beni Yaratana mı yoksa benim gibi birine mi
Kulaklarım duymadı onun hakkında hiçbir söz
Acaba bizden başka, daha önce, bir aşık söyledi mi böyle söz?
Dolaştım Allah'ın beldelerini, Doğudaki Batıdaki
Belki bulurum diye bana uygun birini
Gördüm yalnızca tek bir sevgili o zaman
Gölge gibi gitmek gerekiyordu onun ardından
Ey Tanrım, kalbim aşkla doldu dedim
Bakın şu halime, şu perişanlığıma, ne yapacağımı bilemedim
Aşk tellalı ünledi o zaman bana arkamdan
Dedi: «Ey zavallı, düşmüşsün sen bilgisizlik deryasına
Öyleyse gel dinle, işit sözümü öğren bilgelik sırrımı
Çünkü ben yedi ilmin, on ilmin, sonra elli ilmin ehliyim
Dahası bir erdem eriyim ben
Kavuşursun bana eğer onlardan ikisini öğrensen
O zaman görünür size çok güzel bir kare şekil
Tamamen uygun oradaki kavuşmaya ve ayrılığa
Tıpkı açık seçik Allah adına benzer gibi onun adı
Asıl suretinde oluşmuş sevgilimin adı
Sevgilinin adı işte bu, sen bilmesen de
Geliyor bu, cimriliğe yaklaşan bir ilimden
Anlayış sahibiysen eğer başka bir şey düşünme,
Herşeyi kendinde toplayan kareyi üç katına çıkartmaktan başka
Çünkü onun üçlenmesi demek tapınak demektir Kutsal Kitap demektir
O'nun öyle bir güzelliği var ki benim yoksulluğuma delildir
O bir tapınaktır benim için, varlığımın varlığı için Macid Tanrı için

O tapınağın iki ehli var: Biri Tanrı, biri benim özüm, hem iyilik hem özveri için
O'nun ilki bir harftir yedili
Ki aşar fasıl harflerinden öteki altı harfi (25).

İşte sevgide bulunan en lezzetli, en zevkli, en tatlı şey budur. Bunun biraz altında, aşk sevgisi, sevginin sevgisi vardır. Bu, insanın sevdiğini unutacak derecede aşkla meşgul olmasıdır. Leyla Kays'ın (Mecnun'un) yanına gelir. Kays o sırada «Leyla! Leyla!» diye inlemektedir. O sırada bir buz parçası alır ve onu kor gibi yanan yüreğinin üstüne koyar; o buz parçası yüreğinin yangısını dindirir. O bu haldeyken Leyla ona selam vererek «İşte ben geldim! Ben Leyla'yım. İstediğin, arzu ettiğinim, ben senin sevgilinim, ben senin gözünü, gönlünü sevindirecek olanım, ben Leyla'yım.» der. Kays ona bakar ve ona «Gözümün önünden çekil, git! çünkü senin aşkın beni öylesine meşgul etti ki sonunda seni unuttum» der. Bu duygu, aşkta hissedilebilecek en tatlı ve en ince duygudur. Fakat bu duygu tat bakımından, daha önce belirttiğimiz duygudan daha aşağıdadır.

Allah rahmet etsin, şeyhimiz Ebu l-Abbas Cafer el-Üryanî (26) bir duasında Allah'tan sevgiyi değil de sevgi hissini, zevkini istemişti.

İnsanlar sevginin tanımı konusunda ihtilafa düştüler, fakat ben, sevgisini tam manasıyle tanımlayan birini görmedim. Aşkın, geride bıraktığı izleri ve gerekleri aracılığıyla belki tanımı yapılabilir. Özellikle o, Aziz ve Cenab olan Allah'ın bir sıfatı olarak kaldığında tanımını yapmak son derece zordur. Sevgi konusunda duyduğum en güzel şey, bazılarının bana, Ebu'l-Abbas ibn el-Arif ed-Dahacî'den aktardığı şu sözlerdir. Ona sevgi hakkında bir soru yöneltilince şunları söylediğini aktardılar: «Kıskançlık, sevginin sıfatlarındandır (27); edeplice örtünmenin dışında her şeyi hor görür».

Bil ki, bilinebilen işler *(el-umûr el-ma'lûmeh)* iki türlüdür. Bir kısmının tanımı yapılabilir, bir kısmının tanımı yapılamaz. Sevgi konusunu bilen ve bu konuda konuşan bilginlere göre, sevgi tanımı yapılamayan işlerdendir. Sevgiyi ancak aşka tutulan ve

sıfatı aşık olanlar bilir. Bu aşıklar da sevginin mahiyetini bilemezler, fakat onun varlığını da inkâr edemezler.

Bil ki, insan sevgilisinden duyduğu sözün dışındaki sözlere sağır olduğu, sevgilisinin yüzünden başka gördüğü her türlü manzaraya karşı kör olduğu, sevgilisinin konuşmasının ve sevgilisinin sevdiği konuşmaların dışındaki konuşmalara ilgisiz kaldığı zaman, ancak aşk o insana hakim olur. O zaman kalbinin üzerine bir mühür koyar ve oraya sevgilisinin sevgisinden başka hiçbir şeyi sokmaz. Hayal hazinesinin üzerine bir kilit vurur, bir sürgü sürer, böylece hayalinde sevgilisinin suretinden başkasını hayal etmez, hayalini meşgul edecek bir başka görüntünün öne çıkmasına ya da bir başka suretin oraya sokulmasına izin vermez. Tıpkı şairin şu sözünde olduğu gibi:

«Hayalin gözlerimde, sözlerin dilimde
Taht kurmuşsun kalbimde, neden kayboluyorsun öyleyse?»

Onunla duyar ve onun için duyar. Onunla görür ve onun için görür. Onunla konuşur ve onun için konuşur. Bizzat ben hayal gücüyle öyle etkilendim ki, aşkım, tıpkı Cebrail'in, Allah Resulü'ne —*selat ve selam üzerine olsun*— somut olarak gözükmesi gibi, sevgilimin suretini gözlerimin önüne hissedilir biçimde getiriyordu ve ben ona bakmamazlık edemiyordum. O benimle konuşuyordu, ben de ona kulak verip dinliyordum ve ne söylediğini anlıyordum. Günlerce en ufak bir şey yiyemedim. Her ne zaman sofra önüme gelse, sevgilim sofranın ucuna geliyor, bana bakıyor ve bizzat kulaklarımla duyduğum sözler söylüyordu bana. «Beni seyrederken yemek mi yiyeceksin?» diyordu bana. Bunun üzerine ben de yemek yemekten vaz geçiyordum ama açlık da duymuyordum. Ona öylesine sırılsıklam aşık olmuştum ki sonunda ona baka baka şişmanladım. Bakışlarım ona çakılmıştı ve o benim için gıda ve besin kaynağı olmuştu. Dostlarım ve ailem, hiçbir şey yemediğim halde böyle şişmanlayışıma şaşırıyorlardı, çünkü günlerce, ne olursa olsun hiçbir şey tatmadan, yemeden, içmeden o şekilde kalmıştım. Açlık hissetmiyordum. Susuzluk da duymuyordum. İster oturayım, ister

ayakta durayım, ister hareket edeyim, ister hareketsiz durayım gözlerimin önünde hep *O* durmaktaydı.

Aslında insanın sevgilisi Hakk Teâlâ olursa, ya da bir insan, bir kadın ya da bir çocuk olursa bilki ancak o zaman sevgi, aşığı sevgi denizinde boğar. Bu saydıklarımın dışındakilerin sevgileri, insanı sevgi deryasında boğamaz.

Bunları özellikle söyledik, çünkü insan kendi suretinde olan biriyle ancak onu sevdiği zaman tam anlamıyla anlaşabilir ve bir uyum içinde olabilir. Aşıkta, sevgilisininkine benzemeyen hiçbir yön yoktur; aşıktaki her şey sevgilisine ayarlıdır. Dışı dışına, içi içine aşık olur. Hakk Teâlâ'nın Kendisini, Zâhir ve Bâtın diye adlandırdığını görmüyor musun? İşte bu nedenle, insan Allah için ve Allah'ın yarattığı şekiller ve varlıklar için sevgi deryasında boğulmaktadır. İnsan dışında, dünyadaki öteki varlıklarda sevgi yoktur. Dolayısıyla insan dünyaya ait bir şekil, bir suret severse, ona ancak uygun bir benzerlikle karşılık verir. Kendi zatına ait olan bir şey ise zihninde daima uyanık ve diri kalır.

İnsanın, Allah'ı sevdiği zaman, sevginin içinde boğulması meselesine gelince, bunun nedeni, Hz. Peygamberin hadisinde de belirtildiği gibi, insanın Tanrı suretinde yaratılmış olmasıdır. Böyle olunca, insan İlahî Varlığı bütünüyle kendine kabul edebilir. Onu kendine sığdırabilir. İşte bunun için, insanda Tanrı'nın bütün isimleri zuhûr eder. Kendinde sevgi sıfatı bulunmayan insan bile bunu elde edebilir, çünkü kendinde olmasa da yaratılışında sevgi vardır. Bu nedenle insan sevgi içinde boğulur ([28]). Eğer insan Allah'a bağlanır, *O*'na aşık olursa, Sevgilisi Allah olur. Sevgisinde öyle ileri makâma ulaşır ki, Allah'ın yaratıklarına karşı duyulan aşkta yok *(fenâ)* olma halinden çok daha ileri bir makâmda, Allah'ın aşkında yok olur. Çünkü o varlıklara, o şekillere duyulan aşk, o varlık ya da o şekil, sevenin gözünde kaybolunca, yok olmaktadır. Oysa sevgili Hakk Teâlâ olunca, *O* daima müşâhede edilebilir durumdadır. Sevgilinin müşahede edilmesi, tıpkı beden üzerinde gıdaların bıraktığı etki gibidir. Yani beden o gıdayla büyür, gelişir. Sevgilinin müşahede edilmesi arttıkça sevgi de artar. Aşka özgü olan bu durum nedeniyle, sevgiliyle karşılaşınca şevk sakinleşir, yatışır fakat yeniden kavuşma arzularıyla iştiyak yeniden canlanır. İşte sevgiliyle

birarada bulunan aşık bunları hisseder. Sevgilisini seyre dalmaya ve onu müşahede etmeye doyamaz. Ona duyduğu arzudan kendini kurtaramaz. Sevgilisiyle birlikte olmasına rağmen, ona her bakışında vecdi ve şevki artar. Tıpkı şairin dediği gibi :

«Tuhaf değil mi? Ben onları ne kadar çok özlüyorum.
Onlar benimle birlikte, ama yine de onları özlüyorum,
Gözlerim onları ağlatıyor, oysa onlar gözbebeğimin içinde
Gönlüm onları arzuluyor, oysa onlar benim yanımda.» (29)

Eğer aşığın sevgisinde, sevgilisinden başkasını düşünmeye fırsat verebilen bir akıl ya da bir akıl yürütme varsa, o sevgi saf ve gerçek değildir. O ancak nefiste (insanda) geçici bir durumdur. Kimileri bu tür bir sevgi hakkında şöyle demiştir :

«Akıl ile idare edilen sevgide hayır yoktur.»

Aşıkların bu konudaki öyküleri sayılamayacak kadar çoktur. İşte, konusu müşahede ve şevkle sevginin artması olan bir şiirimiz :

«Sevgilimden uzaklaşıyorum, bu kez kavuşma arzusu tüketiyor
beni
Ona kavuşuyorum, iyileşemiyorum, o varken de yokken de
özlüyorum
Onunla karşılaşınca ummadığım şeyler geliyor başıma
Şifa bulacağım yerde yeni bir dert geliyor başıma
Çünkü ben onunla karşılaştığım daha ilk anda
Güzelliği devamlı artan birini görüyorum karşımda
Bir vecd gerekli ki olsun durağımız
Artınca güzelliğinden uyumlu beraberliğimiz.»

Sahihi Müslim'de, Tanrı'nın —noksan sıfatlardan O'nu tenzih ederiz— istihalesi (metamorfoz) hakkındaki hadislerde ifade edildiği gibi, burada ben de Sübhan olan Tanrı'nın, ahirette kulları için ve bu dünyada kullarının kalbleri için, çeşitli şekillerdeki (yani keyfiyet ve teşbih dışında, Zatına uygun düşen şekillerdeki) tecellisine dikkat çekiyorum (30).

Allah'a and olsun ki, eğer Şeriat böyle ilahî haberler getirmeseydi, hiç kimse Allah'ı tanıyamazdı. Ve eğer biz yalnızca akıllı insanların, münevverlerin, böyle değil şöyle değil diyerek Allah'ın Zatı konusunda ileri sürdükleri aklî delillerle yetinmiş olsaydık, hiç bir insan *O*'nu sevemezdi. Fakat şer'î ifadelerle ilahî haber gelince ve görünüşte aklî delillere karşıt olan işlerde, Sübhan olan Tanrı'nın şöyle şöyle olduğunu bize haber verince, biz de, sübûtî sıfatlarından dolayı, Allah'ı sevdik.

Allah, ilgileri belirttikten, sebepleri ve varlıkların sevgiye yönelmelerini sağlayacak ilgileri saptadıktan sonra şöyle buyurmaktadır: «*O'na benzer hiçbir şey yoktur.*» (Kur'an, 42/11). Böylece, Allah sevgi için gerekli sebepleri saptamıştır, ama akıl bunları kendine özgü delilleriyle inkâr eder. İşte şu hadisin anlamı da budur: «*Ben bir gizli hazineydim, bilinmeyi sevdim, istedim; yaratılmışları yarattım ve onlara Kendimi tanıttım. Böylece onlar Beni tanıdılar*».

Demek ki Allah, ancak, bize karşı beslediği sevgi, muhabbet, rahmet, acıma ve şefkatten dolayı, bize Kendisi hakkında haber verdiği Vahiyle bilinebilir; yani Kendisini anlatabilmemiz, *O*'nun bize indirdiği Vahyin çizdiği sınırlarla ancak *O*'nu bilebilmemizle mümkündür. *O*'nu kalbimizde, gönlümüzde, hayalimizde ve yönelimlerimizde, bakışlarımızın ve ilgilerimizin konusu yaparız; öyle olur ki sanki *O*'nu görürüz. Daha ilerisini söyleyelim, sanki *O*'nu kendimizde görürüz, çünkü biz *O*'nu kendi görüşümüzle değil, *O*'nun Kendisini tanıtmasıyla bildik. Böyle olmakla birlikte, gene de bizden bazıları *O*'nu görür, fakat *O*'nu bilmez (31). Allah Kendisinden başkasına muhtaç değildir. Aynı şekilde Allah, yaratılmışlarda, Kendinden başkasını sevmez. Demek ki, her aşığın, sevenin gözü içinde, her sevgide, her sevgilide *O* zâhir olmaktadır. Varoluş içinde sadece tek bir Seven vardır, dolayısıyla âlem hem sevendir hem sevilen. Bütün bunlar hep *O*'na döner. *O*'ndan başkasına ibadet edilmeyeceği gibi, ibadet eden kişi de ancak kendisindeki ulûhiyyeti tahayyülle ibadette bulunur. Eğer o ulûhiyyet olmasaydı, kul asla Tanrı'ya ibadet etmezdi. Allah bu konuyu şu ayetle çok açıkça bildirmiştir: «*Rabbiniz sadece Kendisine tapmanızı emretti...*» (Kur'an, 17/23).

Sevgi de böyledir: Hiç kimse kendi Yaratıcısından başkasını sevmez. Fakat Zeyneb'in, Suad'ın, Hind'in ve Leyla'nın sevgisiyle, ya da bu dünya sevgisiyle, ya da para ve makâm hırsıyla ya da bu âlemde sevilen şeylerin sevgisiyle Allah gizlenmiştir. Şairler bütün sözlerini yaratıklar üzerine harcadılar ve *O*'nun hakikatini tam anlamıyla bilemediler. Arifler ise, duydukları her şiirde, her bilmecede (*lügaz*), her methiyede ve her gazelde (*tegazzül*), şekillerin ve suretlerin perdesi arkasından sadece *O*'nu görürler. Bütün bunların sebebi, Tanrı'nın Kendinden başkasının sevilmesini kabul etmediği, ilahî kıskançlıktır.

Çünkü sevginin sebebi güzelliktir (*cemal*). Güzellik ise, Allah'a aittir. Çünkü güzellik *O*'nun Zatından dolayı sevilmektedir. «*Allah güzeldir; güzelliği sever*» (32). Bu nedenle Allah Kendi kendini sever. Sevginin bir diğer sebebi de *ihsan*'dır.. *İhsan*, ancak Allah'tan gelir. Allah'tan başka *muhsin* - ihsan edici yoktur, yani bir varlığı ihsanından dolayı seversen, sadece Allah'ı sevmiş olursun, çünkü *muhsin*, yani ihsanda bulunan *O*'dur. Ve eğer bir varlığı güzelliğinden dolayı seversen, sadece Allah'ı sevmiş olursun, çünkü Allah güzeldir.

Sevginin ilgi konusu her durumda Allah'tır (33). Hakk, Tanrı, Kendini bildi, Kendinde âlemi bildi ve âlemi Kendi suretinde çıkardı. Bundan dolayı, âlem *O*'nun için bir aynadır. Allah o aynada Kendi suretini görür. Demek ki, Tanrı ancak Kendini sevmektedir. Allah, Peygamberimize hitaben «*De ki, eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin...*» (Kur'an, 3/31) derken gerçekte Kendini kasdetmektedir. Öyleyse, birine uymak, ona bağlanmak, sevginin sebebi olmaktadır; âlemin aynasında Tanrı'nın suretine bağlanmak da sevginin sebebidir, çünkü o aynada sadece *O* Kendini göstermektedir. Öte yandan nafileler de sevginin bir sebebidir. Nafileler bir fazlalıktır, artık ibadetlerdir. Âlemin sureti de varoluş içinde bir fazlalıktır. Bu nedenle Allah âlemi bir nafile olarak sevmiştir, böylece, ancak Kendini sevecek derecede kulun «*işittiği kulağı, gördüğü gözü olmuştur*».

Çok nazik, çok özel ve aynı zamanda da *vehim* melekesinden kaçan, yani düşünceden hızla sıyrılıveren, bir mesele daha var. Diyelim ki tuhaf bir şey oluyor. Meselâ, aklın doğrulayabileceği,

saptayabileceği ve ondan dolayı sarsılmayacağı, fakat *vehim* melekesinin onu nesnel olarak tutamayacağı bir şey. İşte tıpkı bu misal gibi, aklın varlığını saptadığı fakat kendinden uzaklaşmasına da engel olamadığı, ayrıca *vehim* melekesinden de kaçan, onun da tutup yakalayamadığı bazı şeyler vardır.

Sonra, bu söylediklerimizin tersine, akıldan kaçan, fakat vehim melekesinin, onun varlığını saptayıp hükmü altına aldığı ve etkili olduğu daha başka şeyler de vardır. Meselâ bir adam düşünelim: Çalışsa da çalışmasa da rızkının kendisine gelmesi gerektiğini aklı kendisine delilleriyle gösteriyor. Bu şekildeki bir ilim akıldan uzaktır; onun üzerinde ancak vehmî düşünce hükmünü sürdürmektedir. Eğer sen rızkını arama konusunda çaba göstermezsen, ölür gidersin. Sonra biri çıkar gelir kalkar o rızkı elde etmeye çalışır. Buna göre, onun haklılığı aklı açısından zâil olur; vehmi açısından da bâtıllığı sabittir, dolayısıyla böylece inkâr edilemez ve itiraz olunamaz bir gerçek olur.

Bir başka örnek verelim: Meselâ bir adam bir yılan ya da bir aslan görür. Aklı bunların kendisine zarar vermeyeceğini söyler. Sonra bu aklî delilden vazgeçer ve onların zararlı olduğuna vehmeder ve o hayvanlardan kaçar; vehim melekesinin kendisine verdiği hükümle yüzünün şekli değişir, içi korkuyla dolar. Bu haller vardır ve bunlar bir gerçektir. Kimi yerlerde vehmin gücü hakimdir; kimi yerlerde aklın gücü.

Allah izin verirse bu bölümde sevginin hakikatlerinden ve onların makâmlarından bahsedeceğiz. Allah bu işimizi kolaylaştırsın! Diyoruz ki, sevgi, iradenin, ilgili olduğu şeyler arasında hususi bir ilgidir. Sevgi, bağlanma anında, gayrı mevcut bir *ma'duma* bağlanır ve o sevgilinin somut olarak bizzat var olmasını, vücûdunu ya da vukûunu ister. Vukûunu dedim, çünkü sevgi bazen sevilen somut varlığın gerçek varlığını ortadan kaldırmasına bağlanır. Bununla birlikte, var olduğu halde, bir kimsenin varlığının yok olması aynı anda mümkün değildir. Sevginin bağlandığı varlık yok olunca, gerçek olur; o zaman artık yokluğun varlığından söz edilemez. Eğer ondan söz eden olursa, ancak bilgisizliğinden dolayı söz eder.

Bu konuda biz şöyle deriz: Seven, sevgilinin somut olarak var olmasını ister, çünkü sevgili gerçekte *ma'dum*dur. Böyle

olunca, sevgili seven içindir. Bu da, kim olursa olsun bir şahısla kavuşmayı gerekli kılan bir iradedir. Eğer bu şahıs kucaklanıp öpülecek biriyse, onu kucaklamayı sever; eğer evlenilecek biriyse, onunla evlenmeyi sever; eğer birlikte oturulacak, dost olunacak biriyse onunla birlikte oturmayı, dost olmayı sever. Dolayısıyla sevenin aşkı şu anda henüz sahip olunamayan o şahsın sadece yokluğuna bağlanacaktır. Böylece, sevgisinin o şahsa bağlı olduğunu hayal eder. Oysa durum hiç de öyle değildir, çünkü o şekilde davranmakla yalnızca sevgilisiyle karşılaşmayı ya da onu görmeyi arzu etmektedir. Eğer sevgilinin bizzat şahsını ya da varoluşunu, yani şahsiyetini ve varlığını sevmiş olsaydı, sevgisinin ona bağlanması kendisine hiçbir yarar sağlamazdı.

Bu konuda, «Biz bir şahısla birlikte olmayı seviyoruz, onu öpmek ya da kucaklamak, ona sıcak bir ilgi duymak ve onunla sohbet etmek istiyoruz. Sonra da bunların gerçekleştiğini düşünürsek, kucaklama ya da kavuşma olsa bile, gene de sevgi devam ediyor, oysaki sevginin bağlandığı şahsın *ma'dum* olması gerekmez miydi?» diyecek olursan, «Bu konuda yanılıyorsun.» deriz. Çünkü kendisine sevgi duyduğun birini kucakladığın zaman ya da onunla birlikte bulunduğun zaman ya da onunla çok sıkı bir içtenlik kurduğun zaman, sevginin sebebi bu durumda, sonuç olarak ortaya çıkan gerçekleşim değil, ondan doğan devamlılık ve sürekliliktir. Devamlılık ve süreklilik ise, *ma'dum*dur, gerçekliğe dahil değildir; bu müddet, bu süreç hiçbir zaman sona ermez. Öyleyse sonuç olarak, sevgi *vuslat* halinde ancak sevgilinin *ma'dum*una bağlanır. Bu ise, *vuslatın* devamlılığı demektir; ki hiçbir zaman gerçekleşmez.

Bu konuyu Kur'an'daki şu ayet ne güzel dile getirmektedir: «*Ey inananlar, sizden kim dininden dönerse, iyi bilsin ki, Allah yakında öyle bir toplum getirecek ki O onları sever onlar da O'nu sever...*» (Kur'an, 5/54). Burada sevmek fiili üçüncü tekil ve üçüncü çoğul şahısta ve geniş zamanda kullanılmıştır. Burada sevginin müteallıkı (ilgi konusu) gaib ve *ma'dum* bir varlığı göstermektedir. Dolayısıyla her gaib göreli bir *ma'dum*dur.

Sevginin özelliklerinden, niteliklerinden biri de şudur: Sevginin görünüşte mükemmel olması için, aşık, eğer seçme gücüne malikse, sevgisinde iki karşıt görünümü birleştirmelidir. Tabiî

sevgi ile ruhanî sevgi arasındaki fark budur. Varlıklar arasında sadece insan bu iki tür aşkı birleştirebilmektedir. Hayvanlar da sever, fakat bu iki karşıt sevginin arasını insanlar gibi birleştiremezler. Yalnızca insan bu iki karşıt sevgiyi sevgisinde birleştirebilmektedir, çünkü insan Tanrı suretinde yaratılmıştır. Tanrı ise Kendini karşıt sıfatlarla nitelemiştir. Örneğin şu ayette ifade edildiği gibi: «*O Evveldir ve Ahirdir; Zâhirdir ve Bâtındır.*» (Kur'an, 57/3).

Karşıtlar arasındaki sevginin insanda bu şekilde birleştirilmesinin nedeni, sevginin insan için gerekli niteliklerden biri olmasıdır. Sevgilisiyle birleşme arzusu ve sevgilisinin sevdiği şeyleri sevmesi de sevene gerekli olan niteliklerdendir. Örneğin, eğer sevgilisi ayrılığı seviyorsa, o da ayrılığı sevecektir. Böylece sevginin gereğine ters davranacaktır, çünkü sevgi kavuşmayı ister ayrılığı değil. Buna karşılık, eğer sevgili kavuşmayı severse, seven, sevginin gerektirmediği, garip bir şey yapabilir, çünkü seven, sevgilisinin sevdiğini sever. Bu durumda öyle davranmaz. Demek ki her durumda seven, sevdiğinin etkisinde kalır. Bu iki nokta arasını birleştirmenin gayesi, sevenin kavuşmayı istemesine karşılık sevgilisi ayrılığı sevdiği halde, sevgilisini sevmesidir yoksa salt ayrılık için değil. Bu konu bundan daha iyi bir biçimde açıklanamaz.

Bu durum, kazası ve kaderi ne olursa olsun durumuna razı olan birinin durumuna benzer: Kazası «küfr» olunca, hakikatte kazasına razı olmayacağı halde, «razı» sıfatını o insana vermek doğrudur.

Aynı şekilde, Şeriat da böyledir; tıpkı bu sevgi meselesindeki gibi. Seven, sevgilisiyle kavuşmayı sever. Ayrılığın kendisini değil, Sevgilisinin ayrılığa duyduğu sevgiyi de sever, çünkü ayrılık da esasında sevgilinin sevdiği bir şey değildir. Aynı şekilde, *kaza* da *muktezanın* aynısı değildir. Aslında *kaza, muktezanın* bizzat kendisi değil de, Allah'ın o şahıs hakkında, o *mukteza* ile hükmetmesidir. Bu nedenle, Allah'ın verdiği hükme razı olur.

Hayvanın sevgisi böyle değildir, çünkü hayvandaki sevgi tabiî bir sevgidir, ruhanî sevgi değildir. Hayvan özellikle sevdiği hayvanla kavuşmayı ister, sevdiği hayvanın kendisine bir sevgi

duyup duymadığını da bilmez. Hayvan bunun bilincinde değildir; bununla ilgili bir ilmi yoktur hayvanın.

Bu nedenle, insana özgü sevgiyi iki kısma ayırdık: Tabiî sevgi: Bu sevgi hem insanlarda hem de hayvanlarda vardır. İkincisi ise: ruhanî sevgi. Bu sevgiyle insan, hayvanî sevgiden ayrılır.

Bunu böylece belirttikten sonra, bil ki sevginin üç türü vardır; *İlahî Sevgi; Ruhanî Sevgi* ve *Tabiî Sevgi.* Bunlardan başka bir çeşidi yoktur.

İlâhî sevgi: Allah'ın bize duyduğu sevgidir. Ayrıca bizim Allah'a duyduğumuz sevginin de ilâhî sevgi olduğu kabul edilir.

Ruhanî sevgi: sevenin sevgilisini razı ve hoşnut etmeye çalıştığı sevgidir. Sevgilisine karşıt olabilecek hiçbir şey kalmaz onda, ne garaz ne de irade. Dahası, seven, bütünüyle sevgilisinin iradesine bağlı kalır.

Tabiî sevgi ise; tamamen, bütün arzularını tatmin etme yolunu araştıranların sevgisidir. Onun bu çabası, sevgilisinin hoşuna gitsin ya da gitmesin, hiç önemli değildir. Bugün insanların çoğu bu sevgi üzerinedir.

O halde, demek oluyor ki, bundan sonraki bölümde *İlâhî Sevgi* üzerinde duracağız. Onu ruhanî sevgi izleyecek; ondan sonra da üçüncü olarak tabiî sevgi üzerinde duracağız.

Hakikati ancak, Allah söyler ve hidayete ancak, *O* erdirir.

*
* *

هُوَ

İLAHÎ SEVGİ

İlâhî sevgide Allah, bizi, hem bizim için hem Kendisi için sever. Tanrının, Kendi için bize duyduğu sevgi şu kudsî hadiste ifade edilmektedir: «*Ben bir gizli hazineydim; bilinmek istedim ve mahlukatı yarattım. Sonra onlara Kendimi tanıttım; onlar da Beni tanıdılar*». Demek ki, Allah bizi, *O*'nu tanıyalım diye, Kendisi için yaratmıştır. Şu ayet bunu çok iyi belirtmektedir: «*Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım.*» (Kur'an, 51/56). Neticede, Allah bizi sadece Kendi için yaratmıştır.

Allah'ın bizim için bize duyduğu sevgiye gelince, bizim yaratılış gayemize ve tabiatımızın özüne uygun düşmeyen işlerden kurtuluşumuzu sağlayacak ve bizi mutlu edecek amelleri bize tanıtmakla, bu sevgi, ifadesini bulmaktadır (34).

Sübhan olan Tanrı yaratıkları Kendini tesbih etsinler diye yaratmıştır. Yaratıklara, *O*'nu tesbih etmelerini, *O*'na hamd ve sena etmelerini ve *O*'na secde etmelerini söylemiştir. Ancak bu şekilde *O*'nu tanıyabiliyoruz. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: «*Yedi gök, yeryüzü ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız...*» (Kur'an, 17/44). Yani *O* nasılsa o hal üzere ve *O*'ndan olan şeyle, *O*'na hamd ve sena ile *O*'nu tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Aynı şeyin şu ayette de bildirildiğini görüyoruz: «*Göklerde ve yerde olan varlıkların, kanatlarını çırparak uçan kuşların Allah'ı tesbih ettiğini görmedin mi? Onların her biri kendi duasını ve tesbihini bilmektedir.*» (Kur'an, 24/41). Her varlık kendi duasına önem vermekte, onda kararlı ve devamlı olmaktadır.

Bu ayetle Allah, *selât ve selâm üzerine olsun* Hz. Peygamberimize hitap etti. Onu evrensel (küllî) tesbihe tanık yaptı, çün-

kü o bunu görmüştür. Ona «*Görmedin mi...?*» dedi ve bize «*Görmediniz mi?*» demedi. Bunun nedeni şudur: Çünkü biz bu evrensel tesbihi görmedik, ona sadece inandık. Oysa Muhammed —*selât ve selâm üzerine olsun*— onu apaçık görmüştü.

Aynı şekilde, Allah, peygamberimizi her şeyin secde halinde olduğuna tanık etti ve ona şöyle hitap etti: «*Görmedin mi, göklerde ve yerde bulunan varlıklar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar ve insanların bir çoğu Allah'a secde ediyorlar?*» (Kur'an, 22/18). Dikkat edilirse, Allah hiçbir varlığı dışta tutmamış; göklerdeki ve yerdeki varlıkların hepsini zikretmiştir, ulvî âlemi de süflî âlemi de zikretmiştir. Her varlığın sadece Allah'a secde ettiğine Peygamberi tanık etmiştir. Bunun için bu secde işine Allah'ın tanık yaptığı herkes ve bu secde işini gören herkes, bu hitabın muhatabı durumundadır. Bu fıtrî ve zatî bir tesbihtir ki yalnızca o tanıklara tecelli eder. İşte o zaman onlar Allah'ı severler. *O*'nu tesbih eder, *O*'na hamd ve senâda bulunurlar, bunları hiçbir zorunluluk olmadan bilâkis zatî bir gereklilik olarak yaparlar. Bu zatî bir ibadettir ki Allah o kimseleri Kendisine ait *istihkak* hükmüyle o ibadetin içine yerleştirmiştir.

Keşf ehli hakkında da aynı şeyi söylemiştir, insanların çoğu, yani akıl sahibi her insan buna muhataptır: «*Allah'ın yarattığı şeylere bakmıyorlar mı? Gölgeleri sağdan ve soldan sürünerek Allah'a secde etmektedir. Onlar Allah'a kullukta asla büyüklenmezler, daima O'na boyun eğerler.*» (Kur'an, 16/48). İşte, göze görünebilen en güzel nimet budur. Sonra, gölgelerin bu şekilde sağa ve sola uzanmasının da *O*'nun Celali karşısında bir saygı ve küçüklük işareti olarak Allah'a secde hali olduğunu gene Allah haber vermektedir bize. Bu nedenle «*onlar asla büyüklenmezler ve daima O'na boyun eğerler*» demiştir. Böylece, boyun eğerek Allah'a secde etsinler diye Allah onları akıllılıkla nitelendirmiştir. Bu ayetin devamındaki ayet ise bu ayetin bir tamamlayıcısı durumundadır. Şöyle ki: «*Göklerde ve yerde bulunan bütün canlılar ve melekler Allah'a secde ederler.*» (Kur'an, 16/49). Canlılar, yani yeryüzünde yaşayan, yürüyen ve sürünen varlıklar ve gök ehli, ayrıca ne gökte ne yerde olan melekler; sonra, bu ayet şöyle bitiyor: «*Onlar asla büyüklenmezler.*» (Kur'an, 16/49). Yani Rabb'lerine ibadet etmemezlik etmezler. Sonra, Allah

onları şöyle nitelemektedir: «*Üstlerinden, Rablerinden korkarlar ve kendilerine emredileni yaparlar.*» (Kur'an, 16/50). Allah, onlara, «korkma» vasfını yüklemektedir, böylelikle, onların kime secde ettiklerini bildiklerini, bize göstermek istemektedir. Daha sonra Allah yine onları «*Kendisine boyun eğmiş*», ve «*kendilerine emredileni yaparlar*» şeklinde vasfeder. Sonra da «*Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmezler ve emredildikleri şeyi yaparlar*» (Kur'an, 66/6) şeklinde anlatır. Bir başka ayette ise şöyle buyuruyor: «*Rabb'inin yanında bulunanlar, melekler, gece ve gündüz O'nu tesbih ederler ve onlar bundan hiç usanmazlar.*» (Kur'an, 41/38), yani canları hiç sıkılmaz.

Bütün bunlar gösteriyor ki, bütünüyle âlem, *şühûd* ve *ibadet* makâmındadır. Ancak düşünme yeteneği olan varlıkların durumu farklıdır. Bu varlıklar konuşma yeteneği olan insanlar ve cinlerdir. Bunların ruh durumları bakımından özellikleri vardır, vücut durumları bakımından değil. Çünkü bunların şekilleri de, Allah'ı tesbih etme ve *O*'na secde etmede, kâinattaki öteki varlıkların şekilleri gibidir. Bedenin bütün âzaları *O*'nun tesbihini dile getirir. Görmüyor musun, kendilerine *müsahhar* kılınmış nefisler üzerine Kıyamet gününde derileriyle, elleriyle, ayaklarıyla dilleriyle, kulaklarıyla, gözleriyle ve öteki bütün azalarıyla şahitlik yapacaklardır (35). «*Ve hüküm, O yüce ve büyük Allah'ındır.*» (Kur'an, 40/12).

Demek ki, bütün bunlar Allah'ın, Kendisi için bize gösterdiği sevginin hükmüdür. Öyleyse, kim *O*'na vefalı davranırsa, Allah, o kimseyi ödüllendirir; kim de vefasızlık ederse, onu cezalandırır. Öyleyse, Allah Kendini sever, Kendinin yüceltilmesini ve Kendine hamd ve sena edilmesini ister.

Allah'ın bizim için, bize duyduğu sevgiye gelince, hiç kuşkusuz Allah onu bize, hem bu dünyadaki hem de öte dünyadaki iyiliğimiz için tanıtmıştır. Kendisini tanıyıp bilmemiz ve *O*'ndan habersiz kalmamamız için, Kendisini tanıtacak delilleri bize göstermiştir. Ayrıca, *O*'nu tanıdıktan sonra ve içinde dolaştığımız, ve sahip olduğumuz her nimetin ancak *O*'nun bir nimeti olduğu ve ancak *O*'na mal edilebileceği hususunda elimizde deliller varken, ifratlara kaçmamıza rağmen *O* bize rızık vermekte ve bizi nimetlere boğmaktadır. Ayrıca, o nimetler içerisinde yaşayalım,

daima huzur ve rahat içerisinde olalım diye, sırf bizim için yaratmıştır onları. Bu eksiksiz ihsânın ardından *O*'na şükretmedik, oysaki akıl, nimet verene şükretmeyi gerektirir. Ayrıca biliyoruz ki Allah'tan başka ihsan edici yoktur.

Bize, bilmediklerimizi öğretmek ve bizi eğitmek amacıyla, Kendi katından bize bir peygamber göndermesi de *O*'nun ihsanındandır. Böylece Allah, Kendi hakkında bilmemiz gerekenleri bize öğretti. Kendi mutluluğumuza ulaştıracak yolu bize gösterdi. O yolu bize açıkça gösterdi. İsyana sürükleyici işlerden bizi korudu, sakındırdı. Ahlakî düşüşlerden ve kötülüklerden, alçaklıklardan kaçınmamızı sağladı.

Sonra, Hz. Peygamberin doğruluğunu gösteren delilleri de bize bildirdi. Çok açık deliller getirdi bize. Kalblerimize iman nurunu yerleştirdi ve onu bizlere sevdirdi. Onu kalblerimizde süsledi. Bize küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterd. (Kur'an, 49/7). Biz de buna iman ettik ve bunu tasdik ettik.

Sonra, tevfikiyle bize iyilikte bulundu. Bizden Kendisini sevmemizi istedi, rızasını kazanmamızı istedi. Eğer bizi sevmeseydi, bütün bunların hiçbiri olmazdı, bunu bize açıkça bildirdi. Ayrıca, rahmetinin gazabını geçtiğini bildirdi. Bedbaht olan şâki bedbahtlık yapsa bile, Allah'ın rahmetinin, inayetinin, ve mahlukatın akibetlerinde müessir olan aslî muhabbetinin kapsamına gireceğini bize bildirdi. Aynı şekilde, sevginin (muhabbetin) en temel esas olduğunu, İlahî Kelâm'ının hak olduğunu, ayrıca rahmetinin evrensel olduğunu bize bildirdi.

Bu dünya evi, *Alîm* ve *Aziz* Allah'ın takdir ettiği ölçüde, tutarsız gerçeklerle ve perdelerle örülüdür. Allah öte dünyayı yaratmış ve bizi oraya doğru götürmektedir. Yalancı iddiaların, sahte davaların kabul edilmediği bir yurttur orası. Allah orada, bütün varlıklara Rabb olduğunu kabul ettirmiştir. Daha bir avuç toprak halindeyken, Âdem'in böğründen gelen insanoğulları da *O*'nun Rablığını kabul etmişlerdir (36). Demek ki, bu dünya hayatı iki uç nokta arasında bir ara noktadır: Tevhid noktası ve *O*'nun Rablığını tanıma noktası, İşte bu ara noktadadır ki, Tanrı'nın varlığı kabul edilmesine rağmen, «şirk» vaki oluyor, yani *O*'na ortak koşuluyor. İşte bu ara nokta böylece tutarsız oluyor.

Bu nedenle, «Allah'ın dışında kendilerine Rablar edinenler, *«Biz onlara, bizi Allah'a daha çok yaklaştırsın diye ibadet ediyoruz»* derler» (Kur'an, 39/3). Böylece kendi şirklerinde, Allah-u Teala'ya, güya azamet, büyüklük nisbet etmektedirler. Kaldı ki, kendi toplumu içerisinde, «büyüklük» *(kibriya)* ve «otorite» *(ceberut)* sıfatlarıyla arz-ı endam eden herkesin *«kalbini mühürlediğini»* gene Allah haber vermektedir. Fakat Allah bu mührü, onların kalblerine, bir yardım işareti olarak koymadı, çünkü onlar, kesin olarak, kendi nefislerini bu mühürle alçalmış ve aşağılanmış buldular. Dolayısıyla o yaratıkta büyüklük sıfatı görülse bile, Allah'a ait olan büyüklük asla bir yaratığın kalbine girmez, çünkü bu durum mazrufsuz bir zarfa benzer, yani içi olmayan dış gibidir, ki bu mümkün değildir.

Bütün bunlar, nihaî sonuç mutluluk olsun diye Allah'ın yaratıklara duyduğu rahmet ve muhabbetten kaynaklanmaktadır.

Bu ara nokta zayıflayınca ve kendisini çevreleyen iki taraf kuvvetlenince, bu ara nokta sonunda iyice boşalır ve küçülür. Onu çevreleyen iki taraf ise dolar ve büyür. Öyle ki, Allah bu iki tarafı, ora sakinleri için nimetlerle doldurur. Ora sakinlerinin, mutluluğa ve nimete tertemiz olarak kavuşmaları için Allah, kendilerini, bu dünyada hak ettikleri azaptan temizleyip kurtardıktan sonra, onlar, o nimetlerden bol bol yararlanırlar.

Bir insanı öldürdüğü için öldürülen insanın durumunu görmüyor musun? Öldürüldüğü kişiye karşılık olarak kendisini öldüren ölümün zulmünden, kendisini nasıl temizliyor bu ölüm. Böylece kılıç onun günahına kefaret oluyor.

İşte, bu dünyada Allah'ın bildirdiği cezaların uygulanması müminler için bir temizlenmedir, hatta bir pire ısırması ya da bir diken batması bile bu kabildendir.

Burada şunu da belirtelim ki: Başka varlıklar topluluğu da vardır ki, temizlenmeleri için kendilerine, cehennemde, öte dünya cezaları uygulanır. Sonra cehennemden çıkmaları gerekmiyorsa dahi Tanrı'nın muhabbetinin yardımıyla cehennemde kendilerine merhamet edilir (37).

Görülüyor ki, Tanrı'nın kullarını sevmesinin ne başı var ne de sonu, çünkü *O*, ne *hâdis* olmayı ne de *âraz* olmayı kabul

eder. Fakat Tanrı'nın kulları için duyduğu muhabbetin özü, sonu olmayan bir süreç, içinde, ilkiyle ve sonuyla, yaratılışlarındaki ilkenin (mebde') özüdür. Bu nedenle, Tanrı'nın onlara duyduğu sevginin nisbeti, nerede olurlarsa olsunlar, ister yokluk-*adem* halinde ister varlık - *vücûd* halinde olsunlar, kendileriyle birlikte olan *O*'nun varoluşunun *(keynunet)* nisbetidir; tıpkı Allah'ın onların *adem* hallerinde de *vücud* hallerinde de onlarla beraber oluşu gibi. Çünkü onlar kendilerini sürekli seyreden ve sürekli seven Allah tarafından bilinirler. Daha önce Allah'ın sahip olmadığı yeni bir hüküm, yeni bir ilke kesinlikle *O*'na atfedilemez. *O* önceden ne ise her an odur. Allah yaratıklarını her an sevmektedir, tıpkı onları her an bildiği ve gördüğü gibi. Dolayısıyla «*Ben bir gizli hazineydim; bilinmek istedim...*» sözüyle, bütün bunların kendi içinde nasıl bir şey olduğunu, Allah-u Teala, Kendi *Celâl*'ine uygun düştüğü gibi anlatmaktadır bize, çünkü Allah akılla, ancak *Fail* ve *Halik* olarak kavranılabilir.

Allah tarafından bilinen her öz *('ayn)* aslında bir *ma'dum'* dur, yani gizilgüç halinde vardır. Allah onları var etmeyi sever ve ister. O zaman o öz için bir varlık *(vücûd)* yaratır, hatta o öz içinde bir varlık yaratır, yani o özü varlık giysisiyle giydirir. Böylece o öz var olur. Sonra bir başka öz var olur. Sonra bir başka öz. Kesintisiz ve aralıksız bir süreç içinde, ta Hakk'ın ilkliğine kanıt olan ilk varlıktan beri, bu böylece devam eder gider... Demek ki, önce tekillerde sonra cinslerde ve türlerde başka bir varoluş değil, aksine sürekli bir varoluş görülür. Bu dünyanın da bir gayesi ve bir sonu vardır ama, yaratılmışlar içinde insanın, nihayeti öte dünyaya çıkan özel bir gayesi ve varoluşu vardır. O halde, varlıklar ötedünyada yeniden doğmuş olurlar ve onların ötedünyadaki varoluşlarının bir sonu yoktur, çünkü *mümkün* varlıklar için bir son söz konusu değildir. Onların *ebedîliği* daimdir, yani sonları yoktur, tıpkı Hakk'ın *ezelî* oluşu gibi. Hakk, sabittir, değişmezdir, zorunludur *(vacib)*. *O'* nun varlığının Evveli, ilk ilkesi yoktur. Kullarına duyduğu muhabbetin de bir evveli yoktur. Sübhanallah! Ancak sevgilinin yanında aşkın zikredilmesi, aşkın kendisi değil de aşkın ilâhî anlatımı sırasında olur.

Kur'an Allah kelâmıdır. Mütekellim daima Allah'tır, yani

konuşan hep Allah'tır. Bununla birlikte, O, sadece Kendini tanıtmak için konuşur, şöyle ki: «*Rablerinden kendilerine gelen yeni bir uyarı, bir zikir yok ki, onu eğlenerek dinlemesinler!*» (Kur'an, 21/2). Bu zikir, bu uyarı sadece bizde yenidir, yoksa Allah'da yeni değildir, çünkü o zikir, Seyyidimiz, Malikimiz, Sahibimiz ve rızık vericimiz olan Tanrı'dan gelmektedir. «*Rahman'dan onlara gelen yeni bir zikir yok ki kesinlikle ondan yüzçevirmesinler.*» (Kur'an, 26/5). Rahman'dan gelen bu zikir sadece bizim açımızdan yenidir, yoksa Rahman açısından yeni değildir, çünkü rahmet, nimet ve ihsan hem başlangıçta hem de sondadır. *El-Ityan*'da belirtildiğine göre, Kendi hakkında gerekli bilgileri bize öğretmek için, bu ilahî zikir, *Şakî* isimlerden değil, tersine *Rab* ya da *Rahman* isimlerinden gelmektedir.

İLAHÎ SEVGİ - EK

Bu, bizim Allah'ı sevme durumumuzdur, yani: *Biz, Allah'ı seviyoruz.* Bununla ilgili olarak Allah şöyle buyuruyor: «*O onları sever, onlar da O'nu severler.*» (Kur'an, 5/54). Bununla birlikte, bize özgü olan sevgi ile *O*'na özgü olan sevgi aynı nitelikte değildir.

Bize özgü olan sevgi, hakikatimizin ona verdiği özellik bakımından ikiye ayrılır; Birine ruhanî sevgi, ötekine tabiî sevgi denir. Bizim Allah'a duyduğumuz sevgi bu iki sevgiyle birliktedir. Fakat bu, tasavvur edilmesi, anlaşılması ve kavranılması çok zor olan bir konudur, çünkü herkese, bu konuya müteallik işlerde aynı ilim verilmemiştir ve yine herkes, bu konuda Allah'tan gelen haberlere inanma konusunda aynı değildir. Bu nedenle Allah, Hz. Peygamberi —*selat ve selam üzerine olsun*— öyle bir ödülle ödüllendirmiştir ki bunun ifadesi şu ayettedir: «*İşte sana da böyle Emrimizden gelen bir ruh vahyettik. Sen Kitap nedir, iman nedir bilmezdin, fakat biz onu, vahyettiğimiz o kitabı, bir nur yaptık. Kullarımızdan dilediğimizi onunla hidayete erdiriyoruz. Ve sen, hiç kuşkusuz, doğru yola götürürsün.*» (Kur'an, 42/52). Demek ki biz de, Allah'ın hidayete erdirmek istediği kullardanız. Allah'a sonsuz hamd olsun!

Allah'a karşı duyduğumuz sevgi konusunda bu izahatı verdikten sonra, şimdi, şu dört çeşit sevgiyi ele almamız gerekiyor. Şöyle ki; Ya Allah'ı sadece *O*'nun için severiz; Ya Allah'ı kendimiz için severiz, Ya Allah'ı hem *O*'nun için hem kendimiz için severiz, Ya da Allahı severiz ama bu saydıklarımızın hiçbiri için değildir bu sevgi. Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Allah'ı ne Kendisi için ne de kendimiz için seviyor değilsek, *O*'nu sevdiğimize göre, *O*'nu niçin severiz? Farklı bir inceleme konusu olan bu dördüncü tür sevgi, o halde, nasıl bir sevgidir? Bu ayrı bir bölümdür.

Sevginin bir başka türü daha vardır. Şöyle ki: Eğer biz Allah'ı seviyorsak, *O*'nu bizim tarafımızdan mı seviyoruz yoksa *O*'nun tarafından mı seviyoruz?

Veyahut da: *O*'nu hem bizim tarafımızdan hem de *O*'nun tarafından beraberce mi seviyoruz?

Ya da *O*'nu bu saydığımız sevgi çeşitlerinden hiçbiriyle değil de, başka bir çeşit sevgiyle mi seviyoruz?

Bütün bunlar açıklama, yorum ve şerh isteyen konulardır. İnşallah ilerde bu konularda söyleyeceklerimiz olacak. Bu ek bölümde ayrıca şu soruları da inceleyeceğiz: Allah'a duyduğumuz sevginin başlangıcı *(mebde'i* ve *menşe'i)* nedir? Bu sevginin kendi içinde bir gayesi var mıdır yok mudur? Eğer bir gayesi varsa, o gaye nedir?

Sevgiyle ilgilenen, zeki ve son derece güzel bir kadından başka hiç kimse bana böyle bir soru sormadı. Aynı şekilde, bu bölümde, inşallah, şu konuyu da ele alacağız: Sevgi, sevenin nefsî/zatî bir sıfatı mıdır, yani kişisel bir niteliği midir, yoksa var olan zatı üzerinde zaid (fazladan) bir anlam mıdır? Ya da sevenle sevilen arasında varlığı ve gerçekliği olmayan bir ilgi midir? İşte bütün bunları bu ek bölümde açıklamaya çalışacağız.

Bil ki, aşk ortaklık kabul etmez, ancak sevenin zatı tek ve bölünmez olursa durum başkadır. Eğer sevenin zatı bir çok öğeden meydana gelirse, sevgisi, çeşitli yüzlere, çeşitli nedenlerden dolayı, bağlanabilir. Bu çeşitli işlerin ilgili olduğu varlık tek ve aynı varlıksa, ya da o çeşitli işler o varlığı ilgilendiren bir çok işle ilgiliyse, o zaman aşk bir çok kişiye bağlanabilir, dolayısıyla

insanın bir çok sevgilisi olabilir. Eğer sevenin, birden fazla kişiyi sevmesi mümkün olursa, daha fazlasını sevmesi de mümkündür. Müminlerin Emiri bu konuda şöyle demişti [38]:

«Üç güzel kızın eline geçti dizginim
Her biri girdi kalbime her yönden benim.»

Burada «dizginim» sözcüğünde gizli bir sır vardır. Dizgin sözcüğü tekil kullanılmıştır, çoğul değil. O, üç sevgiliye ayrı ayrı birer dizgin değil de hepsine bir tek dizgin vermiştir. Bu şunu kanıtlamaktadır: Seven birçok kişiyi sevmek durumunda olsa bile, kendisinde en fazla etkili olan tek bir manaya tutulacak ve bu üç güzele o manaya uygun biçimde davranacaktır, yani o üç güzelin her birinde o mana vardır. Bunun kanıtı da yukarıdaki beytin ikinci dizesidir:

«Her biri girdi kalbime her yönden benim.»

Eğer o üç kızın her birini severken diğer ikisinde olmayan bir mana için sevmiş olsaydı, her birine birer dizgin verirdi ve o dizgini diğer ikisine vermezdi. Kalbine girerken, her birinin girdiği yer diğer ikisinin girdiği yerden başka bir yer olurdu. Dolayısıyla bu açıklama, bir kişinin bir kişiyi sevmesi durumudur. Fakat burada ise, bu biricik sevgili bir çok aşığın sevgilisidir. O halde, yukarıda ifade edildiği gibi, aşık birçok sevgiliyi sever.

İşte, bizim Allah'a duyduğumuz sevgi böyle bir sevgidir. Bizden bazıları Allah'ı Allah için severler. Bazıları da *O*'nu hem kendileri için hem *O*'nun için severler. Demek oluyor ki, bu sevgi en mükemmel sevgidir, çünkü Allah'ı tanıması ve *O*'nu müşahede etmesi en mükemmel şekle ulaşmıştır. Gerçekten de bizden bazıları Allah'ı *şühûd* halinde tanımıştır; *O*'nu, yukarıdan beri sayılan nedenlerin hepsi için sevmiştir. Bazıları da var ki, Allah'ı *şühûd* halinde değil de *«haber»*le tanımıştır; Allah'ı Allah için sevmiştir. Bazıları da Allah'ı nimetleriyle tanımış ve *O*'nu kendi nefisleri için sevmişlerdir. Bazıları da Allah'ı bütün bu nedenlerin hepsi için sevmişlerdir. Bütün bunlar şu demektir: *Şühûd* ancak suretlerde olur. Suret ise bir çok şeyin birleşi-

minden doğar. Demek ki aşık da bileşik bir suretin sahibidir. Dolayısıyla aşık sevgilisine dair, her hangi bir tarzda, bir şey işitse, bu tarzda ona dair aldığı haberle onu sever. Tıpkı Hz. Peygamberin şu hadisinde ifade edildiği gibi: «*Benim yüzümden bir dostu mu sevdin yoksa bir düşmandan mı uzaklaştın?*». Demek ki, eşyayı *O*'nun sebebiyle sevmek ve eşyadan *O*'nun sebebiyle yüzçevirmek, her şeyden öte Allah'a duyduğumuz sevginin anlamını ve özünü oluşturmaktadır. O zaman *O*'nun bizden istediği her şeyi gönül hoşluğuyla ve seve seve yerine getiririz. Suretimden *O*'nu müşahede etmeyen kimse tebea hükmünde olur, tıpkı uzuvlarımızın ve hayvani yönlerimizin *nefs-i natıka*'nın hükmü altında oluşu gibi ve de ona karşı olamayışları gibi, çünkü onlar *nefs-i natıka*'nın aletleri gibidir. Allah'ın rızasını kazanma ya da kazanmama konusunda onları istediği gibi tasarruf eder, kullanır. İnsanın uzuvlarından her biri kendine bakmayı bırakırsa, ancak o zaman Allah'ın razı olduğu şeylerde kendini tasarruf edebilir, çünkü o bunun içindir. Ayrıca, cinler ve insanların *(sekâlân)* dışında, varoluş içindeki her şey aynı konumdadır. Bu konuyla ilgili olarak, Allah şöyle buyurmaktadır: «*O'nu övgüyle tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur, ama siz onların tesbihini anlayamazsınız.*» (Kur'an, 17/44).

Allah, bu tesbih olgusuyla, Allah'a *sena* edilmesini istiyor, yoksa ceza için değil, çünkü tesbih *O*'nun Zatına ibadet etmektir. İbadetle birlikte, ceza vermeyi istemek bir arada düşünülemez.

İşte Allah'a, Allah için duyduğumuz sevgiden doğan sonuçlar bunlardır. Sübhanallah! Ancak, bazı *nefs-i natıka*'lar, Allah'ı tanımak için donandıkları düşünce yetenekleri Allah'ın ilmini almaya kendilerini elverişli kılmadığı için, bu temel tutuma aykırı davranırlar.

Bu nedenle, Kur'anda anlatıldığı şekilde Allah, Âdem'in zürriyetinden gelen varlıkları *kabzetmiş* ve onlara kendi nefisleri üzerine zorla şahitlik yaptırmıştı. Bunun sonucunda, o varlıklar Allah'a isteyerek değil fakat kerhen secde etmek zorunda kaldılar, çünkü Allah o varlıkları kabzetmişti. Sonra Allah o varlıkları bu özel durumdan, yani *kabz* halinden çıkardı, onları serbest bıraktı, fakat aslında onlar bilmedikleri bir tarzda gene

kabz halindeydiler. Onlar kendilerinin *kabz* halinden kurtulmuş olduklarını zannettiler (39).

O varlıklar bu karanlık bedene kendilerini bağımlı hissedince, arzularının kendilerini yönelttiği şeylere koştular ve ancak kendi tabiatlarına uygun olanı sevdiler. Kendilerini yaratan Allah'ın, Rablığı üzerine yaptıkları şahitlikten gâfil oldular. Bu konuyu yukarıda da ele almıştık.

İşte bu şekilde, onun düşünme yeteneği ve ayrıca kullandığı bütün öteki yetenekleri ona şöyle dedi: «Sen beni kullanıyorsun fakat benden gafil oluyorsun ve beni terkediyorsun, sanki ben senin kullandığın aletlerden biriyim. Beni hiç hesaba katmıyorsun. Peki öyleyse kullan beni!»

Bunun üzerine «Peki» dedi nefis onlara, «ama beni muâheze etme, çünkü ben senin değerini bilemedim. Senin ne üzere olduğunu tam olarak bilmek için, Hakikatinin gerçekleştirdiği konularda istediğin gibi tasarruf etmene izin veriyorum. Böylece ben de o konularda seni tasarruf ederim.»

Düşünce yeteneği - *akıl;* «Tamam kabul ediyorum!» dedi. Sonra yüzünü nefse çevirdi, onu kendi efendisi kabul ederek ona şöyle dedi: «Sen kendi zatından ve kendi varlığından gafil olmuşsun. Sen kendi zatın için bu şekilde mevcut değil miydin? Yoksa yok musun? Ya da hiç var olmadın mı?»

Nefis, akla şu cevabı verdi: «Ben önce yoktum, sonra var oldum!». Bunun üzerine akıl yeniden şöyle dedi: «Seni var eden senin kendi varlığın mı yoksa senden başka bir varlık mı? İyice bir düşün bakalım ve bu hakikati yakalamaya çalış. Bu konuda beni kullan, çünkü ben bu iş için yaratıldım.» Bunun üzerine nefis düşünmeye başladı ve bu delilin, kendine verdiği temel kuralı öğrendi. Şöyle ki: Kendiliğinden var olmamıştı, onu bir başkası var etmişti. Kendisinin tabii acılara bağımlı olduğunu görünce bir Varedicinin gerekliliği ona zorunlu gözüktü. Bu acıların giderilmesi için alışılagelen sebeplere sarılmak gerektiğini anladı. Böylece kendi varlığı içinde, kendini var eden sebebe bütünüyle bağlı kalması gerektiğini idrak etti.

Kendisinin *hâdis* olduğunu, yani sonradan yaratıldığını ve kendisini var eden bir Sebebin olduğunu tesbit edince nefis, düşünmeye başladı. Bu Sebebin kendisine benzemesi gerekmediğini

ve kendisi gibi muhtaç olmadığını, tam aksine, kendisini saran acılara *O*'nun ortak bir yanının olmasının *O*'na uygun düşmeyeceğini bildi. Bu sebeblerin, yokken sonradan olduğunu, değişmeye ve bozulmaya tabi olduğunu müşahede etti. Bütün bunları kavradıktan sonra, kendisini yaratan, ve kendisi gibi sonradan olmuş (*ârizî*) bütün varlıkları, ve elemlerini yok edecek bütün sebebleri yaratan bir Varedicinin olduğunu anladı. Eğer bu Varedici olmasaydı, hastalıkların ve illetlerin çaresinin bulunamayacağı bilincine vardı. Elemleri ortadan kaldıracak sebepleri yaratması hiç kuşkusuz *O*'nun rahmetindedir.

Sonunda nefis, o sebepleri sevecek ve onlara doğru tabiî bir cazibeyle yönelecek noktaya ulaştı. Bu durumda, kendisini bu denli etkileyen sevgi ilgisini, o sebepleri yaratan Yaratıcı üzerine aktardı: Kendi kendine «*O*'nu sevmem benim için daha iyidir, fakat *O*'na uygun davranışlarda bulunup *O*'nu razı edecek şeyler nelerdir bilmiyorum» dedi. Sonunda *O*'na karşı duyması gereken sevgiyi doğurdu. Kendini varlık nimetiyle nimetlendirdiği, ve kendisiyle ilgili eşyayı var ettiği için *O*'nu sevdi. Fakat bu noktada kaldı. Allah, Âdem'in zürriyetini kabzasına aldığı sırada, daha önce *O*'nun Rablığını ikrar ve tasdik etmişken, bir anda *O*'nu unutuverdi.

İşte tam bu sırada, dışarıdan, kendi cinsinden bir davetçi gelerek, ona, kendisinin onu yaratan katından gelen bir elçi olduğunu ileri sürünce, o da ona şöyle dedi: «Sen de benim gibisin ve doğru sözlü olmamandan korkuyorum. Peki senin yanında seni tasdik eden, doğrulayan bir şey var mı? Çünkü bende, bir düşünme yeteneği var ki onunla beni Varedeni tanımayı başarabildim.»

O elçi ona öyle deliller getirdi ki hepsi de onun söylediğini doğrulamaktaydı. Bunun üzerine nefis, bunlar hakkında düşünmeye başladı, onların doğru olduğuna kani oldu ve onlara inandı. Kendisini var eden Varlığın, başlangıçta kendisini *kabz*asına alan ve Rablığı konusunda kendisine tanıklık yaptıran, kendisinin de buna tanıklık yaptığı, Varlık olduğunu anladı.

O zaman şöyle dedi: «Bütün bunlar hakkında hiç haberim yoktu, fakat şu andan itibaren, bu ikrarın gereğine uymaya ken-

dimi zorunlu hissediyorum. Hiç kuşkusuz sen, getirdiğin bu haberde sadıksın, doğru söylüyorsun, fakat Rabb'imi hangi fiilimle nasıl razı edeceğimi bilmiyorum. Eğer bana, uyulması gereken ilkeleri söylersen ve eğer bana kuralları öğretirsen, onlara uyacağım, Allah'ın bize verdiği nimetlere şüretme konusunda vefalı davranacağım, göreceksin.»

Bunun üzerine elçi ona Allah'ın gönderdiği temel kuralları gösterdi. O da istek ve arzularına ters gelse de, onlara şükretmeye başladı, fakat bu şükrünü ne korkuyla ne de umutla yaptı. Çünkü elçi, ona ta başlangıçta bildirilen şeyleri tekrar bildirdiği, ve Varediciyi razı etmek için onlara kesinlikle uyulması gerektiğini belirttiği zaman, ona bu konulara uyarsa kendi lehine olacağını, uymazsa kendi aleyhine olacağını ve cezaya çarptırılacağını daha söylemedi. Zeki nefis bu konularda, Varediciyi razı etmek için bütün çabasını gösterdi. Daha önce kendisine söylendiği gibi, «*La ilahe illallah*» demeye başladı.

İşte, bütün bunları nefse öğrettikten sonradır ki elçi, onlara uymanın büyük bir ödüle ve eksiksiz nimetlere layık olduğunu anlattı ve aynı zamanda, onlara ters davranmanın da büyük bir cezaya neden olacağını haber verdi. Nefsin *O*'na ibadetine sevgi ve rıza da eklenince, ibadeti sevaba erişmesini ve cezadan kurtulmasını sağlayan özel bir ibadet oldu. Dolayısıyla o andan itibaren kendini iki tip ibadet içinde buldu: Birincisi, Allah'a doğrudan doğruya yaptığı ibadet; ikincisi, umut ve korku ile yaptığı ibadet. Böylece, kuşkusuz tabiî ve ruhanî durumunun gerektirdiği ölçüde, Allah'ı, hem Allah için hem de kendisi için sever oldu. Tabiî durumundan ötürü, umut ve korkuya bağlandı. Ruhanî durumundan ötürü de, sadece Allah'a (*O*'nun dışında, mahlûkattan birini sevmiş olsaydı bile) sevgi ve muhabbet duyarak ibadet etmeye başladı. Demek ki ruhanî yönüyle nefis Allah'ı yalnızca Allah için sevmekteydi; tabiî yönüyle ise amacına ulaşmak için sevmekteydi. Hakk Teala onu bu durumda gördü ve nefsin hakikatinde bölünme olduğunu, yani kendinde iki ayrı sevgiyi birleştirdiğini bildi. Bu kez kendini kıskanç olarak vasfetti. Bu nedenle, ortaklık istemedi ve nefsin sadece Kendisini sevmesini *O*'ndan başkasını sevmemesini istedi.

Sonra, Hak Teala ona *tabi'ah* suretinde tecelli etti ve ona,

kendi nefsinde inkâr edemeyeceği bir alâmet verdi: Bu da «zarurî ilim» denilen şeydir.. Böylece o surette tecelli edenin *O* olduğunu bildi; ruhen ve bedenin, *tab'an O*'na yöneldi.

Hakk Teala, nefse gücünü kabul ettirince —tabiatı gereği sebeblerin nefis üzerinde etkili olacağını biliyordu zaten— nefse bir diğer alâmet daha verdi. O alâmet sayesinde nefis Hakk'ı tanıdı. Hakk Teala da bütün o sebebler içinde o alâmetle nefiside tecelli etti. Böylece nefis *O*'nu tanıdı ve kendi için değil fakat Tanrı için o sebebleri sevdi. Böylece o sebeblerin hepsiyle, kendisi için değil fakat Tanrı için; başka bir şey için değil sadece *O*'nun için bir halden başka bir hale geçti. Her şeyde *O*'nu gördü ve kendini *O*'na göre değerlendirdi ve sevindi. Kendisine verilen bu hakikatle, öteki nefislerden üstün olduğunu gördü.

Gene bu alâmetle Tanrı, nefsin bizzat tabiî ve ruhanî zatında, nefis için tecelli etti. O zaman nefis gördü ki, kendinden değil, ancak *O*'nunla görüyordu; kendiliğinden değil ancak *O*'nunla seviyordu. Dolayısıyla *O*'nu seven gene *O* idi. *O*'nu seven o değildi. İşte bu gözle, yani kendi gözüyle nefis her varlıkta *O*'nu gördü. Dolayısıyla *O*'ndan başkasını sevmediğini bildi. Seven de Sevilen de, isteyen de istenilen de *O* idi.

Bütün bunlarla, nefis için açıkşeçik belli oldu ki *O*'na olan sevgisi hem *O*'nun içindi hem de aynı zamanda kendisi içindi. Bu son mertebede, nefis, sadece *O*'na duyduğu sevgiden dolayı *O*'nu *müşahede* etti. Bu *müşahede O*'nun sayesinde oldu, nefis sayesinde ya da iki sevginin toplamı sayesinde değil... Bu açıklamalara yapılacak ilaveler, yok değerindedir.

Bu noktaya ulaşan nefis, bu sevginin gücünü ve gayesini tanımak istedi. Şu ilahî söz üzerinde durdu: «*Ben bir gizli hazineydim, bilinmiyordum; bilinmek istedim...*» Nefis, Tanrı'yı, Tanrı kendisine tabiî bir surette tecelli edince tanıdı. Böylece bildi ki, *Zâhir* ve *Bâtın* isimleri tamamen Allah'a uygun düşüyordu, çünkü Allah ona bu isimlerle tecelli etmişti. Gene bildi ki, sevgi —ki bu sevgiyle Tanrı bilinmek istedi— *Bâtın* ismi içinde *O*'nunla alâkalıydı. Gene bildi ki, seven, kendi tabiatı gereği, bir surete bürünerek teneffüs etmek, nefes alıp vermek istedi, çünkü ancak bu teneffüs içinde arzu edilen lezzeti ve tadı buldu.

Bu nefes, sevginin (muhabbetin) aslından çıktı ve yaratıkların içine girdi, çünkü Tanrı, yaratıklar Kendini tanısınlar diye Kendini onlara tanıtmak istiyordu.

İşte o zaman Hak diye isimlendirilen *ama'* ([40]) meydana geldi. Yaratıkların hepsi işte o *ama'*dan meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu *ama'* âlemin cevheri olmuştur. Âlemdeki suretleri, ruhları ve tabiatları, istisnasız hepsini, o *ama'* içermekteydi. İşte Tanrı'nın bize olan sevgisi böyle başladı.

Bizim *O*'na duyduğumuz sevginin başlangıcı ise, işitmeyledir, görmeyle değil. Yani biz o *ama'* cevherindeyken Tanrı'nın bize söylediği «*Kün!*» yani «*Ol!*» sözünü işitmemizdir söz konusu olan. Demek ki, o *ama'* ilahî nefesten olmuştur. Şekiller, suretler, ayrıca âlem, İlahî Kelam hepsi «*Kün*»den olmuştur. Bizler Tanrı'nın tükenmez kelimeleriyiz. Allah-u Teala şöyle diyor: *Ey kitap ehli, dininizde taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında gerçek olmayan şeyleri söylemeyin!. Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın bir elçisi, O'nun Meryem'e attığı bir kelimesi ve O'ndan bir ruhtur...*» (Kur'an, 4/171). O kelime İsa'dır ve İsa da *O*'ndan bir ruhtur; o da nefestir. Bu hakikat canlılarda böyledir. Eğer Allah onları öldürmek isterse, onlardan nefeslerini alır. Demek ki canlıların hayatları nefesle sürmektedir. Nefesleri alınınca hayatları da sona ermektedir. Nefes bölümünde ([41]) âlemde ondan meydana gelen yaratılış şekillerini ele alacağız.

Bizler o *ama'* cevherinin içindeyken, fakat henüz varoluş haline geçmemişken, Tanrı'nın o kelâmını, «*Kün!*» sözünü işittik. Dolayısıyla biz o cevher içinde suretler halindeydik. Onun içinde zuhûredişimizle o *ama'*a da vücut verdik. Böylece o *ama'* için *vücûdu'l-ma'kulî*'den sonra *vücûdu'l-aynî* de gerçekleşti. Bu da bizim Tanrı'ya duyduğumuz sevginin başlangıç sebebi oldu.

İşte bunun için, şarkılar dinlediğimiz zaman, açıktan veya gizlice, ilahî suretten sadır olan «*Kün!*» kelimesi nedeniyle heyecanlanırız, duygulanırız, yüreğimize su serpilir. «*Kün*» kelimesinin açık şekli, iki harften ibarettir: *Kâf ve Nun.* Aynı şekilde açıkça görünen bu âlemin de *(el-âlemü'ş-şehâde)* zâhir ve bâ-

tın olarak iki yönü vardır. Zâhir yönü Nun harfiyle, bâtın yönü ise Kâf harfiyle simgelenmiştir. Bu nedenle Kâf harfinin ağızdaki mahreci gayb âlemine bir giriş niteliğini taşır; bu harfin mahreci insanın gayb âlemine girmesini sağlar, çünkü Kâf harfi, dil ile gırtlak arasından çıkan harflerin sonuncusudur. Nun harfi ise, dil üzerinden çıkan harflerdendir. Bu *Kün* kelimesinin gayb yönü, Kâf ve Nun harflerinin ortasındaki Vav'la simgelenmiştir. Vav dudak harflerindendir ve zuhûrun bir simgesidir. Aynı zamanda Vav bir illet harfidir, sahih harf değildir. İşte bunun için, oluş (*tekvin*) simgesel olarak ondan gelmiştir, çünkü o illet harfidir; illiyet (nedensellik) harfidir. Gene çünkü, Vav harfi dudak harflerindendir. Dudağın ileriye doğru uzatılmasıyla, varlığın ya da kozmosun zâhir yönüne doğru nefesin çıkmasını sağlar.

Bu nedenle, vücutta canlılık ilkesinin zuhûru, açığa çıkışı ruh gereğincedir. Fiiller, hareketler ve bütün davranışlar, vücûda hayatiyet veren ruh sebebiyle meydana gelir. Ruh vücutta gayb halindedir, tıpkı Kâf ve Nun arasındaki Vav harfinin gayb oluşu, görünmeyişi gibi; çünkü aradaki Vav harfi hazfolmuştur ve sükûn halindedir. Aynı şekilde Nun harfi de sükun halindedir. Vav harfi simgesel olarak perde arkasında çalışır; onun varlığı gaybdır, fakat hükmü ve etkisi açıktadır.

Bizim Allah'a olan sevgimizin gayesi, sevgimizin ne olduğunun hakikatini bilmemizi gerektirir. Sevgi, sevenin zatî *(nefsî)* bir özelliği midir, yoksa o sevendeki manevî bir sıfat mıdır?. Ya da sevenle sevilen arasında basit bir ilgi midir? Seveni, Sevgiliyle kavuşmaya çeken bir alâka mıdır?

Biz, sevginin, seven için zatî *(nefsî)* bir sıfat olduğunu söylüyoruz. Bu sıfat zamanla yok olup gider diye bize itiraz edilecek olursa, deriz ki sevginin yok olması ancak sevenin varlığının yok olmasıyla mümkün olur. Öyleyse, seven yok olmadıkça sevgi de yok olmayacaktır. Aksine düşünülebilecek tek şey, muayyen bir sevgiliye bağlanmada ortaya çıkar. Bu özel bağlanmanın zamanla kaybolması mümkündür. Bu bakımdan seveni, muayyen bir sevgiliye bağlayan ilgi kaybolabilir. Fakat bu kez başka bir sevgiliye bağlanır, çünkü böyle bir sevgi pek çok sevgiliye bağlana-

bilmeyi mümkün kılmaktadır. Seveni, muayyen bir sevgiliye bağlayan ilgi kesilebilir, fakat sevgi sevenin nefsinde sonsuza dek sürer gider, çünkü sevgi sevenin özüdür. Bu yüzden yok olması muhâldir. Demek oluyor ki, sevgi, sevenin bizzât kendisidir, bizzat özüdür. Sevgi, sevende, kendisinden çekilip alınabilecek zâhiri bir sıfat değildir. Dolayısıyla ancak hükmü, yani etkisi çekilip alınabilir. Öyleyse sevgi, sevenle sevilen arasındaki bir özel âlâkadır; seveni sevilene bağlayan bir nisbettir. Sevgi, sevenin varoluşudur, başka bir şey değil.

Buna göre, ister fani olsun ister olmasın, dilediğini sevgiyle nitele! Sevgi, kesinlikle sevenin varoluşundan başka bir şey değildir. Varoluş içinde sadece seven ve bir de sevilen vardır. Sevgilinin durumu *ma'dûm* olmaktır, fakat bu *ma'dûm*un *mevcûd* olması gereklidir; ya da *mevcûd* bir varlıkta vukû bulması gerekir, *ma'dûm* bir varlıkta değil. Bu iş kesinlikle böyledir, böyle olması gerekir.

Sevendeki ilgi, sevgilinin var olmasını, vücûd bulmasını ya da vukû bulmasını kabul eder; sevgili somut varlık olarak nitelendirilemediği zamanlarda varlığını değil de vukuunu kabul eder. Bu durumda *vuku'* olarak nitelendirilir. Buna şöyle bir örnek verelim. İnsan, var olan bir şeyin yokluğunu arzulayabilir, örneğin elem, çünkü elemin varlığı kendisine zarar vermektedir; çünkü elem insana acı veren bir şey olarak vardır. Dolayısıyla insan onun yokluğunu ister. O zaman sevgilisinin konusu, henüz vaki olmamış bir yokluk olacaktır. Eğer bu elem kaybolacak olursa, elemin yok olması, var olduktan sonra *adem* haline geçişiyle yok olması demektir. İşte bu nedenle, seçtiğimiz bu örnekte *vücûd* olarak değil de *vuku'* olarak dedik.

Sonuç olarak, sevgili daima *ma'dûm*dur. *Mevcûd* olan birine duyulan sevgi, ancak, ilgi bakımından, bütün olarak ve bir anda gerçekleşebilir, çünkü ancak bir *mevcûd*'a ilgi duyulur. *Ma'dûm* olan sevgilinin var oluşu *(vücût)* ise o mevcûdda zuhur eder. Nitekim biz bu konuyu daha önce açıkladık. Bu ek bölümse ise, sana sevginin mahiyetini, başlangıcını, gayesini, sevenin ne ile ve nasıl sevdiğini, sevenin sevgilisine ya da kendi nefsine duyduğu sevgiyi açıklamış bulunuyoruz. Böylece bu konuyla ilgili her şey açıklanmış oldu.

Allah izin verirse, sözümüze bir sonraki bölümde devam edeceğiz. İlahî sevgi konusunda, elden geldiğince ve vaktimiz elverdiğince bol açıklamalarda bulunduk. Böylece yüz on ikinci cüz burada bitmiş oldu...

*
* *

هُوَ

RUHANÎ SEVGİ

Ruhanî sevgi, sevgilisini hem onun için hem kendi nefsi için sevme durumunu, sevende bir araya getiren aşktır. Oysa tabiî sevgide, aşık, sevgilisini sadece kendi nefsi için sever.

Bil ki, ruhanî sevgide aşık akıl ve ilmi birleştirdiği zaman, aklı sayesinde bilge *(hekîm)* kişi olur; bilgeliği sayesinde de alim biri olur. O zaman bütün işleri bilgelik *(hikmet)* düzenine göre düzenler ve işlerin yerini değiştirmeye kalkmaz. Dolayısıyla, sevdiği zaman, sevginin ne demek olduğunu, sevenin ne anlama geldiğini, sevgilinin hakikatinin ne olduğunu ve sevgiliden ne istediğini, ne beklediğini bilir. Sevdiği kimsenin sevdiği şeyleri sevmesi için o Sevgilinin *(mahbûb)* bir irade ve ihtiyarı var mı? Yoksa hiç bir iradesi yok da, ne severse yalnız kendi zatı için sevmektir, bunu bilir. Ayrıca sevgilisinin varlığını *(vücûdunu)* da, yalnız ve yalnız o *mevcûd*'un özünde var olmasını isteyen *mevcûd*'u bilir. Buna göre; o sevgili, o mevcûd'un özünde değil de sırf *mevcûd*da olsa bile, o *mevcûd* için sevgilidir *(mahbûb*'dur) diyebiliriz...

Eğer o sevgili, kendi iradesini kullanabilen biriyse, sevenin, onu kendi nefsi için değil de onun için sevmesi mümkündür. Eğer kendi iradesini kullanamayan biriyse, o zaman seven, sevgilisini sadece kendi nefsi için sever, yani sevenin nefsi için demek istiyorum, sevgili için değil, çünkü sevgili sevgisinde her hangi birşeyle nitelenmiş ya da seven hakkında her hangi bir maksat taşıyor değildir. Böyle olmakla birlikte, bu sevgilinin, kimi zaman seven gibi bir irade sahibi olması da mümkündür; öyle ki, seven de bizzat sevgilinin sevdiği şeyi sevdiğini kolayca fark eder. Böylece sevgiliyi, sevgili için sever, fakat aşkının doğurduğu yan bir etkiyle.

Hiç kuşkusuz aşık, sevgilinin varlığını istedikten sonra, onun-

la bizzat kavuşmayı *(vuslat)* ister. Şu bir gerçektir ki, sevgilinin var oluşu, onunla kavuşmayla özdeştir, başka türlüsü zaten olamaz.

Bizim bu konuda ki şiirimiz şudur:

«Varoluş zamanı, kavuşma zamanıdır;
Sevme zamanıdır, yiyiniz, içiniz.»

Bu beyit bizim bir kasidemizden, bir şiirimizden alınmıştır. *Müşahede* halindeyken, hakikatin bize tecelli ettiği bir anda söylediğimiz şiirlerdendir;

Aşk içindeyken Zeyneb'e şaştım kaldım
Onun dışında bize bir yol gözükmedi
Beni baştan ayağa yakıp yandıranın nuru
Tecelli edince, karanlıklar birden dağıldı
Büyük bir sevgiyle ona adadım kendimi
Fakat aşk bu ya, müthiş sarsıyor insanı
Aşkın etkisi ve arzunun cezbesi arasında
Kim bulabilir bir dinlenme anı.

Sevgi ortaya çıktığı zaman, tatlı teneffüs edişler ve derin derin iç çekmeler olur. Öyle ki nefes, sevenin nefsinde, sevgilisinin suretini tasavvur ettiği tarzda çıkar. Hatta, hariçte müşahede edebileceği bir surette onu izhar eder. Böylece aşığın maksudu hasıl olur ve mutluluğa erişir. Tıpkı *«ama'»* konusunda ifade ettiğimiz gibi, bu da zaman kavramı dışında olur. Bu konuyu böylece anlatmış olduk. Şimdi bu konunun özünü belirten bir şiir sunuyoruz:

Allah'ın bana verdiği rahmete şaştım kaldım
Umarım siz de şaşar kalırsınız
Sevme zamanı varolma zamanıdır
Kavuşma zamanıdır, yiyiniz, içiniz
Peki, o büyük aşk nerde, o unutulmaz dert?
O büyük tutku? Kafanız karışmadı mı, aklınız nerde?
Giysisi tertemiz sevgili öylesine örtülü ki
Hiç kimseye, hiç bir şeye benzetilemez ki o.

Daha önce de söylediğimiz gibi, sevgilinin *ma'dûm* olması gerekir. Dolayısıyla sevgili *adem* halinde, daha varoluşun başlangıcında kendi giysisi içinde tertemizdir, çünkü ilk zuhûru ve varoluşu anında kendisini kirletecek ve değerini düşürecek giysileri giymemiştir ([42]).

Temizliğin aslı ise şu hadisde ifade edilmektedir: «*Her doğan çocuk «fıtrat» üzere doğar.*» İşte burada söz konusu olan temizliktir. Şiirimizdeki örtülü (*mahcûb*) ifadesine gelince, o, O'nun *adem*'idir, biz bunu Varlığın şuhûdundan söyledik.

«O hiç kimseye, hiç bir şeye benzetilemez ki» derken de, aynı şey söz konusudur, çünkü *ma'dum* olan bir şeye benzetilemez, nisbet edilemez, fakat seven kendi nefsi için ister. Bu konuyu da böylece açıklamış olduk. Şiirin devamı şöyle bitiyor:

«Tanrı'ya şükretmek farz oldu bana,
Çünkü o sevgili bakire, bense dulum.»

Burada şöyle bir açıklama yapabiliriz: Çünkü sevgili *adem* durumundan *vücûd* durumuna geçmiştir. *Adem* durumu da simgesel olarak bir bekâret halidir. Oysa ben, bundan önce, yani doğmadan önce ilahî sevgiyle sevmiştim, öyleyse ben dulum, bekâr değilim, çünkü varlık giysisini giyindim, dolayısıyla ilk bekâretimi artık korumuyorum.

Bu açıklamalardan sonra diyebiliriz ki, aslında *ma'dum* olan sevgili, iradesini kullanamayan bir şahısda gerçekleşecek olursa, sevenin, sevgilisini, sevgilisi için istediği söylenemez, dolayısıyla tıpkı tabiî sevgide olduğu gibi, onu kendi nefsi için zorunlu olarak sever. Buna karşılık, eğer sevgili, iradesini seven üzerinde serbestçe kullanan bir varlıkta —örneğin Yüce Tanrı veya bir kadın ya da bir çocuk gibi ya da başka bir şey— gerçekleştirecek olursa, seven, zikrettiğimiz bu sevgililerle etkilenir. İşte o zaman o varlığın sevdiği şeyi sevenin de sevmesi doğru olur, çünkü aşkı sadece onda berraklaşır. Fakat eğer o varlık, o sevenin sevdiğini istemeyecek olursa, o zaman seven ilk durumunda, yani sevgiliye duyduğu *adem* halindeki sevgisinde kalır, çünkü yukarıda da söylediğimiz gibi, sevgilisi, kendisi üzerinde iradesini kullanamamaktadır.

Bu son düşünce, sevgilinin, yani o mevcûdun, sevdiği şeyi sevenin de sevmesini gerektirmez, çünkü o sevgili, sevenin sevdiği şeyi sevmemektedir. Bu nedenle, o mevcûd, o sevgili, gerçek sevgili değildir. O, ancak o sevgilinin varolma yeridir. Gerçekten de o varlıkta sevgilisini bulması, sevenin gücü dahilinde değildir, ancak kendiliğinden olursa o başka. Ama eğer sevgili, varlığı bir mevcûdda bulunan cinsten değilse, kuşkusuz seven için sevgilinin varolması mümkün olmayacaktır, ancak Hakk'ın yardımıyla olur. Kuşkusuz Allah, İsa aleyhisselam'a ve kullarından dilediği daha başkalarına bu işi lûtfettiği gibi, ona da lûtfedebilir. Eğer Allah böyle bir lütûfta bulunursa, sevgi, sevgiliye bir *var*lık hali vermeye seveni mecbur eder.

Bu kadar gerçekçi bir tarzda anlattığımız bu konunun tahlilini ve yorumunu bu kitabın dışında başka hiçbir yerde bulamazsın, çünkü açıkladığım bu konuyu gerçekleştiren bir kimseyi görmedim. Bununla birlikte bir sürü seven var; hatta yaratılmış bütün varlıklar seven durumundadır, fakat sevgilerinin kime olduğunu bilmezler; sevgilerini hamlettikleri o varlıkla perdelenirler. Sonuçta sevdikleri varlığın o varlık olduğunu hayal ederler, oysa ki hakikatte sevginin ikinci dereceden bir sonucudur o. Gerçekte ise, hiç kimse sevgilisini, sevgilisi için seviyor değildir, aksine kendi nefsi için sevmektedir. Kuşkusuz işin aslı böyledir.

Şüphesiz *ma'dum* bir varlık irade sahibi olarak nitelendirilemez. Bu nedenle seven, *ma'dum* sevgiliyi kendi için sever ve kendi iradesini sevgilisinin iradesi uğruna terkeder. Eğer bu iş kendi içinde bu şekilde olmazsa, bu hakikat karşısında sevene, sevgilisini sadece kendi nefsi için sevmek düşer. Bunu böyle bil! Böyle anla!

Tabiî suretinden soyutlanmış ruhanî sevgi işte böyledir. Eğer bu sevgi tabiî suretini giyinirse ve o suret içinde tezahür ederse, tıpkı yukarıda ilahî sevgi konusunda söylediğimiz gibi, o zaman nisbeten ruhanî sevgiye daha yakın bir oranda olur, çünkü her halükârda, tabiat üstü bir suret de olsa o da âlemdeki suretlerden biridir.

Bil ki, kolayca algılanan şu duyular dünyasındaki cisimler ve varlıklar içerisinde değil de, hayal âlemine ait varlıklar içerisinde, Ruh, tabiî bir suret giyinirse, hayal âlemine ait bu var-

lıklar da kolayca algılanabilir bir duruma gelirler. Ancak, bu çok ince, anlaşılması ve algılanması oldukça zor varlıklarla, gerçek varlıklar arasındaki farkı ayırdetmek herkesin becerebileceği bir iş değildir.

İşte bunun içindir ki sahabeler —*Allah onlardan razı olsun*— Cebrail aleyhisselâm'ı, bir bedevî suretinde geldiğinde tanıyamamışlardı. Selat ve selam üzerine olsun Hz. Peygamber, onlara «*İşte bu gelen Cebrail'di, size dininizi öğretmek için gelmiştir*» deyinceye kadar onu tanıyamamışlardı; onun hayal âleminden gelen bir varlık olduğunu bilememişlerdi. O zaman Cebrail'in o gelen bedevî olduğu konusunda hiç kuşkuları kalmamıştı (43).

Aynı şekilde Meryem'e de melek tam manasıyla bir insan şeklinde gözüktü, çünkü Meryem'in de, ruhlar cesedlere, vücudlara büründükleri zaman, ruhlarla ilgili bir bilgisi yoktu (44). Hz. Peygamber ise, bu konuyla ilgili bilgiye sahipti. İnsan suretinde gelen o varlığın bir melek, yani Cebrail olduğunu biliyordu.

Kıyamet Günü'nde de Allah kullarına böyle zuhûr edecek, öyle ki kullar *O*'nu hakkıyla tanıyamadıklarından dolayı gene *O*'na sığınacaklardır. Suretlerdeki hem ilahî hem de ruhanî sırlar hakkında da hüküm böyledir. Hakk Teala, Kendinden haberi olmayan birine tecelli ettiği zaman da aynı durum söz konusudur.

Allah'ın kendisine böyle lütûfta bulunduğu kişi, Hakk'ın tecellisini meleğin tecellisinden, cinlerin tecellisinden ve insanların tecellisinden, (tabiî ki bu varlıklara tecelli etme gücü verildiği zaman, örneğin Kadîb el-Bân ve benzerleri gibi) (45) ayırdedecek özel işaretleri bilmesi gerekir.

Topraktan yaratılmış olan insan, kendi suretinde bulunduğu halde, kendisine bakanın gözünde, suretlerde bir durum değiştirme gücüne *(tahavvül)* sahip olduğuna göre, böyle bir durum değiştirme ruhlarda, cinlerde ve meleklerde daha kolay olacaktır.

Öyleyse iyi bil! Kimi görmektesin, ne ile ve nasıl görmektesin? Önünde gözüken durumlar ne üzeredir? Biz bu konuları *İlm-i Hayalin Bilinmesi* bölümünde genişçe açıkladık. O halde oraya bak! (46).

Ruh tabiî ya da cismanî bir suret içinde tecelli ederse, ilahî

sevgi konusunda da söylediğimiz gibi, bu şekilde tecelli eder, seven, o sureti ister zâhir ister bâtın için kabul etsin, bu fark etmez, çünkü bu şeklin dışına çıkalamaz. Bunu böyle bil!

Öyleyse, ruhanî sevgi, tabiî sevginin ruhanî sevgiyle arasını birleştirmektedir. Ayrıca kendi nefsi için olan sevgiyle, sevgili için olan sevginin arasını da birleştir, tabi eğer sevgili, söylediğimiz gibi, irade sahibi ise. Bütün bu açıklamalarımıza göre, insanlar neyi sevdiklerini ve sevdikleri varlığın hangi varlıkta bulunduğunu bilmemektedirler ve falan varlığı sevdiklerini sanmaktadırlar, oysa ki durumun hiç de öyle olmadığı senin için artık açık bir şekilde belli olmuştur.

Öyleyse sana öğrettiğim kadarını bil ve seni bu konuda beni aracı kılarak bilgisizlikten kurtardığı için Allah'a şükret. Bu kadar açıklama ulaşmayı amaçladığımız maksadımız için yeterlidir, gerçi bu konunun ayrıntıları pek çoktur; fakat bizim bu kitaptaki maksadımız, asıl amaca ulaştıracak yöntemleri ve temel ilkeleri belirlemektir. Allah'a sonsuz hamd olsun!

*
* *

هُوَ

TABİÎ SEVGİ

Bismillâhirrahmanirrahîm

Bu sevgi iki türlüdür: Tabiî sevgi; ve unsurî sevgi. Fakat, ruhanî sevginin gayesinin ne olduğunu söylemeyi unuttuk. Öyleyse, onu bu tabiî sevgi bölümünde söyleyelim, çünkü ruhanî sevginin tabiî sevgiyle sıkı bir ilişkisi vardır.

Ruhanî sevginin gayesi «ittihat»tır, birleşmedir; yani sevgilinin zatıyla sevenin zatının aynı olmasıdır. Sevenin zatıyla da sevgilinin zatının aynı olmasıdır. «Hulûliyye» [47] düşüncesini benimseyenler aslında bu noktayı vurgulamak istemektedirler, fakat onlar da bu işin aslını bilmemektedirler.

Öyleyse bil ki, tabiî suret (form); hangi nisbetle ve de cismen veya ceseden hangi hal üzere tezahür ederse etsin (ve *adem* sevgili de *adem* olarak kalsa da), o suret, o sevgilinin hayaldeki bir mümessilidir. Bu, hayal mertebesinde *(hazretil'hayaliyye)*, hayalî bir bakış ve ona ait bir gözle idrak olunabilen varlık (vücûd) misallerinden biridir.

İki sevgili birbiriyle sıkıca kucaklaşınca ya da öpüşünce, her biri diğerinin nefesini ve tükürüğünü emer. Bu öpüşme ve kucaklaşma esnasında, birinin nefesi diğerinin içine yayılır. Böylece her iki sevgili de aynı şekilde nefes alıp verir. Birinin nefesi çıkar, öbürünün nefesi girer; onun nefesi çıkar, bu kez de öbürününkü girer.

Tabiî suretlerdeki hayvanî ruh da bu nefesden başka bir şey değildir. Öyle ki, her nefes, nefes alıp verenlerden her birinin ruhudur. Nefes alıp verme ya da öpme anında nefes onu diriltir. Böylece *Zeyd*'in ruhu ayrıyla *Amr*'ın ruhu olur. Bu nefes bir kez sevenden çıktı mı, sevgi suretinde teşekkül eder ve sevgi lezzeti, tadı ona eşlik eder. Kendisine intikal eden nefes birinde ruh olduğu zaman, onun nefesi de ötekinde ruh olur. İşte o za-

man, o iki şahıstan her biri hakkında «ittihat»tan söz edilebilir; aşağıdaki şu söz buna uygun düşmektedir:

«Seven benim, sevdiğim de ben.»

İşte tabiî suretlerdeki ruhanî sevginin gayesi budur. Birinci bölümde yazılan bir şiirde bu şöyle ifade edilmişti:

«Sevginin gayesi kavuşmaktır insanda
Bir teni bir tenle bir canı bir canla.»

Şimdi tabiî sevgiye dönebiliriz. Diyoruz ki, tabiî sevgi geneldir. Gerçekten, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu aşka tutulanlar kendi hakikatlerine uygun tabiî suretleri alırlar. Sevgideki durumlarına göre, tabiî suretler olarak nitelendirilen bazı özelliklerle tasvir edilirler. Örneğin: «*Vecd*» hali, «*şevk*» hali, «*iştiyak*» hali, sevgiliyle kavuşma sevinci, sevgiliyi görme ve onunla kavuşma gibi.

Bu konuda pek çok sahih hadis nakledilmiştir. O hadislere inanmak gerekir. Örneğin: «*Kim Allah'la karşılaşmayı severse, Allah da onunla karşılaşmayı sever*». Gerçi her kul, her an Allah'ın gözü önündedir. Kulun Allah'ın gözü önünde olmaması fikri doğru olamaz, çünkü «*Allah her şeye şahiddir.*» (Kur'an, 85/9); Allah her şeyi her an görmektedir. Bununla birlikte, buradaki karşılaşma hem Allah hakkında hem de kul hakkındadır.

Allah, kendisini, kullarına sevgi ve şevk duyan biri olarak nitelendiriyor. Kulu, çorak bir toprak parçası üzerinde dalâlete, yoldan çıkmışlığa düşmüş ve hayattan umudunu kesmiş, ölüp gideceğine artık iyice kanaat getirmiş bir haldeyken, üzerinde yiyeceğini ve içeceğini taşıyan bineğini kaybettikten sonra tekrar onu bulan o kulun, tövbeden geçtiğini görünce çok sevinç duyduğunu ve memnun kaldığını bildirmektedir. Peki, Allah'ın, kulları için sevinç duyması nasıl olur? Şöyle: Allah, Mutlak ve Sonsuz zenginliğine rağmen, Sübhan oluşuna, Kudretine ve kulları üzerindeki Mutlak İradesine rağmen, kulunun tövbe ettiğini görünce, kaybettiği devesini (bineğini) tekrar bulan insanın duyduğu sevinçten daha fazla sevinç duyar.

Şu ilahî sözdeki sırra bak: «*Rabb'imiz her şeye yaratılışını (varlığını ve biçimini) vermiştir.*» (Kur'an, 20/50), çünkü bilmelisin ki *O* bütün işlere istihkakını vermiştir ve de çünkü hiçbir ilmin derecesi Allah'ın İlm'inin üstünde değildir.

Bu nedenle, Allah şöyle buyurmaktadır: «*Benim yanımdaki, huzurumdaki söz, değiştirilemez.*» (Kur'an, 50/29), çünkü gerçekten var olduğu bilinen bir şeyin, vukuuna aykırı hareket edilemez. Buna göre bir şey, bir iş, kulun aklına göre *mümkün* görünebilse bile, Allah'ın İlm'ine göre, o imkânlardan birinin vukuuyla ve Allah'ın o iş üzerindeki İradesiyle, dilemesiyle *(meşie) mümkün* olmayabilir.

Allah'ın İradesi bir şeyin var olmasını *(kevn)* dilerse, onun var olması gerekir; fakat vuku bulması gereken şey, bu hakikate göre, *mümkün* olarak vasıflandırılamaz, (fakat zorunlu, *vacip* olarak vasıflandırılır.) Bu nedenle konu üzerine eğilenler, «varlığı başkasıyla zorunlu» *(el-vâcibü l-vücûd bi'l-gayrih)* deyimi için *mümkün* terimini kullanmaktan haklı olarak kaçınıyorlar, çünkü ilahi iradenin tahkikinde, gerçekleşmesinde bu daha uygundur. İşte bunun için Allah , «*eğer Allah dilediyse...*» (Kur'an, 16/9) şeklinde konuşmaktadır. Öyleyse, Allah'ın bu şekilde hitab ettiği ayetlerdeki «*lev*» harfi, yani «*eğer*» bağlacı, *imtina,* için *imtina* harfidir, yani mutlak bir imkânsızlık ifade eder. Gerçek şu ki, İlahî İrade yani Allah'ın dilemesi, önceden var olan her şeyden de öncedir, tıpkı şu ayette ifade edildiği gibi: «*Bizim kelimemiz, sözümüz peygamber kullarımızın size gelişinden çok önce de vardı.*» (Kur'an, 37/171).

Yukarıda ifade ettiğimiz «varlığı başkasıyla zorunlu olan» *(el-vâcibu l-vücûd bi'l-gayrih)* terimi, varlık (eşya, insan, iş) açısından bakıldığında «*mümkün*» teriminden daha uygundur, ama aslında tek ve aynı şeydir söz konusu olan. Göz açıp kapama gibi bir anda olmaktadır bunun gerçekleşimi. Dolayısıyla «ihtimal» ortadan kalkmış oluyor. Geriye sadece «mutlak zorunluluk» ya da «şarta bağlı zorunluluk» kalıyor.

Fakat biz bunları bir yana bırakıp asıl konumuza, tabiî sevgiye dönelim ve sözümüze devam edelim. Bil ki, tabiî sevgi; gerçekten sevenin, bir varlığı, onda kendi nefsi için bulduğu mutluluk ve zevkten dolayı sevmesini gerektirir. Dolayısıyla seven

sevdiği varlığı kendi nefsi için sever, sevgilisi için değil. Bu hakikat, yani sevgiliyi sevgili için sevme hakikati, yukarıda ilahî ve ruhanî sevgi bölümlerinde açıklanmıştı.

Tabiî sevgi, kaynağını *in'am* ve *ihsan*'dan alır, çünkü insan tabiatı hiçbir zaman bir başkasını, bütün olarak sevmeyi bilemez, aksine eşyayı ve varlıkları sadece kendi nefsi için sever ve onlara kavuşmayı ya da yaklaşmayı kendi nefsi için arzu eder. Bu, her hayvanda ve her insanda böyledir, çünkü insanda da hayvanî bir yön vardır.

Gerçekten de hayvan ya da canlı varlık ve insan, başka bir neden için değil salt kendi özel varlığını korumak için sever eşini, fakat varlığı korumanın ne demek olduğunu da bilmez. Sadece belli bir varlığa kavuşması için, içinden bir çağrı geldiğini hisseder. İşte onun aşkının temel konusu, sevgilisine kavuşmadır. Dolayısıyla bu kavuşma olayı belli bir varlıkta olur. Söz konusu varlık da onu sevecektir kuşkusuz, fakat asıl olarak değil de sevenin sevgisinin hükmü altına gireceğinden dolayı. Böyle bir kavuşma, hissîdir ya da hissîliğe yakındır. Daha önce,

«Sevginin gayesi kavuşmaktır insanda,
Bir teni bir tenle...»

derken bunu ifade etmek istemiştik. İşte tabiî sevginin gayesi budur.

Eğer sevenin sevgisinin gayesi, her hangi biriyle nikâhlanmak ise, o kimseyle nikâhlanarak bu gayesini gerçekleştirir. O zaman sevgilisinin varlığının bulunduğu yeri araştıracak ve onu elde etmek için can atacaktır. Demek ki, bu tür bir sevgi ancak iki kişi arasında doğalbilir tek bir kişide değil, çünkü bu, iki kişi arasında olan bir ilgidir. Bu dediğimiz şey aynı şekilde, kucaklaşma, öpüşme, iki kişi arasındaki sıkı dostluk ya da daha başka davranışlar için de geçerlidir.

Burada «eşyanın tabiatı» ya da «eşyanın hakikati» dememizde, ikisi arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisini de rahatlıkla kullanabiliriz. Bununla birlikte bu durum, öteki varlıklardan daha çok insan için geçerlidir, çünkü insan, âlemin hakikatlerini ve ilahî sureti kendinde toplamıştır; ve gene insanın, en Kutsal

Varlık olan Yüce Tanrı'yla ayrıcalıklı bir ilgisi vardır; çünkü insan *O*'ndan zuhûr etmiştir; *O*'nun «*Kün!*» sözünden olmuştur.

İnsan, (oluş açısından ele alınacak olursa) ruhuyla, öteki varlıklarla ilgi kurar. Tabiat âlemi ve temel unsurlarla (48) da, cismiyle ilgi kurar. Bu nedenle insan, özü itibariyle, temel unsurlarla ve tabiatla ilgili her şeyi sever. Demek ki, burada hakikatin üç derecesi söz konusu olmaktadır: Cisimler âlemi, cesedler âlemi (49) ve ruhlar âlemi.

Bunlardan bazıları unsurî cisimler halindedir. Her unsurî cisim tabiîdir; bazıları da unsurî değil fakat tabiî cisimler halindedir. Her tabiî cisim unsurî değildir. Oysa unsurlar tabiî cisimlerin içindedir ki o durumda bunlara unsurî cisimler denmez. Fclekler *(eflâk)* ve mülkler *(emlâk)* böyledir.

İşte bu nedenle, *mele-i a'lâ*'daki varlıkların kendi aralarında yarış ettiklerini biliyoruz. Bu nedenle onlar, Allah-u Teala'nın şu sözünün kapsamına girmektedirler: «*Rabb'in dileseydi, insanları tek bir ümmet yapardı, fakat, Rabbinin merhamet ettikleri bir yana, halâ ayrılıktadırlar, esâsen onları bunun için yaratmıştır.*» (Kur'an, 11/118 ve 119). Demek ki onlar, Allah'ın merhamet ettiği kullara muhalif olmakla, onlara karşı çıkmaktadırlar. «*İşte Allah onları bunun için yaratmıştır.*» yani hemcinslerine karşı çıksınlar diye yaratmıştır onları.

Bu karşı çıkışın sebebine gelince, çünkü İlahî İsimler fazilet yarışı içindedirler. İhtilaf buradan doğmaktadır. Peki faydalı olan gelince, zararlı olan nerede olacaktır? Zillete düşüren gelince, İzzete yükselten nerede olacaktır? Genişleten gelince, daraltan nerede olacaktır? Soğukluk gelince, sıcaklık nerede olacaktır? Kuruluk gelince, nemlilik; karanlık gelince, aydınlık; varlık gelince, yokluk nerede olacaktır? Su gelince ateş; balgam gelince, safra; sükûn (hareketsizlik) gelince, hareket nerede olacaktır? Ve nihayet Rablık gelince, kulluk nerede olacaktır? Bütün bu çiftler daimî bir şekilde çatışma halinde olmazlar mı? İki kişiyi birden ilgilendiren bir işte haram ortaya çıkınca, helalin yeri ne olacaktır? Öyle ki, birine haram olan şey diğerine helal olmaz mı? Aynı ve tek varlık üzerine iki farklı hüküm, bir insana iki farklı statü verilebilir mi?

Ortaya çıktığı her yerde çatışma halinde olan şu tabiatın

hükmüne iyi bak! Böyle olmakla birlikte, bu çatışmanın varoluş nedeni İlahî İlme yani Tanrı'nın İlmi'ne karşıt değildir. Şunu iyi bilmelisin ki, ne bu dünyada ne de öteki dünyada Allah'ın dışında hiçbir varlık bir eşya, ya da bir iş üzerinde gerçek kudret sahibi değildir. Ötedünyanın iki yönü vardır: Biri «*rü'yet*» yönü, yani görünen yön; biri de «*hicab*» yönü, yani perdeli yön.

Bize bu şeyleri, bu işleri, bu konuları, bunların çıkış ve varış yerlerini bildiren ve bizi ariflerden, bunları bilenlerden eden Allah'a sonsuz hamd olsun! Allah bizi, kendilerine, ilim nimetini bağışlayarak mutlu ettiği insanlardan etsin!

Şimdi senin için bildirilmiş oldu ki, sevginin amacı, aşkın gayesi, insanlar arasından her hangi biriyle kavuşma ya da onunla sıkı dostluk kurma, onunla birlikte bulunma, onu öpme ya da kucaklamadır; ya da bunların dışında, sevilen varlığın hakikatinin gerektirdiği veya seven varlığın hakikatinin gerektirdiği şeye göre olan durumlardır.

Sevginin gayesi aslında tektir, fakat varlıklar çeşitlidir, pek çoktur. Sevginin gayesi, özellikle, sevgiliye kavuşmadır. Bu ister onunla konuşma şeklinde olsun ister onu kucaklama, isterse öpme şeklinde olsun. Bu, duruma göre değişir. Bir ya da daha çok kişiye karşı, sevenin takındığı tavırlara göre değişir. Sevenin iki kişiyi birden sevmesi doğru olmaz, çünkü ikisini birden kalbine sığdıramaz.

Dolayısıyla, "yaratılmışların sevgisi konusunda böyle bir durum mümkündür, fakat Yaratıcının sevgisi konusunda bu mümkün değildir, çünkü Allah şöyle buyuruyor: «*O onları sever; onlar da O'nu sever.*» (Kur'an, 5/54) buyurmaktadır, demek ki, Allah çok sayıda varlığı birden sevmektedir" dersen eğer, bununla ilgili olarak, biz de deriz ki: Aşkın *ma'kul* bir anlamı vardır, gerçi aşkı tam anlamıyla tanımlamak olanaksızdır, ama aşkı ancak tadan bilir; tatmayan bilmez. Bununla birlikte aşkı tasavvur etmek çok zordur. Allah ile aşkın ilgisini kurmak nasıl olur bilinmez, çünkü Allah «*O'na benzer hiçbir şey yoktur.*» (Kur'an, 42/11) buyurmaktadır.

Yukarıdaki itirazına, yani Allah'ın bir anda pek çok varlığı birden sevmesi konusundaki sözüne gelince, böyle bir itiraz kabul edilmez. Böyle bir itirazı ancak Tanrı'nın Zâtını tanıyan biri

yapabilir; oysa ki Tanrı'nın Zâtı bilinmez. Belli bir ölçüde *O*'nun sevgisi bilinebilse bile, bu sevginin oranı bilinemez. Çünkü Allah kullarına ancak onların diliyle hitap eder. Kullar Allah'ı *O*'na uygun düşen ve *O*'nun Kendini vasfettiği hareketlerle tanırlar, fakat bunların keyfiyeti meçhuldür.

Tabiî sevginin ikincisi, «unsurî» sevgidir. Gerçi bu sevgi de tabiîdir, ama tabiî sevgiden biraz farklıdır, şöyle ki, Tabiî sevgi bir tabiî suretin zararına olacak şekilde başka bir surete bağlanmaz, yani tabiî sevgi bir suretle olduğu gibi, aynı şekilde bir diğeriyle de olur, tıpkı kehribarın bir çok nesneyi aynı anda kendine çekişi gibi.

Unsurî sevgiyse, sadece tek bir tabiî surete bağlanır, tıpkı Kays'ın Leyla'ya, Kaynes'in Lübna'ya, Kesîr'in Uzzaya ve Cemil'in Büseyne'ye bağlanışı gibi (50). Bunlar, iki kişi arasında, mıknatısın demiri çekmesi gibi olan bir ilginin, genel bir şey olduğunu açıklamaktadır sadece. Ayrıca, unsurî sevginin ruhanî sevgiye benzemesini sağlamaktadır ki bu husus, şu ayette ifade edilmiştir: «*Bizim içimizden herkesin belli bir makâmı vardır.*» (Kur'an, 37/164).

Aynı şekilde, başka inanç ilkelerini dışta tutarak, tek bir akideye bağlanma olgusuyla da bu sevgi, ilahî sevgiye benzer; tıpkı ruhanî sevginin, taharet (temizlik) açısından tabiî sevgiye benzeyişi ve ayrıca bütün inanç ilkelerinde, tek bir Varlık gören insanlardaki ilahî sevginin, tabiî sevgiye benzeyişi gibi.

*
* *

هُوَ

SEVGİNİN ADLARI

Sevgi makâmının dört adı vardir. Bunlardan birincisi «*el-hubb*»dur (51). Bunun saflığı kalbe nüfuz eder, saydamlığı ise arazların bozulmasıyla bozulmaz. Sevgiliyle birlikteyken, aşığın başka bir maksadı, gayesi yoktur. Sevgilinin iradesi önünde kendi iradesini bırakır.

İkincisi «*el-vedd*»dir. Allah'ın «Vedûd» ismi bundan türer. *El-vedd* Allah'ın sıfatlarındandır ve bu sıfat *O*'nda, sabittir. Yeryüzündeki sübutundan dolayı *el-vedd* diye adlandırılmıştır.

Üçüncüsü, «*el-ışk*»dır. Aşk, sevgide ifrattır, aşırılıktır. Kur'anda bu aşırı sevgi kinayeli olarak çokça geçmektedir: «*insanlardan kimi, Allah'tan başka eşler tutar, Allah'ı sever gibi severler onları. İnananlar ise, Allah'ı çok, hem de pek çok severler.*» (Kur'an, 2/165), «*Vezirin karısı* (52) *uşağının nefsinden muradını almak istedi, çünkü Yusuf'un aşkı onun yüreğini kor gibi yakmıştı.*» (Kur'an, 12/30) yani Yusuf için gönlünde beslediği sevgi kalbinin zarı olmuştu. Bu zar öylesine ince bir deridir ki kalbin üzerini tamamen kaplar. Bu zar, kalbi dıştan bütünüyle saran çok ince bir örtüdür. Peygamberimizin bir hadisine göre, Hakk, Kendini «şiddetli aşk»la nitelendirmiştir. Ancak aşk ve aşık isimleri Hakk'a uygun düşmez, çünkü bu «aşk» terimi, aşığı bütünüyle ve her yönüyle kuşatacak derecede sevginin sarması demektir. Bu aşk sözcüğü «gündüzsafası» veya «çitsarmaşığı» anlamına gelen *aşakotu* kökünden gelmiştir.

Dördüncüsü, «*el-heva*»dır. *Heva,* iradenin sevgilide açığa çıkarılmasıdır, yani kalbe doğan ilk durumdan itibaren iradenin tamamıyla sevgilinin iradesine bağlanmasıdır. Allah'ın böyle bir adı yoktur. *Heva*'nın doğmasına sebep, bazen bir bakıştır, bazen bir haberdir, bazen de bir ihsandır. Aslında sebebleri pek çoktur. Anlamı ise, Kudsî hadislerde ve peygamberimizin sahih ha-

dislerinde geçmektedir. Demek ki Allah, nafile olarak yapılan hayırları ve ibadetleri çokca yapan ve böylece dinde Resulüne ittiba eden kulunu çok sever. İşte bu makâm bizde «*heva*» diye adlandırılır. Bazıları buna konuşmayla doğan sevgi demişlerdir.

Ey insanlar, kulağım aşık oldu diri birine
Gözden önce kulak aşık oldu, bakın şu işe.

Bir bakışla ve bir konuşmayla doğan aşk hakkında şu dizeleri söylüyorum :

Senden başkasına olan sevgim bakışla doğuyor
Ancak senin sevgindir ki konuşmayla doğuyor
Allah biliyor ya, sevgili hakkında hiçbir şey bilmiyorum
Oysa onun için, insanlar arasında bir dost, bir sevgili deniliyor
Arzum yalnız kalmaktır onunla onu elde etmek için
Arzum onun bakmasıdır gözlerimin içine derin derin.

Gene aynı konuda şu dizeleri söylüyorum :

Varlığım sevgilimin peşinde tükendi gitti
Gözlerim ona bakamaz oldu
Bir gün ona bakacak olsa gözlerim
Kurbanı olur ölürüm o huri güzelin
Onu görünce birden bire
Takıldım o güzel gözlerine
Sabaha kadar bütün gecem büyülü geçti
Aşık oldum birden, mecnuna döndüm seher vakti
Ah! ihtiyattan doğan sakıncalar!
Keşke tedbirim koruyabilse beni
Kaza ve kaderin hükmünden
Oysa tam tersine aşk deryasına düşürüyor beni
Ey Tanrım, kim bu güzel varlık? Aşkıyla yaktı beni
Bu utangaç güzelin güzelliği
Ey güzelliği ceylan güzelliği olan sevgili
Aşk şarabıyla gideriyorsun susuzluğumu
Dik dik baksan ya da şefkatli gözlerle ne çıkar
İnsanın aklını başından alıyorsun sen

Karanlık içinde parlayan bir yıldızsın sen
Senin aşkından dağılıyor kara bulutlar
Nefesi benziyor misk kokusuna
Ki dağıtıyor çok tatlı çok hoş bir koku
Sanki o bir kuşluk güneşi
Sanki o parlıyor gökte gümüş rengi ay gibi
Aydınlanınca hava o görünüyor ilk kez
Ağaran şafakta sabah ışığı oluyor sanki o
Onu kaybeder kararınca hava
O güzelin kara saçlarına benzeyen karanlıkta
Ey sen karanlık gecede parlayan ay
Gel yanıma, yak bütün varlığımı, aydınlat gönlümü
Işıklarla doldur gözlerimi ki seni göreyim
Çünkü bana kalan yalnızca gözlerimdir benim
Duyduğum aşk cazibesinin gerçek temeli
Sesini duyuşumdan ileri geliyor yüreklendiriyor beni.

Gene aynı konuda şu dizeleri söylüyorum :

Kulağım aşık gözüm aşık
Bakışlar ve duyuşlar arasındaki aşk ne kadar farklı
Kulağım aşık oldu sevgilimin sözlerine
Gözüm aşık oldu sevgilimin gözlerine
Gelirse sevgili bir gün, göz görür aşık olur
Doyamaz sevgiliye bakmaya bakışıyla mutlu olur
Kulak dinler mest olur gelirse sevgili bir gün güzellik suretinde
Başka şey duymaz Zeyneb'e aşık olur (53)
Tuhaf ama Zeynep'te bir oldu
İşitme ve görme duyusu.

Bil ki, yukarıda da söylediğimiz gibi, sevginin dört çeşit adı vardır. Bu adlardan her biri için, diğer üçünde olmayan bir hal vardır. Şimdi biz bunları birer birer ele alalım.

Heva :

Bunun iki çeşit anlamı vardır ki ikisi de sevgiye uygundur. Birincisi; aşkın, kalp içine inmesi ya da düşmesidir. Bu düşüş,

sevginin, gayb âleminden şehadet âlemine inerek kalbde zuhûr etmesidir. Örneğin, yıldız düşüyor gibi gözüktüğü zaman, «yıldız kayıyor» denilir. Allahu Teala da şöyle buyuruyor: «*And olsun yıldıza, indiği zaman!*» (Kur'an, 53/1). Öyleyse bu durumda, «heva», sevginin adlarından birisi olmaktadır. Bunun fiili «*heviyeyehva*»dır; mazide ayne'l-fiili kesradır; muzaride ise fethadır. Bunun ismi ya da masdarı «*heva*»dır. Bu isim aynı zamanda mazi fiilidir; anlamı ise, sevmek, sevgiden acı çekmektir. Ayrıca aynı fiilin ayne'l-fiili mazide fetha, muzaride kesra olan «*heva yehvî*» şekli de vardır. Bunun ismi ise «*hüviyyü*»dür. Bunun anlamı da düşmektir.

Heva kelimesine, «kalbin içine inme ya da düşme» anlamları vermenin üç nedeni vardır. Bunlardan biri ya da ikisi, veyahut her üçü de, bu tip bir sevgiyi belirtebilir. Bu üç neden şunlardır: Bakış, duyuş ve ihsanda bulunuş.

Bunların en önemlisi ya da en etkilisi bakıştır. Çünkü bakışın doğurduğu aşk, sevgiliyle karşılaşmakla değişmez. Oysa sevgilinin sesini duymak böyle değildir. Sevgiliyle karşılaşınca, duyuşa bağlı olan sevgi değişime uğrar. Sevgilisinin sesini duyduğunda onun suretini hayal eder, fakat onunla karşılaşınca hayal ettiği suretin sevgilisiyle tam tamına uyuşmadığını görür. İhsanda bulunmanın doğurduğu sevgiye gelince, bu sakat ve zayıf bir aşktır. İhsanda bulunan varlık gözden ırak olursa, ihsan devam etse bile ilgisizlik bu aşkı kısa zamanda söndürür.

«*Heva*» sözcüğünün ikinci bir anlamı da; bir tutku ya da birdenbire ortaya çıkan bir sevgi yönelimini vurgular. Öyleyse, herkese, «seninleyim» anlamına gelen bir sevgi eğilimi göstermek şeriatın hükmüne uygun değildir. Allah-u Teala'nın Davud aleyhisselam'a söylediği söz bunu teyid etmektedir: «*Ey Davud, Biz seni yeryüzünde halife yaptık. Öyleyse, insanlar arasında hakla (hakikatle, adaletle) hükmet ve sakın «heva»ya uyma; sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır..*» (Kur'an, 38/26). Yani senin sevginin ani yönelimlerine uyma, aksine Benim sevgimin eğilimlerine uy, çünkü sana gönderdiğim hüküm, sana çizdiğim yol böyledir. Görüldüğü gibi, ayetin devamında «*sonra seni Allah'ın yolundan saptırır*» deniliyor; yani böyle bir sevgi eğilimi, senin yolunu şaşırtır, seni telef eder, sana gösterdiğim ve senin üzerin-

de yürümeni istediğim yolda seni kör eder. İşte bu konuda Allah'ın hükmü böyledir.

Burada, insanın ani sevgi yönelimleri, insanın istediği, fakat Allah'ın indirdiği meşru yola uygun olmadığı zaman Allah'ın istemediği ve insandan onu terketmesini istediği, sevgidir.

Eğer sen, «Allah insana katlanamayacağı bir şeyi yasak etmiştir; dolayısıyla böyle bir sevgi ya da sevgi eğilimi insan üzerinde öylesine kuvvetli bir etki yapar ki aklını başından alır.» diyecek olursan, biz de, «Allah o insandan sevgiyi yok etmesini istemez, çünkü sevgi, daha önce de söylediğimiz gibi, her zaman kendine bir yol bulur, ilgi konusu değişiktir, ve pek çok varlıkta ilgi alanını bulur» deriz.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, *heva* sevgidir; hakikati ise her hangi bir ya da bir çok varlıkla kavuşma sevgisi. İşte bunun için Allahu Teala, insandan, sevgisini, gönderdiği Tek Hakikate bağlamasını istemiştir; Allah'ın yolu odur. Çünkü insan, sevgisini, Allah'ın yolu olmayan pek çok yola bağlayabilmektedir. İşte bütün bunlar yukarıda geçen «...*ve sakın «heva» ya uyma*» ayetinin anlamıdır. Demek ki, Allah insana, gücü ve tâkâtının yetmeyeceği bir işi yüklemez, çünkü tâkât getirilemeyecek bir şeyi teklifte bulunması Alîm ve Hakîm olan Tanrı'ya muhâldir.

Eğer sen, gene, Allah'ın ilminde ezelde bir karara bağlanan, Ebu Cehil ve benzerleri (54) gibi inanmayanlara yapılan iman teklifini ileri sürecek olursan, buna iki türlü cevap verebiliriz: Birincisi, ben «teklif» derken sadece normal şekilde, doğal olan şeylere tâkât getirileceğini kastetmiyorum. Doğal durumlara bağlı olan zaten onlara aykırı hareket edemez. Örneğin bir insanın, hiç bir vasıta ve sebep olmadan kalkıp da bir diğer insana «Haydi göğe çık bakalım!» demesi, ya da «Şu iki zıt şeyi birleştir!» ya da «Bir «an»da kal!» demesi (ki bizzat «an»ın kendisi bir anda kalmamaktadır) gibi. Dolayısıyla Allah insanı normal ya da doğal olarak tâkât getirebileceği şeylerle mükellef kılmıştır. İman ya da imanı telaffuz etmenin, imanı dil ile söylemenin temeli budur. Her insan kendisinde bunlara uygun hareket etme gücünü ve imkânını bulur. Bu ya insanın kendi çalışmasıyla *(kesb)* olur; ya da Allah'ın yaratmasıyla *(halk)* olur. Nasıl

istersen öyle söyle. İşte bu nedenle, bu konuyla ilgili, Kıyamet Günü'nde kulu ilgilendiren delil Allah'a aittir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: «*De ki: «En üstün delil Allah'ındır», Allah dilseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi.*» (Kur'an 6/149). Eğer Allah insana tabiî gücünün yetmeyeceği bir şeyi yüklemiş olsaydı, «*En üstün delil Allah'ındır*» sözüne uygun düşmezdi. Fakat Allah «*Dilediğini yapmak Allah'a özgüdür.*» demektedir. Aynı şekilde, «*O yaptığından sorulmaz, fakat onlar yaptıklarından sorulurlar.*» (Kur'an, 21/23). Bunun anlamı şuhur: Allah'a «Sana karşı gelemiyeceğimizi bildiğin halde niçin bize falan iş yükledin? Niçin bize falan şey emrettin ya da falan şeyi yasakladın?» gibi bir şey denilemez. Bu konu, «*Allah yaptığından sorulmaz.*» ayetiyle irtibatlıdır. Dolayısıyla, Allah onlara şöyle sorar: «*Ben size gücünüzün yeteceği bir şeyi mi emrettim yoksa yetmeyeceği bir şeyi mi?*» Onların da normal olarak, «Gücümüzün yeteceği şeyleri emrettin bize.» demeleri gerekir. Çünkü Allah onlara güçlerinin yeteceği şeyi yüklemiştir. Dolayısıyla, «*En üstün delil Allah'ındır.*» sözü kanıtlanmış oluyor. Oysa ki onlar, «teklif» süresince Allah'ın kendileri hakkında sahip olduğu ilimden habersizdirler.

İkinci cevap ise şudur: Daha öncede belirtildiği gibi, Allah'a iman edilmesi zorunludur. Âdem'in zürriyeti dünyaya gelmeden önce Allah'ın «*kabz*»ındaydı. *O*'nun, onlar hakkında vereceği hüküm ise ötedünyada ortaya çıkacaktır. İnsan bu dünyada *O*'nun varlığını kabul ettiği, itiraf ettiği takdirde, ancak «mümin» olarak kalacaktır. Eğer *O*'na şirk koşarsa var olan bir Varlığa şirk koşmuş olacaktır. İşte bu nedenle, insandan sadece Allah'ın birliğini ve Varlığını kabul etmesi istenmektedir (ki Hakikat da böyledir, yani Allah Birdir). İnsan Tanrı'nın sevgilisidir. Tanrı vardır ama insanlara gözükmez *(ma'dûmün minhum)*. Tanrı Kendisinin o varlıklarda Bir olarak zuhur etmesini sevmektedir. Dolayısıyla Tanrı o varlıklardan birini sevse onu pek çok varlık arasından seçmiş ve sevmiş olur. Tanrı, işte böyle bir sevgiye sahip olanı sever. O sevgilisi olduğu için, Allah o varlıkta zuhûr eden Tevhiddir. Kim ona buğzederse, *O*'nun sevgilisi olduğu için, buğzedende Tevhid olarak zuhûr etmez.

Demek ki, herkesin nihaî amacı Tanrı'ya imandır. Daha ön-

ce biz bunu «Tanrı'nın rahmetinin gazabını geçtiği» konusunda belirtmiştik.

Şimdi *heva*'nın anlamı senin için açıklığa kavuşmuş oldu.

Hubb :

Bu sevgide, seven, sevgisini öteki bütün yollardan arındırıp kurtarır ve sadece Allah'ın Yolu'na bağlar. İşte seven, bu arınmayı gerçekleştirdiği, yani çeşitli yollarla Tanrı'ya koşulan ortakların neden olduğu kararmalardan sevgisini kurtardığı zaman, bu, halis sevgi olduğundan ve arınmışlığından ötürü «*hubb*» (sevgi) diye adlandırılır.

Aynı şekilde içindeki pislikler dibine çöksün, saflaşsın ve berraklaşsın diye bulanık bir suyun konulduğu kaba da «*el-hubb*» denir. Yaratıklardaki sevgi de böyledir. Bu sevgi Sübhan olan Tanrı'ya bağlanır ve müşriklerin ilahlık konusunda Allah'a koştukları ortaklar olan eşlerden Allah için kurtulursa, işte o zaman bu durum «*hubb*» (sevgi) diye adlandırılır.

Nitekim bu konuda Allah şöyle buyuruyor: «*İnsanlardan kimileri Allah'tan başka eşler tutar, Allah'ı sever gibi severler onları. Oysa ki inananlar en çok Allah'ı severler...*» (Kur'an, 2/165). Bunun nedeni ise şudur: Perde aradan çekilince «*kendilerine uyulanlar onlara uyanlardan uzak duracaklar; azabı görünce aralarındaki tüm bağlar kesilecek.*» (Kur'an, 2/166), «*Onlara uyanlar şöyle diyecekler: Ah! Keşke bir kez daha dünyaya gitmemiz mümkün olsaydı da şimdi onların bizden uzak durdukları gibi biz de onlardan uzak dursaydık!*» (Kur'an, 2/167). Dolayısıyla onlara besledikleri sevgi nihaî vatanda kaybolacaktır. Oysa ki inananlar Allah'ı sevmeye orada da devam edeceklerdir. Dahası, «*inkar edenlere ne çocuklarının ne de mallarının, hiç bir şeyin Allah'a karşı yarar sağlamayacağı bir anda*» (Kur'an, 3/10), inkâr Idenler ilahlarına duydukları sevgiden vazgeçtikleri sırada, inananlar inkâr edenlere karşı üstün gelecekler ve Allah'a karşı duydukları sevgi daha da artacaktır. Öyleyse Kıyamet Günü'nde müşrikler için geriye sadece ve sadece Allah sevgisi kalır. Oysa ki onlar bu dünyadayken hem Allah'ı hem de O'na ortak koştukları tanrıları birlikte sevmişlerdi. Eğer böyle

bir kuruntuya ve yanlışa düşmeselerdi, o tanrıları kesinlikle sevmezlerdi. Aslında o müşriklerin sevgilisi Allah'tı, fakat *O*'nu çok sayıda yaratıklarda hayal etmişlerdi. Böylece hem *O*'nu hem de Tanrı'ya ortak koştukları varlıkları sevmişlerdi. Yukarıda da söylediğimiz gibi, Kıyamet Günü gelince onlar için sadece Allah'a duydukları sevgi kalır. Sonuç olarak ahirette onlar Allah'a, dünyadayken o ortaklara besledikleri sevgiden daha yoğun bir sevgi duyacaklardır. Sevgileri dünyada bölünmüş iken, ahirette Tanrı üzerinde toplanacaktır. O zaman gelince, böyle bir varlık, gerçek sevgilisini müşahede edecektir. O da Tanrıdır. İşte bu nedenle Tanrı'nın rahmeti önce gelir. Her iki âlem de kuvvettir; orta âlem ise zayıflıktır, çünkü onda ortaklık durumu vardır. Bütün bunları biz daha önce belirtmiştik (55). İşte, «*heva*» ile «*hubb*» arasındaki fark budur.

'Işk : (56)

'Işk-Aşk, muhabbetin ifratı, yani sevginin aşırılaşmasıdır, ya da aşırı bir dereceye ulaşmış sevgidir. Şu ayet bunu ifade etmektedir: «*İnananlar ise Allah'ı aşırı derecede severler.*» (Kur'an, 2/165).

Olduğu şekilde, saf olarak alındığında ve kalp çekirdeğinde (57) o şekilde zuhûr ettiğinde «hubb» diye adlandırılan bu sevgi insanı bütünüyle kuşatır; sevgiliden başka hiçbir şeyi gözü görmeyecek derecede insanı kör eder. Bu hakikat, insan vücudunun bütün organlarına, bütün duyularına, ve ruhuna işler; damarlarındaki kan gibi her yerinde deveran eder, insanın eti olur; vücudunun bütün mafsallarına girer; bedeninin ve ruhunun bütün parçalarını etkileyerek, insanın varlığıyla özdeş olur, öyle ki insanda artık ondan başka bir şeye yer kalmaz. Bu noktaya geldiğinde, bu dereceye ulaştığında ise, insan başkasıyla konuşurken bile, sevgilisiyle konuşur; başkasından bir şey duysa, sevgilisinden duymuş olur; her neye baksa, sevgilisine bakar gibi olur; gördüğü her şeyde sevgilisinin suretini görür; her hangi bir şey görse, «Bu O'dur!» der. İşte o zaman bu sevgi «*işk*» diye adlandırılır.

Kur'an'da hikaye edildiği gibi, Züleyha (58) buna yakalan-

mıştı. Bir gün, damarını kesti; kanı yere damladı ve toprağın üstüne «Yusuf! Yusuf!» diye yazdı defalarca. Çünkü sevgilisinin adını anma, damarlarındaki kana karışmıştı. Aynı şekilde, Hallâc hakkında da buna benzer şöyle bir şey anlatılır: Kesilen organlarından akan kanla toprağın üstüne «Allah! Allah!» diye yazılmıştı. Bunun üzerine, Allah O'na rahmet etsin, şu dizeleri söylemişti.

«Uzuvlarım kesilmiş, mafsallarım sökülmüş, ne çıkar!
Her birinde Senin Adın anılır Rabbim! Senin Adın yazılır!»

İşte, bu durum, bu baptandır. Bu tür bir sevgiye yakalananlar gerçek «aşıklar»dır. Onlar bu sevgide helak olmak, yok olmak istemişlerdir. Böyle bir yok oluşu istemeye «*gârâm*», yani, aşkın hakimiyeti altına fiilen girme, denir. Sevenlerin niteliklerini anlatırken, inşallah bu konuyu ele alıp inceleyeceğiz (59).

Vedd:

Bu sevgi, «*hubb*»un, veya «*ışk*»ın, ya da «*heva*»nın, kararlı ve devamlı olmasıdır. Aşığın durumu ne olursa olsun, bu üç durumdan birine girecektir. Bu sevgiyle nitelenmiş bir insan sebatlıdır, kararlıdır; hiç bir şey ondaki bu hali değiştiremez ve etkisini bozamaz. Hoşa giden ya da hoşa gitmeyen durumlarda etkisi aynı sürekliliktedir. Her an varlığının yanında olmasını arzuladığı sevgilisinden ayrılması ya da uzaklaşması onu ne üzer ne de sevindirir. Böyle olmakla birlikte, sevgilisinin varlığı zuhûr etmiş olduğu için o gene de sevgilisine bağlı kalmaya devam eder. Demek oluyor ki, bütün bu tutumlar, tavırlar «*vedd*» diye adlandırılır. Yüce Allah'ın şu ayeti bunu belirtmektedir: «*İman edenler ve salih amel işleyenler için Rahman, kararlı bir sevgi yaratacaktır.*» (Kur'an, 19/96). Yani Allah katında ve kulların gönlünde onlar için kararlı bir sevgi yaratacaktır ve onları herkese sevdirecektir. İşte, «*vedd*»in anlamı budur.

Gerçekten de sevginin, aşıkları etkileyen çok çeşitli durumları vardır. İnşallah bunları ilerilerde de ele alıp inceleyeceğiz. Örneğin, «*şevk*»-(şiddetli arzu); «*gârâm*»-(aşkın hakimiyeti); «*hu-*

yem»-(çılgınca aşk); «*kelef*»-(aşk derdi); «*bekâ*»-(aşkından ağlama); «*hüzün*», «*kebb*»-(aşk yarası); «*zübul*»-(vücuttan düşme, aşkından erime); «*inkisar*»-(iç çöküntü, yıkılma, kırılma); ayrıca bunlara benzeyen ve aşıkların vasıfları olan ve şiirlerde anlatılan nice nice durumlar. İnşallah bütün bunları ayrıntılı olarak açıklayacağız.

*
* *

هُوَ

SEVGİNİN YANILTMALARI

Bismillâhirrahmanirrahîm

Sevgide pek çok yanılmalar olur. Birincisi, daha önce zikrettiğimiz bir şeydir. Yani aşıklar sevgilinin gerçek bir varlığı *(emrûn vücûdiyyün)* olduğunu zannederler. Oysa ki sevgili, «*adem*» halinde olan bir varlıktır *(emrün ademiyyün)*. Aşık, sevgiliye öylesine bağlanır ki sonunda onu, gerçek bir varlıkta «*var*» olarak görür. Aşık, gerçek varlığını sevdiği sevgiliyi görür görmez, *var* olan bu varlıktan doğan bu halin sürmesi için, sevgisi yenilenir. Böylece sevgili hep «*ma'dum*» olarak kalır. Sevginin temel hakikatlerini ve onunla ilgili tüm halleri bilen «*arifler*» dışında aşıkların pek çoğu bu durumu bilmezler. Bunu daha önce belirtmiştik.

Bu bölümde söyleyeceklerimizin çoğu, çok aşırı bir dereceye ulaşmış sevgi hakkında olacaktır. Bu aşırı sevgi, aşıkların akıllarını başlarından alır; onları zayıflatır, bir deri bir kemik haline sokar; düşüncelerine musallat olur, inatçı bir saplantı, bir kuşku, bir türlü uyuyamama, kuvvetli bir aşk arzusu, bir şevk, bir iştiyak, devamlı uyanık kalma gibi haller doğurur. Bu sevgi, insanın davranışını bütünüyle değiştirir, gönlünü ve yeteneklerini alt üst eder. Sevgilisi hakkında yanlış, hatta kötü bir fikir ve kanaat sahibi olacak, onun hakkında suizanda bulunacak kadar, aşığı acılara boğar. Bu sevgi, aşığı deli-divaneye çevirir. Şunu belirteyim ki burada, senin, sevgilinin kendisinde zuhûr etmesini istediğin bir varlığı kasdediyorum, oysa bu konuda insanların çoğu o varlığın genellikle kendileri için bir sevgili olduğunu sanırlar.

Bu konu üzerinde biz iki gruba ayrılmış durumdayız. Bizden bir gurup, o *mevcûd*'dan olan ve de sevdiklerini onda zuhûr ettirdikleri, sevdiklerinin var oluşlarını onda ayan ettikleri, kendi hayallerindeki misale (kopyaya) bakarlar. Bu, hayalde bir

bağlantı kurmaktır. Dış gözlerinde o sevgililerinin var oluşlarından daha lâtif bir bağlantı ile ona bağlanarak onu müşahedeye dalmaktır. Bu onlara daha tatlı gelir.

İşte Leyla'nın aşkıyla mecnun olan Kays'ı, Leyla yanına geldiği zaman Leyla'dan yüzçevirten bu aşktır. Bu durumdayken, «Gözümün önünden çekil git!» demiştir Leyla'ya. Sevgilisinin böyle açıkça hissedilen ve görülen varlığı, onun hayalî müşahedesinin zevkini perdelemekteydi, çünkü Leyla, Kays'ın hayalinde gerçek varlığında olduğundan daha çekici ve daha güzeldi. Böyle bir durum sevginin en tatlı ve en güzel yanıdır. Kim bu niteliğe sahip olursa, sevgilisinden ayrı kalmaktan şikayet etmeksizin, mutluluk ve nimet içinde olmaya devam eder.

Biz bu ayrıcalıklı durumdan en çok yararlanan aşıklardan biriyiz. Çoğu aşıklar da benzeri durumun olması nadirdir, çünkü doğal eğilimlerine ve sevgilerine kabalık egemen olur; çünkü «*latif*» sevgilerine «*kesafet*» bulaştırırlar. Bizce bunun sebebi şudur: Maddeden soyutlanmış mânaların aşkına tutulmuş insanın nihaî gayesi, o mânalar «*kesif*» bir biçim kazandıkları zaman, o mânaları yeniden hayale indirmektir; tabiî ki onları çok aşağılara indirmek istemeyecektir. Peki öyleyse, aşkta en *kesif* hali olan kimdir? Onun mânalar hakkındaki «*letafet*»i nedir sence? İşte ,durumu böyle olan birinin Allah'ı sevmesi de mümkündür. O insanın gayesi Allah'a duyduğu aşkını «teşbih»den tecrid edemediği zaman, onu hayal planına kadar indirmek olacaktır. Bu durum Hz. Peygamberin —*selat ve selam üzerine olsun*— şu sözünde ifade edilmektedir: «*Allah'a sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibadet et, çünkü her ne kadar sen O'nu görmesen de O seni her an görmektedir.*»

Biz bu sıfatla bir varlığı sevdiğimiz zaman, sevgilimizin, *kesif* cisimler âlemine ait, hissedilebilen varlıklardan birinde zuhûr etmesini isteriz. Sevgilimizi kendi güzelliğinin daha üstünde olan bir güzellikle donatarak onu hayal âlemimize yükselterek onu *latif*leştiririz ki artık oradan sevgilimizin ayrılması ya da uzaklaşması imkânsız olur. Böylece aşık sürekli bir kavuşma içerisinde olmaya devam eder. Bu konuyla ilgili şu dizeleri yazdım :

Aşkından mecnuna dönmüş kişi sürekli yakınmakta
Ayrılıktan, sevgilisinden uzakta kalmaktan
Bense, tam tersine çok uzağım böyle yakınmaktan
Çünkü sevgilim her an hayalimde, her an yanımda
Doğrusu, sevgilim benden doğmakta, bende kalmakta
Öyleyse «Bana ne oldu? Bana ne oldu?» demek niye?

Yukarıda, aşk, insanın aklını başından alır götürür, demiştik. Kimileri de «akıl ile idare edilen aşkta hayır yoktur.» demişlerdir. Ebu'l-Abbas el-Mukâranî el-Kussâd da şöyle demiştir: «Aşkın, insanlar üzerinde, akıldan daha etkili bir gücü vardır.» Evet, üstadlar böyle dediler, çünkü akıl, insanı belli bir kayıt altına alır, oysa ki aşk insanın hayatını alt üst eder, insanı şaşkına çevirir, hayrete düşürür. Şaşkınlık ise, akıllılıkla bağdaşmaz. Akıl sayesinde insan kendini toplar. Şaşkınlık ise, insanın kendini dağıtmasına neden olur.

Hz. Yakup çocuklarına «*Eğer, bana bunadı demezseniz, inanın ki ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum.*» dedi. Bunun üzerine Yusuf'un kardeşleri Yakub'a «*Vallahi sen halâ eski şaşkınlığın içindesin.*» dediler. (Kur'an, 12/94-95) Bu şekilde Yusuf'un kardeşleri, babalarının Yusuf'a duyduğu sevgiden dolayı nasıl bir şaşkınlık içine düştüğünü belirtmek istiyorlardı.

Demek ki, şaşkınlık insanı dağıtmakta, insanın kendini toplamasına imkân vermemektedir. Bu nedenle aşk, «dağılma» ve «dağıtma» özelliğiyle tavsif edilmiştir. Bu özellik, bir çok açılardan, aşığın kaygılarını, sıkıntılarını dağıtır. Bu bağlamda, Yüce Allah şöyle buyuruyor: «*Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, o ikisinden de bir çok erkekler ve kadınlar çoğaltan Rabb'inizden korkun...*» (Kur'an, 4/1). Aynı şekilde gene şöyle buyuruyor: «*...Dağlar etrafa serpildikçe serpildiği, dağılan bir toz duman haline geldiği zaman...*» (Kur'an, 56/5-6).

Aşık, sevgilisinin hükmü altına girer; onun hakimiyeti altında kalır. Dolayısıyla kendisi için, kendisinde bir idare mekanizması kalmaz. Bağımsızlığını ve özerkliğini yitirir. Gönlünü ve kalbini ele geçiren, istila edip kuşatan Aşk Sultanı'nın kendisine verdiği bağışlara ve emirlere bağımlı kalır. Sevgisindeki

bu alt üst oluştan dolayı, aşık karşılaştığı her şahısta sevgilisinin güzelliğini gördüğünü hayal eder. Aynı şekilde, bizzat kendisinin gördüğünü, onu görenlerin de gördüğünü düşünür. Bunun böyle olmasının nedeni, aşığı saran hayret ve şaşkınlıktır. Şu atasözü de bu durumu dile getirmektedir: «Kimi seviyorsan, herkesin yüzünde onu görürsün.» yani sevgilin daima senin yanındadır. Ey aşık, sevgilin senin gözünde ne denli güzelse, sevgilini gören herkesin gözünde de o denli güzel olduğunu tahayyül edersin.

Aşığı saran bu duygunun, onun bu şekilde alt üst oluşunun bir başka nedeni de, sevgilisini elde edebileceğini sandığı çeşitli yollarla şaşkına dönmesidir. Aşık, «sevgilime kavuşmak için şöyle şöyle yaparım; şu şekilde ya da bu şekilde hareket ederim» der kendi kendine. Fakat, kullanması gereken yol ne olursa olsun gene de şaşırıp kalmaktan geri durmaz, çünkü duyu planında sevgilisiyle birlikte olmaktan elde edeceği lezzetin, zevkin hayal planında ondan elde edeceği lezzet ve zevkten daha büyük olacağını tahayyül eder. Bunun nedeni, uyku halinde iken hayalinde hissettiği lezzetten, duyduğu zevkten gâfil olan, dolayısıyla ondan vazgeçen bu aşığın üzerine *kesafet*'in hakim olmasıdır. Bu durum aşığa, hayal ile elde edeceği zevkten daha yoğun ve daha büyük bir zevk verir, çünkü böyle elde edeceği kavuşma hayalen elde edeceği kavuşmadan daha kuvvetli olacaktır. Oysa ki hayalen kavuşma fiziken kavuşmadan yani duyular planındaki kavuşmadan daha çok etkiler insanı. Böylece, mâna olarak doğan lezzet ve zevk, hayalen kavuşmadan doğacak zevkten daha yoğundur (kesiftir). İşte o zaman, sevgilisiyle fiziken kavuşmasına imkân veren yolları bulma konusunda aşık şaşırıp kalır. Amacına ulaşmak için bir hile, bir yol bulmak ümidiyle aşık, bu konuda bilgi ve tecrübe sahibi olanlara konuyla ilgili sorular sorar; hele bu konuda şairin aşağıdaki dizesini işitmişse!

«Gerçekten aşık olduğun doğru olsaydı
Sana gösterilirdi kuşkusuz aşkın yanıltmaları...»

*
* *

هُوَ

AŞIKLARIN BAZI SIFATLARI

Bismillâhirrahmanirrahîm

Nühûl - Erime :

Aşıkların sıfatlarından ilk anlatacağım, Hicrî 599 yılında, Kabe-i Muazzama'da, Rükn-i Yemanî önünde bulunduğumuz bir sırada Yunus ibn Yahya ibn Ebi'l-Hasan el-Haşimî el-Abbasî el-Kassâr'ın bize anlattığı şu vasıftır. Şöyle dedi: «Bize İbn Abdülbakî anlattı, ona da Ahmed ibn Ahmed, ona da Ahmed ibn Abdullah, ona da Abdullah ibn Muhammed ibn Cafer, ona da Hicrî 288 de müfessir Ebu Bekir ed-Deynurî anlattı, ona da Muhammed ibn Ahmed eş-Şemsatiyyî anlatmışmış; dedi ki: «Zünnun el-Mısrî'nin (60) şöyle dediğini işittim: «Geçekten Allah'ın bazı kulları vardır ki kalbleri Allah aşkının kristalvarî saflığıyla doludur. Allah onların ruhlarını Kendisini görme şevkiyle ve aşkıyla genişletmiştir. Aşıkların gönüllerini Kendine çeviren ve Aşkıyla dolduran; anlayışlarını, akıllarını *O*'na yaklaşmaya elverişli kılan; *O*'nun bağışını kabul edebilmeleri için göğüslerini saflaştıran, berraklaştıran Yüce Allah'a hamd olsun! Onları yardımıyla başarılı kılan; dayanılmaz yalnızlıklarında onları Kendine yakın ve dost eden; onların hastalıklarını iyileştiren Yüce Allah'a hamd olsun! Ey Allah'ım, onların bedenleri Senin için eğildi. Uzanan elleri Sen'den gelecek lûtfun artması için açıldı. Sen'i anlamanın ne denli tatlı bir zevk olduğunu tattırdın onlara. Böylece hayatlarını güzelleştirdin hem de ne kadar güzelleştirdin! Onlara bağışladığın nimetler ne denli sürekli! Göklerin kapılarını açtın onlara! Onların kalblerine «melekût âlemi»nde dolaşma izni verdin! Fakat gene de Aşıkların sevgisini unutmadın, çünkü sana aşık olanların aşkı, şevki, Sen'in üzerine müsteniddir. Arifler in kalbi Sen'i arzular. Sadıkların kalbi Sen'i arar, Sana sığınır. Korkanların korkusu Sana bağlanır. Yoksulların gönlü Senin

korumana muhtaçtır, çünkü bazen gevşeklikleri nedeniyle, rahatları için umutsuzluğa düşerler, kendilerindeki gafleti görmeye de pek eğilimli değillerdir. Kendilerini ilgilendirmeyen konularda fikir yürütmeye pek girişmezler. Geceleri uyanık kalmaktan dolayı, yorgunluktan gevşemezler. Dilleriyle *O*'na münacât ederler. *O*'na olan gereksinimlerini bilerek *O*'na karşı mütevazi davranırlar ve *O*'na gizlice yalvarırlar. İşledikleri günahlardan ötürü *O*'nun affını, yaptıkları hatalardan dolayı *O*'nun bağışlamasını isterler. Hüzün fikriyle kalbleri erir ve Allah'a iyi, dindar insanlar olarak hizmet ederler.»

Allah onlardan razı olsun, onların belirgin vasıflarından biri «*nühûl*»dür. Bu sıfat onların kesif ve latif özellikleriyle doğrudan ilgilidir. Bu sıfata bağlı olan latif özellikleri kuşkusuz aşıkların ruhlarını ilgilendirir. Aşıkların latif olan ruhları böylece duyuların algılamasından ve hayalin biçimlendirmesinden kurtulur. Aşk onlara kuşkusuz serap letafeti gibi bir latiflik verir. Bunun açıklaması şöyledir: Susamış biri serabı görünce, onu su zanneder. Kur'an'da bu durum şöyle açıklanmıştır: «*İnkâr edenlere gelince, onların işleri düz arâzîdeki serap gibidir. Susayan onu su zanneder, fakat yanına gelince bir şey olmadığını anlar ve orada Allah'ı bulur. Ve Allah onun hesabını görür. Allah hesabı çabuk görendir.*» (Kur'an, 24/39). Serabı su zannetmesinin nedeni, o insanın susamış olmasıdır, eğer susamasaydı onu su zannetmezdi, çünkü o insanın araştırmaya yönelmesi suya duyduğu gereksinimdendir. Bu nedenle suda hayatın sırrı gizli olduğu için, daha doğrusu su hayat kaynağı olduğu için, suya olan isteğini ve sevgisini gerçekleştirmek üzere seraba yönelir. Fakat yanına varınca, orada hiç bir şey bulamaz. Orada hiç bir şey bulamayınca, su yerine, yanıbaşında Allah'ı bulur. Aslında susamış bir insanın oraya yönelmedeki gayesi, maksadı bizzat su idi. Allah'ın maksadı ise, o insanın işin farkına varmaksızın, bu yanılsama yoluyla onu Kendisine ulaştırmaktı.

İşte böylece Allahu Teala, kul farkına varmaksızın, kulunu aldatır. Aynı şekilde Allah, Kendisine sığınan, iltica ve rücû eden, Kendisine güvenen kuluna daha fazla ilgi gösterir. Allah o kulu için, kul işin bilincine varmaksızın, sebebleri yarattığı anda, o kulu sebeblerden kurtarır. Böylece o kul bu serap içinde

hayal ettiği sudan mahrum olunca, yanında sadece Allah'ın varlığını bulur. Demek ki kul, yan sebeblerden kurtulunca ve istediğini elde edemeden o yanıltıcı gerçeklerin kapıları kapanınca, ancak o zaman Allah'a rücû etmekte, *O*'na dönmektedir. Sonuçta, kul «*her şeyin hükümranlığını, melekûtunu elinde bulunduran Tanrı'ya*» (Kur'an, 36/83) döner. İşte Allah tarafından, bu yolla, bu şekilde, istenilen amaç budur, kulları (onlar Kendisini sevmelerine rağmen) Kendisine doğru zorla ya da kendi istekleriyle göndererek yapar bunu. Aynı şekilde kullar, ruhlarının, Allah'ın kendilerine farz kıldığı yükümlülüklerle yükümlü olduğunu bilirler; ayrıca ruhlarının bilerek Allah'ın Emri üzerine çalıştıklarına inanırlar. Bunu da Allah'a duydukları sevgiyle, muhabbetle ve *O*'nun Rızasını kazanmak arzusuyla, ve *O* emrettiği şekilde onların hareket ettiklerini görsün diye, yaptıklarına inanırlar.

Gözlerinin önünden perde kalkınca ve kalb gözleri açılınca, kendi nefislerini su şeklindeki serap gibi görürler; ayrıca Allah'ın hukukuyla, yani kendilerine emrettiği yükümlülüklerle, kaim olanın, sadece o fiillerin yaratıcısı olduğunu görürler. O yaratıcı ise Allah'tır. Dolayısıyla, yanılsamayla kendi varlıkları olarak hayal ettikleri varlığın Allah olduğunu anlarlar. Böylece onların varlığı kaybolur, geriye sadece Hakk'ın Varlığıyla müşahede edilen Hak bâki kalır, tıpkı su serabı da seraptan fani olunca, geriye sadece su olmayan serabın müşahede edildiği gibi. Sonuç olarak, ruh da kendi içinde bir «mevcût»tur ve «fail» değildir.

Böylece bilinmiş oldu ki, seven, sevilen varlıkla özdeş olmakta ve sonuçta kendini sevmiş olmaktadır. Bu iş böyle olur, başka türlü olmaz.

İşte aşıkların ruhlarında bundan daha latif bir «*nühûl*» olamaz. Aşıkların kesif yönleriyle ilgili olan «*nühûl*»a gelince, Sevgililerinin kendilerine yüklediği şeyleri yerine getirme konusunda kendilerini kuşatan düşünce dalgalarının etkisi altında renklerinin değişmesi ve bedenlerindeki etlerin erimesidir. Bu nedenle aşıklar, ahitlerine, antlaşmalarına vefalı davrananlar olarak nitelenmeleri için kendilerine yüklenen bu yükümlülükleri severek ve büyük bir gayretle yerine getirirler. Çünkü Allah'a bu konu-

da ahit vermişlerdir. Allah'a ve *O*'nun Elçisine iman etme, inanma konusunda o antlaşma üzerine bağlı kalırlar. Dolayısıyla Allah'ın şu sözüne kulak verirler: «*Ey iman edenler! Yaptığınız akitleri yerine getirin.*» (Kur'an, 5/1); «*Bana verdiğiniz sözü tutun ki, Ben de size verdiğim sözü tutayım.*» (Kur'an, 2/40); Anlaşmayı bozmayınız, çünkü siz Allah'ı kendinize «kefil» yaptınız.

İşte, aşıkların cisimlerinin erimesine neden olan durumlar bunlardır:

Zübûl - Harap Olma :

Bu nitelik sahih bir niteliktir; aşıkların hem ruhlarını hem de vücutlarını derinden etkiler.

Vücutlarını etkilemesinin nedeni, yağ ve su içeren, leziz ve iştah açıcı yemekleri terketmeleridir. Oysa bu yemekler (nefislere) ruhlara bir tat, vücutlara da sağlık ve güzellik verir.

Allah onlardan razı olsun bu aşıklar, Sevgilinin, kendilerine, Huzurunda durmalarını, kıyam etmelerini, öteki insanlar uykuya dalmışken, *O*'nun tecelli ettiği sırada, *O*'na münacâtta bulunmalarını emrettiğini bilirler.

Aşıklar, vücutlarında meydana gelen rutûbetlerin duygularını körelterek ve bulandırarak beyinlerine kadar yükselen buharlar çıkardığını görürler. Halvet içinde *O*'na münacâtta bulunmak için uyanık bir halde Sevgili'nin huzurunda durmalarını engeleyecek derecede, üzerlerine uyku çöker. Sonra, bu buharlar onların bedenlerinde bir güç bir kuvvet ortaya çıkarır ki, bu kuvvet bütün organlarına yayılır ve sevgililerinin, kendilerine tasarrufunu yasakladığı fuzulî işlerde bulunmaları için onları kışkırtır. Bunun üzerine onlar da birinci derecede ihtiyaç olmayan yiyecek ve içecekleri terkederler. Bu nedenle, vücutlarında meydana gelen rutûbet, dedim ya yavaş yavaş azalır. Böylece sağlıkları ve güzellikleri yok olur; yüzlerindeki parlaklık gider, bedenlerindeki uygunluk kaybolur; boyları posları biçimsizleşir. Uykuları dağılır; uyanıklıkları güçlenir, yoğunlaşır, artar. Dolayısıyla Sevgili'nin huzurunda kıyamda durmak, olan amaçlarına ulaşırlar. Bu zühdle, yani terkettikleri şey-

le, amaçlarına ulaşmak için gerekli yardımı bulmuş olurlar. İşte vücutlarının «*zübûl*»ü, yani harap olması bu demektir.

Ruhlarının «*zübûl*»üne, yani harap olmasına gelince; bunun sebebi, onların sahip oldukları ilimlerin ve marifetlerin verdiği bir çok nimetler ve büyük mutluluktur. Gerçekten de bu aşıkların ruhları yardımlaşma hususunda kendi cinsleriyle bir dostluk, bir içtenlik kursunlar diye, «*mele-i a'lâ*»daki varlıkların ruhlarıyla sıkı bir ilişki içindedir. Çünkü onlar Allah'ın şu sözünü işitmişlerdir: «*İyilik ve takva üzere yardımlaşın.*» (Kur'an 5/2). Onlar kendilerini, bu ayetin muhatabı olarak hayal etmişlerdir, oysa iş hiç de öyle değildir, çünkü bu ayete muhatap olanlar, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşanlardır. Bu nedenle Tanrı, bir yasaklamayla sürdürmektedir ayetin devamını; «*...günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın; ayrıca Allah'tan korkun...*» (Kur'an, 5/2). Görülüyor ki, böyle bir durum «*mele-i a'lâ*»daki varlıkların sıfatlarından değildir.

Böylece bu konudaki yanılgılarını öğrenince bu ayet üzerinde durmaktan vazgeçerek şu ayet üzerinde durmaya başladılar: «*Allah'tan yardım isteyiniz ve sabrediniz.*» (Kur'an, 7/128), yani nefislerinizi (ruhlarınızı) Allah'la birlikte tutunuz. Bu ayetin etkisiyle onlar, ilgili varlıkların farkına varırlar; o varlıklarla birlikte bulunmaktan dolayı büyük mutluluk içinde oldukları halde, ruhları harap olur, çünkü artık onlar «*Zatına benzer hiç bir şeyin olmadığı Varlık*» a bağlanmışlardır (Kur'an, 42/11). *O'* nunla kendileri arasında bir benzerlik ilgisinin olup olamayacağını bilemezler. Dolayısıyla o ilgiye bağlanırlar. İşte o zaman «*mele-i a'lâ*»daki varlıklara şöyle derler: «Allah'ı tanımak, ancak Allah (sübhanehu), sana senin dilinle, senin tarzında ve senin ifadelerinle hitabederse mümkündür. Eğer bu dili konuşan varlıklar —ki sen de onlardansın— Allah'ın hitabı üzerinde aynı kanıya varırlarsa, o zaman *O*'nu tanımak mümkündür. Öyleyse, o dil ile Allah'ın size hitabettiği şeylerin anlamına dönünüz. O hitabın anlamı bu tarzda geliştirilen fikre tamamen uygundur. Bizi Allah'a bağlayan bu incelikten ötürü, bilgisizlikle, *O*'nunla kendi aranızda bir benzerlik kurmaya kalkışmayınız.»

Hiç kuşkusuz Allah'ın sana hitabettiği şekliyle bu sıfat gereklidir, çünkü Allah Kendisini o sıfatla vasfetmektedir. Nite-

kim *O*'nun sıfatları, bizden *O*'na doğru giden özel bir ilgiyle ancak geçerli olmaktadır. Sen bu sıfata bağlandığın, gereğine kesinlikle uyduğun zaman, o sıfat seni *O*'nun yanına eriştirecektir. İşte o zaman o sıfatın *O*'na nisbetinin nasıl olduğunu bir zevk ilmiyle ve bir ilahî tecelliyle bileceksin. Dolayısıyla «zübûl»ün, haraplığın öylesine artacak ki vehmedilmiş hayalî bir noktaya döneceksin, tıpkı kimilerinin şöyle dediği gibi:

«Sende döndüm ben, bitkinlikten dolayı,
Tıpkı vehmedimiş bir hayalî noktaya.»

Böyle bir şey ancak vehimde bir varlık kazanabilir. İşte aşıkları ruhlarında belirginleştiren «*zübûl*» sıfatı böyledir.

Keşf yoluyla teyit edilmiş bir haberde bize aktarıldığına göre, İsrafil aleyhisselam, yani en yüce ruhlardan biri olan ölüm meleği, kalbi üzerine Allah'ın büyüklüğünün, azametinin inip çökmesiyle her gün kendi nefsinde yetmiş kere daha küçük olmaktaydı ve hatta boyutsuz bir hale geliyordu. Tıpkı Kıyamet Günü'nde Allah'ın kullarına üstün olduklarını göstermek amacıyla kibirlenenlerin Kıyamet Günü'nde alçalmış ve horlanmış zerreler, küçücük parçacıklar olarak haşrolunacakları gibi. Çünkü onlar bu dünyadayken büyüklük taslamışlar, kibirlenmişler, şişkinlik etmişlerdi.

İşte bu sıfat onların ruh ve bedenlerindeki «*zübûl*»dür.

Gârâm - Helak Olma:

Daimî bir sevgiyle ortaya çıkan, Sevgilide helak olmayı isteme halidir bu. Yüce Allah bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: «*Gerçekten de Cehennem azabı daimî bir helaktır*» (Kur'an, 25/65); yani sevgilinin varlığına devamlı bağlanmakla ortaya çıkan bir helak olma durumudur. «*Gârîm*» terimi de aynı köktendir. Kendisine bir şey borçlu olunan anlamındadır. Bu nedenle «*gârîm*» yani «borçlu» diye adlandırılır. Bu sözcüğün harflerinin *(G-R-M)* yerleri değiştirilirse «*ragâm*» *(R-G-M)* sözcüğü elde edilir. Bunun anlamı toprağa yapışmak, iğrenmek, tiksinmek, karşı koymak, küçük düşürmektir; toprak yığını demek-

tir. Örneğin, «Burnu büyüdü!» *(Ragime enfuhu)* denir, çünkü yüzün güç ve kuvvet ifade eden dış kısmı burundur. Bununla «*ragâm*» terimi arasında, namazda bir ilgi kurulmuştur, çünkü namazda secde haline varınca burun toprağa yapışmaktadır. Böyle olunca, yani aşkın helak etmesi anlamına gelen «*gârâm*» teriminin, «*ragâm*» terimiyle de ilgisi kurulunca, «*mugrem*»in, yani aşkla helak olmuş varlığın, zillete, alçalışa düçâr olduğu da gösterilir. Çünkü toprak zelillerin zelilidir. İşte bu nedenle, zelil varlıklar tarafından çiğnendiğinden dolayı toprak, belâgatta mübalağa sığasıyla «*zelûl*» diye nitelendirilir.

«*Hubb*»; asıl sevgi, sevenlerin kalbinde olan bir şeydir; «*şevk*» ise; müştak olanların, aşırı bir arzuyla sevenlerin kalbindedir; uykusuzluk, aşkından dolayı geceleri gözüne uyku girmeyenlerdedir. Aşkın öteki sıfatları da böyledir. Kimde o sıfat varsa, o sıfatla nitelenir. Aşkın bütün bu sıfatlarına sahip olan kişiye, yani o aşığa «*mugrem*», o aşığın sıfatına da «*gârâm*» denir. Dolayısıyla bu öyle bir isimdir ki, aşığı etkisi altına alan aşkın bütün sıfatlarına uygun düşer. Seveni, aşığı, «*gârâm*» sıfatından daha genişçe kuşatan bir başka sıfat daha yoktur.

Şevk :

Şevk, özellikle sevenle sevgili bir ve aynı oldukları zaman, sevgiliyle kavuşmaya götüren ruhanî bir harekettir. Aynı zamanda sevgiliyle kavuşmaya götüren tabiî, cismanî ve hissî bir harekettir de. Eğer aşık öyle bir varlığa (yani hangi sevgili olursa olsun) kavuşursa, o hareketinde bir huzur ve sükûn bulur; bununla birlikte, sevgiliyle kavuşmuş olmasına rağmen o hareket kendisini hayrete düşürür. Sevgilisiyle fiilen kavuşmuş olmasına rağmen, şaşkınlığı artar ve kendisini bir korku sarar. Bu korku, sevgilisinden ayrılma korkusudur, dolayısıyla vuslatın, o kavuşma halinin sürmesini ister ve yeniden vuslata iştiyak duyar. Şevk konusunda biri şu dizeleri söylemişti :

«Aşktan ve korkudan evler evlere yaklaşınca,
Bir günlük şevkten daha tatlı ne var acaba?»

Bir başkası da yukarıda zikrettiğimiz vuslat halindeki korku hakkında şunları söylemiştir:

«Aşktan ağlıyorum onlara, benden uzaklaşırlarsa,
Korkuyorum ayrılacaklar diye bana yaklaşırlarsa.»

Bu durum, *O*'ndan başka birini sevenin cezasıdır, çünkü o şahıs sevgisini *O*'nun dışında olan birine yöneltmiştir. Eğer o şahıs gerçek anlamda Allah'ı sevmiş olsaydı, durumu hiçte böyle olmazdı. Allah'ı seven, ayrılık korkusu duymaz, çünkü *O*'na bağlanmıştır sımsıkı. *O*'ndan nasıl ayrılabilir ki? Allah'ı seven, Allah'ın kabzasında, avucundadır; *O*'ndan kesinlikle ayrılamaz. Ayrıca sevgilisi, aşığı her an görmektedir. Gerçekten de *«O, ona şahdamarından daha yakındır.»* (Kur'an, 50/16). *«Attın amma sen atmadın, fakat Allah attı.»* (Kur'an, 8/17).

«O'ndan ayrılmak nasıl mümkün olur, nerde?
O'ndan başka biri yok ki Evrende.»

Bir kudsî hadiste Yüce Allah şöyle buyuruyor: *«Bana bir karış yaklaşana, Ben bir kulaç yaklaşırım. Eğer kulum Bana yürüyerek gelirse, Ben ona koşarak giderim.»* İşte bunun için ey kardeşim! seni Allah için sevenle, kendi nefsi için sevenin kıymetini takdir etmen gerekir, çünkü Yüce Hakk, âlemden müstağni olmasına rağmen, kulu *O*'nu sevince kuluna kavuşmak için ona koşarak gitmektedir. Kulunu, Kendine öylesine yaklaştırmaktadır ki kul *O*'nun meclisine girmektedir ve o kulu, meclisindeki seçkin varlıklar arasına sokmaktadır. Öyleyse, seni birisi sevdiği zaman bu sıfata en layık sensin demektir, çünkü seni seven sana kendisine efendilik etme hakkını vermekte ve kendi nefsini senin tahakkümüne, egemenliğine bırakmaktadır.

Öyleyse, eğer sen de akıllıysan sevginin kıymetini, aşkın gücünü, seni seven varlığın değerini bilmen gerekir; ayrıca ona kavuşmak için, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanarak, gayret göstermen ve acele etmen gerekir (63). Çünkü *O*, o sevgiyle yarattı seni; o sevginin bir dengi, bir benzeri kesinlikle yoktur, ebediyen de olamaz. Çünkü *O*'nun yaptığı her şey sevgiyledir, sevgidendir,

İlk önce de onunla başlamıştır işe; dolayısıyla her şey o sevginin bir sonucudur; ta ilk baştan beri, seni o sevgiyle sevmektedir.

Hıyâm - Çılgınlık :

Bu aşka tutulanlar çılgınca aşık olurlar; ne söyleyeceklerini ne yapacaklarını bilemez duruma gelirler; kendilerine dilediği gibi bir yön veremezler, bir karara varamazlar. Bu sıfatı Allah'a aşık olanlara yakıştırmak daha uygundur. Yaratıklardan birini sevenin haline gelince; Bu aşık, çılgın gibi, deli gibi şurda burda dolaşmaya başlayınca, kendini bir telaş kaplar ve sevgilisine kavuşmaktan umudunu keser. Oysa ki Allah'a aşık olan mutlaka *O*'na kavuşacağından emindir, şuraya buraya yönelerek telaşa kapılmaz, çünkü bilir ki Allah zamanla ya da mekânla kayıtlı değildir ki bu yüzden oraya buraya yönelsin. Hakk'ın hakikati *O*'nun kayıt altına alınmasını engeller. Bunun için Allah şöyle buyurmaktadır: «*Nereye dönerseniz dönünüz Allah'ın yüzü oradadır.*» (Kur'an, 2/115), «*Nerede olursanız olunuz, Allah sizinle beraberdir.*» (Kur'an, 57/4)

Bu aşka yakalananın aşkı her yerde ve her durumdadır, çünkü onun sevgilisi Hakk'tır, dolayısıyla Hakk'a belli bir yöne yönelerek ulaşmaz, aksine hangi yöne yönelirse yönelsin, hangi durumda olursa olsun, Hakk kendisine tecelli eder. Bu durumdaki varlıklar, yani Hakk aşıkları, yaratıklara aşık olanlardan daha çok layıktır bu sıfata, yani «*hıyâm*» sıfatıyla, çılgına döndüren aşkla, sıfatlandırılmaya.

Hakk aşıkları nezdinde, müşahede edilen yalnızca Allah'tır. Her gözden görülen, her dilden konuşulan, her kulaktan duyulan sadece *O*'dur. Arifler *O*'nu böyle bilirler. *O* da aşıklara bu hakikatle tecelli eder.

Zefrât - Derin Derin İç Çekişler :

Bu, yıkıcı bir ateştir. Bir nurdur ki kalb onu taşırken daralır. Bu nedenle devamlı ve yoğun bir şekilde aşığı saran üzüntü ve kederden dolayı, aşıktan derin derin iç çekişler duyulur. Derin derin iç çekmeler çıktığı için, tıpkı ateş yanarken işitilen çı-

tırtılara benzer bir takım hararetli ve hafif gürültülü sesler ve iniltiler duyulur. İşte bu seslere «*zefrât*» denir.

Bu sesler, özellikle tabiî bir cisimde olur, fakat bazen de cisim haline gelen bir surette olur; bunun için bu derin derin iç çekmeler o surette zuhûr edince, cisim haline gelen o suret mücerret bir mâna, yani maddesi olmayan bir cisim olarak nitelendirilir. Ayrıca, tıpkı tabiî cisimler gibi, o suretin de kızgınlık ve memnunluk duyduğu söylenir, tıpkı Hz. Peygamberin, —*Allah'ın selat ve selamı onun üzerine olsun*—, kendisi hakkında söylediği hadis gibi. Şöyle ki: «*Kuşkusuz ben de bir insanım, diğer insanların kızdığı gibi ben de kızarım; diğer insanların memnun olduğu gibi ben de memnun olurum.*»

Nitekim «*Kendisine hiç bir şeyin benzemediği*» (Kur'an 46/11) Cenabı Allah'da kendini «rıza» ve «gazap»la, yani memnunluk ve kızgınlıkla ya da buna benzer şekilde daha başka birbirine zıt sıfatlarla vasfetmiştir. İşte, sen de bu zıt sıfatlar hakikatinden zuhûr ettin bu âlemde. Bu nedenle diyoruz ki, Sübhan Tanrı bu âlemi hem Kendi nefsiyle bilir hem de bu âlemle bilir. Bu böyledir.

Bu âlemde zuhûr eden her hakikat ve her sıfat için ilahî bir ilke vardır. O hakikat ve o sıfat o ilkeye bağlıdır. O hakikatlara ve o sıfatlara varoluş giysisini giydiren o ilahî ilke olmasaydı, onlar var olmazlardı ve onlardan bir iz kalmazdı. Bu meseleyi ancak Allah ehli denilen insanlardan bazı seçkin kişiler bilebilir, çünkü bu özel bir bilgiyi gerektirmektedir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: «*...Allah ona karşı kızmıştır, gazap etmiştir, ona lanet etmiştir ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.*» (Kur'an, 4/93). Hz. Peygamber'in hadisinde, Allah'tan şüphe eden, Allah'tan gafil olan, O'nu tanımayan kimse hakkında, bundan daha sert bir ifade kullanılmıştır. Bu hadis, Kıyamet Günü'nde peygamberlerin sözü olarak nakledilen hadistir. Şöyle buyuruluyor: «*Hiç kuşkusuz Allah o gün öyle gazap eder, (kızar, öfkelenir) öyle gazap eder ki ne ondan önce öyle gazap etmiştir ne de ondan sonra öyle gazap edecektir.*» Demek ki bu gazap yukarıda zikredilen gazaptan daha şiddetlidir, çünkü Allah'ın gazabı, sonradan ortaya çıkan *(hudûs)* ve yok olan *(zeval)* azap olarak nitelendirilmektedir.

Bu makâmda Hz. Muhammed, *selat ve selam onun üzerine olsun,* Kendisinden sonra, kuşaktan kuşağa geçerek, ashabına halef olacak makâm ve ülke sahipleri hakkında şöyle buyurmaktadır: «*Siyaset sahibi olanlar, yani devlet adamları verdikleri hükümlerde ve aldıkları kararlarda makâmlarına ve ülkelerinin durumlarına göre hüküm verirler.*»

Kemed - Sevda :

Bu, kalbin en şiddetli hüzünüdür. Bunda gözyaşı olmaz, ancak bu sevdaya tutulan biri çok ah ve of çeker, inler durur, daima iç çeker. Bu öyle bir hüzündür ki aşık onu kendinde bulur; ne yoksun kalabilir ne vazgeçebilir bundan, fakat bir türlü sebebini de bilemez. Bu, aşıkların bir sıfatıdır ki hassaten sevgiden başka bir sebebi yoktur bunun. Bunun biricik ilacı da sevgiliye kavuşmaktır. Aşık, Sevgilisiyle öylesine meşguldur ki kendisini saran bu aşk nedeniyle her tür duyguya karşı duygusuz kalır, bu sevda aşığı yok eder, eritir, bitirir. Eğer sevgiliyle kavuşma bizzat gerçekleşmezse, ve eğer sevgili aşığa emirler yağdıran bir sevgiliyse, aşık, sevgilinin emirlerini yerine getirmekle meşgul olacaktır sadece. Böylece o emirleri yerine getirirken hüznünden, sevdasından ferahlayacaktır. Çoğunlukla, sevgiliyle seven arasında, seveni sevgilisiyle uğraştıracak, meşgul edecek bir şey olmazsa, hüzün olur. Seven için, ancak sevgiliyle meşgul olunca yok olan sevdadan başka bir sıfat yoktur.

Gerçekten de aşkın sıfatları pek çoktur. Bir kaçını burada sayalım: Esef, özlem, hayret, şaşkınlık, dehşet, kıskançlık, hırs, hastalık, heyecan, sessizlik, hareketsizlik, ağlama, acı çekme, uyuyamama, devamlı uyanık kalma ve de ayrıca aşıkların şiirlerinde dile getirdikleri daha nice nice sıfatlar...

Biz bu bölümde, özellikle ve münhasıran, Allah'ın kullarına duyduğu sevgi ile, kulların Allah'a duyduğu sevgiyi ele alıp incelemeye çalıştık. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Tanrı sevdiği kullarını belirtmiştir. Onlardaki belli sıfatlardan dolayı sevmiştir onları. Buna karşılık, kendilerindeki bazı sıfatlardan dolayı, kimilerinden de sevgisini uzaklaştırmıştır. Allah bunları

Kendi Kitabında zikretmiştir. Ayrıca, *selat ve selam üzerine olsun* Hz. Peygamberin dilinden de bunların kimler oldukları ifade edilmiştir.

Yüzonüçüncü cüz burada bitti; Sefer ayının onbeşinci günü.

*
* *

طٰهٰ

KUR'AN'DA AŞIKLARIN VASIFLARI

Allah Resulü'ne Bağlanma:

Allah Resulü'ne, —*selat ve selam üzerine olsun*—, bağlanma konusu ilahî yasayla belirlenmiştir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: «*De ki: eğer Allah'ı seviyorsanız bana bağlanın ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın...*» (Kur'an, 3/31).

Bil ki, Allah için, kullarına duyduğu sevgide, iki sevgi ya da iki ilgi vardır. Bu sevgi, iradeye bağlı bir özelliktir. Birincisi, başlangıçtan beri Allah'ın onlara, kullara duyduğu sevgidir. İşte bu sevgiyle Allah onlara, Kendine bağlanmalarını sağlamıştır. Örneğin, bütün peygamberlerin *(hepsine selam olsun) O*'na kendiliklerinden bağlanmaları gibi. Öyle ki bu bağlanma, onlar için sonuçta iki çeşit sevgi ilgisi doğurmuştur, çünkü bağlanma iki biçimde olmuştur: Birincisi, farzları yerine getirmekle ve *O*'nu sevmekle; ikincisi, nafile ibadetler yapmakla. Hz. Peygamber, *selat ve selam üzerine olsun*, Aziz ve Celil Rabb'inden naklettiği bir hadisi kudsîde şöyle buyurmaktadır: «*Kendisine farz kıldığım şeyleri yerine getirmekle kulumun Bana yaklaşmasından daha çok sevdiğim bir şey yoktur. Kulum Bana, Ben kendisini sevinceye kadar nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder. Ben onu sevince de onun kulağı, gözü, eli ve tüm organları olurum.*» Kul nafile ibadetler yapmakla, Tanrı o kulun kulağı ve diğer organları oluyorsa, peki kul farzları yerine getirmekle, Tanrı'nın kula duyduğu sevgi ne olur? Buna verilecek cevap şudur: Hakk bu seçkin kulun iradesiyle *murad* eder; bu sevgiye, bu bağlanmaya özgü olan ilk ve asıl iradeyle, yani Allah'ın dilemesiyle *(meşîe)* tam bir mutabakat içerisinde, o kula bu âlemde hükmetme imkânını verir. Böylece Allah, o kulu, o sevgiyle muvaffak kılar. Dolayı-

sıyla bu sevgi, yukarıda belirtilen birinci çeşitte yer almış olur, ki bu anlam Tanrı'nın şu sözünde ifadesini bulmaktadır: «*Allah dilemedikçe siz hiçbir şey dileyemezsiniz.*» (Kur'an, 76/30), *Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe, siz hiç bir şey dileyemezsiniz.*» (Kur'an, 81/29). Hakk Teala Kur'an'da zikrettiği sıfatlar nedeniyle, o sıfatları üzerinde uygulayan kullarını sever. Bu sıfatlar ise, ancak Hz. Peygambere bağlanmakla elde edilir.

Demek ki Allah'ın Resulü, *selat ve selam onun üzerine olsun,* bu yolu *sünnet*leştirmiştir. Bunu da Allah'a bağlanmakla yapmıştır, çünkü «*O hevadan konuşmaz; onun konuştuğu kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir.*» (Kur'an, 53/3-4). Allah Resulü, hem Allah'a hem de bize bağlı olarak hareket eder, fakat Allah, kimilerinin sandığı gibi, fiilin, hem Kendisi için hem de bizim için olmasını kabul etmez. Bu bağlamda Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: «*Allah bana ve size ne yapacak, nasıl davranacak bilmiyorum. Ben sadece bana vahyolunana bağlanıyorum. Ben sadece açık bir uyarıcıyım.*» Bununla ilgili olarak, Allah da şöyle buyuruyor: «*Resulün üzerine sadece duyurmak, bildirmek düşer.*» (Kur'an, 5/99).

Allah Resulü'ne bağlanmak demek, onun bize söylediği şeyleri yerine getirmek demektir. Bu nedenle, eğer Allah Resulü «*yaptığım şeylerde bana uyunuz*» demişse madem, biz ona uyduk; öyle dememiş olsaydı bile bize düşen onun söylediği şeylere uymaktır. Dolayısıyla, buradan bizim için çıkarılacak sonuç, bize emrettiği ve yasakladığı şeylerde ona uymamız gerektiğidir. Onun bize çizdiği sınırlarda durmak demek, fiillerinde ve ahlâkında ona uymak demektir. Bu tutum, «*keramet*» ve «*ayet*» diye isimlendirilir, yani bu tutum, bağlanmanın hakikîliğine ve doğruluğuna dair gerçek bir kanıttır.

Peygamberler de aynı şekilde ilahî emirlere bağlıdırlar. Hz. peygamber, *selat ve selam üzerine olsun,* bu konuda şöyle buyuruyor: «*Ben ancak bana vahyedilene tâbi oluyorum.*» Böylece, ilahî emirlere tâbi olması sonucu ortaya çıkan ve onun üzerinde gözüken, Allah'ın işine, fiiline bağlanma olayı bir «*ayet*», bir mucize, bir işaret, bir örnek olmaktadır. Eğer biz de onun gibi onlara tâbi olursak, onlara bağlanırsak, bizim için de bir «*keramet*» olmaktadır. Fakat bu fiil, bu eylem himmet ve teveccühle ol-

malıdır; insan kendi nefsini sevme, ona tâbi olma durumuna düşmemelidir... O zaman Allah'ın İradesi dışında başka bir sebebi olmayan ve ancak o şekilde olması gereken olağanüstü haller kulda görülür. Bu fiil zahirî bir sebebten dolayı zuhûr edecek olursa, kul bu mucizevî hal içine giremez. Örneğin, zâhirî bir sebeble kuşların uçması misali. Hakikatte kuşları havada tutan Allah'tan başkası değildir (64). Bu şu anlama geliyor: Kuşların havada durabilmeleri ve uçabilmeleri için gerekli sebebleri Allah yaratmaktadır. Buna karşılık, eğer insan, olağan durum dışında havaya çıkar ve alışılagelen zâhirî sebeble değil de yalnızca kendi iradesiyle havada yürürse, bu fiili, Allah'ın Kendi İradesiyle eşyayı yaratmasındaki fiiline benzer. İşte Tanrı'nın yaratma fiiliyle, eşyanın sebeblere bağlı olarak vuku bulması arasındaki bütün fark burada yatmaktadır.

Bunun özelliği Tanrı'ya ittiba etmekle, *O*'na bağlanmakla gerçekleşmesindedir. Bu çerçevede Kendisine ittiba edilecek varlık yalnızca Allah'tır. Kendi İradesiyle yarattığı fiilinde ittiba edilecek varlık da gene Allah'tır. Her şey Allah'ın yardımıyla ve dilemesiyledir. «*O'ndan başka Tanrı yoktur; O Azizdir; O hikmet sahibidir.*» (Kur'an, 3/6).

Tövbe Edenlere Allah'ın Duyduğu Sevgi:

Sübhan Tanrı'nın tövbe edenlere duyduğu sevgi de, onların Allah'a ve Resulü'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. «*Tevvâb*» Allah'ın bir sıfatıdır. Aynı zamanda Allah'ın «*esmâ-ül-hüsnâ*»sından, yani güzel isimlerinden biridir. Allah bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır; «*Gerçekten de Allah, O «tevvâb»tır.*» (Kur'an, 9/104) yani tövbeleri en çok kabul edendir. «*Allah tövbe edenleri sever*» (Kur'an, 2/222). Demek ki, Allah sadece Kendi ismini ve sıfatını sevmektedir. Kul bu isim ve bu sıfatla isimlenir ve sıfatlanırsa kulunu da sevmektedir. Fakat kul, ancak Hakk'ın kendisine bu sıfatı verdiği ölçüde bu sıfatla sıfatlanır. Bunun nedeni de şudur: Kul, kendisini Allah'tan uzaklaştıran günah, isyan, itaatsizlik ve başkaldırı gibi kınanacak her türlü hal içindeyken bile Yüce Tanrı kuluna doğru döner. Kul, kendi hemcinslerinden biri kendisine bir kötülük, bir haksızlık yaptı-

ğında, bu kötülüğe karşı iyilikle karşılık verir ve ona kötülükle mukabelede bulunmaya kalkışmazsa, yani işte bu şekilde Allah'a dönerse, bu kul «tevvâb» diye adlandırılır. Her an ve her durumda Allah'ın kendisiyle beraber olduğunu bilmeyen kişinin, yalnızca Allah'a dönmesi doğru olacaktır. Bu nedenle *O*, «*Allah'a bu şekilde dönerseniz*» derken, tıpkı Kur'an'da: «*Nerede olursanız olunuz, Allah sizinle beraberdir.*» *(Kur'an, 57/)*, «*And olsunki insanı biz yarattık, dolayısıyla nefsinin ona ne vesvese verdiğini biliriz, çünkü biz ona onun şahdamarından daha yakınız.*» (Kur'an, 50/6) dediği gibi, her an ve her durumda Allah'ın kendileriyle beraber olduğundan gâfil olan kişilere hitap etmiştir sadece.

Eğer sen Allah'a, hesap sorulacağı idrakiyle dönersen, gerçekte, bu dönüş senin içinde bulunduğun durumdan, içinde bulunmadığın başka bir duruma dönüştür. Bütün durumlar Allah'ın Eli'nde olduğu için, dönüş de bu şekilde Allah'a izafe edilir. Demek ki, gerçekten Allah'a dönen kişi, muhalefetten muvafakata, ma'siyetten itaata dönmüş olmaktadır. İşte, Allah'ın tövbe edenlere duyduğu sevginin anlamı budur.

Sana karşı kötü davranışta bulunanları affedersen, Allah da, Kendisine karşı yaptığın kötü davranışlardan dolayı seni affeder. Böylece sana doğru ihsanla, iyilikle döner. İşte, bu şekilde, işlerin hakikatini bilirsen..., Allah'ın kullarına yaptığı hitabın anlamını anlarsan..., derecelerin ve mertebelerin arasındaki farkı görürsen..., o zaman Allah'ı hakkıyla tanıyan ve *O*'nun Kelâmını anlayan bilginlerden biri olursun.

Tövbe edenlere Allah'ın duyduğu sevgi, kadınların âdet gördükleri sırada çektikleri eziyet ve sıkıntının söz konusu edildiği ayetin sonunda dile getirilmektedir: «*Sana âdet görme hakkında soruyorlar. De ki: O bir eziyettir. Âdet halinde kadınlardan çekilin, temizleninceye kadar temas kurmayın. Temizlendikleri zaman, Allah'ın emrettiği yerden varabilirsiniz. Allah, tövbe edenleri ve temizlenenleri sever*» (Kur'an, 2/22).

Hz. Peygamber de, *selat ve selam üzerine olsun*, bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: «*Hiç kuşkusuz Allah, insanları baştan çıkarmış ve fakat sonra çok pişman olmuş ve tövbe etmiş olanları sever*», yani kötü işleri deneyen ve kendisine kötülük yaptı-

ğı kimselerle Allah'ın kendisini denemesini isteyen kişi söz konusu edilmektedir burada. Onların kötülükleri karşısında, onlara iyilik ve güzellikle davranacaktır, çünkü artık «tövbe etmiş» birisidir. Ancak, Allah kullarını böyle itaatsizliklerle denemez. Yaratma açısından fiil olarak (bütün fiiller Allah'ın yaratması olsa da) Allah'a böyle bir şey izafe etmekten sakınalım! O fiiller, Allah'ın fiillere o şekilde hükmetmesinden dolayı itaatsizliktir. Yoksa Allah'ın bütün fiilleri, *O*'nun fiili olması açısından güzeldir. Öyleyse bunu iyi anla! (65).

Temizlenenlere Allah'ın Duyduğu Sevgi:

Allah'ın temizlenenlere duyduğu sevgi de gene onların Allah'a ve Resulü'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: «*Allah temizlenenleri sever.*» (Kur'an, 2/222). Temizlik (*tathîr*), bir «takdis» ve «tenzih» sıfatıdır. Bu sıfat Allah'ın sıfatıdır.

Kulun temizliğine gelince; bu, kulun, içinde bulunması kendisine layık olmayan her türlü kusurdan kendisini çekip kurtarmasıdır, çünkü bir başkasına bu durum övülecek bir durum gibi gözükse bile, kendisi için, şer'an, bu durum kınanılacak bir durumdur. Kibir, zorbalık, övünme, kendini beğenme ve gurur gibi olumsuz sıfatlardan kul kendini arındırırsa, Allahu Teala onu sever. Bu temizleyişlerden bazıları kalbler üzerindeki ilahî damga nedeniyle kalbe bir anda giremez. Allah şöyle buyuruyor: «*...İşte Allah her kibirlinin, her zorbanın kalbini böyle mühürler.*» (Kur'an, 40/35). Demek ki Allah, insanlardan müstehak olanlara, zâhiren, büyüklük ve zorbalığı gösteriyor ki, ister büyüklük iddiasında bulunması ve ister kendisini öyle sanması, ya da kalbinde bu büyüklük ve bu zorbalıktan ma'sum olmasına rağmen kibir içinde bulunması nedeniyle bunlara müstehak olsun. Çünkü yaratıkların bütünü karşısında kendi acizliğini, zilletini ve yoksulluğunu bilir bu kul. Örneğin, kendisine acı veren, pire ısırması, büyük ya da küçük abdestini yaparken çektiği sıkıntıdan kurtulmak istemesi, açlık duygusunun doğurduğu acıyı gidermek için bir ekmek parçasına muhtaç olması gibi... Peki, her gün ve her gece bu durumda olan birinin, kalbinde büyüklük

ve zorbalık fikri olması nasıl olur da doğru olur? İşte, onun kalbi üzerine Allah'ın koyduğu mühür bu şekildedir. Bu nedenle, onun kalbine hiçbir şey giremez.

Bu iki eğilimin onun dış varlığında tezahür etmesi konusuna gelince, o bundan pek zarar görmez, fakat Allah onun için bazı durumlar yaratır ki o, bu durumlarda o sıfatlarla gözükür ve bu yüzden kınanmaz. Bununla birlikte bazı durumlarda da onun kınanabileceği durumlar yaratır Allah. İşte kim kendi zatını, üzerinde böyle uygunsuz sıfatlar gözükmeyecek şekilde arındırırsa o kişi temizlenmiş demektir. Allah o kulu sever. Nitekim, tam tersine Allah, sevgisini, her gururlu ve kibirli kişiden uzaklaştırır. Tıpkı Allah'ın buyurduğu gibi: *İnananlara karşı dudağını bükme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme, çünkü Allah, kendini beğenip övünen kimseyi sevmez.*» (Kur'an, 31/18). Ancak cahil olan kişi kendini bu sıfatla gösterir, cahillik ise, kınanılacak bir durumdur. Bu nedenle Allah, *selat ve selam üzerine olsun* Hz. Peygamberi cahil olmaktan sakındırmıştır. Hz. Nuh'a hitaben Allah şöyle buyurmuştur: «*Sana cahillerden olmamanı öğütlerim.*» (Kur'an, 11/46).

Cahil olan kimse, emsalleri önünde, kendisinin onlardan üstün olduğunu iddia etmekten geri durmaz. Hatta Rabb'inden ve Yaratıcısından üstün olduğu sanısına bile yakalanır. Fakat bu şekilde, emsalleri önünde üstünlük taslamak demek herşeyden önce, kendi nefsine karşı üstünlük taslaması demektir. Oysa ki bir şey kendi nefsi üzerine üstünlük taslayamaz. Bu kibirlilik ve kendini beğenmişlik ancak bir cahilliktir. Hele hele bir insanın Rabb'ine karşı büyüklük taslaması tümden saçmalıktır. Çünkü ya Yaratıcısını tanıması gerekir ya da kendisinin bir yaratıcısı olduğunu bilmemesi gerekir. Eğer *O*'nu tanır ve *O*'na karşı büyüklenirse, işte o adam tam cahildir; Yaratıcının kemal sıfatlarla sıfatlanmış olması gerektiği gerçeğini bilmiyordur. Eğer bu gerçeği bilmiyorsa tam anlamıyla o bir cahildir. Dolayısıyla Allah ona karşı buğz eder. Sırf cahilliği yüzünden onu sevmez, çünkü bu gurura sırf kendi cahilliği yüzünden kapılmaktadır. Cahillik bir ölümdür; ilim ise bir diriliştir. Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: «*Ölü iken kendisini dirilttiğimiz, yani ilimle dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebilece-*

ği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkmayan kimse gibi olur mu?» (Kur'an, 6/122). İşte bu iman ve keşf nurudur ki Allah onu ona ilham/vahiy yoluyla bağışlamış ya da o durum üzerinde onu sağlamlaştırmıştır.

İşte bu tür kusurlardan ve benzeri sıfatlardan kendini temizleyen kişi Allah'ın sevgilisi olur. Bunu böyle bil! Allah'ın temizlenenlere duyduğu sevgi buradan ileri gelir. Allah şöyle buyuruyor: «*Allah temizlenenleri sever.*» (Kur'an, 2/222). Bu temizlenmiş insanlar, kendilerini temizledikleri gibi, kendileriyle birlikte başkalarını da temizlerler, yani onların temizliği başkalarına da sirayet eder. Bu bakımdan onlar, Hakk'ın naibi olarak, Hakk'ın yerine geçerler. Gerçi hakikatte temizleyen Allahtır. Hakk koruyandır, gözetendir, sakındırandır, bağışlayandır, hem kendini hem de başkalarını bu tür hatalardan koruyan kişi Allah katında kınanan biri durumuna düşmez. Allah o kişiyi bunlardan korur, sakındırır. Bu tür durumlara düşmekten onu alıkoyar. Allah'ın kendisine verdiği ilimle, o hatalardan başkalarını da temizlemeye çalışır.

Cahilliğin ve ölümün karanlığından, ilmin ve hayatın ışığıyla kurtulmak için kendisine gerekli olanları bilen ve ona göre davranan kişi, Kıyamet Gününde, mizanda, çevresini çepeçevre kuşatacak nurlarla tartılacak. İşte o kişi Allah'ın sevgilisidir. İlahî velayetin yardımına özel olarak mazhar olur ve Tanrı'nın yeryüzünde halifesi olur. «*Mukerrebun*»dan, yani Allah'a yakın olanlar arasından velâyet ve halifelik makâmına yükselmiş olanlar, Allah'ın kendilerine naiplik verdiği kişilerdir, çünkü onlar öteki insanlar dışında bu ilahî işlevi yerine getirmekle görevlidirler. Bununla birlikte her insan kendi uzuvlarını, ayrıca duygularını ve yeteneklerini yerinde kullanmakla yükümlüdür.

İşte Allah, temizliğin ne olduğunu böylece insana bildiriyor ve kullarını bu şekilde temizliyor.

Sabredenlere Allah'ın Duyduğu Sevgi:

Allah'ın sabredenlere duyduğu sevgi de gene onların Allah'a ve O'nun Elçisi'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: «*Allah sabredenleri sever.*» (Kur'an, 3/146). Onlar

bu şekilde Allah'ın kendilerini sınadığı kişilerdir. Bu nedenle, kendilerine bu belayı, bu imtihanı gönderen Allah'tan başkasına yalvarmak gibi bir hataya düşmediler. Sadece *O*'na yalvarıp yakardılar.

Allah yolunda savaşırken başlarına bir bela, bir felaket geldiğinde asla gevşemezler. Savaşırken zayıflık, cesaretsizlik göstermezler, çünkü onlar savaşı *O*'nunla birlikte sürdürürler, bu durum kendilerine zor gelse bile, böyle olması gerekir, aksi takdirde, kendilerine zorluk olmasaydı, o zaman sınav diye bir şey olmazdı. O belanın ortadan kaldırılması için Allah'tan başkasına güvenmezler, bel bağlamazlar. O belanın sona ermesi için sadece Allah'a sığınırlar, tıpkı Salih peygamberin dediği gibi: «*Bu dert bana dokundu. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin.*» (Kur'an, 21/83) Böylece felaket anında başkasına değil, sadece Allah'a açtı derdini ve bu imtihan karşısında Allah'a hamd ve sena etti. Bu nedenle, «*Allah onu sabreden biri olarak buldu. O ne güzel bir kuldur. O devamlı ve çokça tövbe eden biridir*» (Kur'an, 38/44). Şikayet etmesine rağmen durum böyledir.

Öyleyse bu şu demek oluyor, sabreden kişi sadece Allah'a açar derdini, şikayetini başkasına değil, sadece *O*'na bildirir. Kuşkusuz böyle davranması gerekir. Sabreden kişi, «ilahî kahr»ın mukavemeti, dayanıklığı karşısında derdini Allah'a söylemezse, Allah'a karşı edepsizlik etmiş olur. Oysa ki peygamberler, *hepsine selam olsun,* edep ehlidir ve Allah'tan gelen özel bir ilimle donanmışlardır.

Biliyorsun ki senin sabrın ancak Allah'tan gelmektedir, senin zatından ya da kendi çevrenden ya da kendi gücünden değil. Nitekim Allah şöyle buyuruyor: «*Sabret; sabrın ancak Allah' tandır.*» (Kur'an, 16/127). Öyleyse, o sana ait olmadığına göre, hangi şeyle övüneceksin? O belaların kaldırılması için yalnızca Kendine sığınsınlar ve *O*'ndan başkasına sığınmasınlar diye Allah kullarına, bu şekilde belâlar verir. Kullar bu şekilde davranırlarsa, o zaman sabredenlerden olurlar ve Allah'ın sevdiği kulları arasına girerler.

Allah'ın isimlerinden biri de «*es-Sabûr*»dur. Bunun anlamı

«çok sabreden»dir. Allah, sadece Kendi süslü giysisini üzerinde gördüğü kimseleri sever. Burada bir sır, bir incelik var, yani: Allah burada kendi makâmını sana vermiş oluyor.

Kuşkusuz sabır, ancak ezâ ve cefâ çeken birinde görülür. Biliyoruz ki, Allah'ın kulları arasında Allah'a ve Resulü'ne ezâ ve cefâ çektirenler olmuştur. Onları tanıyalım ve dolayısıyla onlarla savaşarak ya da ilim öğrenmek isterlerse (çünkü onlar cahillerdir) onlara ilim öğreterek Allah'a karşı yapacakları bu ezâ ve cefâyı ortadan kaldıralım diye Allah bize onların niteliklerini bildirmiştir. Bu nedenle Allah Kendini «*es-Sabûr*» diye adlandırarak, yapılan eziyeti bize atfetmiştir. «*Sabûr*» sıfatıyla sıfatlanarak Kendisine yapılacak eziyeti *O*'ndan uzaklaştırmamız için onları bize tanıtmıştır. Ayrıca bize gönderdiği belâ, ezâ ve cefâ karşısında sadece Kendisine yakarmamız ve o belâyı başımızdan kaldırması için sadece *O*'na dua etmemiz gerektiğini bilmemiz için, onları bize tanıtmıştır. *O*'na bu şekilde dua etmemiz, isteğimizi *O*'na bildirmemiz, sabırlı olmamızı engellemez. Allah'ın bize duyduğu sevgi devam eder. Aynı şekilde *O*'nun «*Sabûr*» ismi de devam eder gider. Bu ezâyı ortadan biz kaldıralım diye, kendisine ezâ verenleri bize bildiriyor. Nitekim sahih bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: «*Bir ezâ, cefâ ya da zulüm karşısında Allah'tan başka sabırlı biri yoktur.*» Öyleyse gönlünü, sana bu konuda yaptığımız uyarılar üzerinde tut, daima!

Şükredenlere Allah'ın Duyduğu Sevgi :

Allah'ın şükredenlere duyduğu sevgi de gene onların *O*'na ve *O*'nun Elçisi'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. Allah Kitabında Kendini «*şükredenleri seven biri*» olarak vasfetmiştir. Şükür, *O*'nun bir nimetidir, bir sıfatıdır, çünkü «*Allah şükredenlerin ecrini verir ve her şeyi bilendir.*» (Kur'an, 2/158). Bu nedenle Allah Kendisinin sahip olduğu sıfatları kulunun üzerinde de görmeyi sever.

Şükür, ancak nimet üzerindeyken olur, yoksa bu konudaki gerçekleri bilmeyen bazı insanların ileri sürdükleri gibi belâ üzerindeyken değil. Çünkü Allahu Teala nimetini ezâ içine, cezası-

nı da nimeti içine gizlemiştir. Dolayısıyla bu hakikatleri, yani bu durumları bilmeyen biri için, bu konular biraz karmaşık konulardır. Bu nedenle, o tür insanlar belâ üzerindeyken şükrettiğini sanır, oysa bu doğru değildir. Bu durum tıpkı tiksinti veren bir ilâcı içmek gibi bir şeydir, ki kuşkusuz belâ cümlesindendir bu. Fakat aslında bu, bundan dolayı ölen, helak olan biri için tam anlamıyla bir belâdır. Aynı zamanda bu bir hastalıktır da. Hastalık nedeniyle o ilacı kullanmıştır. Bundan doğan elem, acı ise kendisinin istediği ilacın düşmanıdır. Böyle olmakla birlikte, vücut böyle bir belâya maruz kalırsa, vücuttaki bu acıyı giderecek olan şeyi içmek gerekir. İşte o zaman o ilaçtır. Vücut o ilacı içerken tiksinecektir, fakat hasta olan insan, bu tiksintinin, bu acılığın içinde, ondan doğacak bir nimetin gizli olduğunu, yani hastalığını giderecek şeyin, şifanın onun içinde bulunduğunu bilir. Böylece, o acının, o tiksinti veren şeyin içine bir nimet yerleştirdiği için Allah'a şükreder. Tiksinti verse de o ilacı kullanmaya sabırla devam eder. Çünkü hastalığın sona ermesi için, ilacın içinde o acının olması gerektiğini bilir. Dolayısıyla vücudunu rahata erdirmek için, o acı ilacı bir an önce almaya bakar. Bu hakikati iyi düşün!

İşte bu nedenle, o durumda bulunan kişi bundan dolayı şükreder yoksa belâya maruz kaldığı için değil. Tiksinilecek bir şeyin içine gizli bir nimeti yerleştirdiği için Tanrı'ya şükrederse, Tanrı ona bir başka nimet daha verir ki o da sağlık ve afiyettir, hastalığın sona ermesidir, tiksinti veren ilacı içme konusunda onu sabırlı ve kararlı kılmasıdır. Bu nedenle, Allah şöyle buyuruyor: «*And olsun ki eğer şükrederseniz, size nimetimi artırırım; (yani sağlık ve afiyet nimetini verir) yok eğer nankörlük ederseniz, hiç kuşkusuz azabım çetindir.*» (Kur'an, 14/7).

Aynı şekilde bir insan Hakk Teala'ya ezâ vermeye kalkışırsa, biz de bu ezâ verenin, o eziyetini ortadan kaldırmak için ona ezâ vermeye uğraşırız. Hakk'a bu şekilde ezâ verme işinden vazgeçirinceye kadar onu engelleriz. Eğer biz, Hakk'a eziyet veren bu kişiye, onu öldürerek ya da benzeri bir yolla ezâ veriyorsak, bunu Hakk Teala için yapmış oluruz, tıpkı tiksinti veren ilacı içmek istemeyen hastaya derhal o ilacı içirmek gibidir bu. İlacın acısı geçer geçmez, hasta ondaki nimeti görecektir.

Bütün bunları şunun için söylüyoruz: Yani her şey *O*'nun Fiili'nden, *O*'nun Kazâsı'ndan ve Kaderi'nden ileri gelmektedir.

Allah, Davud aleyhisselam'dan Kendisi için bir ev, yani kutsal bir tapınak yapmasını istemişti. Fakat Davud tapınağı yaptığı her defasında tapınak yıkılıyordu. Bunun üzerine Rabb'i ona bir vahiy göndererek şöyle dedi: «*Bu tapınak senin elinle yükselmeyecek, çünkü sen kan akıttın.*» Bunun üzerine Davud şöyle dedi: «*Ey Rabb'im, bu işi sadece Senin için yaptım.*» Allah da ona «*Doğru söyledin. Bu işi Benim yolumda, Benim için yaptın. Evet, ama onlar da benim kullarım değiller mi? Bu tapınak ancak kan akıtmakdan uzak ve temiz olan birinin eliyle yükselecektir.*» O zaman Davud şöyle dedi: «*Ey Rabb'im, öyleyse benim çocuklarımdan biri olsun!*» Allah da ona şöyle vahyetti: «*Evet bu tapınak senin oğlun Süleyman'ın eliyle yükselecektir.*» Nitekim daha sonra, Süleyman *aleyhisselam* yükseltmiştir o tapınağı.

İşte eğer anladıysan, sana anlattığım konunun özü budur. Böylece sen artık bu işin nasıl olduğunu bütünüyle biliyorsun. *İlahî Emr*, yani Tanrı'nın işi böyledir: Yapan o değildir, fakat *O*'dur. Eğer *O*'nu böyle tanımazsan, tam anlamıyla *O*'nu tanımamışsın demektir. «*Attın amma sen atmadın, fakat Allah attı*» (Kur'an, 8/17) [66]. İşte yapan o değildir, fakat *O*'dur derken, demek istediğimiz budur. Hakikatleri olduğu gibi görmeyenlerin akılları bu noktada çıkmaza girer.

Cenabı Hakk'a yapılan bu ezâyı kul ortadan kaldırırsa, Allah bunun için o kula teşekkür eder. Bu ezâyı ortadan kaldırma işinde, yukarıda sözü edilen, ilacı kullanmadaki etkinin aynısı vardır. Şükür, şükredilen şeyin artırılmasını gerektirir. Dolayısıyla Sübhan Tanrı kullarına gösterdiği bu teşekkür tutumuyla kullarından Kendine daha çok şükretmelerini ve şükürlerini amelerinde de yansıtmalarını ister. Bu bağlamda, Hz. Peygamber *aleyhisselam* Hz. Ayşe'ye hitaben «*Rabb'ime şükreden bir kul olmayayım mı?*» demişti. Dolayısıyla, Allah'ın kendisine gösterdiği bu teşekkür tutumuna karşı *O*'na şükretmek için, ibadetini daha da artırdı. Böylece Allah da, onun, hidayette ve yaptığı bütün işlerde muvaffak olmasını sağladı, öyle ki bu başarısı öte-

dünyaya dek uzandı. Ötedünyada mutlular için her hangi bir amel her hangi bir elem, bir üzüntü söz konusu olmayacaktır.

Allah'a yapılan ezâyı ortadan kaldırma konusunda, tiksinti veren ilacı kullanmayla alakalı olarak yapılan uyarıya gelince; Bu uyarı, *O*'nun, hayat belirtisi olan nefesini kulundan geri aldığı, yani ruhunu kabzettiği anda kuluna yaptığı uyarıdır. Gerçekten de, Allahu Teala Kendini, ölümden tiksinen kulun bu kötü tutumundan tiksinen biri olarak nitelemektedir. Allah, Kendini bu şekilde, bu tutumundan hoşlanmayan biri olarak nitelemesine rağmen, ona öyle davranması gerekmektedir ([67]).

Bu tiksinti, hastanın ilacı içerken duyduğu tiksintinin aynısıdır, çünkü bir konuda sahip olunan ilmin derecesi, sonuçta ona uygun davranmayı gerektirir, dolayısıyla insanın gerçekleşeceğini bildiği hakikatlerin hilafına (o hakikatlere aykırı) hareket etmesi saçma olur. Buna göre, ilahî hakikatlerin bildirdiği âlemin varlığı *(vücûd)* zorunlu *(vacib)* olmaktadır. Fakat, bu zorunluluk *(vaciblik)* yanında imkân'ın *(mümkünlük)* yeri neresidir?([68]). Öyleyse gönlünü inceltmeye bak! Bil ki, «*Allah şükredenlerin ecrini verir ve yaptıklarını bilir.*» (Kur'an, 2/158). Dikkat edilecek olursa, Allah'ın şükürle ilgili vasfı ilimle ilgili vasfından önce gelmektedir. Öyleyse sen de amellerinde şükrünü arttır ki, onun için yaptığın ibadetlerden ve amellerden ötürü *O*'nun sana karşı duyduğu teşekkür ve memnunluğa karşılık vermiş olasın.

Bu amel oruç ibadetidir, çünkü oruç ibadeti sadece *O*'nun içindir. Nitekim kudsî bir hadiste: *Âdemoğlunun oruç dışında her ameli kendisi içindir; Oruç ise Benim içindir, bu yüzden onun ecrini Ben veririm.*» buyurulmaktadır. Öyleyse sende, şu kudsî hadiste ifade edildiği gibi, Allah'a yapılacak bir ezâyı *O*'ndan uzaklaştır: *Biriyle dostluk kurarken Benim için mi dostluk kurdun, ya da birine düşman olurken Benim için mi düşman oldun?*», «*Benim için birbirini sevenlere, Benim için birbirini ziyaret edenlere, Benim için birbiriyle oturup sohbet edenlere, Benim için birbirlerine yardım edenlere Benim muhabbetim, sevgim vacip olur.*»

Allah bizi, kendilerine nimet verdiği ve nimetini her an ve

her durumda üzerlerinde gördüğü, ayrıca Kendine şükreden kullarından etsin!

İyilik Edenlere Allah'ın Duyduğu Sevgi :

İyilik yapanlara Allah'ın duyduğu sevgi de gene *O*'na ve Elçisine bağlanmakla ilgilidir. Bu konuda Allah şöyle buyuruyor: «*Allah iyilik yapanları sever.*» (Kur'an, 2/195). *İhsan*, Allah'ın bir sıfatıdır. Allah *muhsin*'dir, yani iyilik ve güzellik ihsan edendir. Ayrıca *mücmil*'dir, yani iyilik ve ihsanını ayrım gözetmeksizin herkese verir. Demek ki Allah Kendi sıfatını sevmektedir. Bu sıfatı kulun nefsinde tezahür etmektedir. *İhsan*'la nitelenen kula *muhsin* denir. *Muhsin* olan kul Allah'a, sanki *O*'nu görüyormuş gibi ibadet eder(69). Yani Allah'a müşahede içerisinde ibadet eder. Allah'ın ihsanı; hareketleri ve tasarrufları içinde kulları Allah'ın görmesi makâmıdır. Nitekim, Allah şöyle buyuruyor: «*Allah her şeye şahittir.*» (Kur'an, 85/9) «*Nerede olursanız olunuz. O sizinle beraberdir.*» (Kur'an, 57/4). *O*'nun her şeye şahit olması, *O*'nun ihsanıdır, dolayısıyla Allah *şühûduyla* kulunu helak olmaktan korur. O kulun bulunduğu her durum Allah'ın ihsanından dolayıdır, çünkü kulu o duruma koyan, yerleştiren Allah'tır. Bu nedenle Allah nimetlerine *ihsan* adını vermiştir. Gerçekten de, ancak seni tanıyan ve seni bilen biri, sana bilerek, nimetler verir. Seni hem tanıyan hem de aynı zamanda ören birinin ihsanı sürekli bir ihsandır, çünkü *O* seni sürekli örmektedir. Ve gene çünkü *O* seni sürekli tanımaktadır. İlahî Yasa'ya göre *ihsan* budur.

Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: «*İhsan Allah'a sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni her an görmektedir.*» Bu şu anlama geliyor: Her ne kadar sen *muhsin* değilsen de, yani iyilik ve güzellikle davranmazsan da, hiç kuşkusuz Allah her an *Muhsin*'dir. *Selat ve selam üzerine olsun* Hz. Peygamber, ashabının huzurunda, Cebrail'e ihsanı bu şekilde ta'lim etmiştir. Onların dilinden ben de sana anlatıyorum. Öyleyse, bu ta'limin doğrudan tanığı olan sen, beni iyi dinle! Hz. Peygamber, bilgiyle, bu ta'lim tarzıyla, muhatabına yani Cebrail'e, bir şeyler öğret-

meyi amaçlamamıştı, çünkü o bu bilgiyi zaten biliyordu. Bu tarz ile maksud olan amaç, bunu orada hazır bulunan ashaba öğretmekti. O sebepten Allah'ın Resulü o konuyu Cebrail'e tefsir etmişti. Nitekim bu hadisin sonunda Hz. Peygamber: «Bu Cebrail'di, insanlara dinini öğretmek için gelmişti.» buyurmuştur.

Allah Yolunda Savaşanlara Allah'ın Duyduğu Sevgi :

Allah yolunda savaşanlara Allah'ın duyduğu sevgi de gene onların Allah'a ve Resulü'ne bağlanmalarıyla ilgilidir. Hususî bir vasıfla belirterek Allah şöyle buyuruyor: «*Kuşkusuz Allah Kendi yolunda, kurşunla kaynamış binalar gibi, saf bağlayarak savaşanları sever.*» (Kur'an, 61/4) yani o saflar arasında hiçbir gedik açılmaz, çünkü saflar arasında açılacak bir gedik şeytanlara yol açmak demek olur, oysaki yol tekdir; o da Allah'ın yoludur ([70]).

Bu görünen hat çeşitli noktalardan kesilirse, o zaman tam bir hattın varlığından söz edilemez. Oysa burada kastedilen amaç hattın gerçek varlığının olmasıdır. İşte Allah'ın yolu için ayette geçen «*rassu-mersûs*» sözcüğünün anlamı budur. Kim Allah'ın bu görünen (zâhiri) yolunda bu şekilde saf bağlayarak çalışmazsa, çarpışmazsa, Allah ehli olamaz. Aynı şekilde, cemaat halinde toplu namaz kılanların safları da (ancak bitişik olması ve insanların birbirine sıkı sıkıya yapışmaları koşuluyla), Allah yolunda bağlanmış bir saftır ([71]). İşte, ancak o zaman, gerçek anlamda Allah'ın yolu açıkça gözükmüş olur. Kim bu şekilde yapmazsa ve saflarda boşluklar bırakırsa, Allah'ın yolunu kesmek için uğraşmış ve de Allah yolunun gerçek varlığını ortadan kaldırmış ve onu kesintiye uğratmış olur. Dolayısıyla Allah, kullarından belirtildiği şekilde davranmalarını istemektedir. Bunu da, onları yaratanlar, yapanlar zümresine katmak için ister. Bu bağlamda Allah şöyle buyuruyor: «*...Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir.*» (Kur'an, 23/14). Allah'ın yolu ancak bu şekilde olur, tıpkı noktalardan meydana gelen bir çizgi gibi. Öyle ki o noktalar arasında o çizgiyi kesintili hale getirecek hiçbir boşluk yoktur. İşte o zaman çizginin şekli tam olarak gözükür. Namazda tutulan saf da böyledir. Orada

Allah'ın yolunun gözükmesi için, cemaat halinde namaz kılanların birbirine sıkı sıkıya tutunması, tek bir çizgi haline gelmesi gerekir. Hiç kuşkusuz böyle bir durum çokluk olmasını gerektirir. Bu da Cenabı Allah'da, mübarek ve yüce «*esmâü'l-hüsnâ*»sının, güzel isimlerinin birbirine sıkı sıkıya tutunması *(tarass)* demektir. İsimlerin bu şekilde sürekli birbirine tutunmasından yaratma yolu zuhûr eder. Böylece, «*Hayy*» (Diri) sıfatı, «*Alîm*» (herşeyi bilen) sıfatıyla içiçe bulunur. İkisi arasında başka bir isim için yer kalmaz, arada bir boşluk olmaz. «*Alîm*» sıfatının yanında «*Mürîd*» (isteyen) sıfatı; onun yanında «*Kâil*» (Söyleyen) sıfatı; onun yanında «*Kâdir*» (Kudret sahibi) sıfatı; onun yanında «*Hakem*» sıfatı; onun yanında «*Mukît*» (Besleyen) sıfatı; onun yanında «*Muksit*» (adaletle dağıtan) sıfatı; onun yanında «*Müdebbir*» (Yöneten) sıfatı; onun yanında «*Mufassıl*» (Ayıran) sıfatı; onun yanında «*Razık*» (Rızık Veren) sıfatı; onun yanında «*Muhyî*». (Dirilten) sıfatı vardır. Bu şekilde sıfatların yanyana dizilişiyle oluşan «yaratma yolu»nun vücûda gelmesi için, ilahî isimlerin saf bağlaması bu şekilde olur. Bir kez bu Yol ortaya çıkınca, bu isimlerin yanyana dizilmesine ilave edilecek başka bir şeye gerek kalmaz. Böylece yaratma işi bu ilahî isimlerle, daha doğrusu o isimlerin yanyana dizilip varolmasıyla belirlenmiş olur. Yaratmanın gerçekleşmesi için, onların durumu budur. İlahî isimler yaratma işinde devamlı olarak devrededirler; dolayısıyla ancak bu şekilde kavranılabilirler.

Buna göre, âlem de «*hayy*»dir (diridir), «*alîm*»dir (bilendir); «*mürîd*»dir (isteyendir); «*kâil*»dir (söyleyendir); «*kâdir*»dir, (güç ve kudret sahibidir); «*hakem*»dir; «*mukît*»tir, (besleyendir); «*muksit*»tir (adaletle dağıtandır); «*müdebbir*»dir (yönetendir); «*mufassıl*»dır (ayırandır); geriye kalan öteki ilahî isimler de bu şekilde devam eder gider.

Tarikatta bu iş, bu süreç, «*Allah'ın isimleriyle ahlâklanma*» diye adlandırılır. Öyle ki bu ilahî isimler kulda zuhûr eder, aşikar olur (72), tıpkı o isimlerin sürekli yanyana gelmesiyle Doğru Yol'un ortaya çıkmasında da zuhûr edişleri gibi. Eğer onların arasına yaratılışta bir boşluk girse, Allah'ın Yolu kaybolur; hadiste belirtildiği gibi, saflarda açılacak boşluklardan sızan şey-

tanların yolları açığa çıkar. Öyleyse sana yaptığım bu uyarılara iyi kulak ver, onları kalbine iyice yerleştir!

Demek ki kul, Hakk'ın isimleriyle mahlukatın varolmasında ilahî isimler makâmına yükselir; ve bu sıfatlarla, saflar arasındaki boşluklardan sızarak içeri giren şeytanlar tabiatına sahip düşmanlarla savaşır. Bu nitelikleri elde eden kullara mutlaka yardım edilir ve onlar düşmanı mutlaka yenerler, çünkü onların arasında düşmanın sızabileceği bir boşluk yoktur. Öyleyse Allah bu nitelikleri taşıyanları sever.

Tek başına ele alındığında insan da, kendisini hareket ettiren her şeyde bir saf oluşturur. Dolayısıyla bütün hareketlerini Allah için yapar; hareketlerinde Allah'tan başkasına yer vermez, böylece hiç kimse onu bu hareketinden vazgeçiremez, onu yolundan geri çeviremez. Bu nedenle, düşmanların gözü daima onun üstüne çevrilir. Sürekli onun hareketlerini ve fiillerini, yaptığı her şeyi gözetlerler, böylece girebilecekleri bir boşluk bulmayı umarlar; Allah'ın yolunu kesmek suretiyle, onunla Allah'ın arasını açmaya çalışırlar.

Demek ki, yapılan her fiil, her eylem bir «hat»tır, çünkü o fiil, o eylem ilahî isimlerin, övülmüş sıfatların ve pek çok fiillerin bir toplamıdır. Dolayısıyla iş yoğunlaşır, büyür ve âlemde karmaşık *(mürekkeb)* suretler gözükür. Bunun nedeni basittir, çünkü iki çizgi bir yüzey oluşturur; iki yüzey de bir cisim oluşturur. Her cisim de, bir zattan ve yedi sıfattan meydana gelen mükemmel bir sureti temsil etmek için sekiz ögeden ibarettir (73).

Demek oluyor ki, bu terkibin, bu oluşumun sonucu cisim ortaya çıkar. Bunun ötesinde bir başka oluşum şekli yoktur. Hiç kuşkusuz, bütünü içinde bu ögeler arasında bir uyumsuzluk, bir karşıtlık olmaksızın, cisim sekiz ögeden oluşmaktadır. Bu öğelere daha başka ögeler ilave edilirse, o zaman daha büyük daha hacımlı, yani daha çok boyutlu bir cisim oluşur. Yüzeyler çoğalınca, çizgiler de çoğalır. Çizgiler çoğalınca, noktalar da çoğalır. Cisimlerin ilkini oluşturan cismin, meydana geldiği asıl öğeler üzerine aslında yeni bir şey ilave olmaz, eklenmez, çünkü bu ilk cisim ne bir maddî ilkeye dayanır ne de ondan önceki bir cisme dayanır.

Öyleyse kim bir süreklilik içinde kendi «saf»ını, kendi çizgisini oluşturursa, yaratanlar arasına girecektir, tıpkı şu ayette Allah'ın buyurduğu gibi: «*...yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir!*» (Kur'an, 23/14). Demek ki Allah o kullar için de bu yaratma vasfını onaylamıştır. Yaratma konusunda kendisinin önceliği olduğu için, kendisini de «En Güzel Yaratıcı» olarak nitelemiştir. Eğer Kendini böyle nitelemeseydi, o «yaratanlar»ın varlıkları zuhûr etmezdi. Öyleyse Allah'ın ileri sürdüğü şey kendiliğinden isbat edilmiştir. Ayrıca Allah, bu hakikati indirmemiş olsaydı, o zaman bu hakikate uygun düşen bilgiden de mahrum olurdun; dolayısıyla bu hakikate karşı çıkan biri, yani bizzat cahillerden biri olurdun.

İşte kim bu sıfatla sıfatlanırsa, Allah'ın sevdiği biri olur. Kim Allah'ın sevdiği olursa, kendisini seven Allah'ın ona vereceği şeyi hiç kimse bilemez, çünkü seven, sevdiğine kendini verir bütünüyle.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir ve itiraz da bulunulabilir, yani: «Allah veli kullarını sever. Seven sevdiğine de acı çektirmez. Oysa ki bu dünyada velilerden, resullerden ve nebilerden ve onlara tâbi olanlardan ve ancak onlara tâbi olarak imanlarını koruyanlardan daha fazla kimse acı çekmemiş, hiç kimse onlardan daha fazla belâlara maruz kalmamıştır. Peki, onların Allah'ın sevgili kulları olmalarına karşılık, bu acıları, çileleri hak etmelerinin gerçek nedeni nedir?» Bu soruyu biz şöyle cevaplıyoruz: Allah şöyle buyuruyor: «*Allah onları sever, onlar da O'nu severler.*» (Kur'an, 5/54). Belâ, ancak belâyı istememekle birlikte olur. Her hangi bir işi istemeyen kişi, o isteğinin doğru olduğuna dair delil bulmaya da kalkışmaz. Öyleyse, istek olmasaydı, belâ da olmazdı. Ancak şunu belirtelim ki, Resul delil istemez, dolayısıyla o belâyı istemiştir (74). Bu nedenle, delil getirmek inkâr edenin işi değildir denir. Oysa ki gerçekte durum hiç te öyle değildir. Aksine, inkâr ettiğini ileri sürdüğü konuda delil getirmek inkârcının işidir (75). Çünkü her hangi bir şeyi inkâr ettiğini ileri sürmek demek o şeyin, o davanın bizzat var olduğunu kabul etmek demektir. Öyleyse, iddiasından dolayı, inkâr edenden delil getirmesi istenir, çünkü davasını isbat etmek ona düşer.

Allah kullarını sevince, kulların bilemeyeceği bir biçimde

onları sevgisiyle rızıklandırır. O zaman kullar, kendilerinde Allah için bir sevgi duyarlar. Bunun üzerine, kendilerinin, Allah'ı seven insanlardan olduklarını ileri sürerler. Bu nedenle onları, sevenler olarak imtihan eder ve gene onları, Allah'ın sevdiği kulları oldukları için ,nimetlere boğar. Onlara nimet vermesi, Allah'ın onları sevdiğine dair bir delildir. «*En üstün delil Allah'ındır.*» (Kur'an, 6/149). O halde kullar *O*'nu sevdiklerini ileri sürdükleri, iddia ettikleri zaman, Allah onları bu konuda imtihan eder. Gene aynı sebeple, Allah yaratıkları arasından sevdiklerini imtihan eder. «*Allah doğruyu, hakikati söyler; doğru yola iletir*» (Kur'an, 33/4).

Allah'ın Güzelliğe Duyduğu Sevgi:

Güzellik sevgisi de yine *O*'na ve Elçisine bağlanmakla ilgilidir. Güzellik Allah'ın sıfatıdır. Sahih bir hadisde Allah'ın Elçisi, *selat ve selam üzerine olsun,* şöyle buyurmaktadır: «*Allah güzeldir; güzelliği sever.*» O halde Allah'ın Elçisi, Allah'ı «güzel» sıfatıyla sevmemiz konusunda bizi uyarmaktadır.

Bizler bu konuda ikiye ayrılmış durumdayız. Bizden bazıları «hikmet güzelliği» olan mükemmel güzelliğe tutkundurlar. Her şeyde Allah'ı severler, çünkü her şey bir hikmetle örülüdür; her şey bir hikmet sahibinin sanatı ve eseridir. Bazıları da bu sevgiye ulaşamazlar, bu düzeye erişemezler. Onların güzellikle ilgili ilmi bir istek üzerine kurulmuş ve bir kayıt altına alınmış güzelliğin ilmidir. Bu da Hz. Peygamber'in şu sözünün konusunu teşkil etmektedir: «*Allah'a sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibadet et. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O seni her an görmektedir.*» Buradaki «kâf» harfi (sanki, gibi anlamına olan harf, çev.) sıfat niteliğindedir; dolayısıyla bu kayıtlı güzellikten daha ilerisini daha ötesini algılamaya erişemeyen insan, bunun böyle olduğunu hayal eder. Böylece *O*'nu bu güzellik anlayışıyla kayıt altına alır, tıpkı namazda *O*'nu, Kıble'ye yönelmekle kayıt altına alışı gibi.

Demek ki böyle biri Allah'ı Güzelliği için sever. Bu konuda o kişi üzerine bir günah, bir kusur yoktur, çünkü o kendi gücü ölçüsünde meşru bir iş yapmaktadır. «*Allah her insanı ancak*

gücü ölçüsünde yükümlü tutar.» (Kur'an, 2/233). Öyleyse Alah'ı, Güzelliği için sevmek düşer üzerimize.

Öyleyse şunu bil ki, hiç kuşkusuz Allah âlemi son derece muhkem ve son derece güzel bir konumda yaratmıştır, tıpkı, İmamı Ebu Hamid el-Gazalî'nin dediği gibi: «*imkân dahilindeki bütün gerçeklikler içinde, bu âlemden daha güzel, daha eşsiz bir şey yoktur.*»

Öte yandan Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: «*Allah, Âdem'i Kendi suretinde yaratmıştır.*» İnsan bu âlemin bir *mecmuu*dur, toplamıdır (76). Allah'ın bu âlemle ilgili ilmi, Kendisiyle ilgili ilimden başka bir şey değildir, çünkü mevcudat içinde sadece *O* vardır. Buna göre, insanın da *O*'nun suretinde olması gerekir. Allah, insanı, kendi bireysel varlığı içinde izhar edince, insan Allah'ın bizzat tecelligâhı olur. Bu nedenle, insan âlemde *O*'nun Güzelliğini görür ve o Güzelliği sever. Âlem ise, Allah'ın Güzelliğidir; dolayısıyla Güzel olan da Allah'tır. Güzelliği seven de *O*'dur. İşte Allah'ı kim bu nazarla severse, âlemi Allah sevgisiyle sevmiş olur. Daha doğrusu, ancak Allah'ın Güzelliğini sevmiş olur. Buradan şu sonuca varıyoruz: Sanatın güzelliği, sanata mal edilemez; aksine o sanatı ortaya koyan sanatçıya mal edilir. Buna göre, bu âlemin güzelliği Allah'ın güzelliğidir.

Bu âlemin güzelliğinin sureti, yani eşyanın güzelliği çok ince, dakik bir güzelliktir. Bu da şu demek oluyor: Bu âlemde iki güzellik vardır. Bu iki güzellik de tabiî bir aşkla sevilen iki kişiye benzer. Bu iki kişi, insanlığın hakikatini paylaşan ki genç kız ya da iki delikanlı olabilir. Dolayısıyla o iki kişi bir ilk ve asıl örnektir (prototiptir). O iki kişi, aynı zamanda vücut ve ruh mükemmelliğinin aslı ve temel ilkesi olan suret mükemmelliğidir, ki bu suret, hem terkîbî gerçekliği için ve hem de kendini meydana getiren öğeler için bir bütünlük sağlar. Sakatlıklardan ve biçimsizliklerden kurtulmak birlik olmaktır.

Bu iki kişiden biri güzellikle vasıflanır ve her gören onu mutlaka sever; öteki çirkinlikle vasıflanır ve her gören ondan iğrenir.

Peki öyleyse bu güzellik nedir ki kendine Güzellik ismi verilen varlığı gören herkes onu sevmektedir? (77). İşte biz bu bilgileri sana, yani senin görüşüne aktarmış oluyoruz.

Bu durum, belli bir sohbet ya da dostluk ve ilişki kurduktan sonra değil de, sadece bir kez gördükten sonra bir kişiye sevgi duyulursa olur. Öyleyse, iyi düşün ve Allah'ın izniyle, bu işin bizzat aslını, esasını, özünü kavramaya bak! Allah Kendini Güzel olarak nitelemektedir. Zararlı ve çirkin gözüken mahlukatında bile, tabiatlarına ve gayelerine uygun davranmayan korkunç şeylerde bile, Allah'ın güzelliğini görmek mümkündür.

Allah'ın insanda görmeyi sevdiği sıfatlardan bazılarını kısaca anlatmış olduk. Aslında bu sıfatlar pek çoktur. Otorite olan kaynaklara göre anlattığımız hususlarda seni uyardık; bu konularda insanın nasıl davrandığını anlatmış olduk.

Şimdi de, kısaca, inşaallah, sevginin öteki sıfatlarından söz edeceğiz. Bunlar, sevenin sahip olduğu ve bu nedenle de «seven» diye adlandırıldığı sıfatlardır. Bunlar, sevgi için çizilmiş gerçek sınırlardır. Bunların bazılarını son bölümde ayrıntılı olarak ele alıp inceleyeceğiz. Şimdi onları burada sayalım:

— Aşık, «maktul» sıfatıyla sıfatlanmalıdır.
— Aşık, «telef» olmalıdır.
— Aşık, Allah'a doğru Allah'ın isimleriyle yürümelidir.
— Aşık, kuş gibi uçar olmalıdır.
— Aşık, daima uyanık kalmalıdır.
— Aşık, gamını ve kederini gizlemelidir.
— Aşık, Sevgiliye kavuşmak için bu dünyadan çıkmayı arzulamalıdır.
— Kendisi ve Sevgilisiyle kavuşması arasına giren ve bir türlü ayrılmayan dosttan (perdeden) dolayı aşık bezginlik duymalıdır.
— Aşık, Sevgili için çok âh çekmelidir.
— Aşık, Sevgilisinin sözünü duyarak, *O*'nun zikrini tilavet ederek, *O*'nu hatırlayarak dinlenmelidir.
— Aşık, Sevgilisinin sevdiği şeylere uygun davranmalıdır.
— Aşık, Sevgilisine karşı yapmaya mecbur olduğu hizmette, hürmeti (yani ilahî emirleri) terketmekten korkmalıdır.
— Aşık, Rabb'inin hakikati karşısında kendine verdiği fazla önemi azaltmalı, Sevgilisine verdiği az önemi çoğaltmalıdır.

— Aşık, Sevgilisine itaat etmeli ve *O*'na kaşı gelmekten kaçınmalıdır.
— Aşık, kendi nefsinden bütünüyle çıkıp kurtulmalıdır.
— Aşık, kendi ölümü karşılığında diyet (kan bedeli) istememelidir.
— Aşık, Sevgilisinin kendisine önerdiği tedbirden dolayı, insan tabiatının kaçmak istediği, sıkıntılara sabretmelidir.
— Aşığın kalbi, aşktan çılgına dönmelidir.
— Aşık, her türlü dosta Sevgilisini tercih etmelidir.
— Aşık, Sevgilisini *isbat* etme uğrunda kendini *mahv* etmelidir.
— Sevgilisi öyle istediği için, aşık, nefsini ayaklar altına alıp çiğnemelidir.
— Aşık, Sevgilinin sıfatlarını üzerinde taşımalıdır.
— Aşık, Sevgiliyle birlikteyken nefes bile almamalıdır.
— Aşığın her şeyi, Sevgilisi için olmalıdır.
— Aşık, Sevgilisi hakkında saygılı davranmalı, kendini ise eleştirmelidir, kınamalıdır.
— Aşık, Sevgilinin neden olduğu şaşkınlıktan, dehşetten lezzet almalıdır.
— Aşık, belirlenmiş genel kuralları önce korumalı, sonra o kuralları aşmalıdır.
— Aşık, Sevgilisini kendinden bile kıskanmalıdır.
— Aşık, aklı ölçüsünde aşkının hükmü altında olmalıdır.
— Aşık, akıldan yoksun bir hayvan gibi *(dâbbetün)* olmalıdır ki açtığı yaralar, yaptığı hatalar kendisini suçlu göstermesin,
— Aşığın sevgisi, Sevgilinin ihsanıyla, iyilikleriyle artmamalı; Sevgilinin cefâlarıyla da azalmamalıdır.
— Aşık, Sevgilisi karşısında adâba uymak zorunda bırakılmamalıdır.
— Aşık, hem kendi durumunu hem de Sevgilisinin durumunu unutmalıdır.
— Aşık, bütün sıfatlardan arınmış olmalıdır.
— Aşığın isimleri meçhul olmalı, bilinmemelidir.
— Aşık, gerçekte dalgın olmadığı halde adeta dalgınmış gibi olmalıdır.

— Aşık, kavuşmayla ayrılık arasında bir fark görmemelidir.
— Aşık, kendisini köleleştirenin içtenlikle kölesi olmalıdır.
— Aşık, devamlı bir karışıklık içinde olmalıdır.
— Aşık, davranışlarında ölçünün dışına taşmalıdır,
— Aşık, Sevgilinin aynısı olduğunu söylemelidir.
— Aşık, kendinden geçmeli, bitkin olmalıdır.
— Aşık, utangaç bir şekilde sırrını açığa vurmalıdır.
— Aşık, kendisinin aşık olduğunu bilmemelidir.

Ayrıca;

— Aşık, çok şevkli, çok arzuludur, bununla birlikte kime doğru yöneldiğini bilmez.
— Aşık, büyük heyecan duyar fakat kimde heyecanlandığını bilmez.
— Sevgili, aşığa açık seçik gözükmez.
— Aşık, hem sevinçlidir hem üzüntülüdür; zıt sıfatlarla sıfatlanır.
— Aşığın makâmı, hırstır, hali makâmına tercümandır.
— Aşık, sevgiliyle boy ölçüşmeyi sevmez.
— Aşık, ayıkamayacak derecede aşk sarhoşluğu içindedir.
— Aşık, sevgilisini razı ve hoşnut etmek için sürekli *O*'nunla ilgilenir.
— Aşık, sevgilisi üzerinde etkilidir.
— Aşık, sevgilisinin kendisine verdiği şeylerden dolayı O'na karşı acıma duygusu ve şefkat besler.
— Aşık, kendi durumunun tanığıdır.
— Aşık, devamlı acı çeker.
— Yapacak bir şeyi olmadığında aşık, yorgunluk ve bitkinlik duyar.
— Aşık, bıkkınlık diye bir şey bilmez; ruhu dinç, bedeni zindedir.
— Aşık, Sevgilisi dışında başka bir şey bilmez.
— Aşığın gözü, sevgilinin varlığıyla görür.
— Aşık, ancak sevgilisinin sözüyle konuşur.

İşte bütün bunlar, *Kur'an'ın hamili* (taşıyıcısı) diye adlandırılırlar. Bu aşıklar bütün bu sıfatları kendilerinde topladıkları zaman Kur'an'ın aynısı ve özü olurlar, tıpkı Hz. Ayşe'nin, ken-

disine «Allah Resulü'nün, *selat ve selam üzerine olsun,* ahlâkı nasıldı?» diye sorulduğunda; «Onun ahlâkı Kur'an'dı.» demesi gibi. Buna başkaca bir şey eklememiştir Hz. Ayşe.

Zünnun'a *Kur'an hamilleri*'nin kim olduğu soruldu. O da şöyle dedi: «Onlar, üzerlerine hüzün bulutlarından yağmur yağanlardır. Bineklerini ve bedenlerini yoranlardır. Üzerlerinde korku ve hüzün belirtisi taşıyanlardır. Hakikat (ölüm, yakîn) kadehlerinden su içenlerdir. Yürekten ve samimi olarak inananların razı oluşları gibi, nefislerini razı edip hem bollukta hem darlıkta, hem açlıkta hem doygunlukta, hem bollukta hem yeterlikte, hem gizlilikte hem ünlülükte gönül ferahlığı duyanlardır. Kalb gözlerini daima uyanık tutarak, Allah'tan başka bir şeye nazar etmeyenlerdir. Tefekküre yönelerek eşyanın hakikatini kavrayıp onlardan ibret alanlardır. Gecenin bir bölümünü uyanık geçirip gözlerinden yaşlar akıtanlardır.

Zayıf, nahif bedenleriyle, çatlamış dudaklarıyla, kurumuş gözyaşlarıyla, öldürücü derin iç çekişleriyle Kur'an'ın gerçek dostlarıdır onlar. İşte Kur'an, onların ve nimetlere gark olmuş bu kimselerin arasına girer. Hakk'ın özlemini duyanlar için gayelerin gayesidir Kur'an.

Tanrı'nın vaadını dinledikçe, gözyaşları sel gibi akar onların. Tanrı'nın uyarısı önünde saçları beyazlar; dolayısıyla Cehennem'in korkunç azabı, onların ayaklarının altında ve Tanrı'nın vaîd, korkutması da kalblerinin içinde kalır» ([78]).

*
* *

AŞIKLARIN ÇEŞİTLİ HALLERİ HAKKINDA ANLATILAN ÖYKÜLER

Öykü — Aşıklardan birinin başına gelen şu çok ince ve çok manidar hal, bize şu şekilde anlatıldı: Bir gün bir aşık bir şeyhin evine gider. Şeyh ona sevgiden bahsetmeye başlar. Bunun üzerine aşık erimeye ve incelmeye, hatta ipince bir su gibi akmaya başlar. Öyle olur ki bütün cismi şeyhin önünde çözülür, erir ve küçük bir su damlası haline gelir. O sırada şeyhin bir arkadaşı oraya gelir ve şeyhin yanında hiç kimseyi göremeyince, «Buraya gelen adam nerede?» diye sorar. Şeyh de suyu göstererek, «O adam işte şu su!» der ve aşığın başına gelen olayı arkadaşına anlatır.

Bu çok garip, çok tuhaf bir erimedir. İnsanı hayrete düşürücü, şaşkına çevirici olağanüstü bir hal değiştirmedir. O adam «kesafet»ini öylesine kaybetmiş ki sonunda bir su damlası olmuş, yani aslına, ilk şekline dönmüş. İlk önce o su ile diri bir varlık olmuştu. Şimdi de o, tıpkı Allah'ın: *Biz her canlı şeyi sudan yarattık.*» (Kur'an, 21/30) buyurması gibi her şeyi dirilten su şekline, yani asıl ve ilk şekline dönmüş oluyordu. Öyleyse buradan şu sonuç çıkmaktadır: Aşık, her şeyin kendisiyle dirildiği canlandığı bir varlıktır.

Öykü — Allah rahmet etsin babam mıydı, amcam mıydı? hangisiydi, tam bilemiyorum, ikisinden biri bana şu öyküyü anlatmıştı: Babam bir gün ormanda bir avcı görür. Avcı dişi bir kumru güvercini takip etmektedir. O anda aniden kumrunun erkeği çıkagelir. Dişisine bakar. Tam o sırada avcı dişi kumruyu vurur, öldürür. Bunu gören erkek kumru çaresizliğinden kendi etrafında fır dönerek havada yükselir yükselir, öyle yükselir ki gözlerden kaybolur. «Gözümüzden kaybolduncaya kadar o kuşa baktık» diye devam etti babam; «sonra, o kuş o yüksekliğe va-

rınca kanatlarını kapattı, başını yere doğru çevirdi ve çığlıklar atarak kendini yere sapladı, paramparça oldu, ezildi ve öldü. Bizse, halâ bakakalmıştık.» diye anlatmıştı.

Ey aşık, bu bir kuşun yaptığı harekettir. Peki Allah aşkı uğrunda senin tavrın nicedir?

Öykü — Bize Muhammed ibn Muhammed anlattı. Ona da Hıbbetü'r-Rahman, ona da Ebu'l-Kâsım bin Hevazin anlatmış. O, Muhammed ibnü'l-Hüseyin'den işittim diyor. O da Ahmed bin Ali'den işittim demiş. O da İbrahim ibn Fatik'den işittim demiş; o da şöyle diyor: «Camide oturmuş, aşk hakkında konuşurken Sumnun'u dinliyordum ([79]) Yanına küçük bir kuş sokuldu. Çok yakınına kadar geldi. İyice yaklaştı. Geldi eline kondu. Sonra bütün gücüyle gagasıyla yere vurdu, öyle ki ağzından kan geldi ve öldü.»

Allah o kuşa bu şeyhin sözünü anlama gücünü vermişti, işte aşka dair sözlerin etkisi o kuşta böyle oldu. Aşk hali ona galebe çaldı ve aşk sultanı ona hakim oldu. Bu durum orada hazır bulunanlara bir vaaz niteliğinde oldu. Aşk iddiasında bulunanlara da kesin bir kanıt ve iyi bir ibret oldu.

Allah bize sevgiden büyük bir pay vermiştir. Aynı zamanda bize o sevgiyi tutabilecek gücü de vermiştir. Vallahi, ben sevgide öyle bir şey buluyorum ki, hayalimdeki o sevgi gökyüzünde olsaydı hiç kuşkusuz gökyüzü çatır çatır çatlardı. Eğer bu aşk yıldızlarda olsaydı yıldızlar parçalanır, parça parça düşerdi. Eğer bu aşk dağlarda olsaydı dağlar yerinden kalkar yürürdü ([80]).

İşte, ben böyle bir sevgiyi yaşadım. Allah, o sevgiyi miras alanlardan bana öyle bir güç, öyle bir kuvvet verdi ki, o, aşıkların özüdür. Ben o güç içinde, kendimde öyle şaşırtıcı haller gördüm ki hiç bir sözcük onu tasvir edemez, onu anlatamaz.

Sevgi, *tecelli* ölçüsündedir. *Tecelli* ise *ma'rifet* ölçüsündedir. Sevgi ve ma'rifet içinde eriyen ve kendilerinde sevginin hükümleri, erdemleri zuhur eden aşıklar, sevginin tabiî görünümlerine bağlı kalırlar. Ariflerin aşkına gelince, görünüşte o aşkın bir izi, bir eseri yoktur, çünkü *ma'rifet*, sadece arif aşıklara verilen ve sadece onların bildiği sır gereğince, tabiî sevginin izlerini siler süpürür. Arif olan aşık diri kalır ve ölmez. Mücerred bir ruh-

tur o. Arifin taşıdığı aşktan tabiatın bir haberi yoktur. Aşkı, ilahî aşktır, rabbanî şevktir. Allah'ın «*Kuddûs*» ismiyle güçlenmiştir. Duyulur (duyularla kavranılır) sözlerin *el-kelâmu'a-mahsüs)* tesirlerinden güvencededir.

Aşkından eriyip su olan aşık hakkında ileri sürülebilecek burhan (katî delil) şudur: Eğer o aşıkta böyle bir aşk olmasaydı, durumu öyle olmazdı. O zaten önceden aşıktı ve şeyhin aşka dair sözlerini duyar duymaz erimeye başladı. Şeyhin sözleri kendisindeki aşkın gizli gücünü harekete geçirmiş oldu. Neticede olan oldu. Bu şeyhten, kendisinde daha önceden bulunan imkânların gerçekleşmesini elde etmiş oldu. Bir üçüncü kişinin, aşkla ilgili sözleri, aşık üzerinde hiç bir etki uyandırmıyorsa, o aşk tabiî bir aşktır. Çünkü insanın sadece tabiî yönü, değişimi ve etkilenmeyi tepki göstermeden kabul eder. Öyleyse, o şeyhin sözlerinden önce de o aşık, aşkla zaten sıfatlanmıştı. O olaydan önce et ve kemikken, onu bir suya çeviren bu erime işi onun vücudu üzerinde oldu. Eğer onun sevgisi ilâhî sevgi olsaydı, şeyhin harflerden oluşan kelimeleri onun üzerinde böyle bir etki yapmazdı. O sözlerin bu ince anlamları onun ruhaniyetini coşturmazdı. Dolayısıyla o aşık, aşk konusundaki davasından haya etti ve kalbinde haya ateşi yandı ve öyküde anlatıldığı gibi, su oluncaya kadar bu, onu eritmeye devam etti.

Bu değişim ancak varlıklarda (bireylerde) gerçekleşir. Onlardan yalnızca bazıları, tabiî sevgi sahibidirler. Bu ise, ruhanî sevgi, ilahî sevgi ve tabiî sevgi arasındaki farkı oluşturur. Ruhanî sevgi, ilahî sevgiyle tabiî sevgi arasında bir ara noktadır. İlahî sevgi, varlıkta değişmez olarak kalır, fakat aşıktaki tabiî sevgiden dolayı, bu durum onun üzerinde değişikliğe neden olabilir; böyle olmakla birlikte onu «*fena*» haline ulaştıramaz, çünkü «*fena*» hali daima tabiî sevgi yönünden gelir. Varlığın «*bekâ*» hali ise ilahî sevgi yönünden gelir.

Örneğin yukarıda değindiğimiz hadisi şerife tekrar dönecek olursak, orada Cebrail aleyhisselam bir ruh olduğu için, aşkı da ruhanî aşktı. Bununla birlikte, bir cisme büründüğü için, aşkının tabiî bir yönü de vardı, çünkü temel unsurlara bağlı olmayan tabiî cisimler, temel unsurlara bağlı olan tabiî cisimlerin tersine, durum değişikliğine maruz kalmazlar. Yalnızca temel

unsurlara bağlı olanlar durum değişikliğine uğrarlar, çünkü onlar temel olarak değişen özlerden meydana gelmişlerdir. Tabiata gelince, tabiatın kendi içinde, kendiliğinden bir değişikliğe uğrama gücü yoktur, çünkü hakikatlerden çıkan somut özler, varlıklar değişikliğe uğramazlar.

Buna göre, Cebrail aleyhisselam aşka tutuldu, fakat yukarıdaki öyküde anlatılan aşığın eridiği gibi, cismî varlığının özü erimedi. Bu nedenle, kendisinde bulunan tabiî aşkın etkisi altına girdi. Fakat kendisindeki ilahî aşk nedeniyle varlığı bâkî kalmaya devam etti.

Öyleyse buradan şu sonuca varabiliriz: *İlahî sevgiye tutulan aşık cisimsiz bir ruhtur; Tabiî sevgiye tutulan aşık ruhsuz bir cisimdir. Ruhanî sevgiye tutulan aşık ise hem cismî hem de ruhu olan bir varlıktır.* Öyleyse, tabiî, unsurî aşka tutulan aşık, kendisini değişikliğe uğramaktan koruyacak bir ruha sahip değildir. Bu nedenle; sevgiye dair sözler, tabiî aşka tutulan birini etkileyecektir, fakat ilahî aşka tutulan aşığı etkilemeyecektir; ruhanî aşka tutulan aşığı ise, biraz etkileyecektir.

Öykü — Bize bu öyküyü, Muhammed ibn İsmail el-Yemenî Mekke'de anlattı. O'na da Abdurrahman ibn Ali, ona da Ebu Bekir ibn Habib el-Amirî, ona da Ali ibn Ebi Sadık, ona da Ebu Abdullah ibn Bakuya eş-Şirazî, ona da Bükran ibn Ahmed, ona da Yusuf ibn el-Hüseyin anlatmış; Şöyle dedi:

«Zünnun'un yanında oturmaktaydım. Etrafında insanlar vardı, o insanlara birşeyler anlatıyordu. Orada bulunanların hepsi ağlıyordu. Yalnızca bir genç delikanlı ise gülüyordu. Bunun üzerine, Zünnun o gence, «Ey delikanlı, sana ne oluyor ki bütün herkes ağlarken sen gülüyorsun?» diye sordu. O genç de ona şu şiirle karşılık verdi :

«Bu insanların hepsi Cehennem korkusuyla ibadet ediyorlar
Ateşten kurtuluşu büyük mutluluk sayıyorlar,
Oysa bende ne Cennet ne de Cehennem düşüncesi var,
Çünkü istemiyorum ben aşkıma olsun bir karşılık.»

Bunun üzerine, o gence «Peki Allah seni kovarsa, ne yapacak-

sın?» diye sordular. Bu kez de şu şiiri okuyarak cevap verdi onlara:

«Eğer bu aşkta bir vuslat bulmasaydım
Evimi barkımı atardım ateşe
Acının hüküm sürdüğü bu cehennemî yerde
Sabah akşam uyandırırdım ev halkımda, ailemde
Büyük bir heyecan, gözyaşlarımla
Ey müşrikler gelin öyleyse, ağlayın bana
Ben aciz bir kulum ama sevdim Yüce Mevla'yı
İddiamda sadık olmasaydım
Çetin bir azaba çarpılırdım»

Bizzat ben, İşbiliye'de (Seville) aşık ve arif yaşlı bir kadının hizmetinde bulundum. Kadıncağızın adı Fatıma binti ibn Müsenna el-Kurtubî idi (81). Senelerce hizmet ettim ona. Ona hizmet ettiğim dönemde doksanbeş yaşını geçmişti, fakat ben güzelliği ve yüzünün tazeliği karşısında onun yüzüne bakmaktan haya ederdim, sakınırdım. İlerlemiş yaşına rağmen, yanakları hala kıpkırmızıydı. Yüzündeki güzellik, letafet ve tazelik onu ondört yaşındaki bir genç kız gibi gösteriyordu.

Allah ile kendine özgü bir manevî bir hal içindeydi. Kendisine, benim gibi, hizmet eden başkaları da vardı. Fakat nedense o, onların arasında beni tercih eder ve şöyle derdi: «Onun gibi birisini görmedim. O benim evime girince, bütün varlığıyla giriyor; dışarıda kendine ait hiç bir şey bırakmıyor. Evimden giderken de bütün varlığıyla gidiyor; evimde kendinden hiçbir şey bırakmıyor.»

Gene onun bir gün şöyle dediğini işittim: «Allah'ı sevdiğini söyleyen fakat *O*'nunla ferahlamayan kimseye şaşıyorum. Oysa ki, Tanrı o kulun müşahede ettiği Varlıktır; o kulun gözü her gözde *O*'nu müşahede etmektedir. Bir an bile onun gözünde kaybolmaz Tanrı. Bu gibi insanlar hep ağlarlar. Fakat nasıl oluyor da ağlarken *O*'nu sevdiklerini iddia ediyorlar? Hiç haya etmiyorlar mı, utanmıyorlar mı? Çünkü bir aşığın Tanrı'ya yakınlığı «*mütekarrabun*»un (yani Tanrı'ya yakın olanların) yakınlığından kat kat fazladır. Aşık, insanların Tanrı'ya en yakın olanıdır, çünkü o her an Tanrı'yı müşahede eder. O halde kime ağ-

lasın ki? Bu harika bir şeydir!» Sonra bana dönüp «Ey oğul, bu söylediklerim hakkında sen ne dersin?» dedi. Ben de ona «Ey anneciğim, söz senindir» dedim. O da «Vallahi! Ben de şaştım kaldım. Sevgilim bana «*Fatihatü'l-Kitab*»ı, Fatiha Suresini verdi ([82]), o sure benim hizmetimde bulunuyor ve yeminle söylüyorum, beni *O*'ndan bir an bile ayırmıyor» dedi.

İşte o gün, Fatiha Suresinin kendisine hizmet ettiğini bana söyleyince, o kadının ulaştığı makâmı öğrenmiş oldum. Gene bir gün, birlikte oturuyorduk. Bir kadın geldi ve bana «Ey kardeş, kocam şu anda Şarîş eyaletinin Şüzûne kentinde bulunuyor. Orada biriyle evleneceğini haber aldım. Bu işi sen nasıl halledersin?» dedi. Ben de «Onun buraya gelmesini ister misin?» dedim ona. O da «Evet!» dedi. Bunun üzerine yüzümü hizmetinde bulunduğum yaşlı kadına çevirdim ve «Ey anacığım, şu kadıncağızın ne söylediğini duymadın mı?» dedim. O da «O kadın ne istiyor, evladım?» dedi. «İhtiyacının, isteğinin şu anda hemen yerine getirilmesini istiyor; benim dileğim de, onun kocasının hemen buraya gelmesidir» dedim. Yaşlı kadın «Tamam, tamam, Fatiha Suresini oraya gönderirim ve bu kadının kocasını getirmesini söylerim» dedi. Sonra Fatiha'yı okudu, ben de onunla birlikte okudum. Biz okurken Fatiha bir şekil, bir vücut kazandı. Fatihayı okurken o kadının ulaştığı makâmın derecesini öğrenmiş oldum. O okurken, Fatiha basbayağı bir suret, esîrimsi bir suret, bir şekil kazanıyordu. Yaşlı kadın ona bu görevi yükleyerek o adama doğru gönderdi, Fatiha'ya bir suret giydirdikten sonra, şöyle dediğini duydum: «Ey Fatiha, Şarîş eyaletine git ve şu kadının kocasını buraya getir. Onu buraya getirinceye kadar, onu sakın bırakma, sadece yol mesafesinin uzaklığı kadar uzak kalsın ve bir an önce ailesine kavuşsun.»

Yaşlı kadın bazen, kendi kendine def çalar ve bundan hoşlanırdı. O def çalarken bir taraftan ben kendisine bu konuda bazı sorular yöneltirdim. O da bana «Ben bundan zevk alıyorum, Allah da bana ilgi gösteriyor, beni veliler arasına alıyor ve beni Kendine sıkıca bağlıyor. Ben kimim ki, Rabb'im benim gibi kulları arasından beni seçiyor? Sahibimin, Dostumun büyüklüğüne izzetine ve Kudretine yemin olsun ki, bazen beni öyle kıskanıyorlar ki anlatamam. Ne zaman her hangi bir şeye, itimat ede-

rek yönelsem, Rabb'imden gafil olduğum için yöneldiğim şeyde başıma bir belâ geliyor.» dedi. Sonra bütün bunlarla ilgili bir sürü olağanüstü şeyler anlattı. Ben ona hizmet etmeye hep devam ettim ve kendi elimle onun için, sazdan onun boyunca bir kulübe yaptım. Ölünceye kadar o evde yaşadı.

Bana hep «Ben senin manevî annenim ve dünyevî annenin nuruyum» derdi. Annem onu ziyarete geldiğinde, ona şöyle dedi: «Ey Nur, bu çocuk benim oğlumdur, senin de baban. Bu nedenle ona iyi davran ve ona sakın itaatsizlik etme!»

Öykü — Hicrî 599 da Mekke'de Yunus bin Yahya anlatmıştı. Ona da Ebu Bekir bin el-Gazal, ona da Ebu'l-Fadl bin Ahmed, ona da Ahmed bin Abdullah, ona da Muhammed ibn İbrahim, ona da Muhammed bin Yezid anlatmış. O şöyle dedi: Zünnun'un şöyle dediğini işittim: «Allah'ın Kutsal Evi olan Ka'be'ye haccetmek üzere yola çıktım. Ka'be'nin etrafında tavaf ediyordum. Birden, Ka'be'nin örtüsüne asılmış ve hıçkıra hıçkıra ağlayan bir adam gördüm. Bir yandan ağlıyor, bir yandan da şöyle diyordu: «Senden başka herkesden derdimi sakladım. Sırrımı yalnızca Sana açtım. Senin dışındakileri bıraktım. Yalnızca Seninle meşgul oldum. Seni tanıyıp da nasıl Senden uzak kalabiliyorlar, Senin aşkını tadıp da nasıl Senden uzak kalmaya dayanabiliyorlar, şaşıyorum, aklım almıyor.» Sonra şu mısraları okudu :

«Kavuşmanın tadını bana bir kez tattırdın

Sana ta derinlerden duyduğum aşkımı kat kat artırdın.»

Sonra kendi kendine konuşmaya başladı ve şunları söyledi: «Rab'bin sana mühlet verdi, sen günahlarından vazgeçmedin. Günahlarını örttü, sen haya etmedin. Kendisine münacâtta bulunmanın tadını senden aldı, sen buna hiç üzülmedin.» Daha sonra şöyle devam etti: «Aziz dostum, sevgili canım! Ne olacak benim halim? Senin huzuruna çıkınca ve beni uyku basınca ve Sen'in münacâtının helâvetinden, tadından beni mahrum bırakınca? Niçin? Peki niçin, gözümün içi, a canım?» Daha sonra da şu şiiri söyledi :

«Ayrılık acısıyla dağladın kalbimi
Görmedim bir şey ayrılıktan daha acı daha yakıcı
Ayrılık yetti bizi birbirimizden ayırmaya
Nice zamandır korkuyordum başımıza gelmesinden.»

Zünnun şöyle devam etti sözüne: «O şahsın yanına gittim. Bir de ne göreyim, O bir kadınmış.»

Öykü — Bize Muhammed bin İsmail bin Ebi's-Seyf anlattı. Ona da Abdurrahman bin Ali, ona da Muhammed bin Nasır ve Muhammed bin Abdulbakî, onlara da Yunus bin Yahya, ona da Hamdi ibn Ahmed, ona da Ahmed bin Abdullah, ona da Ahmed bin Muhammed el-Mütevekkelî, ona da Ahmed bin Ali bin Sabit, ona da Ali bin el-Kasım eş-Şahid, ona da Ahmed bin Muhammed bin İsa el-Razî, ona da Yusuf bin el-Hüseyin anlatmış. O şöyle dedi: «Bir genç vardı. Zünnun el-Mısrî'nin sohbetlerine bir süre devam etti. Sonra bir süre ara verdi. Sonra tekrar sohbete devam etmeye başladı. Yüzünün rengi solmuş, beti benzi sararmış, vücudu iyice zayıflamıştı. Üstünde ibadet ve çalışma izleri gözüküyordu. Zünnun ona şöyle dedi: «Ey delikanlı! Allah sana neler bağışladı, neler vehbetti ki, o mevhibelerden dolayı, sen Mevlâ'na bunca ibadet ettin ve bu kadar çok çalıştın?» Delikanlı da «Üstadım, Allah'ın kulları arasından alıp seçtiği ve kendisine Hazinelerinin anahtarlarını verdiği; ve daha sonra yine Allah'ın ona bir sır verdiği bir kul gördün mü? O kulun bu sırrı ifşâ etmesi doğru olur mu?» dedi ve şu şiiri söylemeye başladı:

«Bir sır söylediler ona, o da bilerek açığa vurdu o sırrı
Yaşadığı müddetçe artık vermediler ona hiç bir sır
Ve uzaklaştılar ondan. O ise, mutlu olamadı yanlarında
Kıyıda köşede bıraktılar onu, dost olmak şöyle dursun,
Sırlarını yayan birini dost bilmezler zira
Sevgileri ne denli uzak ,ne denli uzak böyle davranışlardan.»

O genç adam şöyle devam etti: «Aşığın, sevgilisinin sırrını ifşa etmeye çalışması hiç doğru değildir. Aksine, sevgilisinin emirle-

rini beklemesi gerekir. Eğer sevgilisi, kendisine sırrını ifşa etmesini emrederse, ancak o zaman ifşa eder, yoksa ilke olarak, sevgilisinin sırrını saklaması gerekir.»

Hicrî 594 de Fez şehrinde bulunduğum bir sırada Allah bana bir sır verdi. Ben de o sırrı herkese yaydım, çünkü o sırrın yayılmayacak sırlardan bir sır olduğunu bilmiyordum. Bu yüzden Sevgiliden azar işittim, bir iyice paylandım. Cevabım sadece sükût oldu, fakat gene de, «Eğer bu sır konusunda bir kıskançlık duyuyorsan, o sırrı kendilerine söylediğim kişiler üzerine yükle bu sırrı» dedim, çünkü Sen buna kâdirsin, fakat ben kâdir değilim. Ben o sırrı aşağı yukarı onsekiz kişiye söylemiştim. Bunun üzerine Allah bana «Tamam, o işi Ben üzerime alıyorum.» dedi. Sonra da sadırlarından, kalblerinden o sırrı çekip çıkardığını bana rüyamda bildirdi. Bunun üzerine, arkadaşım, dostum olan hizmetçi Abdullah'a «Allah bana şöyle şöyle yaptığını bildirdi, haydi kalk, birlikte Fez şehrine gidelim de Allah'ın bana bildirdiği şeyleri bir görelim.» dedim. Böylece birlikte kalktık oraya gittik. Kendilerine o sırrı söylediğim insanlar gelip beni buldular. Gördüm ki Allah onlardan o sırrı çekip almış, göğüslerinden o sırrı çekip çıkarmış. Bunun üzerine onlar bana o konuda bazı sorular sordular. Bu kez ben sustum, onlara hiçbir şey söylemedim.

Bu olay benim için bu konuda meydana gelen, yaşadığım en şaşırtıcı, olağanüstü durumlardan biridir. O gencin Zünnun'a söylediği korkunç vahşetle, ürküntü verici yalnızlıkla beni cezalandırmadığı için Allah'a sonsuz hamd ediyorum.

Allah'ın Yolu bir zevk, kişisel bir deneyim olduğu için o genç, Allah'ın bütün yaratıklara, kendisine muamele ettiği gibi muamele ettiğini düşündü. Onun tattığı zevk, edindiği deneyim doğrudur, fakat bu konuda Allah'a verdiği hüküm doğru değildir. Bununla birlikte, bu tür şeyler tarikatta çokca görülür. Ancak «*mukakkıkîn*», yani hakikat bilgisine erişmişler için böyle şeyler vâki olmaz, çünkü onlar eşyanın hakikatlerini ve derecelerini bilirler. Gerçekten de, bu ilim erişilmesi çok zor bir ilimdir.

Öykü — Bu öykü bize Zünnun'dan rivayet edilmiştir.

Muhammed ibn Yezid, Zünnun'dan aktarmıştır. Dedi ki: «Bir kadına; Aşığın kalbine aşk ne zaman tam anlamıyla girer? diye sordum, o da «Sürekli sevgilisini zikrettiği, sürekli onun aşkıyla yanıp tutuştuğu zaman» dedi. «Ey Zünnun, bilmiyor musun ki aşk, şevk insanda dert bırakır. Sürekli sevgiliyi anma ise, insanda hüzün doğurur» diye ekledi. Sonra şu şiiri söyledi:

«Tadamadım Sana kavuşmanın verdiği zevki,
Gitmedikçe benden insanlara duyduğum sevgi.»

Bunun üzerine ben de o kadına şöyle cevap verdim:

«Ne mutlu o aşığa, artınca sevgisi kavuşması,
Kavuşmanın hemen ardından coşunca sevgisi!»

Bunun üzerine «Beni acılara boğdun! Beni acılara boğdun! Bilmiyor musun ki *O*'na kavuşmak ancak *O*'nun dışındakileri terketmekle mümkün olur.» dedi. Eğer o kadın bana bu tür şeyler söyleseydi ben de «*O* orda; *O* orda! derdim», dedim, kendi kendime.

Öykü — Bu öyküyü bize İbn Ebi's-Seyf, Abdurrahman bin Ali'den nakletti. Ona da İbrahim bin Dinar, ona da İsmail bin Muhammed bin Abdulaziz bin Ahmed, ona da Ebu'ş-Şeyh Abdullah bin Muhammed anlattı. O dedi ki, Ebu Saîd es-Sakafî'yi işittim. Zünnun'dan bu öyküyü naklediyordu. Şöyle dedi: «Bir gün Ka'be'nin etrafında tavaf ediyordum. Bir an hüzünlü hüzünlü yalvarıp yakarmakta olan bir ses duydum. Baktım ki bu sesin sahibi, Ka'be'nin örtüsüne asılmış genç bir kız. Şöyle diyordu:

«Biliyorsun Sen ey Sevgilim
Ey Sevgilim, Sen biliyorsun
Vücudumun ve ruhumun yorgunluğu
Açığa vurmaktadır sırrımı
Ey Sevgilim öyle sakladım ki içimde sevgimi
Göğsüm daraldı, nerdeyse göğsüm çatlayacaktı.»

Zünnun şöyle devam etti: «Bu sözleri işitince, bir üzüldüm, bir sevindim; öylesine duygulandım ki oracıkta ağladım.» O genç kız sözlerine devamla: «Ey Allah'ım! Ey Rabb'im! Ey Yüce Mevlam! Eğer beni bağışlayacaksan, bana duyduğun sevginle bağışla beni.» dedi. Zünnun bunun üzerine şöyle dedi: «Bu şekildeki bir yalvarış bana çok çarpıcı geldi. Bu nedenle o kıza «Ey kızım, «Senin bana duyduğun sevgiyle» diyeceğine «Sana duyduğum sevgiyle» desen, öyle yalvarsan senin için yeterli olmaz mı?» dedim. O kız da bana şunları söyledi: «Ey Zünnun! Çekil git yoluna! Bilmiyor musun, Allah'ın sevdiği öyle kullar var ki, onlar Allah'ı sevmeden önce Allah onları sever. Duymadın mı Allah ne buyuruyor? «*Allah öyle insanlar getirecek ki O onları sever, onlar da O'nu severler.*» (Kur'an, 5/54). Görülüyor ki, Allah'ın onlara duyduğu sevgi, onların Allah'a duyduğu sevgiden önce gelmektedir». «Peki benim Zünnun olduğumu nereden bildin?» diye sordum ona. O da şöyle cevap verdi: «Ey yiğit kişi! Kalbler, sırlar meydanında dolaştı, ben seni oradan tanıdım». Sonra, «Dön, arkana bak!» dedi bana. Ben de yüzümü çevirdim, baktım. Gökyüzü mü onu kendisine yükseltmişti yoksa yeryüzü mü onu içine çekmiş almıştı, bilemedim. Bu genç kızın sözlerinden ortaya çıkan durum, Allah'ın, Hz. Musa'ya «*Dağa bak!*» (Kur'an, 7/143) dediği anda, Hz. Musa aleyhisselam'ın Rabb'iyle olan durumuna yakın bir durum dedim kendi kendime» ([83]).

Allahu Teala'nın meydanları vardır. Onların hepsine «sevgi meydanları» adı verilir. Sonra o meydanlardan her birini sevginin özelliklerine verilen adlarla adlandırır. Örneğin: «Vecd meydanı», «Şevk meydanı» gibi. Orada her durum, bir «cevelân», yani dairevî bir dolaşma ve bir düz çizgi halindeki bir hareket olur. Dolayısıyla her durum için bir meydan vardır. Bu, küllî bir hakikattir, bütünsel ve evrensel bir iştir ([84]).

Aynı şekilde, bilgi ve ma'rifetler için de tecelli dereceleri ve yerleri vardır. Sübhan Tanrı, mevcudatın özlerindeki farklılıkların ma'rifetini sana müşahede ettirirse, ancak o zaman bunlar birer meydan olurlar. Dolayısıyla, eğer sen, *O*'nun o meydanın isimleriyle orada zuhur etmiş Varlık olduğunu müşahede edersen, işte o zaman bunlar «sır meydanları» olurlar.

Eğer sen *O*'nun varlıklarla maiyyetini, yani birlikteliğini isimleriyle müşahede edersen, o zaman bunlar «nur meydanları» olur. Eğer bu iş senin kafanı karıştırıyorsa, o zaman öyle bir şey görürsün ki sonunda «o, *O*'dur!» dersin. Sonra, bir başka şey görürsün ve «o, *O* değil!» dersin. Sonra daha başka bir şey görürsün «o, *O* mudur yoksa *O* değil midir, bilemiyorum?» dersin. İşte o zaman bunlara «hayret meydanları» (ya da «hazret meydanları») denir. Her varlığın özü için bir işaret bir gösterge vardır. Bu meydanları dolaşan varlıklar onu o alâmetle tanırlar; gene o alâmet sayesinde, bu dünyada, bu şehadet aleminde, tabiatında karartılmış, fakat bilgiyle (ma'rifetle) aydınlatılmış bu vücutlar *(heyâkil)* içinde zuhûr eden varlığı, o meydanları dolaşan varlıklar tanırlar, bilirler. Dolayısıyla, o meydanları dolaşanlar varlıkları isimleriyle tek tek tanırlar, tıpkı yukarıdaki öyküde geçen o genç kızın Zünnun'u adıyla tanıyışı gibi.

Öykü — Musa bin Ali el-Ahmîmi'nin hadisinden bize rivayet edildi. O da Zünnun'dan rivayet etmişti: Zünnun Yemen'e gitmişti. Orada genç bir adamla tanışmış. Aralarında geçen uzun bir hikayede şu ifadelere yer verilmekte: Zünnun o kimseye şöyle dedi: «Allah sana rahmetini esirgemesin! Allah için seven insanın belirgin özelliği nedir sence?» O adam «Ah sevgili dostum! Sevginin derecesi çok yüksek bir derecedir.» dedi. Zünnun da «Bana onu anlatmanı isterim.» dedi. O da «Allah için sevenlerin kalbini Allah öyle yarmıştır ki kalblerinin nuruyla onlar Allah'ın Celâli'nin büyüklüğünü görmüşlerdir. Böylece onların bedenleri dünyada kalır, ruhları ise perdeyle örtülür; akılları ise göğe çıkar. Onlar melekler arasında dolaşırlar ve bu hakikatleri yakîn olarak müşahede ederler. Sadece Allah'a sevgi duyarak, Cenneti arzulama ve Cehennem'den korkmadan uzak kalarak, ellerinden geldiğince Allah'a ibadet ederler.» dedi. Bunları söylerken o genç adam hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, öyle ki ruhu ta derinlerden müteessir oldu. Ben de bu sözleri söyleyen biri hiç kuşkusuz ariflerdendir dedim, kendi kendime. Çünkü o arif olduğunu kanıtlayacak üç tane delil sıralamıştı ki evrende sadece bunlar mevcuddur: İlk olarak, «*bedenleri* dünyada kalır.» demişti. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: «*Yalnız O'dur ki,*

gökte de Tanrı'dır, yerde de Tanrı'dır.» (Kur'an, 43/84). Öyleyse, *O*'nunla beraber olan kişi varoluşunu belirleyen hakikatleri, *O*'nun için bu dünyada bırakmalıdır, çünkü insan âlemin bir mecmu'udur, bir toplamıdır. Bir bakıma âlem, insanın bedenidir yalnızca, çünkü «*Allah, insana şahdamarlarından daha yakındır*» (Kur'an, 50/16). Şahdamarı insanın bedeniyle ilgilidir. Eğer şahdamarı, insanın tabiî ve ruhî bütünlüğüne tatbik edilseydi, o zaman durumu eksik olurdu... İkinci olarak, o adam, «*akılları* göğe çıkar.» demişti. Gerçekten de akıllar kayıtlı, şartlı ve sınırlı sıfatlardır, dolayısıyla akıl, bir sınır içinde, bir kayıt altındadır, çünkü «*ikal*» yani «*akalâ*» kökünden gelmektedir. (Bunun anlamı ise, bağlamak, bukağı tutmak, köstek vurmaktır.) Göklere gelince, makâmlarıyla mukayyed meleklerin bulunduğu yerlerdir gökler. Kur'an'da meleklerin ağzından şöyle denilmektedir: «*Bizim içimizden herkesin bir makâmı vardır.*» (Kur'an, 37/164). Akıllar o makâmları aşamaz, o makâmların ötesine ulaşamaz, çünkü aklı var eden Yüce Varlık aklı oraya (o makamların sınırı içerisine) hapsetmiştir. Bu nedenle o genç adam bile bile kasten, «*meleklerin safları arasında dolaşırlar.*» ifadesini kullanmıştı. Dolayısıyla onlar akıllarıyla göklerdedir. Buna göre, mürekkeb bileşik cisimler âleminde sadece gök ve yer vardır... Üçüncü olarak, «*ruhları* perdeyle örtülüdür» demişti. Gerçekten de Subhan Tanrı, insan vücudunu düzenleyip ona bir suret verince, o suret içinde ruh görünmez oldu, daha doğrusu o suretin içinde zuhûr ederek ruhu vücûdun içinde perdeledi. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: «*Ben onu düzenleyip insan suretine soktuğum zaman ve Kendi Ruhumdan ona üflediğim zaman...*» (Kur'an, 15/29). İşte insanların ruhları, *O*' nun bu perdelenmiş ruhundan zuhûr etmiştir. Bu nedenle ruhlar sürekli olarak ilk asıllarını müşahede etmektedirler; ve ruhun örtülü, perdeli olduğunu ve de kendi somut vücutlarında zuhûr edenin, filan ya da falan diye isimlendirilenin, kim olduğunu ve niçin öyle isimlendirildiğini bilirler. Burada çok ince sırlar yatmaktadır!

Arif aşıkların öyküleri daha pek çoktur.
Yüzondördüncü cüz burada bitti.

*
* *

هُوَ

AŞIKLARIN BAZI SIFATLARI

Bu kitabı bu son bölümle bitiriyoruz. Bu bölümde, sevginin sıfatlarını aşıklara vermek için, arif aşıklara gerdek odalarında Hakk'ın tecellileri diye isimlendirebileceğimiz halleri ele alıp inceleyeceğiz.

— Aşık, «maktul» (öldürülmüş) sıfatıyla sıfatlanmalıdır

Aşığın, «*maktul*» sıfatıyla sıfanlanması bu tecelli yerinden, bu gerdek odasından dolayıdır, çünkü aşık bir tabiattan ve bir ruhtan meydana gelmiştir.

«Ruhu bir nurdur aşığın, tabiatı bir karanlık,
Evet, ikisi de insan varlığında iki zıt özellik.»

Bu iki zıt özellik birbirine ters düşer. Birbirine ters düşenler ise birbiriyle çatışırlar. Her biri diğerine hakim olmak ister, onun üzerinde mülkiyet kurmak ister. Aşık da bu duygudan halî olmaz. Eğer tabiatı kendine galebe çalarsa, üstün gelirse, aşığın vücut evi (heykeli) karanlık olur. O zaman Hakk'ı halkda sever. Böylece, aslına uygun olarak yavaş yavaş karanlığın içine nüfuz eder, tıpkı şu ayette ifade edildiği gibi: «*Gece de onlar için bir ayettir. Biz gündüzü geceden çekip çıkarırız, bir de bakarsın ki onlar karanlık içinde kalmışlar.*» (Kur'an, 36/37). Gündüz ise bir nurdur. Buna göre, aşık bilir ki, karşıt da olsalar, her ikisi de, gece de gündüz de, karanlık da nur da birbirine bitişiktir. Aşık gene bilir ki, birinin diğerinin içine girmiş olması mümkündür. Öyleyse, iki zıt şeyin (arasını) ucunu birleştirmem için Hakk'ı halkda sevmiş olmam da bana hiçbir zarar vermez ([65]).

Eğer aşığa, ruhu galebe çalarsa, üstün gelirse, hakim olursa, bu kez vücut evi (heykeli) aydınlık olur. O zaman Hakk'da hal-

kı sever, tıpkı «*Allah'ı, size verdiği nimetlerinden ötürü seviniz*» sözünde olduğu gibi. Buna göre, aşık Hakk'ın kendisine verdiği nimetlerden dolayı *O*'nun emrine uygun olarak sever Hakk'ı. *O* nimetler içinde Hakk'ı müşahede eder.

Öte yandan iki zıt arasındaki rekabet, yarış, kıskançlık, her ne olursa olsun, iki zıttan her biri isteğine ulaştığını, hatta öteki zıttan kurtulduğunu ileri sürer. Kendi kendine «onu iyice öldüreyim ki bir daha zıddım olarak karşıma çıkmasın!» der. Eğer bu savaşta, tabiatı, ona galebe çalarsa, onu öldürürse, o (ruh) ölür. O zaman yaratıkları seven bir aşık olur. Eğer ruhu ona galebe çalarsa, onu öldürürse, o zaman Rabb'ın katında şehid olur, diri kalır ve bol bol rızıklanır [86]. Görülüyor ki aşık her iki durumda da «*maktul*», öldürülmüş, durumdadır. Aşık bunun bilincinde olsun olmasın bu dünyada her aşığın durumu budur.

— *Aşık, kendini «telef» etmelidir*

Bu şudur: Allah bu aşığı, «*zâhir*» ve «*bâtın*» isminden yaratmıştır [87]. Aşığı, hem «*gayb âlemi*» hem de «*şehadet âlemi*» yapmıştır. *O*, aşık için bir akıl yaratmıştır. Aşık, bu iki âlem arasındaki dengeyi sağlamak için, kendi zatında Allah'ın bu iki isminden her birine uygun düşen durumu aklı sayesinde fark eder.

Sonra, Allah aşığa «*Leyse kemislihi şey'ün*» *(O'na benzer hiçbir şey yoktur)* (Kur'an, 42/11) ismiyle tecelli eder. Bu isim aşığı şaşırtır, aklını başından alır. Dolayısıyla bu tecelli, aşığa, özellikle âlemler arasında bir denge kurma imkânı vermez. Ayetin devamında Allah şöyle buyurmaktadır: «*Allah her şeyi işitendir ve her şeyi görendir.*» (Kur'an, 52/11). Böylece aşık, adaleti gerektiren ve dengeyi sağlayan durumu göremeyince, telef olur gider; dolayısıyla yükümlülük sınırından dışarı çıkar, çünkü ancak akıllı kişi aklıyla mukayyed olduğu sürece dinin emir ve yasaklarıyla yükümlüdür.

İşte aşığın «telef» olması böyle olur.

— *Aşık, Allah'ın isimleriyle Allah'a doğru gitmelidir*

Aşığın Allah'ın isimleriyle Allah'a doğru gitmesi sıfatı şöyle

olur: Allah aşığa hem mahlukatın isimleriyle hem de Kendi «*esmâü'l-hüsna*»sıyla, Güzel İsimleriyle tecelli eder. Aşık, mahlukatın isimleriyle Allah'ın tecelli etmesini, kendisine Hakk'ın bir inişi olarak tahayyül eder oysaki bu tecelli işi kendi ufkundan (perspektifinden) olmaz. Aşık, Allah'ın Güzel İsimleriyle, «*esmâü'l-hüsna*»sıyla ahlaklanınca, Allah ehlinin ahlak yolunda, olup biten şeyler aşığa galebe çalar, hakim olur. Dolayısıyla aşık yaratıkların isimlerinin, Allah için değil de kendisi için yaratılmış olduğunu, ayrıca Allah'ın Güzel İsimleri içinde kulun yeri ne ise, bu isimler içinde de Allah'ın yerinin o olduğunu düşünür. O zaman kendi kendine şöyle der: «Hakk'ın huzuruna ancak kendi isimlerimle gireceğim; halkın huzuruna çıkarken de Hakk'ın Güzel İsimleriyle çıkacağım, çünkü o isimlerle ahlaklanmış olacağım.»

Aşık, Hakk'ın huzuruna Allah'ın «*esmâü'l-hüsna*»sı sandığı isimlerle girince, (gerçekte ise o isimler çevresindeki mahlûkatın isimleridir) bizzat peygamberlerin, âfakta ve enfüste (yüce ufuklarda ve ruhlarda) geceleyin yaptıkları yolculuklarında ve mîraçlarında gördükleri şeyleri görür ([88]). Ayrıca her şeyin *O*'nun isimlerinden ibaret olduğunu, kulun ise, hiç bir ismi, adı sanı olmadığını, «kul» isminin bile kula ait olmadığını, fakat öteki Güzel isimler gibi bir isim olduğunu görür. Böylece aşık, *O*'na doğru «seyr halinde» olmanın, gitmenin, *O*'nun huzurunda. *O*'nun katında *hazır* durmanın ancak *O*'nun isimleriyle mümkün olacağını; yaratıkların isimlerinin gerçekte *O*'nun isimleri olduğunu bilir. Böylece, bütün bunlardan sonra ,kendi yanılgısını anlar. Ayrıca, «*abid*» ile «*Ma'bud*», kul ile Allah arasındaki farkı anlayınca, bu *müşahede* aşığa yaptığı bu hatayı düzeltme imkânı verir.

Bu *müşahede* ebedî bir gerdek odasında meydana gelen, çok değerli ve ender bir tecelli şeklidir. Ebu Yezid el-Bistamî'nin bulunduğu nokta bunun bir altı idi. Onun ulaştığı noktayı ve sınırı kendisi şöyle ifade etmektedir: «*O* bana, bana ait olmayan bir şeyle yaklaştı.» Onun, Rabb'inden aldığı haz buydu. O bunu, bir gaye (maksûd), bir sonuç olarak gördü. Aşığın durumu da böyledir. Bu onun gayesidir; gayenin bizatihi kendisi değildir. Bu «gaye»nin gerçekleşimi başka bir yoldur. Velilerin hiç birinde

bu zevki görmedim, sadece nebilerde, özellikle de resullerde gördüm böyle bir tecelliyi. Onlar Sübhan Tanrı'yı, «*ilm-i rüsûm*»da teşbih sıfatları diye adlandırılan şeyle nitelemişlerdir. Dolayısıyla onlar Hakk'ın, Kendisini halkın sıfatlarıyla nitelediğini düşünmüşler ve bunu te'vil etmişlerdir.

Demek ki, bu müşahede şekli insana, mahlûkata ait olan her ismin, aslında Hakk'ın bir ismi olduğu izlenimini vermektedir. O isimler lafız olarak halkın isimleri iseler de, mana olarak değillerdir. İşte halk, mahlukat, o isimlerle bu şekilde ahlaklanmaktadır. Öyleyse bunu iyi anla!

— *Aşık, kuş gibi uçar olmalıdır*

«*Aşığın bir sıfatıdır uçar olması kuş gibi,*
Bu sahih bir ilimdir, üzerinde yoktur hiç bir kuşku.»

Bu dizeler birden döküldü ağzımdan; mahlukatın isimleri dediğimiz şeylerle ilgilidir bunlar. Aşık, bütün bu isimlerin kendisi için birer yuva olduğunu düşünür. Fakat durumun hiç de böyle olmadığı aşığa belli olunca, kendi yuvası olarak gördüğü yerden tıpkı bir kuş gibi havalanır ve uçar. Kendi hakkı gibi gördüğü ve öyle değerlendirdiği ismin semasında fır fır döner. Dolayısıyla her nefeste, o nefesten bir başka nefese uçar, çünkü «*her gün bir iş üzere olan Varlık*» (Kur'an, 55/29) için temelde bütün isimler aynıdır. Öyleyse, hiç bir gün yok ki, aşık bir işten bir başka işe uçmasın. İşte bu durum aşığa âlemi müşahede etme imkânı verir.

— *Aşık, daima uyanık kalmalıdır*

Aşık, Sevgili'yi «*ne uyuklamanın ne de uykunun tutmadığını*» (Kur'an, 2/255) görünce, anlar ki âlemin korunması için bu durum, *O*'nun sevgisinin bir makâmıdır. Dolayısıyla onu; «Hakk'ın Varlığı suretlerde tecelli eder» cümlesini düşünmeye davet eder. Suretler için ise bazı hükümler, bazı durumlar vardır. Bu durumlardan biri «uyku» halidir. Aşık, Sevgiliyi böyle benzeri bir surette görür fakat bu suretten dolayı «*O'nu ne uyukla-*

ma ne de uyku tutar». O zaman aşık, bu durumun, âlemin korunması için, onun sevgisinin bir makâmı olduğunu anlar. Sevgilisi bu durumdayken, yani devamlı uyanıkken, sevgilisiyle birlikte bulunduğu zaman, aşığa uyku haram olur. Bu nedenle, aşık, kendi kendine «Sevgiliden ayrıyken uyku bana haramsa, *O*'nunla birlikteyken, *müşahede* halindeyken, nasıl olur da uyanık kalmam?» diye sorar.

Ayrılıktan dolayı uyanık kalma, haliyle ilgili olarak kimileri şöyle demiştir:

«Senden uzaktayken bana uyku haram olur,
Peki, sevgiliden ayrılanlar nasıl olur da uyur?»

O halde, *müşahede* halindeyken uyumak imkânsızdır, kesinlikle imkânsızdır.

— Aşık, gâmını ve kederini gizlemelidir

Aşığın bir sıfatı da gâmını ve kederini gizlemesidir. Aşığın üzüntülü olduğu açıktan gözükmez; kederi gizlidir onun. Bunun nedeni de şu ayetteki anlamda saklıdır: «*Allah'ı, O'nun şanına yaraşır bir şekilde tanıyamadılar.*» (Kur'an, 6/91).

Sonra, aşık, *müşahede* halindeyken her şeyin, en küçük zerrenin bile, Allah'ın izniyle hareket ettiğini görür, çünkü onları hareket ettiren *O*'dur. Gene aşık, *müşahede* halindeyken, yaratıkların edepsizlik yaparak Yaratıcılarına nasıl karşı geldiklerini *müşahede* eder. Onları *adem* - yokluk sıfatıyla nitelemenin gerekmeyeceğini de *müşahede* eder. Bu nedenle, aşık konuşmak ister. Ayrıca içinde sakladığı ve aşkının gerektirdiği kıskançlığı açığa vurur. Sonra, bütün bunların ancak Allah'ın izniyle olduğunu görür, çünkü aşık bu *makâmda* eşyadan önce Allah'ı, sanattan önce Sanatçıyı görme makamındadır. Bu *makâm* Hz. Ebu Bekir'in *makâmı*dır (89). İşte bunun için, aşık sessiz, sakin kalır. Üzüntüsünü, gâmını, kederini açığa vurmaz, çünkü aşık, sevgiliye gerektiği gibi, *O*'na layık olduğu gibi davranmadığı için, aşk, aşığın aleyhinde bir hüküm vermiştir. Ayrıca aşık, kendisine yaratıkları, Allah'ın musallat ettiğini görür, çünkü Sev-

giliyle ilgili şeyleri, *sırları* onlara anlatmış ve onları mazur görmüştür. Allah onların üzerine bir perde indirmiştir. Böylece bu dünyada bu aşığın gâmını gizlemiştir, çünkü ötedünyada onun için bir gâm, keder, üzüntü olmayacaktır. Bunu bildiği için, aşık bir an önce bu dünyadan çıkıp gitmek isteyecektir.

— *Aşık, Sevgiliye kavuşmak için bu dünyadan çıkmayı arzulamalıdır*

Aşığın bu tutumunu az yukarıda belirtmiştik. Nefis kendi öz hakikati içinde dinlenmek ister, oysa ki üzüntü bir yorgunluk belirtisidir. Bu yorgunluğu gizlemeye çalışmak ise, katmerli bir yorgunluktur.

Dünya bir meşakkat, bir üzüntü yeridir. Kendisine bu dünya evi (gerdek odası) verilen aşığa gelince, burada sevgilisiyle kavuşmak isteyecektir, fakat bu kavuşma, özel bir kavuşmadır ki Özü Hakk'tır, çünkü her durumda *müşahede* edilen yalnızca *O*'dur. Fakat Allah âlemleri *(mevcûd)* kendi dilediği şekilde yaratıp, kavuşma için özel bir yer tayin ettiği için, biz o yeri arzu ederiz ve o yere ancak bu dünyadan çıkmakla erişiriz, çünkü bu dünyadayken ona kavuşmak imkânsızdır. Hz. Peygamber, *selat ve selam üzerine olsun,* bu dünyada kalmak ve ötedünyaya gitmek arasında bir seçim yaptı ve «*En Yüce Dostu seçiyorum!*» dedi, çünkü o ,bu dünyadaki konumunda en aşağı düzeyde bir dostluk içerisinde bulunuyordu.

Gene bir hadiste şöyle buyuruluyor: «*Kim ölümle Allah'a kavuşmayı isterse, Allah da onunla kavuşmayı ister. Kim Allah'a kavuşmaktan nefret ederse, Allah da onunla kavuşmaktan nefret eder.*» Fakat gene de o kimse ölünce nefret ettiği şeylerle *O*'na kavuşacaktır, *O*'nunla kavuşmayı istemese de. Onlarla, yani onun nefret ettiği şeylerle Allah kendisini bu dünyada ondan gizlemiştir, fakat kendisiyle kavuşmayı isteyen kullarına da tecelli eder. Hakk'a ölümle kavuşmak, kendisi için öyle bir tattır ki, bu dünya hayatında *O*'na kavuşmada o tat olmaz. Allah'a ölümle kavuşmamızın ölçüsü, nisbeti şu ayette ifade edilen ölçüdür: «*Ey ağırlıkla donatılmış iki tür varlıklar, yani insanlar ve cinler, sizin de hesabınızı görmek için boş vaktimiz olacak.*»

(Kur'an, 55/31). Bizdeki ölüm, ruhlarımızın bedenlerimizin yönetiminden kurtulmasını sağlar, ruhlarımızı bedenlerimize bağlı olmaktan kurtarır.

Böyle bir aşık, zevkle, bunun hasıl olmasını hem ister hem de bunu sever. Bu da ancak bu dünyadan çıkmakla mümkün olur, yoksa sadece «*hal*» ile olmaz. Öyleyse bu vücûttan (heykelden) ayrılması aşık için gerekli olmaktadır. Vücûdun ruhla kaynaşması ve vücûd içinde zuhûr etmesi doğum anında olur, belki de bu, zuhûrundaki sebebtir. Hakk Teâla, ruhla vücût arasındaki ilişkiyi belirterek ikisi arasına bir fark koymuştur. Bu birleşme, Allah'ın kullarına duyduğu sevgiden dolayı, onlara karşı gösterdiği kıskançlık halinden ileri gelmektedir. Bu nedenle Allah, onlar arasında ve de kendisinin dışında bir ilgi olmasını istemez. Bunun bir sonucu olarak Allah ölümü yaratmıştır. *O'* na duydukları sevgi konusunda, davalarında samimi olup olmadıkları anlaşılsın diye, ölümle kullarını imtihan etti (90).

İlahî Hüküm günü gelince, Yahya aleyhisselam (91) cennetle cehennem arasında, ölümü kurban edecek ve artık bu iki yerin ehlinden hiç kimse ölmeyecek. İşte bu durum, aşıkların Sevgiliye kavuşmak arzusuyla bu dünyadan çıkmak istemelerinin nedeni olmaktadır, çünkü ilahî kıskançlık dikili bir taş gibidir.

Allah, ölümü böylece kurban ettikten sonra özel bir hayat için onu yeniden diriltir, tıpkı ölümden sonra bizim uğrayacağımız hüküm gibi. Nitekim, Hz. Peygamber: «*İnsanlar uykudadır, ancak öldükleri zaman uyanırlar*» buyurmaktadır.

— *Kendisi ve sevgilisiyle kavuşması arasına giren ve bir türlü ayrılmayan perdeden (dosttan) dolayı aşık bezginlik duymalıdır*

Bu sıfat aşıkta bir önceki sıfattan daha genel bir özellik arz eder. Kuşkusuz arifin, aşığın kendisi ve sevgilisiyle kavuşması arasına ancak *adem* - yokluk sokulur; *adem* kendi içinde bir gerçeklik değildir. Öyleyse *vücûd* - varlık, sevgilinin kendisinden başkası değildir. *Vücûd, O*'nu gören her gözde *O*'nun bir tanığıdır. Öyleyse sevenle Sevgili arasında sadece yaratıkların perdesi vardır, öyle ki seven gerçekte bir *Halîk* bir de *mahlûk*, bir Yara-

tıcı bir de yaratılmış olduğunu bilir, gerçi aradaki bu hakikat perdesini anlamaya gücü yetmez, çünkü o perde bizzat kendisidir. Her hangi bir şey kendi gerçekliğinin daha üstüne çıkamaz. Buna göre, kendisi ve sevgilisiyle kavuşması arasına giren perde gene bizzat kendisi olmaktadır. Bu nedenle, aşık, yaratılmış olduğundan ötürü bizzat kendisinden bezginlik duyar. Kendine perde olması kendi zatından ileri gelmektedir, ebedî olarak da zatından kopamaz, dolayısıyla ebedî olarak bezginlik duyar.

İşte bunun için bezginlik duyar aşık; bezginliği gittikçe artar da artar, çünkü bu vücûttan (heykelden) ayrıldığı zaman, tabiî «terkip» halinden de ayrılacağını, sonra da «basit» haline döneceğini düşünür, ki bu «basit» halin bir ikincisi yoktur. Böylece «*ahadiyyet*»iyle münferit olur. Sonra bu «*ahadiyyet*»ini Hakk'ın *ahadiyyeti* içinde yansıtır. İşte Sevgiliye kavuşma budur. Bu yansıma durumundan sonra yalnızca Hakk vardır, artık aşık *O*'nda yok olmuştur; artık aşık diye biri yoktur. İşte aşığı bezdiren budur. Arif olan aşık ise, böyle bir bezginlik duymaz, çünkü arif için aslını, nasılsa aynen o şekliyle bilir. Nitekim biz bu konuyu *Risâletü'l-ittihat* adlı kitabımızda ele alıp inceledik.

— *Aşık, Sevgili için çok ah çekmelidir*

Bu özellik Allah'ın şu ayetinde ifade edilmiştir: «*...Gerçekten İbrahim çok ah çeken, çok içli ve çok halîm idi.*» (Kur'an, 9/114). Hakk Teala Kendisini «*Rahman*» ismiyle nitelemektedir, çünkü *O*'nun bir nefesi vardır ki o nefesle kullarının nefes almasını ve iç çekmesini sağlar. O nefeste bu âlem zuhur eder. Bu nedenle, Allah âlemi «*Kün!*» yani «Ol!» sözüyle var etmiştir.

Harf, ağızdan çıktığı sırada havayı keser, dolayısıyla hava harfi doğurur ve yayar, gerçi harf hava değildir, çünkü harf tam havanın kesildiği sırada çıkar. Hava ise bir nefestir. Ayrıca, hava «*anasır-ı erbaa*» dediğimiz, dört unsurdan biridir. (Bunlar, ateş, hava, su, topraktır.) Hava, tabiatın nefesidir. Bu nedenle harfleri kabul eder.

Aynı durum seslerin ağızdan çıkışı sırasında da meydana gelir. Bu seslerden çıkan *Ha* ve *hemze* harfidir. Bu harfin mahre-

ci, çıkış yeri boğazın içinde en uzak yerdedir. Dolayısıyla bu iki harf kalbin eğilimini, sevgisini ifade eder. Bu iki harf ilk gırtlak harfleridir, daha doğrusu göğüs harfleridir. Bu iki harf nefes alıp verenin tabiî halde oluşturduğu, şekillendirdiği ilk harflerdir. Buna göre, bunların kalbe yakınlığından ötürü bu «ah çekme» kalble sıkı sıkıya ilişkilidir. Kalb ise, hem nefesin çıkış yeri ve hem de yayılma yeridir. Böylece bütün harfler nefesle oradan çıkar, tıpkı âlemin «*Kün!*» sözünden çıkışı gibi. Bu, insanı şaşırtan bir sırdır. İnşallah nefes bölümünde bu konuyu ele alacağız.

Hakk Teala aşığın kalbinde tecelli edince, basiret gözü, kalb gözü açılır. Kalb gözü ancak *O*'na bakar, çünkü kalb ancak Hakk'ı içine alır ve bu *tabiî neş'et* üzerine meydana gelen bağımlılığı görür. Bu *tabiî neş'et*, ilahî sırları içerir. Rahman'ın nefesinden meydana gelen bu doğal oluşum varlıkta zuhûr eder ve varlığın bağımlılığını açığa vurur. Aşık ise, kendi payına bu durumu nasıl değerlendireceğini bilemez, dolayısıyla derin iç çekmeler, ahlar çoğalır. O anda meydana çıkan açıklık ve saydamlığı görünce, —insanların çoğunun kalb gözü kapalı olduğu için bunu göremezler— bu durum karşısında, Allah'a kıskançlık duyarak gözü perdelenmiş varlıklara da şefkat besleyerek derin derin âh çekmeye başlar, çünkü Hz. Peygamberin, *selat ve selam üzerine olsun*, şu sözünü hatırlar: «*Mümindeki imanın kemale ermesi, olgunlaşması kendi nefsi için sevdiği, istediği şeyi kardeşi için de istemesi, sevmesiyle mümkündür.*» Bu nedenledir ki Allah'ın, kendisine bu *müşahede*yi nasip etmediği kişi için aşık üzülür. Yaratılmışların çoğunun Allah'a karşı kör olduklarını, nankörlük yaptıklarını görmesi nedeniyle, Allah'a duyduğu sevgi için aşık derin derin âh çeker.

Sevgiliye şefkat beslemesi de aşığın bir niteliğidir, çünkü bu şefkati de aşk doğurur.

— *Aşık, Sevgilisinin sözünü duyarak, O'nun zikrini tilavet ederek, O'nu hatırlayarak dinlenmelidir*

Allahu Teala şöyle buyuruyor: «*O zikri Biz indirdik; onun koruyucusu da hiç kuşkusuz gene Biziz.*» (Kur'an, 15/9). Görü-

lüyor ki Allah Kendi sözünü, yani Kur'an'ı «*zikir*» olarak adlandırmaktadır.

Bil ki varlığın varoluşunun aslı, sadece ve özellikle ilahî Kelam sıfatından olmuştur. Bu nedenle varlık *O*'nun sadece Kelamını bilir; onu işitir, onu dinler, onu dinlemekten de aşırı zevk alır. Eğer dinleme işi, hakikaten vaki olursa, ancak o zaman Kelamın bir etkisi olur. Bunun için dinleme işi kelamın hareket ve ritmine ve dinleyenlerdeki etkisine bağlıdır, çünkü dinleyici «*Kün!*» (Ol!) sözünü işittiği anda, bir başka durum içine girer ve *adem* - yokluk halinden *vücûd* - varlık haline geçer. Tam o anda varolur. İşte *sema* yapan dervişlerin hareketinin aslı budur. Onlar *sema* yaparken *vecd* halindedirler, oysa ki öteki insanlar ondan hiç etkilenmezler.

Hiç kuşkusuz *vecd*, mahiyet itibariyle vecdin olabilmesi için gerekli olan şeyleri gerektirir. Sevilen çok değişik olabilir; örneğin «*hubb*», «*vecd*» (92), «*şevk*» ve öteki bütün sevgi nitelikleri ona bağlıdır. Sevilen ne olursa olsun bunların hepsi aşkın birer niteliğidir. Ben bu kitapta, yalnızca Allah'la ilgili sevgiyi incelemiş değilim, fakat aslında tek Sevgili *O*'dur, her ne kadar bazı durumlarda bazı insanlar *O*'nu bilmiyorlarsa da, bir çok insanlar *O*'nu tanımaktadır, bilmektedir. *O*'nu bilip tanıyanlar ariflerdir, fakat aslında herkes sadece Allah'ı sever, her ne kadar kendi ruhlarını, kendi ailelerini ve kendi dostlarını sevmiş olsalar da. Bunu böyle bil!

Hatta bu konuda bazı salih kimseler bize şunu anlatmıştır: Mecnun (Kays) Allah için sevenlerden biriydi. Leyla'yı kendisine bir perde yapmıştı, aşkından mecnuna dönmüştü. Ben de, Kays'ın Leyla'ya söylediği şu sözleri tamamen doğru görüyorum. Öyküde Kays Leyla'ya şöyle demişti: «Uzaklaş benden, çekil git yanımdan! Sana duyduğum aşk beni öylesine meşgul etti ki senden yüzçevirecek noktaya ulaştım.» Bu yüzden Leyla'nın yanında rahat bulamadı, ona yaklaşmadı.

Aşkın özelliklerinden birisi de sevenin sevgiliyle kavuşmayı istemesidir. Oysa ki Kays'ın buradaki tutumu aşkın bu ilkesine ters düşmektedir. Aşık, sevgiliye kavuşma anında, birden sevgilisinin ayaklarına kapanmalıdır, ayrıca dehşete kapılmalı-

dır. Oysa ki Kays Leyla'ya «Uzaklaş, çekil git yanımdan!» derken, ne dehşete kapıldı ne de kendinden geçti.

Bu arif kişinin, Kays hakkında bana söylediği şeyin, doğru olduğu, bu tutumuyla bende gerçekleşti, çünkü böyle bir tutum imkânsız değildir. Kullarından bazıları Allah için yanıp tutuşurlar.

İşte aşıkların sevgilinin kelamında ve *O*'nun zikrinde dinlenmeyi istemelerinin nedeni buradan ileri gelmektedir. Kur'an *O*'nun hem kelamıdır hem de zikri (93). Dolayısıyla aşıklar Kur'an tilavetini hiç bir şeyle değişmezler, hiçbir şeyi ona tercih etmezler, çünkü onlar Kur'an tilavet etmekle âdeta Tanrı'ya naiplik ederler, sanki bizzat Tanrı konuşuyor gibidir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: «*Eğer müşriklerden, Allah'a ortak koşanlardan biri eman dileyip yanına gelmek isterse, onu yanına al ki Allah'ın Kelamını işitsin.*» (Kur'an, *9*/6). O anda Kur'an'ı tilavet eden Hz. Muhammed'di, *selat ve selam onun üzerine olsun!* Dolayısıyla «*Kuran ehli, Allah ehlidir.*» diye buyurmuştur. Allah onları sevenlerin en sevilenleri diye nitelemiştir.

— Aşık, Sevgilisinin sevdiği şeylere uygun davranmalıdır

Bu sıfat, Tanrı, hudutsuz olduğundan ve bir kayıt altına alınamayacağından dolayı, Allah'ı sadece Allah için sevenlerin sıfatlarındandır. Allah-u Teala hem *karîb* - yakın, isminde hem de *bâid* - uzak, isminde tecelli eder, çünkü *O* hem çok yakındır hem de çok uzaktır. Bir aşık bu konuda şöyle bir dize söylemiştir :

«*Sevgilinin yaptığı her şey güzeldir.*»

Eğer sevgili uzaklığı isterse, aşık da sevgiliden uzak olmayı sevmek zorundadır, çünkü bu durumda uzaklık, sevgilinin sevdiği bir şey olmaktadır. Aşık, uzaklığı sevgilisinin sevgisi için sever, yoksa uzaklığın kendisini değil. Uzaklığı Sevgiliyi sever gibi sevmez, uzaklığın kendisini sevmez, öyle ki sevgilinin sıfatıyla sıfatlanır. Bir kez sevgilinin sıfatıyla sıfatlanınca aşık, artık o sıfatla kâim olur. O sıfatla kâim olunca, bizzat uzaklık içinde olsa bile,

sevgiliye kavuşma gayesine ulaşmıştır. Bu durumda yakınlık içindeki kavuşmadan daha iyi bir şekilde ona kavuşmuş olur, çünkü yakınlık içinde aşık kendi sıfatıyla sıfatlanmıştır, sevgilininkiyle değil. Bunun nedeni de, bir yerde iki «illet» bir tek «ma'lûl» için bulunmayacağıdır. (Yani bir yerde iki sebebin tek bir sonuç için bulunamayacağıdır.) Bu mümkün değildir. Öyleyse aşık yakınlığı kendisi için sevecektir; uzaklığı da sadece sevgilisi için sevecektir. Aşık, uzaklık sevgisinde, yakınlık sevgisinden daha tamdır. Aşağıdaki dizeleri işte bu bağlamda söylüyoruz:

Güzellikle güleryüzlülük arasında kaldı aşkım
Ancak güçlü bir erkek kıyaslayabilir bu ikisini
Mutlaka geri durur onlardan kalbi zayıf biri
Hem mutluluk hem rahatlık içinde kararsızdır o
Oysa benim ayrılık içinde ölmam daha tatlı
Kavuşma içinde kucaklaşmaktan onunla
Çünkü ben kavuşma anında nefsimin kölesiyim
Oysa ayrılık anında Sevgilimin kölesiyim
Her an Sevgilimle ilgilenmem daha iyidir benim için
Kendimle uğraşıp durmaktan her an.»

Bu şiirde aşığı etkileyen derin etkiler vardır. Aynı zamanda bu şiir yukarıda değindiğimiz konuyu da içermektedir. «Aşık sevgilinin sıfatıyla sıfatlanınca...» şeklindeki, yukarıda belirttiğimiz ifade ise şu kudsî hadise dayanmaktadır: «... *ve Ben kulumu sevince, onun işittiği kulağı ve gördüğü gözü olurum...*» (94) Buna göre, Allah Kendini bu kulun gözü ve kulağı yapmaktadır. Böylece aşığın sıfatlarıyla sıfatlanmış olduğunu da isbat etmektedir. Kısacası aşık, uzaklığı sadece Sevgili için sever diyoruz. Bu ise, bizzat uzaklık içinde *vuslat*ın (kavuşmanın) en son noktasıdır.

— *Aşık, Sevgilisine yapmaya mecbur olduğu hizmette hürmeti (yani ilahî emirleri) terketmekten korkmalıdır*

Bu durumdan ancak *ma'rifet* konusunda *tahkike* ulaşamamış ve yarıyolda kalmış bir arif korkar. Ancak, böyle bir arif, şuur zevki dışında bir zevk almaksızın bu durumu bilir. Demek

ki, o da bir aşıktır. Aşık ise, sevgilisinin verdiği bütün emirlere harfiyyen itaat eder. Verilen emrin gerçekleştirilmesi, amirin me'murla, me'murun da amirle özdeş olması anlamına gelir. Bununla birlikte, kuşkusuz bu dünyada zahir olan varlık, kendisini zahir eden Varlığın kendisine verdiği imkânlar nisbetinde zahir olur. Ayrıca zahir olan bu varlıktaki çok değişik hakikatler onları zahir kılan varlıkla zuhûr ederler. Değişik hükümler ve farklı isimler ortaya çıkar. İtaat edenle isyan eden arasındaki fark böylece açığa çıkar. Bu bilgi, bu şuur derecesine ulaşmış fakat eşyayı ve gerçekleri zahirdeki yerlerine oturtmayı sağlayamamış kişi sevgiliye hizmet konusunda kendisinden çelişkili ve karşıt davranışlar sudûr edeceğinden korkar; hatta kendi kendine «*O*'ndan başka bir şey yok, sadece *O* var!» der. Böylece varlıkları tek bir varlık şeklinde gören biri gibi yaklaşır bu konuya; fakat bunun nasıl olduğunu bilemez. Böyle bir aşık edep kurallarına ters davranmaya devam eder, çünkü o, bunu zevk almaksızın elde etmiştir.

Bu yol, bu tarz, insanların bedenlerini tek bir ruhun yönettiğini, Örneğin Zeyd'in ruhunun Amr'ın ruhuyla aynı olduğunu kabul edenlerin yoludur. Yukarıda da değindiğimiz gibi, bu görüş yanlıştır. Böyle bir görüş Zeyd'in bildiği şeyi Amr'ın da bilmesini gerektirir, madem ki onların her biri bu görüşe göre, aynı ve tek bir ruhtur. Tek bir ruh ise «aynı anda bir şeyi hem bilir hem de bilmez» gibi bir durum olamaz, yani bir insan hem bilgin hem de bilgisiz olamaz. Bu da gösteriyor ki, aşık hata ya da yanılgıyla kendisinden ilahî emirlere hürmetsizlik sudur etmesinden, yukarıda değindiğimiz gibi, o yanılgılara dayanmasından ve onlardan çıkacak, zuhur edecek sonuçları bilmeden benimsemesinden korkar.

Aşk, sevgiliye hürmet etme dışında, her şeye inatla karşı koyar. Aşık, aşkının kendisine hakim olmasını umut etse bile, sevgiliye hürmet etme duygusunu açığa vurur. Aşık kendisini sevgilinin varlığı olarak görür ve şöyle der:

«*Seven benim; sevdiğim de ben*».

İşte aşığın korkusunun nedeni budur, başka bir şey değil.

— Aşık, Rabb'inin hakikati karşısında kendine verdiği fazla önemi azaltmalı, buna karşılık Sevgilisine verdiği az önemi ise çoğaltmalıdır

Bu tutum, aşıklarda aşk belirtileri olan özelliklerden bazılarını, örneğin *inkisar, zillet, dehşet* ve *hayret* gibi durumları, aşığın kendi nefsinde de farketmesinden doğar. Aynı şekilde Sevgilinin de kibirli, gururlu, kendini beğenmiş, otoriter ve alışılmadık tavırlar içinde olduğunu farkeder. Ayrıca sahip olduğu şeylerin tümünü sevgiliye verse bile, sevgilinin kendiliğinden kendisine verdiği şeyler yanında onların çok az bir şey olduğunu görür, çünkü aşığın yanında sevgilinin hakkı kendi hakkından çok daha büyüktür, hatta kendi nefsi için bir hak bile görmez. Hakikatte sadece kendi nefsi için çalışıyor olsa bile durum böyledir, çünkü ona böyle bir duyguyu aşk verir.

Kralın birinin sevdiği bir cariyesi vardı. İsmi İyas'dı. Kralın yakın dostlarından biri birgün kralın odasına girdi; o sırada kral cariyenin ayaklarını öpmekteydi. Yakın dostu bu durumu görünce şaşırdı kaldı. Bunun üzerine İyas; «Ey Filan! Kralın bu odada öptüğü İyas'ın ayakları değil, bizzat kralın kalbidir.» dedi... İşte bu cümlenin anlamı bizim yukarıda belirttiğimiz «kuşkusuz aşık kendi nefsi için çalışır» ifadesinin içerdiği anlamdır, çünkü aşık bu davranışından çok büyük lezzet ve zevk duyar. O tada ancak bu fiiliyle ulaşır. Bununla birlikte, aşık için sevgiliden lezzet alma durumu ortaya çıktığı her defasında sevgili aşığa teveccüh gösterecektir. Dolayısıyla, sevgiliden ne gelirse gelsin, aşık onu önemli kabul edecektir ve onu fazla bulacaktır. Çünkü o, Efendinin kölesine yaptığı bir iyilik gibidir. Sevgili hakkında aşığın tutumu ne olursa olsun, durum böyledir. Sevgilisinin rızasını kazanabilmek için, aşık ruhunu telef etse, canını bile verse, az bir şeydir bu, çünkü kölenin Efendisine, kulun Rabb'ine itaat etmesi güzel bir şeydir, genel kural budur. «*Onlar Allah'ı O'nun şanına yaraşır bir şekilde tanıyamadılar...*» (Kur'an, 6/91). Hiç kuşkusuz Sevgili zengindir, dolayısıyla *O*'nun aşığa verdiği az şey gerçekte çok şeydir. Aşık ise, yoksuldur, dolayısıyla onun Sevgiliye verdiği çok şey gerçekte az şeydir. Ancak, her ne kadar bu sıfat aşıkların bir sıfatıysa da, burada, bilgisi ek-

sik ama kör olacak kadar Sevgilisine aşık olan bir aşıktır söz konusu, çünkü aşık yaratılmış olduğuna göre hiç bir şeye sahip değildir, kendisine ister az önem versin ister çok önem versin.

Ancak, seven, Allah olduğu zaman; kulundan gelen az şeyi çok şey olarak değerlendirir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: «*Öyleyse, gücünüz yettiği kadar korkun Allah'tan...*» (Kur'an 64/16).(95) «*Allah hiç kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez, yüklemez*» (Kur'an, 2/286).

Allah'ın sevdiği kulları hakkında, onların sahip olduğu çok şeyleri az görmesinden şunu anlamak gerekir: Allah katında bulunan şeyler sonu olmayan şeylerdir. Sonu olmayan şeylerin yaratılmış, sonlu, bir varlığa girmesi ise muhâldir, imkânsızdır. Yaratılmış varlığa giren her şeyin bir sonu vardır. Sonlu olan sonsuz olanla mukayese edilecek olursa, sonlu olan çok bile olsa, sonsuz olanın yanında (sanki) az gibi, ya da bir hiç gibi kalır. Bu konular aslında çok uzundur, ama burada keselim...

— *Aşık sevgilisine itaat etmeli ve ona karşı gelmekten kaçınmalıdır*

Bir aşık şair şöyle demişti :

«Hem Allah'ı sevdiğini söylüyorsun hem O'na isyan ediyorsun
Oysa bu tutum terstir açıkça mantık kurallarına
Sevgin gerçek sevgi olsaydı, kuşkusuz itaat ederdin O'na
Aşık dediğin Sevgilisine itaat eder zira.»

Aşık bir kuldur. Kul ise, Efendisinin emirlerine boyun eğen *O*'nun emirlerine ve yasaklarına karşı gelmekten kaçınan biridir. Gerçekten de Tanrı görmeyi yasak ettiği zaman, kul *O*'nu göremez, fakat *O*, kula emrettiği zaman da kul *O*'na uymamazlık edemez, çünkü aşık daima *O*'nun *huzurunda*, *O*'nun emrine âmadedir. Eğer Sevgili, aşığa bir emir verirse, aşık bunu Sevgilinin kendisine yaptığı bir iyilik olarak görür. Sevgili aşığa böyle bir emir verdiği zaman, bu ancak *O*'nun aşığa bir yardımıdır. Her ne kadar aşık *O*'nu göremiyor ve kendisini meşgul ettiği işte *O*'nu *müşahede* edemiyorsa da, her şeye rağmen gene de aşık,

Efendisinin izniyle bu şekilde bir tutum içinde olmanın verdiği zevk ve nimetler içinde bulur kendini.

Ama eğer, seven Allah olursa; sevgilinin *O*'na vereceği emir Tanrı onu sevdiği ve onu hatırladığı için dua ve yakarış olur. Ayrıca bazı şeyleri de sevmez, o zaman *O*'na olumsuz ifadeyle dua eder, yalvarır, şöyle ki: «*Rabb'imiz bizi doğru yola ilettikten sonra, kalblerimizi ondan saptırma...*» (Kur'an, 3/8), «*...Rabb'imiz bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi, ağır yükler yükleme. Rabb'imiz bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!*» (Kur'an, 2/286). Görülüyor ki, bu tür yalvarışlar, olumsuz ifadelerle yapılan yalvarışlardır. İşte kulun, Efendisi için vereceği emir ve yasaklar ancak bu tarzda ifade edilebilir. Hakk'ın böyle bir kulun isteğine seven biri olarak karşılık vermesi kulun Hakk'ın emirlerine uyması, yasaklarından kaçması gibidir.

— *Aşık, kendi nefsinden bütünüyle çıkıp kurtulmalıdır*

Bil ki insanı öteki pek çok yaratıklardan ayıran en önemli özellik iradedir. Bu nedenle Sevgilinin iradesi karşısında, aşık kendi iradesini terkederse, kendi nefsinden bütünüyle kurtulmuş olur, kendisi için bir tasarruf sahibi olmaz. Eğer Sevgilisi ondan bir şey isterse ve eğer bu aşık, Sevgilisinin kendisinden ya da kendisi aracılığıyla kendisinden ne istediğini bilirse, o zaman bunu yerine getirmek için koşa koşa gider ve onun için hazırlanır. Bu çabukluğun ve hazırlanışın, kendisine hakim olan aşktan ileri geldiğini de bilir. Dolayısıyla sevgili bu aşığı Kendi İradesine karşı çıkacak biri olarak görmez, çünkü bu aşık Sevgilisi için bütünüyle kendinden kurtulmuş durumdadır. Artık onun kendisiyle birlikte olan bir iradesi de yoktur. Ancak kendisi var olsa bile, iradesi olsa bile, tamamen sevgiliye kavuşma yollarını arayacaktır. Eğer aşık bu durumda değilse, kendileri için bir iradenin söz konusu olmadığı cansızların seviyesine düşer. O halde kendisini Allah'ın aşık olarak kabul ettiğini gördüğünden dolayı, Sevgiliye bağlanmakla elde edilen zevkten başka bir zevk yoktur aşık için.

Allah, Musa aleyhisselam'a şöyle vahyetmişti: «*Ey Âdemoğlu, eşyayı senin için yarattım.*» eşyayı, yani dünyayı ve ahireti senden dolayı yarattım, çünkü gayelerin gayesi birdir, o da, aşık

ların başı Hz. Muhammed'dir, *selat ve selam üzerine olsun.* Demek ki, her şey bu insanî varlığın yaratılışına bağlanmaktadır, ister felekler ve üzerlerinde bulunanlar söz konusu olsun, ister yıldızlar ve yıldızların seyirleri, hareketleri sırasında görülen şeyler söz konusu olsun. Tabiî bunlar bu dünyadaki şeylerdir. Ötedünyadaki şeylere gelince, hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği, hiçbir insan aklının hayal bile edemediği, bu dünyanın sonuna kadar da hayal edemeyeceği şeylerdir onlar. Bu, Büyük Ziyaret Günü gerçekleşecek olan İlahî Tecellîdir.

İşte aşığın muhtaç olduğu Sevgilinin istekleri, karşısında kendinden bütünüyle çıkıp kurtulmasının anlamı budur. Fakat Sevgilinin aşığı ilgilendirmeyen istekleri, örneğin ortak ilişkilerinin dışında kalan lezzetler, tatlar ve zevkler bu bölümün kapsamına girmez.

— *Aşık, kendi ölümü için diyet (kan bedeli) istememelidir*

Aşığın bir sıfatı da kendi ölümü konusunda diyet istememesidir, çünkü daha önce aşığı *maktul* olarak nitelendirmiştik. Aşığın katli, öldürülmesi demek, onun şehit olması demektir. Hatta onun ölümü, diri olması demektir (96). Buna göre, diri olan biri için kan bedeli, diyet gerekmez. Sadece ölen biri için diyet verilir; yani, şer'an, şehit olmaksızın ölen biri için diyet verilir.

Sevenin, Allah olduğu durumunda ise; kul sevgili olur. Bu durumda kulun iradesi, söyleneni yerine getiren bir iradedir, çünkü onun iradesine karşı çıkacak bir iradesi yoktur Sevenin. Öldürülmüş *(maktul)* durumda olan biri için ise, irade diye bir şey zaten olamaz. Buna göre, her kim sevgilisinin iradesiyle hareket ederse, tabiî olarak iradesi olsa bile, o zaman kendisinin bir iradesi kalmaz. Ayrıca, diri olduğu için, kendisinin belli bir hayatı olduğu için de ona diyet gerekmez.

İşte farzlara olan tutkunluk böyledir. Kul farzları eda edince, Allah o kulu sever. Bunun yanında kul nafile ibadetleri de eda ederse, bu kez Allah o kulun işittiği kulağı, gördüğü gözü olur. Farzları yerine getiren kul ise, tam tersi, Hakk'ın kulağı ve gözü olur (97).

Bu nedenle âlem, aşkın bu iki görünümüyle sabit olmuştur.

Dolayısıyla Allah âleme sadece bu kulun gözüyle bakar. Bu özel münasebetten ötürü âlem yok olmaz. Eğer Allah âleme Kendi Gözüyle baksaydı, Allah'ın Yücelikleriyle ve Yüzüyle âlem bir anda yanar giderdi, yok olurdu. İşte bunun için Allah, âleme, Kendi suretinde yaratılmış olan *insan-ı kâmil*'in gözüyle bakar. Yakıcı yüceliklerle âlem arasındaki perde işte budur (98).

— *Sevgilisinin kendisine önerdiği tedbirden dolayı, insan tabiatının normal olarak kaçacağı sıkıntılara aşık sabretmelidir*

İnsan, tabiatlar ve nur toplamı bir varlıktır; dolayısıyla hem tabiatlar hem de nur ona gereklidir. Nur, insana çeşitli durumlarını gizlemesini ve kendisine gerekli olan pek çok şeyden vazgeçmesini gerektirir. İnsan tabiatının gerektirdiği pek çok durumlardan dolayı, hakikati de onu gerektirir. Aynı zamanda ruh demek olan nurun işi, Hz. Peygamberin, *selat ve selam üzerine olsun*, şu hadisine uygun olarak, insanın hakkını ve hukukunu ifa etmesidir. «*Kime iyilik yapmam gerekir?*» diye soran bir genç, Hz. Peygamber üç kez «*Annene!*» diye cevap vermiştir; dördüncüsünde, «*sonra babana!*» diye eklemiştir.

Görülüyor ki, Hz. Peygamber anneye yapılacak iyiliği babaya yapılacak iyiliğe tercih etmiştir. Tabiat annedir. Bununla ilgili olarak, Hz. Peygamber, *selat ve selam üzerine olsun*, şöyle buyurmuştur: «*Kuşkusuz nefsinin senin üzerinde hakkı vardır.*» Buradaki nefis, hayvanî nefistir. «*Gözünün de senin üzerinde hakkı vardır.*» Bütün bunlar anne haklarındandır; anne tabiattır. Baba ise, insan için ilahî ruhtur; o da nurdur. İnsan nur yönüyle ilgili sevgide pek çok şeyden vazgeçer ve onları terkederse, zarara uğramış biri olarak nitelendirilir. O zaman kendisine sabretmesi emredilir. «*Sıkıntı zamanlarında sabreder.*» cümlesinin anlamı budur (99). Her ne kadar hakikati bundan kaçmayı gerekli kılsa da, Allah ona sabretmesini emreder. Sonra, Allah kulun sabrı konusunda şöyle buyurmaktadır: «*Sabret! Senin sabrın ancak Allah'ladır.*» (Kur'an, 16/127). Dolayısıyla Allah Kendi'sini «es-Sabûr», (yani çok sabırlı) ismiyle isimlendirirken sanki kuluna şöyle demektedir: «Ben Celâlimin izzeti üzerineyim, bununla

birlikte Ben Kendimi en çok eziyen gören, en alçak gönüllü, en hoşgörülü ve en sabırlı olarak nitelendirdim. Emredilmediğim ve zorlanmadığım halde Kendime «Sabûr», çok sabırlı adını verdim. Kendimi yaratıklarımın sevdikleri şeylerin altına koydum. Bana gereken şeyi, yaratıklarıma gereken şeyler uğruna terkettim, onlara Benden rahmet olsun, bağış olsun diye. Öyleyse ey kulum, sıkıntılı zamanlarda Benimle sabretmeye senin daha çok hakkın var, yani Benim emrim nedeniyle; ve ayrıca Celâlimin gerektirmediği şeylerle kullarım Beni nitelediği zaman, kullarımın Bana verdikleri ezâya karşı Kendimi «Sâbûr» diye adlandırmam nedeniyle...».

Demek ki bu tecelli şekli Allah'ın seven olmasından ileri gelmektedir. Allah'ın durumu böyle olunca, O da sevgilisini Kendi tabiî durumuna hakim olması için zorlar.

Eğer sevgili, kul olur, seven de Allah olursa; teklîfin bürüneceği suret, kulunun işlerine önem veren Allah için bir sevgili olduğunu bilince kulun Efendisinden istediği şey olacaktır, tabiî ki Allah'ın isteğine ve sevgisine uygun olmak koşuluyla kulun isteyeceği şey olacaktır. O zaman Hakk Teala o kul ile birlikte hareket eder. İşte aşığın bu sıfatıyla ilgili olarak yapılacak açıklamalar bunlardır.

— Aşığın kalbi, aşktan çılgına dönmelidir

Aşığın kalbi bu şekilde nitelendirilir, çünkü tasarrufları pek çoktur ve o kadar çok durum değiştirir. Aşığın kalbi pek çok görüntüyü içerir. Teveccühleri pek çoktur. Bu sıfat aşktan çılgına dönenin sıfatıdır, özellikle aşığın yöneldiği her yüzde, her görüntüde, yaptığı her işte Hakk Teala aşığa zuhûr ederse, bu sıfat aşığa daha uygun düşer. Çünkü böyle bir aşık baktığı her yüzde Sevgilisinin yüzünü görür (100).

Seven, Allah olursa; «*Allah her gün yeni bir iştedir.*» (Kur'an, 55/29). Her hangi bir işi yaparken yapılan tereddüt, o işin pek çok yönü olduğunu gösterir. Çok yön olmasıdır insanı tereddüde düşüren. Bu durumda, «Hepsi sevgiliyi razı ve hoşnut ettiğine göre, hangisini yapmalıyım?» Sevgiliyi en çok hangisi memnun edecek, biz onu bilmiyoruz. Oysa bize en uygun olanı

O çok iyi bilmektedir. Ancak biz, nafilelerle farzlar arasında neyin *O*'nu daha çok razı ve hoşnut ettiğini biliriz; yani farzların *O*'nu daha çok razı ettiğini söylüyoruz. Fakat burada bir seçim yapma durumuyla karşı karşıya kalınırsa, örneğin seçim yapmanın zorunlu olduğu «kefaret» gibi bir durum olursa, *O*'nu en çok neyin razı edeceğini ancak daha geniş bir bilgiyle bilebiliriz. Tıpkı bunun gibi, nafilelerde de *O*'nu en çok neyin razı edeceğini ancak «nas»la, yani Kur'an ve sünnetle bilebiliriz. Nafileler pek çoktur. Bazı açılardan bazı nafileler, *O*'nu daha çok razı ediciyken bir başka açıdan da, diğer bazı nafileler *O*'nu daha çok razı edicidir. Demek ki, bunu anlamak için daha geniş ve daha derin bir bilgi gereklidir.

Tıpkı burada olduğu gibi, aşık, kalbi aşktan çılgına dönmüş biri olur çıkar, yani Sevgilinin göründüğü pek çok yön, yüz ya da görünüm karşısında şaşırır kalır. Aşık o görünümlerin hepsine birden yönelir.

— Aşık, her türlü dosta karşı Sevgilisini tercih etmelidir

Aşığın her türlü dosta sevgilisini tercih etmesinin nedeni şudur: Âlem bir bütündür; âlemin her bir parçası, insan için bir emanettir. İnsan emaneti geri vermekle, iade etmekle yükümlüdür. İnsanın emanetleri ise çok sayıdadır. Emanetleri geri vermek için özel vakitler vardır. Her vakitte o emanetlerden biri tekrar iade edilir.

Ebu Talib el-Mekkî ([101]) bu tür bir emanet üzerine şu uyarıda bulunmuştur: «Felekler insanın nefesleriyle hareket ederler, hatta nefes alıp veren her varlığın (özellikle insanın) yaptığı «zikir»lerle ya da nefesleriyle hareket ederler, çünkü insan nefesinin alınıp verilmesiyle felekler (ya da «mülk») hareket eder ve böylece insana tabi olurlar. Bu nedenle, âlem, insana bağımlı kalmaya devam eder.»

Sonra, hiç kuşkusuz insan da âlemdeki bu emanetlere bağımlıdır; onlara gereksinimi vardır insanın ([102]). Fakat, insanın bu emanetlere bağımlı olmasına rağmen, Allah ehli arasında, arif aşıklar Sevgilinin kendilerine emrettiği şeylerle gönüllerini meşgul ederler. Bunlar büyük bir aşkla çılgına dönmüşcesine

daima *O*'na nazar ederler. Allah onları Kendi aşkıyla kendilerinden geçirmiştir. *O*'nun uzaklığı ve yakınlığı arasında onlar şaşırıp kalmışlardır. İşte bu nedenledir ki onlar *O*'nu her türlü dosta tercih etmişlerdir, çünkü onlar için biricik Dost *O*'dur. Nitekim bu gerçeği Allah şöyle bildirmiştir: «*Nerede olursanız olunuz, O sizinle beraberdir.*» (Kur'an, 57/4).

Bu dünyada olan herkes, insanın elinde bulundurduğu emanet nedeniyle aynı şekilde Tanrı'ya bağımlıdır. Bu nedenle insan Allah için duyduğu sevgisinden dolayı Cenabı Allah'ı her tür dosta tercih eder.

Sehl et-Tüsterî'ye «Yaşamak için ne gerekli?» diye sordular. O da «Allah!» diye cevap verdi. «Hayatı gerçekleştiren kimdir, bilmek istiyoruz, bize söyler misin?» dediler. O da «Allah'tır!» diye cevap verdi. Çünkü *O*'nun gözü bu âlemde Allah'tan başka hiç bir şeyi görmüyordu. Bu kez onlar üstüne üstüne giderek ona «Biz sadece, bu vücudumuzu ma'mur eden, bize hayat veren nedir, onu öğrenmek istiyoruz?» dediler. O da baktı ki onlar kendisini anlamıyorlar, onlara şöyle cevap verdi: «Evleri, Usta'ya bırakın! Allah dilerse onları uzun ömürlü kılar, dilerse onları harap eder! Bu özel vücûd heykelinin içine girmek insanın *latif* işlerinden değildir, dolayısıyla insan Sevgilisinin kendisini yükümlü kıldığı şeylerle meşgul olmalıdır, çünkü aşığın hayatı ve varlığı bizzat bu sevgilidir. Allah insanı hangi eve yerleştirirse yerleştirsin, Kendisi de oraya yerleşir.» Sehl et-Tüsterî, bizim de söylediğimiz gibi, ayrıca «*keşf*»in ona verdiği bilginin de doğruladığı gibi, burada bunu söylerken, tabiî neş'etten tecrit olunamayacağı gerçeğinden söz etmektedir. Eğer tabiattan tecrit olunabileceğini ve bu vücûd bağından, varoluş ilgisinden kurtulunabileceğini söylemiş olsaydı, Allah'ı her tür sevgiliye tercih edenlerin durumunda olurdu.

Seven, Allah olunca; yaratıkları arasında sevgili olarak insanı, âlemin tümüne tercih etmektedir. Bu nedenle Allah insana öyle güzel öyle mükemmel bir suret vermiştir ki bu âlemdeki hiç bir varlığa bu güzel ve mükemmel sureti vermemiştir. Âlemdeki öteki varlıklar *O*'na itaat etmekle ve *O*'nu daima tesbih eder olmakla nitelenmiş olsalar dahi, insanın durumu böyledir: Allah insanı her tür dosta tercih etmiştir. Bununla ilgili olarak Allah

şöyle buyurmaktadır: «*Bir zamanlar Rabb'in meleklere, Ben yeryüzünde bir «halife» yaratacağım demişti*» (Kur'an, 2/30). Allah Âdem'e istisnasız bütün ilahî isimleri öğretti. Adem de, içinde bulunduğu durum hangisiyle alâkalıysa ona göre, bu ilahî isimlerin her biriyle Allah'ı tesbih etmiş, *O*'nu yüceltmişti. *O*'nu büyütmüş, *tekbir* etmişti. Bu yüzden hiç bir isim, örneğin «çanak-çömlek» gibi bir isim dahi anlamsız değildir. İsimlerin ve durumların şerefini bilmeyenler bunu anlayamazlar. Bundan dolayı aynı ayetin devamında melekler şöyle dediler:«...*Oysa biz Seni överek, Sana hamd ederek Seni tesbih ediyoruz ve Seni takdis ediyoruz.*» (Kur'an, 2/30). Öyleyse, Allah ancak Kendi isimleriyle *tesbih* ve *takdis* edilir. Allah meleklere, bu âlemde Kendisinin bazı isimleri olduğunu ve meleklerin o isimlerin hiç biriyle Kendisini tesbih ve takdis etmediklerini, oysa ki Âdem'e o isimleri öğrettiğini haber verdi. Allah meleklere bazı şeyler gösterdi; melekler onların isimlerini bilmiyorlardı. Bunun üzerine Allah, meleklere madem ki siz bu isimlerle Beni tesbih ve takdis ediyorsunuz, «*Haydi bunların isimlerini Bana söyleyin!*» (Kur'an, 2/31) dedi. Melekler *O*'na «*Sen çok yücesin ya Rabb! Senin bize öğrettiğin bilgiden başka bizim bir bilgimiz yoktur.*» (Kur'an, 2/32) dediler. O zaman Allah, Âdeme, «*Ey Adem bunlara onların isimlerini haber ver!*» dedi. «*Âdem meleklere onların isimlerini haber verince...*» (Kur'an, 2/33) melekler anladılar ve bildiler ki kendilerinin bilmediği başka isimleri vardı Allah'ın. O isimlerle Allah'ın yarattığı başka varlıklar *O*'nu tesbih ediyorlardı. Allah o isimleri Âdem'e öğretti. Âdem de o isimlerle Allah'ı tesbih etti. Melekler Ka'be'nin etrafında tavaf ederlerken, Âdem onlara, «Tavaf ederken ne söylüyordunuz?» diye sordu. Melekler de ona, «tavafımız sırasında senin önünde «*Sübhanallahu, vel-hamdü lillahi ve lailâhe illalahu vallahü ekber!*» (Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederiz, *O*'nu tesbih ederiz. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka Tanrı yoktur. Allah en büyüktür!) diyoruz, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Âdem «Ben de sizin bu sözünüze şunu ekliyorum: «*La havle velâ kuvvete illâ billah!*» (Güç ve kuvvet ancak Allah'la vardır.) Allah bu isimleri Arş'ın altına yerleştirilmiş bir hazineden vermişti Âdem'e; oysa ki melekler bunu bilmiyorlardı.

Eğer müfessir, «küçük olsun büyük olsun, çanak çömlek ismi bile...» ifadesini, önemli ya da önemsiz, küçük ya da büyük işlerle alâkalı ilahî isimler olarak tefsir etmek isterse, şu bir gerçektir ki, küçük bir şey küçük olmasına rağmen, büyük olmasına rağmen büyük bir şeyin, yapamayacağı tesbihi yapabilir. Dolayısıyla burada bu sorunu bu şekilde ele almakla isabet ettik. «Çanak, çömlek» ifadesine gelince, kendi içinde bu ifadelerin bir şerefi, bir önemi yoktur, ıstılah olarak kullanıma bağlıdır, çünkü her dilde «çanak çömlek» için, harflerden meydana gelen ve bunları karşılayan ve başka kelimelere benzemeyen bir kelime vardır. Burada bu kelimelerin zikredilmesinin amacı, meleklerin Allah'ı tesbih ve takdis etme konusunda insana karşı belirttikleri övünmeyle ilgili durumu ortaya koymaktır. Dolayısıyla Allah meleklere Âdem'in kendilerinden üstün olduğunu böylece göstermiş oldu.

Bizim söylemek istediğimiz budur, başka bir şey değil, çünkü yaratıklar arasında, meleklerden daha şerefli, daha üstün biri yoktur. Buna rağmen Allah, *insan-ı kâmil*'i isimleri bilmesinden ötürü, meleklerden daha üstün tutmuştur. Bu nedenle insan bu durumda ve bu makâmda melekten daha üstündür. İşte Allah'ın insana biçtiği değerin sınırı budur.

— *Aşık, Sevgilisini isbat etme uğrunda kendini mahvetmelidir*

Aşık bir kulun, sevgilisini *isbat* etmesi, yüklendiği yükümlülüklerde, örneğin fiilî ibadetlerden olan namazda ([103]) olur. Allah, namazı kulu ile Kendisi arasında taksim etmiştir, dolayısıyla kulunu sevdiğini Allah böylece *isbat* etmiştir.

Sevgilinin isbatında aşığın «*mahv*»ı konusuna gelince, şu ayetlerde bu husus dile getirilmektedir: «*Oysa sizi de, yaptığınız şeyleri de Allah yaratmıştır.*» (Kur'an, 37/96), «*Senin o işten hiç bir payın yoktur.*» (Kur'an, 3/1238), «*Bütün iş Allah'a aittir.*» (Kur'an, 3/154), «*Attın amma sen atmadın, fakat Allah attı.*» (Kur'an, 8/17), «*Allah'a ve Resulü'ne inanın ve Onun sizi hakim kıldığı, sizin yönetiminize verdiği şeylerden Allah için har-*

cayın.» (Kur'an, 57/7). İşte bütün bu ayetler sevgiliyi *isbat* etme konusunda aşık kulun kendini «*mahv*» etmesini bildirmektedir.

Demek ki aşığın kendi hakkında tasarruf etme imkânı yoktur, ancak Allah'ın kendisine tasarruf etme imkânı verdiği yerde vardır. Aşık Allah'ın iradesinin dışına çıkar çıkmaz, aşkı onu yolundan saptırmış olur. İşin aslı, hakikati budur. Başka bir izah yolu da yoktur. Aşıktan meydana gelen her şey, Allah için yaratılmıştır. Allah sayesinde yapılmıştır o işler; fail, yani o işleri yapan, aşık değildir, aşık sadece üzerinde işlerin vuku bulduğu olay mahallidir. Dolayısıyla, sevgiliyi *isbat* etme uğrunda, aşık *mahv* olmuştur, yani hepten ortadan silinmiştir.

Seven, Allah olunca; *O* da *isbat* içinde *mahv*olur. Bu durumda hakikat, kulun fiili üzerinde meydana gelmiş olur. Bu ise, Hakk'ın *mahv*ıdır, gerçi aklî delil ve keşf, kulun varlığını ya da âlemin varlığını değil, sadece ve sadece Hakk'ın varlığını *isbat* etmektedir. İşte Hakk'ın *isbat*ı budur. Hakk şehadet âleminde *mahv* olmuştur, yani gözlerden silinmiştir; buna karşılık *şühûd* âleminde ise *isbat* olmuştur ([104]).

— *Sevgilisi öyle istediği için aşık, kendi nefsini ayaklar altına alıp çiğnemelidir*

Aşk, aşıkla sebeblerin görüntüsü arasına sokulunca, aşık için Sevgilisine, yani, Hakk'a doğru yönelmekten sadece *O*'na nazar etmekten başka bir yol kalmaz. Aşık, âlemin hangi konularda ve ne ölçüde Hakk'a muhtaç olduğunu bilemez. Bu durumda aşığın kendisinden istenilen hukuku, yapılması gereken şeyleri yerine getirmesi gerekir. Nitekim Hz. Peygamber *selat ve selam üzerine olsun,* bu konuyla ilgili olarak «*Seni ziyaret edenlerin, senin üzerinde bir hakkı vardır.*» buyurmaktadır. Dikkat edilecek olursa, Hz. Peygamber burada, bütün âleme uygulanabilecek bir sözcük kullanmıştır. Bu da «*ziyaret*» sözcüğüdür. Hz. Peygamberin konuşma tarzı bütün sözlerin özünü bünyesinde toplamaktadır. Görülüyor ki, böyle bir aşık, sevgilisinin kendisinden istediği, beklediği şeyden ötürü kendi nefsini ayaklar altına alıp çiğnemiş ve kendisi üzerinde âlemin ne gibi hakkı olduğunu bilmiştir. Bu da sevgilisinin aşığa tasarruf etmek isteme-

siyle ilgilidir. Hakk Teala *Hakîm*dir. Bu nedenle Allah, özel bir vakitte, âlemdeki özel bir duruma denk düşen özel bir işin yapılması ve özel bir hakkın yerine getirilmesi uğrunda aşığı hareket ettirir. Sonuçta aşık âlemin Allah'tan geldiğini bilir ve âlemde Hakk'ı *müşahede* etmeye başlar. Hz. Ebubekr'in, —*Allah ondan razı olsun*—, şu sözünün anlamı budur: «Ne görmüşsem, mutlaka ondan önce Allah'ı görmüşümdür» ([105]). Böylece aşık, Allah'ı *müşahede* ederken âlemin varlığını da *müşahede* eder.

Seven, Allah olunca; bu durumda noksan sıfatlardan münezzeh olan Hakk Teala'nın Zatı bir değişiklik kabul etmez. Âlemdeki nefisleri, varlıkları Kendine muhtaç eder, çünkü bakî olmaları, yaşamaları ve amaçlarına ulaşmaları ancak *O*'nun sayesinde mümkündür. Sanki *O*, yaratıkların *O*'ndan istediği ya da *O*'nun sayesiyle ulaşmak istedikleri şeyler uğruna, Kendini ayaklar altına alıp çiğnemiş gibidir. Bu nedenle, vakti henüz gelmemiş şeyleri *O*'ndan istedikleri zaman, *O* onlara şöyle hitap etmektedir: «*Ey ağırlığı olan iki toplum (sekelân), yani cinler ve insanlar topluluğu, sizin hesabınızı görmek için de boş vaktimiz olacak.*» (Kur'an, 55/31). Görülüyor ki her durumda «fail» Allah'tır ve *O*'nun Zatı, eserlerin, yani varlıkların bir *zuhur* yeri değildir. Burada Allah'ın Kendini çiğnemiş gibi gözükmesi, Kendi için değil, fakat kâinatın ya da varlıkların *O*'na olan gereksinimini karşılamak içindir. Allah'ın yarattığı her varlık *O*'nu tesbih etmektedir ve bu tesbih o varlık için bir temel gıda olmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak, Sübhan Tanrı bize şunu bildirmektedir: «*O'nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, ama siz onların tesbihini anlamazsınız.*»(Kur'an, 17/44). Biz bu konuyu daha önce «*Fütüvvet*» (Cömertlik, yiğitlik) bölümünde incelemiştik ([106]).

— Aşık, Sevgilinin sıfatlarını üzerinde taşımalıdır

Aşık sevgilisiyle kavuşmak ve sevgilisinin iradesine bağlanmak istediği zaman bu sıfata bürünür. Fakat bazen öyle olur ki, sevgili, kavuşmaya karşıt olabilecek şeyler de isteyebilir. İşte ancak böyle bir aşığın sıfatlarına sahip olan aşık, sevgilinin sıfatlarına bürünebilir.

Seven, Allah olunca; «*âhir*», yani sonra olan her hangi bir varlığa nisbetle, Allah «*Evvel*»dir, yani o varlıktan önce vardır Allah. Allah'ın sonralığı *O*'nun önceliğinin içine dahildir. Aynı şekilde önceliği de sonralığına dahildir, öyle ki sadece *O*'nun varlığıdır söz konusu. Buna göre şöyle diyebiliriz: *O*'nun önceliği *O*'nun Zatı'dır, sonralığı ise onun kuludur ve sevgilisidir. Dolayısıyla *O*'nun sıfatları sevgilisinin sıfatları içine girmiştir. Bu nedenle, ister «Ey kul, kurtulmadın.» de, ister «Ey Efendi, kurtulmadın!» de, her iki durumda da doğru söylemiş olursun. İşte sevenle sevilenin sıfatlarının «*tedahülü*», birbirine karışması, içiçe girmesinin hükmü budur ([107]).

— *Aşık, sevgilisiyle birlikteyken nefes bile almamalıdır*

Aşık, sevgilisiyle birlikteyken nefes bile almamalıdır demek, aşık sevgilisiyle birlikteyken *müsterih*, yani dinlenme halinde değildir demektir, çünkü aşık her nefesde sevgilisini *murakabe* etmekte, her an *O*'nu gözetlemektedir, yani *O*'nun için nöbet tutmaktadır. Aşık her an aşkının nerede olduğunu görür ve orada *hazır* bulunur. Sevgilisini razı etmek, onu hoşnut etmek için göstermiş olduğu aşırı çabanın etkisiyle bir umut ve bir beklenti içine girer. Sevgiliyi memnun ve razı etmek bir hayli zor olduğundan, aşık için rahat diye bir şey yoktur. İşte «sevgilinin yanındayken aşık nefes bile alamaz», yani dinlenmeye vakit bulamaz cümlesinin anlamı budur. Bu durum, üzüntü, keder ve zorluğun ortadan kaldırılmasıdır. Bu ise aşkında sadık olan bir aşığın niteliğidir.

Seven, Allah olunca; Allah şöyle buyuruyor: «*O her gün yeni bir iştedir.*» (Kur'an, 55/29). Allah sadece kulları yararına tasarruf eder. Kullarından da sadece sevdiği kullarla ilgilenir. Geriye kalanlar ise, ilahî hükme tabi olurlar. Allah'ın arta kalan nimetlerinden yerler içerler. Allah onların dünya ve ahiret işlerini ayarlar. Bütün bunları yaparken Kendisine yorgunluk gelmez. Allah «yorgun» dıfatıyla nitelendirilemez. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: «*And olsun, Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan şeyleri altı günde yarattık; bunları yaparken bize bir yorgunluk gelmiş değildir.*» (Kur'an, 50/38). Gene şöyle

buyuruyor: «*İlk yarattığımız zaman yorulduk mu ki yeniden yaratamayalım? Doğrusu onlar yeniden yaratma konusunda kuşku duymaktadırlar.*» (Kur'an, 50/15). Yani her nefeste, her anda Allah kulları içinde kimilerini yeni yaratmaktadır. Nitekim yukarıda da denildiği gibi, «*O her gün yeni bir iştedir.*» (Kur'an, 55/29). Mutluluk ehli, yani cennetlikler hakkında da şöyle buyuruyor: «*Orada onlara hiç bir yorgunluk dokunmaz.*» (Kur'an, 15/48), çünkü onlar cennetteki her durumlarında, kendi nefisleri için değil de, Allah uğrunda hareket ederler, öyle ki bu durum onlar üzerinde yansır. Bu durum onlar üzerinde yansıdığı için başka bir şey de istemezler. Doğrusu hakikatler de bunu öngörmektedir. İşte bu nedenle aşık, sevgilisiyle birlikteyken nefes bile almamalıdır diye nitelendirilir.

— *Aşığın her şeyi, Sevgilisi için olmalıdır*

Bu şu anlamdadır: Aşık bir bütündür ve bu bütünlüğü ile varlığı zuhûr eder. Onun birliğinin ya da bütünlüğünün çeşitli görünümleri Allah'a aittir, çünkü mutlak birlik *(ehadiyyet)* ancak Allah'a aittir. Öyleyse birliği meydana getiren bu çeşitli görünümler olmadan birlik, bütünlük olamaz. Dolayısıyla bir bütün olan aşık, bütünüyle Allah'a aittir. Bu bütünün her bir parçasını Hakk olan Bir'le çarptığın zaman, çıkan Hakk'ın Birliği' dir. İşte «aşık, bütünüyle Sevgilisine aittir.» ifadesinin anlamı budur. O, bütünün biridir, çünkü bütün onun için *ehadiyyettir*, birliktir. İşte aşık, bu minval üzere, o bütünden çıkar.

Seven, Allah olunca; durum şöyle olur: *Ehadiyet*ine rağmen, «Bütün», bu kez Allah için kullanılır. *O*, Bütün ilahi isimlerin bir toplamıdır. O isimlerin sayısı da doksan dokuzdur ([108]). Görülüyor ki isimlerde «*kesret*», yani çokluk zuhur etmiştir. Allah için de «Bütün» ismini kullanmak yanlış olmaz. Bu «Bütün»ü oluşturan birler, Allah'ın her bir ismini meydana getirir. Bu isimlerden her biri kul için söylendiğinde, o isim bir hakikat olur ve o hakikat içinde, o ismin taşıdığı erdem *(sultan)* zuhur eder. Öyleyse o hakikat sadece «bir» olur. Buna göre, biri Bir'le çarpınca, ya da bir Bir'in içinde yansıyınca, *müşahede* içinde kulun birliği zuhur eder; ve kul sevgili olur. Böylece kulun bütün

varlığı Allah'a ait olur. Çünkü bütün isimler hükümlerini ve etkilerini kulda açığa çıkarırlar. Oysa ki isimler Allah'a aittir. Öyleyse Bütün, Allah katında sevgili olan kula aittir. İlahî Huzurda hiç bir şey yoktur ki sevgili olan kula ait olmasın, çünkü Allah kuşkusuz Kendi Zatı'yla âlemlerden zengindir; kesretten müstağnidir. Kendi hakkında her hangi bir kanıta da ihtiyacı yoktur.

— *Aşık, Sevgilisi hakkında saygılı davranmalı, kendini ise eleştirmelidir*

Aşık, sevgilisine karşı aşkın gerektirdiği hukuku yerine getirmekte aciz kaldığını görür; çünkü sevgilisinin sevgisini bütünüyle kuşatacak usuller hakkında bir bilgiye sahip değildir. Bu nedenle, bu konuda ancak bildiği kadarıyla amel etmeye çalışır ve kendi kendine şöyle der: «Eğer sevginde sadık olsaydın, sevgilinin sevdiği her şey senin için belli olur, ortaya çıkardı. Hiç kuşkusuz sen, yükümlülükler dünyasında bulunuyorsun; bu *mahsur* bir dünyadır, yani birtakım şartlarla sınırlıdır. Oysa ki sevgilinin sevdiği şeyler bu dünyada, ötedünyanın aksine, bellidir. Ötedünyada, gözün, gönlün dinlenmiş durumda olacaksın, çünkü ötedünya tamamıyla mutluluk dünyasıdır. Orada azarlama, tersleme, eleştirme ve kınama diye bir şey yoktur». İşte bu nedenle, aşık bu dünyada sevgilisi hakkında saygılı davranır, kendini ise kınar, eleştirir.

Sevenin, Allah olması halinde ise; Allah, mümin kuluna beslediği sevgi hakkında tereddüt gösteren biri olarak nitelemiştir Kendini. Çünkü sevgilinin seven üzerindeki haklarından biri de, sevgilinin çirkin gördüğü, hoşlanmadığı şeyleri sevenin yapmamasıdır. Örneğin, sevgili ölümden hoşlanmaz. Kul Allah için bir sevgili olduğuna göre, Allah da onun kötü olduğunu istemez. İşte ölüm karşısında kulun takındığı tavırdan dolayı Allah'ın kendini kınamasının anlamı budur. Oysa, İlahî ilmin bir gereği olarak kulun ölmesi de gerekir, fakat aşıkların aksine, sıradan bir kul Allah'la karşılaşma sırasında kendini hangi hayırların, iyiliklerin beklediğini bilmez. Aşıklar ise, dinlenme ya da ra-

hatlık için değil de bir an önce Sevgiliye kavuşmak için, ölümü severler.

Aşıklardan bazıları da var ki sevgiliyi hoşnut ve razı etme duygusu onlara hakim olur. Bu aşıklar, sevgiliyi hoşnut ve razı etmenin, sevenin aşkının gücünü tanıyabileceği bir durumla değil de, aksine, onu hoşnut ve razı edecek şeyler ile onu kızdıracak şeyler arasındaki farkı anlamalarıyla mümkün olacağını bilirler. Tabiî ki bu durum, o aşıklar için, sadece bu, yükümlülükler dünyasında söz konusudur. Öte dünyada ise, her hangi bir *tahdit* - sınırlama söz konusu değildir. Orada bir denklik, bir rahatlık vardır. Dolayısıyla, kendi tasarrufundaki işlere uygun davranan aşıkla, bu tahditlere uymayan aşık arasındaki farkın hükmü kalmaz. Bu yüzden bazı aşıklar ölümden hoşlanmazlar. Bu da onların aşkdaki içtenliklerinden ileri gelir.

Aynı şekilde, gene eğer, seven Allah olursa; Allah, bu hakikat çerçevesinde, ölümü herkes üzerine mukarrer kılmıştır. Yukarıda belirtilen temyiz ve tahdidi isteyen bu seçkin topluluğun amacı, öteki topluluklardan farklı olarak, Rabb'lerine besledikleri muhabbet ve sevginin gücü ve değeri bilinsin diye bu tahdidin kendilerinden kaldırılmasıdır. Nitekim Allah'ın ezelî ilmi de, bu tahdidin kaldırılmamasını öngörür. İşte muhabbete, sevgiye biçilen bu değer Hakk Teala hakkında bir «kınama» olarak adlandırılır. Hakk Teala bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır: «*Allah her istediğini yapandır.*» (Kur'an, 85/16). Allah bunu özellikle belirtiyor ve belli bir tercih, bir seçme bile yapıyor. «*Allah dileseydi...*» ifadesini ve benzeri ifadeleri bu şekilde anlayan kişinin de, Allah'ın iradesi ve ilmi devreye girmeksizin, kınanması gerekir, çünkü irade ve ilmin farklı bir hükmü vardır.

Öyleyse burada anlattıklarımı iyi anla! Bunların herbirinde ilahî sırlar gizlidir. Bu ilahî sırların büyük değerini bilen, gören dostlarımız kıskançtırlar; bu özelliklerden dolayı, kıskançlıklarını da belirtmişlerdir. Bununla birlikte, Allah'la ilgili bizim sahip olduğumuz ilme göre, ilahî sırlar hakkında bizim burada açıkladığımız şeyler bir kabuk *(kışr)* hükmündedir. Bu da, bunları açıklamaya girişmemize neden teşkil etmektedir, çünkü bunların açıklamasında insanlar için büyük faydalar vardır.

— *Aşık, sevgilinin sebeb olduğu şaşkınlıktan zevk almalıdır*

Bu şaşkınlığın sebebi sevgilinin beklenmedik bir anda aniden gelişidir. Bu durum «ani hücum» olarak ifade edilir, ki biz bu kitapta daha ileriki bir bölümde bu konuyu inceleyeceğiz (109).

Hakk Teala kullarının kalbini Kendine çağırınca ve onları Kendine ulaştıracak meşru Yolu onlara gösterince ve son derece açık delillerle Kendini onlara tanıtınca, onlar da *O*'nu tanımış oldular. Hakk Teala onlara verdiği nimetlerle Kendini onlara sevdirdi; onlar da *O*'nu sevdiler.

Vadedilmemiş bir tarzda, yani beklenmedik bir anda Allah onlara tecelli edince ve onlar *O*'nun huzuruna girdiklerini bilmeksizin *O*'nun huzuruna girince, Hakk'ın tecellisi onları kıskıvrak yakaladı. Böylece onlar da *O*'nu bir âlâmetle tanıdılar. Dolayısıyla bu beklenmedik tecelli karşısında dehşete kapıldılar, büyük bir şaşkınlık içine düştüler. Kendilerinde gördükleri bu alâmetin ne olduğunu bildikleri için, büyük bir zevk aldılar ve mutlu oldular. *O*, onların sevgilisiydi ve büyük özlemle istediklerivdi. İşte kulların şaşkınlık içine düşmekten aldıkları zevk, duydukları mutluluk budur.

Seven, Allah olunca; durum şöyledir: Allah, Kendini «hür seçim»le vasfetmiştir, çünkü «*O her şeyi yapmaya Kâdirdir.*» (Kur'an, 2/20), yani *O*'nun her şeye gücü yeter. Eğer *O* bir şeyi dileseydi, mutlaka onu yapardı. Ayrıca *O* bir şey yapmak için zorlanamaz, sıkıştırılamaz. *O* sözünde sadıktır, doğru söyler, sözünde durur. Kararından dolayı *O*'nu kimse yargılayamaz. Bütün varlıkların rızkını veren *O*'dur. Hikmetinin bir gereği olarak bütün her şeyi yerli yerince düzenlemiştir. Böyle hükmettiği için, *O*'nu, hükmünden döndürecek biri yoktur. *O* her an ne gerekiyorsa, gerektiği anda, gerekeni gerektiği gibi yapar. *O*'nun işi hikmetli bir iştir. Her şeyin sırasını ve zamanını *O* bilir. Bu nedenle, *O*'na istekte bulunanların istekleri *O*'na ulaşır, fakat o isteklere verilecek karşılıklar, her zaman *O*'na istekte bulunulan zamana denk düşmez. Ayrıca biliyoruz ki, kararı *O* verir. Her şeyi karara *O* bağlar. Vereceği kararda kimse *O*'na baskı yapamaz. Öyleyse, hikmet sırasına göre onlara cevap verdiği zaman, çeliş-

me olmasın diye o istekler yapıldığı anda, biraz beklemek gerekir. İşte bu bekleme süresi *dehşet* - şaşkınlık olarak adlandırılır.

Allah bundan zevk alır, çünkü bu durumda istekte bulunan kul, sevgilidir. Allah onun isteklerini, dua ve yakarışlarını duymayı sever. Nitekim hadiste şöyle ifade edilmiştir: «*İhtiyaç içinde bulunan iki kişi isteklerini Allah'a bildirirler. Bu iki kişiden birini Allah seviyordu, ötekini sevmiyordu. Allah meleğe vahyetti ve sevmediği kulun ihtiyacını derhal yerine getirmesini emretti; o kulu sevmediğinden, onun isteğiyle fazla meşgul olmamak için, çünkü Allah o kulun sesini fazla duymak istemiyordu. Öte yandan, sevdiği kul hakkında meleğe şöyle seslendi: «Falanın isteğini yerine getirme, onun ihtiyacını beklet, çünkü Ben onun sesini duymayı, isteğini işitmeyi seviyorum; çünkü Ben onu seviyorum.*» görülüyor ki, Allah sevmediği kulun isteğini hemen yerine getiriyor, oysa ki sevmesine rağmen, sevdiği kulun isteğini erteliyor, hemen yerine getirmiyor. Eğer Allah'ın sevdiği bu kula, isteğinin ertelenmesi anında, bu sır ifşa edilmiş olsaydı, o kulun sevincinin yerini hiç bir şey tutamazdı.

İşte o kulun isteğinin ertelenmesi, tıpkı *dehşet* ve şaşkınlık içindeki kulun *dehşetinin* ertelenmesi gibidir. Yukarıda belirtilen söz doğru olduğu için, yani bu konuda Allah'ı hiç kimse zorlayamayacağı için. Bu kulun bu durumdan alacağı zevke gelince, bu sebepten, o kul istediği şeye kavuşacağını, kavuşması gerektiğini bilir ve bundan büyük zevk alır. *Fesübhanallah!* Allah'ım sen Azizsin, Hakîmsin!

— *Aşık, belirlenmiş genel kuralları önce korumalı, sonra o kuralları aşmalıdır*

Böyle bir aşık, Bedir savaşında savaşan aşıklara benzetilebilir. Onlar da belirli kuralları önce korumuş sonra da o kuralları aşmışlardı. Allah onlara «*Ne isterseniz yapın, Ben sizin günahlarınızı çoktan bağışladım.*» demişti. Durumu genel kurallar içerisinde belirlenmemiş insanlara gelince, onların durumu özel kurallar içerisinde belirlenmiştir. Onların statülerini Allah belirlemiştir. Bu insanların durumu, Allah'ın şu sözünde belirttiği şeye uygun düşmektedir: «*Kulum bir günah işler; sonra işlediği*

günahını affeden bir Rabb'ı olduğunu bilir ve gene günah işler.» (Kudsî hadis).

Dördüncüsünde ya da üçüncüsünde Allah şöyle der: «*İstediğin şeyi yap, Ben senin günahlarını çoktan bağışladım.*» Demek ki insanların geneli için yasak olan falan işi, Allah ona mubah kılar; bu dünyada o kişi için belli tahditleri ortadan kaldırır, çünkü Allah kötülüğü emretmez. Dolayısıyla bu sıfata sahip birisi zaten Allah'a karşı âsi olmaz, başkaldırmaz, aksine Allah'ın kendisine mubah kıldığı işleri yapar, çünkü Allah ona bu ayrıcalığı vermeden önce, o kul da belirli genel kurallara uymaktaydı. Demek ki o kişi o genel kuralları koruduktan sonra onları aşmış oluyordu. «*Hal*» sahibinin tersine, yükümlülük durumunu korumasına rağmen, bu ayrıcalıklı durumu ona ilmin şerefi, üstünlüğü sağlamıştır. «*Hal*» sahibinin hükmüne, statüsüne gelince, onun statüsü, deli durumuna benzer. İlahî Kalem, onun üzerinde durmaz, yani onun ne lehinde ne de aleyhinde bir şey yazar. Buna karşılık söz konusu ayrıcalığa sahip kişinin lehinde olanı yazar, fakat aleyhinde olan bir şeyi yazmaz.

İşte «*ilim*»le «*hal*» arasındaki farkın değeri budur. Demek ki ilmin değeri ne kadar yüksektir! Bu nedenle aşık, bir de ilim sahibi olursa, o haliyle, yalnızca hal sahibinden daha *mükemmel*dir. Demek oluyor ki «*hal*» bu dünya evinde eksiktir; ötedünyada tamam olur. İlim ise, hem bu dünyada tamamdır hem de ötedünyada, hatta tamamın da üstündedir!

Seven, Allah olunca; Allah Kendisini seven kulların Allah'ın kendileri için yapmayı gerekli gördüğü şeyleri Kendisinden istemeyeceklerini bilir. Onlar genel kuralları önce koruduktan sonra o kuralları aşarlar. Bu nedenle Allah, Kendine gerekli kıldığı şeyi (yani verdiği vaadleri tutma işini) onlara verir. Üstelik onlara sınırsız iyilikler verir, ki bu bağış genel sınırları aşmak demektir. Buna göre, bir iyiliğin sınırı, o iyiliğin on katıyla yediyüz ($^{(110)}$) katına kadar çıkan bir ecrin sınırıdır. Bu şekilde sınırların aşılması bir artıştır, bir fazlalıktır, tıpkı şu ayette ifade edildiği gibi: «*Güzel davrananlara daha güzel karşılıklar ve hatta daha fazlası vardır...*» (Kur'an, 10/26).

İşte bize verilen budur. Öyleyse bu iyiliği iyi kullan ya da hesapsız ve sınırsız bir şekilde tut onu!

Allah'ı seven birisi hakkında bulunabilecek en uygun ve en güzel sıfat budur. Bu makâm Şiblî'nin (111) eriştiği makâmdır. O bu makâma kendini hor ve hakir görerek, sevgilisini ise yücelterek, büyüterek ulaşmıştı. Gördü ki aşıkların nazlanması Cenab ve Aziz Allah'a karşı pek uygun düşmüyordu. Hiç kuşkusuz aşıklar için, İlahî *Huzur*da nazlanmak vardır. ancak «kıskanç» olarak nitelendirilen aşıklar bundan istisnadır. Bu aşıklar için nazlanma diye bir şey söz konusu değildir, çünkü onlara *büyültme* ve *yüceltme* düşüncesi hakimdir. Ayrıca onlar, «ağzı sıkılık»la nitelendirilirler. Bunun nedeni ise kıskançlıktır. Kıskançlık ise, aşkın sıfatlarından biridir (112). Bu nedenle onlar âlemin, yani öteki insanların yanında, aşık olarak gözükmezler. İşte bu *makâm*, Allah'ın Resulü Hz. Muhammed'in *makâm*ıdır, çünkü o, Sa'd'ı çok kıskanç biri olarak tanımlamış, kendisini ise Sa'd'dan daha kıskanç biri olarak nitelemiştir. Sa'd'ın kıskançlığından söz ederken mübalağa sığasını kullanmıştır, ama kendisinin Sa'd' dan daha kıskanç olduğunu da ifade etmiştir. —*selat ve selam üzerine olsun*— Hz. Peygamber Böylece aşkını ve aşkı için duyduğu *vecd* halini, yani coşkusunu, çocukları okşayıp sevmesiyle, onlarla oynamasıyla gizledi. Sevgisini eşlerine, çocuklarına ve arkadaşlarına izhar etti, açıkça gösterdi. Yani bütün bunlar kıskançlık babından olan şeylerdir. Hz. Peygamber «*Ben ancak bir insanım*» demiş ve kendisini aşıklardan saymamıştı. Bu nedenle onun tabiatı, aşkı tanımadı, fakat aşk hakkında onun nasıl davrandığını görünce ve aşkı tercih ettiğini fark edince, onun aşkla beraber hareket ettiğini hayal etti. Oysa, bu durumun, ona Sevgilisinin verdiği bir meziyet olduğunu bilmiyordu.

Hz Muhammed'in —*selat ve selam üzerine olsun*— Hz. Ayşe'yi, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i çok sevdiği söylenmektedir. Bir cuma günü hutbe okunurken, hutbesini yarıda kesti,.. minberden indi,.. Hasan ve Hüseyin'e doğru yürüdü,... onların küçücük giysileriyle mescidin içinde dolaştıklarını görmüştü... İkisini de kucağına aldı ve tekrar minbere çıkıp, o şekilde, yani onlar kucağında olduğu halde hutbesini tamamladı. İşte bütün bunlar, eğer Sevgiliye duyulan hürmeti sürdürmek istersen, Sevgili

için duyulan kıskançlık babındadır. Cenab ve en Kutsal olan Sevgiliye duyulan *ta'zim* ve *hürmet*in bu şekilde belli olması, bu *ta'zim* ve *hürmet*in başkalarına, *O*'nun dışındakilere gösterilmemesini gerektirir. İşte bu nedenledir ki Allah, Kendini seven kullarının kalbine, kıskançlık perdesini yerleştirmiştir.

Sevgili, Allah olunca ise durum şöyledir; Hz. Peygamber *—selat ve selam üzerine olsun—*, bir hadisinde «*... Allah ise, benden daha kıskançtır.*» buyurmuştur. Demek ki, aşıkların Allah'ı sevdiklerini iddia ettikleri zaman, yapabilecekleri kötülükleri Allah'ın onlara haram etmesi de Allah'ın kıskançlığındandır. Yalancı, kendisinin doğru söyleyen biri olduğunu iddia etmesin diye Allah kıskanç davranmıştır. Dolayısıyla bu iki iddia arasındaki farkı ayırıp gösteren bir ölçü de yoktur, ama her halükârda Allah kötülükleri, fuhşu, dine aykırı hareketleri haram etmiş, yasaklamıştır. Öyleyse kim Allah'ı sevdiğini iddia ederse, *O*'nun çizdiği hudutlar içerisinde durmalıdır, o sınırlar çerçevesinde kalmalıdır ki dürüst ve doğru sözlü olan, yalancı olandan ayırt edilsin. Bununla birlikte, istisnasız her şey, Allah'la kâimdir. Bu nedenle Allah sevgilisini Kendinden bile kıskanır. Dolayısıyla, bütün fiilleri, sevgili olan kula bir noksanlık, bir kusur nisbet edilmesin diye, kuluna değil de Kendine mal etmiştir.

— *Aşık, aklı ölçüsünde, aşkının hükmü altında olmalıdır* ([113])

Aşık, aşkının hükmü altına, aklı ölçüsünde girmelidir, çünkü onu kayıt altına alan aklıdır, üstelik aklı da bir kayıt altındadır. Nitekim Allahu Teala da sadece akıllılara hitap etmiştir. Akıllılar kendi sıfatlarıyla kayıt altına alınmışlardır. Yaratıcının sıfatlarından onların sıfatları ayrılmıştır. İşte bu ayrım yapıldıktan sonradır ki kayıt altına alınma *(takyid)* ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla akıl, daha doğrusu akıllıların sahip oldukları aklî deliller, Hakk Teala ile kul, Halik ile mahluk, Yaratıcı ile yaratılmış arasındaki farkı fark ederler.

Aşkın etkisiyle ortaya çıkan halde, kim aklını muhafaza ederse, aklıyla birlikte kalmayı başarırsa, aşk sultanından gelen erdemleri kabul etmeye hazırdır (Lâkin ancak aklî delilinin ge-

rektirdiği ölçüde). Buna karşılık, kim de aklî deliliyle değil de, aklının kabul ettiğiyle kalmayı başarırsa, Hakk'tan gelecek özel nitelikleri, yani Hakk'ın bizzat Kendisini vasıflandırdığı bazı nitelikleri bile kabul edebilir. İşte o zaman aşk sultanı, o aşığa aklının kabul ettiği ölçüde tahakküm eder. Demek ki, akıl, görme ve kabul arasındadır. Dolayısıyla gören birinin aklıyla kabul eden birinin aklındaki aşk etkisi aynı ya da eşit değildir. Öyleyse bu konuları iyi anla, çünkü burada pek çok sırlar vardır.

Seven, Allah olunca; akıl bize, ilim ise *O*'na nisbet edilir. Bu açıdan bakılınca, sadece *O*'nun ilminde önceden geçen, yani var olan şeyler vardır, tıpkı bizim açımızdan da ancak bizim aklımızın yettiği şeyler, aklımızın yettiği ölçüde vardır. Allah'ın yaratıklarına karşı duyduğu aşkın gücü *O*'nun ezelî ilminin sınırlarını aşmaz, tıpkı bizim *O*'na duyduğumuz aşkın, bakış olarak olsun, kabul olarak olsun, aklımızın sınırlarını aşmayacağı gibi. Öyleyse bunları iyi anla!

— *Aşık, akıldan yoksun bir hayvan gibi (dabbetün) olmalıdır, ki açtığı yaralar, yaptığı hatalar kendisini suçlu göstermesin*

Öykü — Bir kırlangıç Süleyman aleyhisselam'ın tapınağının kubbesi üstünde uçarken sevdiği bir dişi kırlangıca aşkını ilan eder. Süleyman Peygamber o esnada oradadır. Kırlangıcın sesini işitir. Kırlangıç şöyle diyordu dişisine: «Senin aşkın beni öylesine sardı ki, eğer bana şu kubbeyi Süleyman'ın üzerine yık desen, hiç tereddütsüz yıkardım». Bunun üzerine Süleyman Peygamber kuşu yanına çağırır ve ona «Az önce senden işittiğim bu sözler neydi?» der. Kuş da ona «Ey Süleyman beni cezalandırmak için acele etme» diye karşılık verir, «çünkü aşık öyle bir dille konuşur ki, o dili ancak deliler konuşur. Ben o kuşu seviyorum ve ona işte senin işittiğin o sözleri söyledim. Çılgın aşıkların bir yolu, bir yasası yoktur. Onların yolu aşk yoludur. Onlar aşk diliyle konuşurlar, ilim ve akıl diliyle değil» deyince Süleyman Peygamber gülmeye başlar ve kuşa acır, onu cezalandırmaz ve serbest bırakır.

İşte bu tür bir davranış tam bir yaralamadır. Allah onu ma-

şum kılmıştır. Ondan kan bedeli istememiştir ve onu cezalandırmamıştır. Allah için seven aşığın durumu da aynıdır. Aşktaki samimiyetinin ve sevgiye olan *tam* bağlılığının görünüşte doğurduğu karışıklık durumlarından dolayı Allah'ı seven aşık cezalandırılmaz, kınanmaz, çünkü bu durumlar aşkın etkisiyledir, çünkü aşk insanın aklını allak bullak eder, aklını başından alır. Allah da sadece akıllıları cezalandırır, aşıkları değil, çünkü aşıklar aşk sultanının boyunduruğu ve hükmü altındadırlar.

Seven, Allah olunca; *O*'nun açtığı yara masumdur. *O* doğru sözlüdür. *O* vaad ettiği gibi, hata ve günah işleyeni cezalandıracağını bildirerek önce korkutur, sonra affeder, hatta tövbe etmeyen âsî kulu bile, (Kendisinin bir lütfu olarak dilerse, Çev.) cezalandırmaz ([114]). Üstelik cezalandırması gereken kullarını bile, Kendisinin bir Erdemi ve bir Lütfu olarak cezalandırmaz. Dolayısıyla, kötülük yapanın kazandığı şeyler suçsuz, masum nitelikli sayılır. Allah'ın intikâm alacağını vaadettiği şeyler de böylece muaf olur, suçsuz sayılır çünkü Allah o kulun günahını, akıldan yoksun olması nedeniyle, affeder. Akıldan yoksun olan insan, insanlara zarar vermeyi düşünemez, bunu akıl edemez. Bunun için onun sebeb olduğu yara da suç sayılmaz ve bağışlanır. Aşık, *mahkumün aleyh*'tir, yani davayı kaybedendir, üzerine hüküm giydirilendir, fakat *katil* değildir o, katil başkasıdır. Bu nedenle aşığın işlediği hata suç sayılmaz. Kaldı ki her konuda olduğu gibi bu konuda da «*En üstün delil Allah'ındır; eğer O dileseydi, hiç kuşkusuz hepinizi doğru yola iletirdi.*» (Kur'an, 6/149).

— *Aşığın sevgisi, Sevgilinin ihsanıyla, iyilikleriyle artmamalı, Sevgilinin cefâlarıyla da azalmamalıdır*

Aşkın bu yönü, Allah'ı ancak Zatı için seven bir aşıkta görülür. Böyle bir aşık, Allah'ın *Cemal* isminden kendine tecelli eden tecellilerin etkisi altındadır ([115]). Bu nedenle böyle bir aşığın aşkı, sevgilinin yaptığı iyilikle artmayacağı gibi, sevgisine rağmen, sevgilinin yüzçevirmesiyle *(i'raz)* de ihsan ve nimet azalmaz. İhsan ve nimete dayalı sevgi, değişik sebeplerle artabilir

de azalabilir de, çünkü böyle bir sevgi, dış etkenlere bağlı bir sevgidir. Allah'a aşık bir kadın bu konuda şöyle demişti :

«Gelip beni lime lime kesseydin, paramparça etseydin
ey Sevgili
Vazgeçmezdim asla sevmekten gene de Seni.»

Yani Sevgili onu lime lime kestiği için, Sevgiliye duyduğu aşkında bir eksilme olmazdı. Bu söz seven bir kadının sözüdür. Denilir ki bu söz, ünlü kadın Rabiatü'l-Adeviyye'nin ([116]) sözüdür. Bu kadının manevî hali, derecesi ve makâmı sufî erkeklerden daha üstündü. Allah kendisinden razı olsun, aşkın çeşitli yönlerini tahlil etmiş ve tercüman olmuştur. Şu şiiri ona aittir :

«Ben Seni iki aşkla seviyorum: İşte tutkum, aşkım böyle,
Çünkü layıksın buna sen, öylesine güzelsin!
Sana olan sevgimi nasıl anlatayım ki?
Aşkınla öyle geçmişim ki kendimden
Senden başkasını görmüyor gözüm
Kime dostsun Sen kime değilsin, nerden bileyim
Kaldır aradaki perdeyi ki Seni göreyim
Öyle de olsa böyle de olsa hamd, övgü bana değil
Hamd, övgü Sana, öyle de olsa böyle de olsa!»

Bir başka aşık kadın, Kâtip Atab'ın cariyesi, aşkı şöyle terennüm etmiştir :

«Ey gönüller Sultanı Sevgili, Senden başka kimim varki
benim
Acı bana bugün, kapına geldim ayaklarına kapanmaya
geldim
Tek dileğim Sensin! Sevincim, arzum neşemsin!
Razı değil Senden başkasını sevmeye gönlüm
Ey güvendiğim Sevgilim! Efendim! Sultanım!
Aşkım uzadıkça uzadı, kavuşmak ne zaman nasib olacak
Benim arzum nimetler de değil cennetteki,
Ne var ki Seni göreyim diye istiyorum cenneti.»

Bu konuyla ilgili şu dizeler de bize aittir :

«İster nimetlere boğ, ister azap içine koy beni, hiç fark etmez
Sana olan aşkım ne azalır ne de artar
Çünkü benim sevdiğim Senin bende bulduğun şeye bağlı
Yaratman gibi Sevgin de hep yenidir benim için.»

Bu dizelerde anlatılmak istenen, itîdâlin ölçüsüdür. Bu bir ilahî ölçüdür ki arızî durumlar o ölçü üzerinde etki edemezler. Bu ölçü geçici durumlarla da etkilenmez.

Seven, Allah olunca; Kulların Allah'a itaat etmesiyle Allah'a bir fayda gelmeyeceği gibi, kulların Allah'a itaatsizlik etmesiyle de Allah'a hiç bir zarar gelmez. *O*'nu seven bir kula günahları zarar vermez, günahlar o kulun durumunu değiştirmez, bozmaz, aksine Allah o kula şu müjdeyi vermektedir: «*Allah seni affetsin!!! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalan söyleyenleri de bilmeden, niçin onlara izin verdin?*» (Kur'an, 9/43). Allah bu ayette, bizdeki inanç ve istekler üzerine ve bizim dışımızdakilerdeki ret ve inkâr üzerine, affı öne çıkarmıştır .Bunu da «*Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın diye.*» (Kur'an, 48/2) yapmıştır. Görülüyor ki, Allah günahtan önce affı, bağışlamayı öne sürüyor. Kaldı ki Hz. Peygamber, Allah indinde günah işleyen biri değildi. Allah sevdiklerine nasıl yardım ettiğini bildirmek için ayette özellikle onu zikretmiştir. Buna göre sevgili için günah söz konusu değildir. Seven için de kendi açısından iyilik ve ihsanın bir değeri yoktur. Fakat bütün bunlara rağmen, bu durum aşıkta hemencecik açığa çıkmayan, kolayca hissedilemeyen ve de hızlı bir şekilde kaybolan gizli bir *makâm*dır. Çünkü aşık, alıp verdiği her nefeste, yaptığı her işte, kendisini savunması ve kendisini temize çıkarması isteneceğini, dolayısıyla ölçüyü koruması gerektiğini düşünür. Eğer ölçüyü ihlal ederse, kaçırırsa, iki taraftan da delilin kendi aleyhine döneceğini bilir. Demek ki ölçüyü sadece mağfiret, af ve bağışlama sahibi olan, ayrıca etkisi ve yetkisi çok güçlü, hükmü sabit ve aşkı sadık olan biri koruyabilir.

— Aşık, Sevgilisi karşısında adâba uymak zorunda bırakılmamalıdır

Aşık, adâba uymak zorunda değildir, çünkü ancak aklı olan birinden adâba uyması istenir. Oysa ki aşık bu bağlamda aklı karışmış, allak bullak olmuş, altüst olmuş, aklına hakim olamayan biridir. Aşık için alınacak bir önlem yoktur. Bu yüzden aşıktan sadır olabilecek her hangi bir davranıştan dolayı, aşık cezalandırılmaz.

Seven Allah olunca; *O* Büyüktür, Mülk sahibi *O*'dur, Akıllı insanların uydukları adâp kurallarını belirleyen de *O*'dur. Veli kullarını edepli, terbiyeli kılan da *O*'dur. Nitekim Hz. Peygamber *—selat ve selam üzerine olsun—* şöyle buyurmuştur: «*Beni Allah terbiye etti ve çok güzel terbiye etti.*» Allah kuluyla «terbiye ediliyor» denilmez, tam tersine «Allah sevgili kulunun yanında duruyor ve ona layık olduğu ya da müstehak olduğu terbiyeyi veriyor» denilir. Allah'ın o kulun yanında bulunması, Allah'ın o kula bir lütfu ve bir ihsanıdır. Allah o kula verdiği terbiyeden dolayı bir şey istemez, hele bir de o kul *O*'nun sevgilisi olursa!..

— Aşık, hem kendi durumunu hem de Sevgilisinin durumunu unutmalıdır

Aşk, aşığı öylesine meşgul eder ki sonunda aşık hem sevgiliyi unutur hem de kendini unutur. İşte bu duruma «sevgi aşkı» adı verilir. İlahî hakikatten sudur eden bu hakikat hiç kuşkusuz kelimelerle anlatılamaz; Evet, bu hakikat kelimelerle ifade edilemez! Bu hakikat kelimelerle açıklanamayan sırlardan biridir. Ancak bu hakikati keşfeden aşık onu tanıyabilir. O da onu başkasına anlatamaz. Başkasına onu anlatması aşığa caiz değildir, uygun düşmez. Bu konuyla ilgili ayet şudur: «*...Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu...*» (Kur'an, 9/67), yani kim kendi suretini unutursa, kendi kendini unutmuş demektir.

— Aşık, bütün sıfatlardan arınmış olmalıdır

Aşığın kendisini niteleyen ne bir sıfatı ne de belirgin bir tu-

tumu vardır, çünkü aşık, sevgilisi onun nasıl olmasını istiyorsa öyledir. Aşığın tek sıfatı, kendisinden istenilen gibi olmasıdır. Aşık, Kendisinden ne istenildiğini bile bilmez, çünkü o bütün sıfatlardan soyutlanmıştır.

Seven, Allah olunca; Allah Kendi zatı içinde Kâmildir, Mükemmeldir. *O*'nun mükemmelliği artan bir mükemmelik değildir, dolayısıyla *O*'nun bir niteleyicisi, bir sıfatı yoktur, çünkü «*O'nun Zatına benzer hiçbir şey yoktur.*» (Kur'an, 42/11). Bu nedenle, «*İzzet ve kudret sahibi Rabb'in onların atfettikleri sıfatlardan ne kadar münezzehtir! ne kadar uzaktır!*» (Kur'an, 37/180).

— *Aşığın isimleri, meçhul olmalıdır*

Şair şöyle diyor:

«Beni çağırırsa sadece «Ey kulum!» diye çağırıyor,
İşte bu ad, benim en şerefli adımdır.»

Bu konu da az önceki konuya, yani aşığın bütün sıfatlardan arınmasına benziyor. Buna göre, aşık için kulluk temel esastır, zatî bir şeydir. Sevgilisinin ona verdiği isimden başka, aşığın belli bir ismi yoktur. Sevgilisi onu bir isimle adlandırırsa ya da onu hangi adla çağırırsa çağırsın, o, *O*'na cevap verir ve *O*'na doğru hızla yönelir. Aşığa «Senin adın nedir?» diye sorulduğunda, aşık «Ben ne bileyim, sevgilime sor, *O* bana ne ad koymuşsa, benim adım odur, çünkü benim adım sanım yoktur, hiçbir isim bana ait değildir. Ben meçhulüm. Tanınmayan bir «nekre»yim ben.» der ([117]).

Seven, Allah olunca; aslında *O*'nun zatına uygun düşen ve *O*'nun zatını tam anlamıyla veren hiçbir isim yoktur. Ancak ve ancak *O*'nu, ilah kabul eden kul, *O*'nun sevgilisi olur. Allah o kulda, Kendisi için yapılan esere bakar. *O* eserleri Kendi eserleri olarak adlandırır. İşte o zaman Hakk Teala aşığın kendisine takdığı isimleri kabul eder.

Sadece Allah'ı ilah olarak tanıyan kul, «*Ya! Allah*» der. Allah da o kula «*Lebbeyk!* işte buradayım ey kulum» diye sesle-

nir. Sadece Allah'ı Rabb olarak gören kul, «*Ya! Rabb*» diye seslenir. Rabb'i de ona «*Lebbeyk!* işte buradayım ey kulum» diye cevap verir. Sadece Allah'ı Hâlik (Yaratıcı) olarak gören kul, «*Ya! Hâlik*», (ey ulu Yaratan!) diye seslenir, Yaratan da ona «*Lebbeyk!* işte buradayım ey kulum» diye cevap verir. Rızık verici olarak sadece Allah'ı gören kul, «*Ya! Râzık*» (ey rızık veren) diye seslenir, «Rezzâk» olan, bütün varlıkların rızkını veren Allah da «*Lebbeyk!* işte buradayım ey kulum» diye cevap verir. Zayıf olan kul «*Ey! biricik kuvvet sahibi*» diye seslenir, kuvvet sahibi olan Allah da ona «*seni sevdim ey kulum!*» diye cevap verir.

İşte bizim bu durumlarımız tahkikî olarak *O*'nu çağırır. *O* da bizim bu durumlarımıza uygun isimler verir. Bunun için o durumların lafızları dillere göre farklı olduğu gibi, o kelimelerin harfleri de farklıdır. Bu isim için gerekli olan anlam, insanlar tarafından anlaşılırdır. Şöyle ki: Araplar: «Ya Allah!», Farslar: «Ey Hüda!»; Rumlar: «İşâ!»; Ermeniler: «Esfâc!»; Türkler: «Ey Tanrı!»; Frenkler: «Kreator!» (Créateur); Habeşler: «Vâk!» derler. Görüldüğü gibi, bütün bu farklı kelimeler tek bir anlam içindir. Lafızlar, kelimeler farklıdır ama bütün bu yaratıkların (milletlerin) maksadı tek bir anlamdır. İşte bu nedenle aşığın isimleri «meçhul» olmalıdır, dedik. Çünkü isimler basit birer göstergedir. Sonuçta, aşık, sevgiliyi hangi isimle çağırırsa çağırsın, sevgili aşığa karşılık verecektir.

— *Aşık, gerçekte dalgın olmadığı halde, adeta dalgınmış gibi olmalıdır*

Aşığın bu sıfatı «şaşkınlık» (*baht*) ve «baygınlık» (*subat*) olarak adlandırılır. Bu sıfat ancak, aşık, sevgilisinin sevgisiyle *istiğrak* halindeyken görülür. Öyle ki sevgilisi önüne gelir dikilir de aşık onu tanıyamaz ya da sevgilisi aşığa seslenir de, aşık onun sesini duyamaz, oysaki ona bakmaktadır. Dolayısıyla aşık bu haliyle dalgın biri gibidir. Aşk derdiyle iyice sarhoş olmuştur.

Seven, Allah olunca; ;Allah şöyle buyurmaktadır: «*Allah (hiç kimseye muhtaç değildir) bütün âlemlerden zengindir.*» (Kur'an, 3/97). Allah onlardan, nefes alıp vermelerinin ancak *O'*

nun zikri demek olduğunu, bizzat nefesleriyle dile getirmelerini ister, çünkü «*duayı işiten O'dur.*» (Kur'an, 3/38).

— *Aşık, kavuşmayla ayrılık arasında bir fark görmemelidir*

Aşık ,sevgilisiyle ilgili her şeyle öylesine ilgilenir, öylesine ilgilenir ki ayrılıkla kavuşma arasında bir fark göremez bir hale gelir. Aşık daima Sevgilisini müşahede eder ya da şairin:

«*Gece gelmiş ona kavuşmuşum*
Gece gelmiş ondan ayrılmışım
Ne çıkar, şikayetçiyim ben
Uzunluğundan da kısalığından da gecenin.»

dediği gibi olur.

Bu aşık her iki durumda da halinden şikayetçidir, çünkü hangi durumda olursa olsun, hali değişmiyor ve sürekli azap içinde kıvranıyor.

Biz ise, birinci durum üzerindeyiz. Bizim için Allah'la ilgilenmenin dışında bir şey söz konusu değildir. Biz daima *O*'nu *müşahede* etmekteyiz. *O*'ndan başkasını tanımayız. *O*'ndan başkasını *müşahede* etmeyiz. İşte şu şiirimiz bununla ilgilidir:

«*Bütün uğraşım, bütün ilgim O'ndan yanadır*
Gece olmuş O'na kavuşmuşum
Gece olmuş O'ndan ayrılmışım, ne çıkar?
Gece uzamış, gece kısalmış, umrumda mı?»

Seven, Allah olunca; İlahî Kelime biriciktir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: «*Bizim buyruğumuz yalnız bir tektir, göz açıp yummak gibidir.*» (Kur'an, 54/50), çünkü Allah katında fark diye bir şey yoktur. Dolayısıyla *O*'nun uzaklığı yakınlığıyla, yakınlığı uzaklığıyla aynıdır. Bu nedenle *O*, hem çok yakındır hem çok uzaktır. *O*'nun katında bizimle kavuşma diye bir şey söz konusu olamaz. *O* ayrılığı kabul eder, fakat *O*'nun için ayrılık diye bir şey yoktur. *O* kavuşmayı kabul eder, fakat kavuşma diye bir şey yoktur.

«Öyleyse O'nda kavuşmayla ayrılık aynı şeydir
Fakat bunu ancak O'nu gören, O'nu bilen bilir.»

— Aşık, kendisini köleleştirenin içtenlikle kölesi olmalıdır

Aşk, aşığı bir köle yapar. Sevgilinin yanında hüsn-ü kabul görse bile, aşk aşığı zelil eder. Bu alçaltmanın sebebini aşık bilemez, ancak gerçeklerin elverdiği kadarını bilebilir. Şöyle ki; Aşık, sevgiliye kendisi üzerinde bir üstünlük, bir otorite kurmasını sağlar, adeta sevgili, aşığın Velisi olur. Böyle bir duruma ulaşan aşık, tam bir *huşû, hudû* ve *tevazû* içinde içtenlik kokusunu duymalıdır. Böyle bir durumu insana ancak aşk (sevgi) *makâmı* sağlayabilir.

Seven, Allah olunca; Hz. Peygamberin ağzından Allah şöyle buyurmaktadır: «*Ey kulum, Ben acıktım fakat sen Beni doyurmadın; Ben susadım fakat sen Bana su vermedin; Ben hastalandım, fakat sen Beni ziyaret etmedin.*» ([118]) «*Kim Bana bir karış yaklaşırsa, Ben ona bir kulaç yaklaşırım.*» Görülüyor ki Allah kuluna daha çok yaklaşmaktadır ([119]). «*Kimdir o, Allah'a güzel bir borç verecek olan ki, Allah da onun verdiğini kat kat artırsın ve onun için şerefli bir ödül versin?*» (Kur'an, 57/11). Görülüyor ki, ödül kat kat verilmekte, ecir, içtenliği artırmaktadır. Fakat ayetteki soru, her zaman soru olarak kalmaktadır ([120]).

— Aşık, devamlı bir karışıklık içinde olmalıdır

Bu karışıklığın nedeni, aşığın bizzat sevgilinin durumunu bilmemesidir. Aşık, sevgilinin kendisine karşı nasıl bir tutum içinde olduğunu bilmez, bilemez.

Ancak aşığın sevgilisi Hakk Teala olursa, aşık Hakk Teala'yı Allah'ın kendisine bildirdiği vahiyle bilir. Fakat gene de kalbinde bir burukluk sürer gider, çünkü *O*'nun bildirdiği şeyler sırlarla doludur. *O*'nun bağışladığı iyilikler ise birer *letâif*'tir.

Aşık, Allah'ı, mahlukata sevdirmeye uğraşır. Bütün dileklerin, bütün yönelişlerin ve bütün kalblerin *O*'na yönelmesini, *O*'nun üzerinde toplanmasını ister. Fakat bunun gerçekleşmesi ancak *O*'nun sırlarını yaymakla mümkün olur. Çünkü ruhlar,

Tanrı'nın bağışlarını, hibelerini ve hediyelerini sevmek üzere yaratılmışlardır.

Ayrıca, aşık bu sırları yaymanın Tanrı'yı razı edip etmeyeceğini de bilemez. İşte bu durum, Allah'ı sevenlerin kalblerinde devamlı bir burukluğun olmasına neden olur ([121]).

Seven, Allah olunca; Allah'ın ilminde önceden bildirilen yasaya göre, inansın ya da inanmasın her insan hakkında İlahî Emir yerine gelir. Allah'ın sözü ve ilmi birdir, ikisi de aynı hakikattir. Fakat bu hakikat ne olursa olsun, Allah emrederek konuşur. *O*'nun Emrine uymayı bilmeyen insanlar, isyana sürüklenmiş olurlar. Oysa ki Allah *Hakîm*'dir ve *Alîm*'dir. İşte âlemde tesbit edilen karışıklığın ve insanlardaki gaye ve eğilim farklılığının ve münakaşaların kaynağı budur.

— *Aşık, davranışlarında ölçünün dışına taşmalıdır.*

Gerçekten de aşık, sağlıklı bir düşüncenin gerektirdiği hikmet içerisinde belirtilen genel ölçüler üzerine kurulu davranışların dışına çıkar, fakat kâinatın idaresi hakkındaki konulara kulak asmaz. Aşığın biricik özlemi ve yegâne uğraşısı Sevgilisidir, Sevgilisini sürekli hatırında tutmasıdır. *O*'nun dışındaki şeylere gönlü kapalıdır aşığın. Bu konuda aşığın hayali «ifrat» noktasına varır. Bu yüzden olayları değerlendirmeyi tam olarak bilemez.

Eğer aşığın sevgilisi Allah olursa; Allah aşığın kalbine sığacağı için ([122]), aşık genel ölçülerin dışına taşar, artık hiçbir şeye hiçbir ölçüye sığmaz.

O'nun zikri nasıl, görmüyor musun? Lafzına bir baksana! «*La ilahe illahllah*» lafzı, yaratılmış hiçbir ölçüye sığmıyor! Bu şekilde, levhalar üzerine ya da parşömen kâğıtları üzerine, inanmış insanlarca yazılan yazılar, bir ölçüye bir tartıya vurulsa, onların ağırlığına denk olabilecek hiç bir şey olmayacaktır, çünkü bütün âlem bir kefeye, kelime-i tevhid öbür kefeye konsa, kelime-i tevhid daha ağır gelir ([123]). *O*'nun sevgisi dışında hiçbir sevgiyle avunmayan, dolmayan mü'min insanın söylediği, bu ilahî sözün değeri budur işte. Peki bu ilahî sözü aşık söylerse, onun hakkında ne düşünürsün? O aşığın durumu hakkında, ne düşü-

nürsün? Allah'ın rahmetinden daha geniş olan aşığın kalbi hakkında neler düşünürsün? Hiç kuşkusuz aşığın kalbinin genişliği de gene Allah'ın rahmetinden ileri gelmektedir. Varoluş içinde zuhur eden en şaşırtıcı durumlardan birisi, Allah'ın rahmetinden ileri gelen kalp genişlemesidir. Oysaki genişleyen bu kalp rahmetten daha geniş olmaktadır. Ebu Yezîd el-Bistamî bu konuda şunları söylemiştir: «Eğer Arş, kapsadığı şeylerle birlikte yüz milyon kere, «arif»in kalbinin köşesinin bir kenarında toplanmış olsaydı, arif gene de onları hissetmezdi!» Peki, arifin durumu buysa, acaba aşığın durumu nasıldır ki? (124).

Seven, Allah olunca; Allahu Teala her türlü ölçünün ötesindedir. Hakk'ın sevgilisi Hakk'ın yanındadır, çünkü Aşık, sevgilisinden ayırdedilemez. Nitekim Allah şöyle buyuruyor: «*Allah'ın yanındaki bakîdir.*» (Kur'an, 16/96). Buna göre, sevgili *bakî*dir ve *bakî* olanı, *fanî* olan kendi ölçüsüne sığdıramaz; *bakî* olan, *fanî* olanla kıyaslanamaz.

— Aşık, sevgilinin aynısı olduğunu söylemelidir

Aşık bu duruma gelir, çünkü sevgilide helak olur, *O*'nda *fenâ* olur. Dolayısıyla *O*'nu kendinden farklı olarak görmez. Aşıklardan biri bu konuda şöyle demiştir:

«*Seven benim! Sevdiğim de ben!*»

Ebu Yezid el-Bistamî'nin durumu böyleydi.

Seven, Allah olunca; Allah kullarından bazılarını öylesine sever ki, sonunda onların kulağı, gözü, dili ve tüm azâları olur.

— Aşık, kendinden geçmeli, bitkin olmalıdır

Aşık, sevgilisine «Niçin böyle yaptın?», «Niçin şöyle dedin?» gibi bir şey söylemez.

Allah kendisinden razı olsun Enes bin Malik şöyle söylemiştir: «*Selat ve selam üzerine olsun,* Allah'ın Resulü'ne on yılı aşkın bir süre hizmet ettim. Bu süre içinde yaptığım herhangi bir şey için «Bunu niçin yaptın?» demediği gibi, yapmadığım bir şey

için de «Bunu niçin yapmadın?» dememiştir.» Çünkü Hz. Peygamber, orada, Sevgili'nin, yani Allah'ın bir tasarrufu olduğunu görüyordu, biliyordu. Sevgilinin, seven üzerindeki tasarrufu çözümlenemez, aksine ona teslim olunur, hatta ondan lezzet alınır, zevk duyulur, çünkü aşık, sevgilisinin dışında, kalbinde bulunan diğer her şeyi yakan, yakıp kül eden bir ateşle yanmaktadır. Alev alev yanan kalbine aşık, sevgilisinden başka herşey için bir kıskançlık yerleştirir. Kendini tamamen sevgiliye vermeye çalışa çalışa bitkin düşer, çünkü *O*'na olan borcunu kesinlikle ödeyemeyeceğini bilir. Sevgilisini razı edecek tarzda hareket etmediğini hatırlar.

Seven, Allah olunca; bu aşk yurdunda, en küçük zerre bile, ancak *O*'nun izniyle hareket eder. Öyleyse, nasıl olur da sevgili «Niçin?» diyebilir ki!. Çünkü bu durumda sevgili, hadisi şerifte geçen, kendisine gerekli olan duruma göre «*ben senin elin, dilin, gözün olurum...*» sözüne uygun olarak, ancak Hakk'ın söylediği şeyleri yapar.

Genel olarak her sevgili için, sadece kendisini ilgilendiren bir tecelli vardır, dolayısıyla sevgilide iki, aynı tecelli biraraya gelemez ([125]), bu doğru da olmaz. İşte bu kendinden geçme olayı ve bitkinlik vasfı, bir tereddüdün sonucudur.

— Aşık, utangaç bir şekilde sırrını açığa vurmalıdır

Bu aşamada aşığın sırrı artık alenî olmuştur ve herkesin diline düşmüştür. Artık aşık sırrını saklamayı bilemez. Nitekim sadık bir aşık şöyle demiştir:

«Aşık mı değil mi kuşku duyulsun diye,
Yalandır, kim aşkını gizleyebileceğini ileri sürse
Aşkın öyle bir gücü var ki gönül üzerinde
Gerilen perdelerin bir etkisi olmaz gönülde
Gönüle giren varlığın sırrı başlayınca faş olmaya
Bir şey görülmez aşka yenik düşmüş delikanlıdan başka
Bu yüzden gıpta ederim aşığa ihtiyatlıca
Ne gözler ne de kalpler kuşkulanmasın diye.»

Sevgi, aşığa öylesine galip gelir ki açılmadık örtü, ifşa edilmedik sır bırakmaz. Aşkın neden olduğu derin iç çekmeler sürekli devam eder, akıttığı göz yaşları dinmek bilmez. Bütün azaları ve bütün yetenekleri, aşığın hasta olduğunu, devamlı uyanık kaldığını açıkça gösterir. Aşığın bütün halleri aşkının kokusunu yayar. Konuşacak olsa aşık, ne konuştuğunu bilmeden konuşur. Ne sabrı vardır ne metaneti. Sıkıntıları durmadan aşığı tedirgin eder. Kederli anları kat kat artar.

Seven, Allah olunca; Allah kulunu sevdiğinde, o kulu sevdiğini göklerde duyurması için bir meleğe vahyeder. O meleği bu işle görevlendirir. Melekler de severler o kulu, aynı zamanda gök ehli de sever o kulu. Daha sonra Allah yeryüzüne, sevdiği bu kulu kabul etmesini emreder. Bunun üzerine, zahirde bazı insanlar bazı özel sebeblerden ötürü onu inkâr etseler bile, bâtında bütün varlıklar onu kabul ederler. O zaman o varlıklar, tıpkı Allah'a secde eden varlıkların tutumu gibi bir tutum içine girerler. Alemde herkes, herşey Allah'a secde etmektedir. Allah'ın Kitabı'nda da belirtildiği gibi, bütün insanlar değilse bile, insanların çoğu Allah'a secde etmektedirler.

İşte onların kalblerinde bu kulun sevgisi böyledir. Yeryüzüne onu kabul etmesi önerilmiştir. Yeryüzünün bütün bölgeleri ve o bölgelerde buunan herşey ve herkes onu sever. İnsanların çoğu, asılları bir olmasından dolayı, Allah'a secde etme konusunda eşittirler.

— *Aşık, kendisinin aşık olduğunu bilmemelidir*

Aşık, kendisinin aşık olduğunu bilmez. Bu kadar çok sevgi ve şevki kimin için duyduğunu bilemez. Bu kadar büyük bir coşkuyu kimin için duyduğunu bilemez. Bu nedenle, sevgilisi ona açıkça gözükmez. Sevgilinin aşırı yakınlığı bile, aşığa bir perdedir, öyle ki aşık kendinde sadece aşkın eserlerini bulur. Sevgilinin sureti aşığın hayalindeki surete göre aşığı kuşatır, öyle ki aşık onu dışarıda arar. Bâtındaki letâfetin, inceliğin tersine zâhirdeki kesafetten, yoğunluktan dolayı aşık, sevgilinin somut suretine bağlanma gücünü kendinde göremez. Dolayısıyla aşık, sevgiliden edindiği mana ile beraber olur ve o manayı kendinde yü-

celtir. Bununla birlikte, Sevgiliye ait bu yüceltilmiş mana aşığı altüst eder, onu rahatsız eder, çünkü sevgili aşıktadır, fakat aşık sevgilinin kendinde olduğunu bilmez, öyle ki aşık sevgiliyi gene sevgili vasıtasıyla tanır. Sevgili, *latif* olduğundan, duyguların ötesindedir. Bu nedenle, hatta «Kalbim sevgilimin yanındadır» dese bile, aşık konuşur ama ne konuştuğunu akledemez, anlayamaz.

«Kalbim kayboldu, Sevgilimi nerede bulayım ki?
Vücudumu O'nun bir yurdu olarak görmüyorum ki.»

Hatta «Sevgilim kalbimdedir» dese bile, ne söylediğini anlamaz. Bilemiyorum bu iki durumdan hangisi daha doğrudur, çünkü aşık iki zıt hakikatin arasında bulunmaktadır:

«Sevgilim hem yanımda hem yanımda değil.»

sözünde olduğu gibi.

Seven, Allah olunca; Allah, *kabz* halinde yani iki elini yummuş bir halde Hz. Âdem'e tecelli etti. Bir hadisi şerife göre, Allah Adem'e şöyle dedi: *«Ey Adem, istediğini seç!»*. Adem de *«Rabb'imin Sağ Elini seçtim, fakat Rabb'imin her iki Eli de Sağ Eldir, Mübarektir»* (126) dedi. Bunun üzerine Allah Ellerini açtı, *bast* hali oldu. Bir de baktı ki, Avucunda Hz. Adem ve Adem'in zürriyeti var. Hz. Adem, hem Allah'ın Avucunun içindeydi hem de dışındaydı.

İşte aşıkla birlikte Sevgilinin sureti böyledir. Aşık hem Sevgilidedir hem de Sevgilinin dışındadır!

*
* *

هُوَ

SONSÖZ

Aşıkların sıfatları sayılamayacak kadar çoktur ve bu sıfatların bir sınırı dahi yoktur.

Aşkla, sevgiyle ilgili açıklamalarımızı, araştırma ve tahlilin en uç noktalarına kadar götürdük. Ancak, sevgilinin çeşitli olması nedeniyle aşkın kaynakları da o kadar çeşitli olmaktadır. Eğer beni iyi anladıysan, seni *Yol*'un üzerine koydum. Bununla birlikte, *teşbih*'ten, yani Allah'ı yaratıklara benzetmekten, sakın, kesinlikle sakın!

Sevgi, aşk, vecd, şevk, sevda, bunların hepsi sonuçta tek bir hakikattir, fakat aşka ilgi duyanların farklı farklı olmaları nedeniyle, ona farklı yan anlamlar verilmektedir. Bütün bunlar, birer sıfattır. Kim o sıfata bürünürse, o sıfatın etkisi altına girer. Sevgiliye tam anlamıyla uygun düşen bir seven olmadıkça, o sıfatlardan hiçbiri sevgiliye rücû etmez, *O*'nunla ilgili olmaz; ayrıca o sıfatların sevgili için hiçbir etkisi de olmaz. O halde bunu iyi anla!

İster Sevgili olsun, ister seven olsun, aşkla ilgilenenlerin sıfatları hakkında kısaca anlatılan bu bilgiler bu kadarıyla yeterlidir. Hakikati, ancak *Allah* söyler. Doğru Yolu, ancak *O* gösterir.

Yüz yirmibeşinci cüz burada bitmiştir.
Vesselâm

***

ya mahbûbe'l-âşikîn
Ey aşıkların Sevgilisi

DİPNOTLAR

1 — Şeyh Galip, **Hüsn ü Aşk**, hazırlayanlar, Orhan Okay - Hüseyin Ayan, Dergah Yayınları, İstanbul 1975, Bkz. 225. beyit

2 — Sezai Karakoç, **Leyla ile Mecnun**, Diriliş Yayınları, İstanbul 1980, s. 67.

3 — İbn Arabi, **İlahî Aşk**, s.

4 — Fuzuli, **Külliyat-ı Fuzuli**, Mekteb-i Sanayi Matbaası, İstanbul, H. 1291, s. 131.

5 — A.g.e. s. 130.

6 — Nihat Keklik, **El-Fütûhât el-Mekkiyye**, II. cilt; İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. 1980. Bkz. c. 11, Bölüm B, s, 261,

7 — Ebu'l-Hasan Ali el-Bağdadi, **M. İbn Arabi'nin Menkabeleri**, Çev. A. Şener, R. Ayas, Ank. Üniv. İlahiyat Fak. Yay, Ankara 1972, Bkz: s. 20.

8 — İbn Arabi, **Füsusü'l-Hikem**, çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1971, Bkz. s. VIII

9 — Bursalı Tahir Bey, **Tercüme-i hal ve fezail-i Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabi**, ikinci tab'ı, Necm-i İstikbal Matbaası, 1329 Dersaadet Bkz: s. 7.

10 — A.g.e. s. 7

11 — Eş-Şeyh Muhyiddin İbn Arabi, **Al-Futuhat al-Makıya**, c. 1, s. 4 Tahkik: Osman Yahya, Kahire, 1980.

12 — İbn Arabi, **Traité de l'amour**, çev.: Maurice Gloton, Albin Michel, 1986, Paris, Bkz: s. 14-17.

13 — Bu konuda bakınız, İbn Arabi, «Kitâbü'l-fenâi fi'l-Müşahede». Bu risale, 1948'de Haydarabad'da **Resâilü İbn Arabî** adıyla yayınlanan ve pek çok risalelerini ihtiva eden kitapta yer almaktadır. Ayrıca bu risale Michel Valsan tarafından **Traité de l'Extinction dans la Contemplation** adıyla Fransızcaya çevrilmiştir. (Les Editions de L'oeuvre, Paris, 1984.)

14 — Hüseyin ibn Mansur el-Hallac (858-922). **Kitabü't-Tavâsîn** adlı eseri ünlüdür. (Türkçesi için bkz. çev. Yaşar Nuri Öztürk, İstanbul 1976.)

15 — «Harf» sözcüğü aynı zamanda tersine çevirmek, sırasını değiştirmek anlamlarına da gelir.

16 — Burada,«**Ne Arş ne de Kürsî Beni sığdıramaz, fakat mümin kulumun kalbi Beni sığdırır.**» kudsi hadisine bir gönderme vardır.

17 — «Tanrı'nın sureti» konusunda hadisler pek çoktur: «**Allah Adem'i Kendi suretinde yarattı.**», «**Yüze küfretmeyiniz, çünkü Allah Adem'i Rahman suretinde yarattı.**», «**Rabb'imi en güzel surette gördüm.**» vb.

18 — «Diyâr», «dâr» kelimesinin çoğuludur. «Dâr», ev anlamına geldiği gibi, fiil olarak ele alınırsa, çevrede dolaşmak ve dönmek gibi anlamları da vardır. Buna göre, burada şahin kelimesinin koruma, dokundurmama gibi bir anlamı çıkmaktadır.

19 — «Suret»; varlığın görünümünü meydana getiren bütün özellikleridir.

20 — «**Rabb'imin karanlık ve nurdan yetmiş bin perdesi vardır. Eğer o perdeleri kaldıracak olsaydı, Vech'inden (Yüzü'nden) gelen ulvî yücelikler O'nun bakışının ulaştığı her yeri, her şeyi yakardı, yok ederdi.**» hadisine bir gönderme var. (İbn Hanbel, **Müsned**, c. 4 s. 401).

21 — Kur'an'ın Rahman suresindeki 31-33 ayetlerine göndermeler var.

22 — «**Vedûd**» ismi «feûl» veznindedir, hem etken hem de edilgen olarak çift anlamlıdır, yani hem seven hem de sevilen anlamlarına gelir.

23 — Bu konuda bakınız, İbn Arabî, **Kitabü'l-fenâi fi'l-müşahede.** (bkz. not 13).

24 — Tahminen h. 610/m. 1213 yılında.

25 — Fasıl harfleri Kur'an'da bazı surelerin başında bulunan harflerdir.

26 — Bu zat İbn Arabî'nin ilk hocalarından biridir. İşbiliye'de (Seville) doğmuştur. İbn Arabî, **Ruhü'l-Kuds** adlı eserinde bu zat hakkında bilgi vermektedir. Bu eser, **Les soufis d'Andalousie** adıyla Gerard Lecomte tarafından Fransızcaya da çevrilmiştir, Paris, 1979.

27 — «gayret», kıskançlık demektir.

28 — «**Rabb'imi en güzel surette gördüm.**» hadisine aittir.
29 — 1197 de ölen ve Cezayir'in Tlemsen şehrinde medfun olan Şeyh Ebu Medyen et-Tlemsani'nin şiiri.
30 — Bakınız: not 17.
31 — «Rü'yetü'llah», yanı Allah'ı görme ancak kalb gözüyle mümkündür.
32 — Hz. Peygamberin bir hadisi.
33 — İlahi, rûhî ve tabiî haller.
34 — Allah insanı kendi suretinde yarattığı için, insanı bütün olarak sever. İnsan'da Allah'ı bütün olarak sever.
35 — «**Bilmediğin şeyin ardına düşme, çünkü kulak, göz ve gönül, hepsi ondan sorumludur.**» (Kur'an, 17/36), «**Ogün dilleri, elleri ve ayakları yaptıkları her şeye dair şahitlik edeceklerdir.**» (Kur'an, 24/24).
36 — «**Rab'in Ademoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak: «Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?» demişti. Onlar da «Evet, buna şahidiz ya Rab!» demişlerdi. Öyle ki Kıyamet Günü «Biz bundan habersizdik.» demeyesiniz diye.**» (Kur'an, 7/172) ayetine gönderme var.
37 — «**Gökler ve yer durdukça orada sürekli kalacaklardır. Ancak Rabb'in onları çıkarmayı dilerse o başka, çünkü Rabb' in dilediğini yapandır.**» (Kur'an, 11/107).
38 — Halife Harun Reşit söz konusudur.
39 — Bkz.; not. 36.
40 — Buradaki «ama'» عماء terimi şu hadiste de geçmektedir: «**Hz. Peygamber'e «Rabb'imiz mahlukatı yaratmadan önce neredeydi?» diye sordular. O da ne üstünde ne altında havanın bulunmadığı «amâ»nın, içindeydi, diye cevap verdi.** (Bkz. **Tirmizî**, Hud Suresi tefsiri, 1 bab; **İbn Mace**, mukaddime, 13. bab; **İbn Hanbel**, 4. cild, 11 ve 12. sayfalar.)

Söz konusu olan bu ama' sözcüğü İbn Arabî düşüncesinde önemli bir terimdir. Tam olarak karşılayabilmek hayli zordur. Ankaravi merhum bunu «ince bulut» diye çevirmiştir. Lugatta «Bulut, tozbulutu, sis, is, duman, zifiri karanlık, körlük, hiçlik, boşluk, kaos» gibi anlamlara gelmektedir. Yani mevcudatın, bütün unsurların karmakarışık bulundukları ilk durumu. Felsefede bu, «boşluk» ile ifade edilir. Ne var ki bu boşluk, sonradan varlaşacak olan bütün imkânların kaynaştığı bir boşluktur. Başlangıçta

cansız ve akılsız unsurlar karmakarışık bir vaziyette (kaos) bulunmaktaydılar, sadece akıl sahibi cevher (nus) bu kaosun dışındaydı. Akıl sahibi bu cevher kaosu düzenleyerek ondan kainatı meydana getirdi. (Kozmos). İbn Arabî de benzer şekilde, bu terimi «ilk taayyün» makamı karşılığında kullanmaktadır. Varlığın başlangıcı bu makamdır. Bundan önce la'ta'ayyün denilen vücûd-ı mutlak vardır ki bu durumda daha Rububiyyet ile muttasıf değildir. Rububiyyet ama' mertebesinde başlar.

41 — Fütuhat'ın 198. bölümü..

42 — Bkz.; Fakhr ad-Dîn Râzi, Traité sur les Noms divins, traduction de Maurice Gloton, Paris 1981, s. 223 ve devamı.

43 — Hz. Ömer'in rivayet ettiği bu hadisi şerife göre, Cebrail bir gün insan suretinde çıkıp gelmiş, iman, islâm, ihsan, kıyamet gibi konularda Hz. Peygambere sorular sormuştur. Hadisin tam metni şöyledir: «Günün birinde Hz. Peygamberin yanında oturuyorduk. Birdenbire yanımıza bir adam çıkageldi. Elbisesi bembeyaz, saçları simsiyahtı. Üzerinde yolculuk eseri görülmüyordu ,yani uzaktan geldiğine dair bir iz taşımıyordu. Hiç birimiz onu tanımıyorduk. Nihayet Hz. Peygamberin önüne gelip oturdu. Dizlerini O'nun dizlerine dayadı ve ellerini dizlerine koydu ve «Ya Muhammed, İslâm nedir bana söyle!» dedi. Hz. Peygamber de «İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şehadet etmen; namaz kılman, zekat vermen, Ramazan orucunu tutman, yoluna gücün yeterse Hacc'a gitmendir.» dedi. O adam bunun üzerine «Doğru söyledin.» dedi. Biz de hem soru soruyor hem de Doğru söyledin diye tasdik ediyor diyerek taaccüp ettik, şaşırdık kaldık. O adam yeniden «Peki, iman nedir, bana söyle!» dedi. Hz. Peygamber de «İman, Allah'a, meleklere, kitaplara, peygamberlere ve kıyamet gününe kaderin hayır ve şerrine inanmandır.» diye cevap verdi. Yine o adam «Doğru söyledin.» diye onu tasdik etti. «Peki, ihsan nedir?» diye sordu gene o adam. Hz. Peygamber de «İhsan Allah'ı görüyormuşsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O seni her an görmektedir.» diye cevap verdi. O gene «Doğru söyledin.» diyerek onu tasdik etti. «Peki, kıyamet ne zaman kopacak, bana söyle.» dedi o adam. Bu soru üzerine Hz. Peygamber «Bu konuda,

kendisine soru sorulan bu soruyu sorandan daha fazla bir şey bilmiyor.» diye cevap verdi. «Öyleyse, Kıyamet'in belirtilerini söyle.» dedi. Hz. Peygamber de «Kıyametin belirtileri, cariyenin kendi efendisi hanımı doğurması; yalın ayak, başı kabak, çıplak, yoksul koyun çobanlarının kentlerde büyük binalar yükseltmede birbirleriyle yarışa girmeleridir.» diye cevap verdi. Daha sonra o yabancı adam çekip gitti. Ben bir süre öylece kaldım. Sonra Hz. Peygamber «Ya Ömer, bu soruları soranı tanıdın mı?» diye bana sordu. Ben de «Allah ve Resulü daha iyi bilir.» dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber «O Cebrail'di; size dininizi öğretmek için gelmiştir dedi.» İbn Arabî bu hadisi şerife pek çok göndermeler yapmaktadır bu eserinde. Bu hadisi Müslim, rivayet etmiştir.

44 — Bkz. Kur'an; 19/16-41.

45 — Bu ad Fütuhat'ta bir çok defa geçmektedir. Bu zatın tam adı; Ebu Abdullah Kadîb el-Ban el-Mevsilî'dir.

46 — Fütûhat'ın «Fi ma'rifeti fi'l-ilmi'l-hayâl» adlı bölümü.

47 — Tanrı'nın insanlara hülûl ettiği inancını taşıma.

48 — Temel unsurlar şunlardır: Ateş, hava, su, toprak.

49 — «Cesed»in çoğulu «ecsâd»dır. Bu konuda bakınız İbn Arabî, «Kitabü'l-ıstılahât».

50 — Su ve ateş, hava ve toprak unsurlarındaki örnekte olduğu gibi.

51 — «Hubb» kelimesi hem sevgi hem de tohum anlamına gelir. Fiil olarak da hem sevmek hem de tohum ekmek anlamına gelir.

52 — Hz. Yusuf'a aşık olan Züleyha söz konusudur burada.

53 — Girişte de belirttiğimiz gibi Zeynep isminin İbn Arabî nezdinde özel bir yeri vardır. Kızının adı Zeynep'tir; Zeynebiyyat adıyla şiirler de yazmıştır.

54 — Ebu Cehil, yani Cehaletin babası, Hz. Peygamberin amcası olmasına rağmen, onun amansız bir düşmanıydı. Bedir savaşında öldürülmüştür.

55 — Bkz; «İlahî Sevgi» bölümü.

56 — Bkz; «Sevginin Adları» bölümü.

57 — Hubb, daha önce de belirtildiği gibi hem sevgi hem de tohum anlamına gelir.

58 — Kur'an'ın 12. suresi olan Yusuf suresine bakınız.

59 — «Aşıkların Bazı Sıfatları» adlı bölümde bu konu anlatılmaktadır.

60 — Zünnun el-Mısrî (h. 180/m. 796-h. 245/m. 859): Daha fazla bilgi için bkz.: Hucvirî, **Hakikat Bilgisi** (Keşfü'l-Mahcub), hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1982, ss: 198-200.

61 — «Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın.» hadisine gönderme var.

62 — **«Kanatlarını açarak kapatarak üstlerinde uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları havada tutan Rahman'dan başkası değildir.»** (Kur'an, 67/19).

63 — **«Nerede olursanız olunuz, sağlam kayalar içinde bile olsanız, ölüm size ulaşır. Onlara bir iyilik erişirse, «Bu Allah'tandır.» derler. Onlara bir kötülük erişirse «Bu senin tarafındandır.» derler. De ki: «Hepsi Allah'tandır.» Bu insanlara ne oluyor ki, nerdeyse hiç bir söz anlamıyorlar.»** (Kur'an, 4/78). **«Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her kötülük de kendi(işlediğin günah yüzü)ndendir.»** (Kur'an, 4/79) ayetlerine göndermeler var.

64 — Kureyş, müslümanlarla savaşmak için ilerleyince, Allah'ın Resulü: **«Allah'ım Kureyş Senin Resulünü yalanlayan kibirli liderleriyle geldi. Allah'ım bana verdiğin sözü gerçekleştirmeni diliyorum.»** dedi ve iki topluluk karşılaşınca yerden bir avuç toprak alıp onların yüzlerine doğru serpti. O anda Kureyş ordusunun gözleri görmez oldu. Sonunda bozguna uğradılar. İşte bu ayet onu atanın hakikatte Allah olduğunu bildirmektedir, çünkü Resul, onu atarken kendi varlığıyla değil, Allah ile atmıştı.

65 — «Aşıkların Bazı Sıfatları» bölümünde, «Aşık, sevgilisi hakkında saygılı davranmalı, kendini ise eleştirmeli ve kınamalıdır» ve «Aşık sevgilinin sebeb olduğu şaşkınlıktan lezzet almalıdır», kısımlarına bakınız.

66 — Tabii Sevgi bölümünde aynı konu ele alınmıştır.

67 — Bkz; not 43.

68 — **«O yedi göğü birbiri üzerinde tabaka tabaka yarattı. Rahman'ın yaratmasında bir aykırılık, bir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü döndür de bak! Her hangi bir çatlak, bir boşluk görüyor musun?»** (Kur'an, 67/3).

69 — Enes bin Malik'in naklettiği: **«Namaz başlıyordu. Hz. Peygamber önümüze geçti, bize doğru döndü ve üç kez şu sözü tekrar etti: Safları sıklaştırın ve düzgün tutun. Hiç kuşku-**

suz ben sizi, arkam dönükken de görürüm.» hadisi şerifine değini var.

70 — Bkz; not 61.

71 — Burada Allah'ın Zat ismiyle, hayat, ilim, semi', basar, kelâm, kudret ve irade sıfatları söz konusu edilmektedir.

72 — **«Allah'a itaat edin, Resule de itaat edin ve kötü şeylerden sakının. Eğer bu yoldan dönerseniz, biliniz ki Resulümüze düşen sadece bu bildiriyi söylemektir.»** (Kur'an, 5/92) yani ona delil getirmek düşmez, o sadece açıklamakla yükümlüdür.

73 — «Allah'ın varlığı, inanan için, isbata gerek duyulmayan bir konudur. Resim varsa, Ressam resimden önce vardır; sanat varsa, sanatçı sanattan önce vardır; varlık varsa, Vareden varlıktan önce vardır. Allah'ın varlığını isbat etme konusunda günümüzde de birtakım determinist deillere başvuruluyor. Oysaki buna hiç gerek yok. İnanmak bir tezdir. İnkâr eden Tanrı'nın yokluğunu ileri sürerse, delil getirmek ona düşer, iddiasını isbat için, evrendeki herşeyi incelemesi gerekir!»

74 — Bkz; not 17.

75 — Allah güzel olduğu için, O'nun zuhûru da güzel olacaktır.

76 — Bu tanımlamaların herbiri büyük sufilerin sözleridir. Bunların çoğu tasavvuf kitaplarında, örneğin **Kuşeyri Risalesi**'nde ve **Keşfü'l Mahcub**'da anlatılmaktadır. Bu kitapların Türkçeleri için bkz; Abdulkerim Kuşeyri, **Kuşeyri Risalesi**, Hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1978, Hucviri, **Hakikat Bilgisi**, (Keşfü'l-Mahcub), Hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları İstanbul 1982.

77 — Sumnun Muhibb hakkında daha geniş bilgi için bkz., Feridüddin Attar, **Tezkiratü'l-Evliya**; hazırlayan, Süleyman Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, İstanbul 1985.

78 — **«Güneş dürüldüğü zaman; yıldızlar kararıp döküldüğü zaman; dağlar yürütüldüğü zaman; on aylık gebe develer başıboş bırakıldığı zaman; vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman; denizler kaynatıldığı zaman; ...gökyüzü sıyrılıp açıldığı zaman.»** (Kur'an, 88/1-11).

79 — Bu sufi kadın hakkında İbn Arabi'nin **Ruhü'l-Kuds** adlı esesinde bilgi verilmiştir. Fransızca tercümesi için bkz. not 26.

80 — Kur'an'ın ilk suresi olan Fatiha suresi söz konusu edilmektedir.

81 — Ayetin tamamı şöyledir: «**Musa belirlediğimiz vakitte Bizimle buluşmaya gelip de Rabb'i onunla konuşunca, Musa «Rabb'im bana Kendini göster ki Sana bakayım!» dedi. Bunun üzerine Allah, «sen Beni göremezsin; fakat dağa bak; eğer dağ yerinde durursa, sen Beni göreceksin!» dedi. Rabb'i dağa tecelli edince, dağı darmadağın etti. Musa da baygın vaziyette yere düştü. Ayılınca, «Sen ne yücesin ey Rabb'im! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim!» dedi.**» (Kur'an, 7/143).

82 — Bu iki terim Sevginin, ufki (yatay) ve şakuli (dikey) boyutlarını göstermektedir.

83 — Allah Tek olduğu için, bütün zıtlar O'nda birleşir ve tek olur.

84 — «**Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Hayır! onlar diridirler; Rabb'leri katında rızıklanmaktadırlar.**» (Kur'an, 3/169).

85 — «**Allah hem ilktir hem sondur; hem zâhirdir hem bâtındır; O her şeyi bilendir.**» (Kur'an, 57/3) ayetine değinilmektedir.

86 — Konuyla ilgili olarak Kur'an'daki şu ayeti belirtmemiz gerekiyor: «**Biz onlara afâktaki ve enfüsteki, yani ufuklardaki ve ruhlardaki ayetlerimizi göstereceğiz, ta ki O'nun Hakk olduğu onlar için belli olsun...**» (Kur'an, 41/53).

87 — Aynı konu son bölümde, «Sevgilisi öyle istediği için, aşık kendini ayaklar altına alıp çiğnemelidir» bölümünde anlatılmıştır.

88 — «**O hanginizin daha güzel iş yapacağınızı denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O Azizdir; O bağışlayandır.**» (Kur'an, 67/2) ayetine gönderi var.

89 — Bkz; Kur'an, Meryem suresi, 19/12-15 de Yahya aleyhisselam söz konusu edilmektedir.

90 — «Şevk» için bakınız Kuşeyrî Risalesi, a.g.e. s. 446-450.

91 — Etimolojik olarak «Kur'an» sözcüğü «Ka-ra-e», yani okumak fiilinden türemiştir.

92 — Bu bir hadisi kudsîdir.

93 — Ayetin devamı konuyu daha iyi açıklamaktadır: «...**O'nun emirlerini dinleyin, O'na itaat edin, kendi iyiliğiniz için mallarınızı Allah uğrunda harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.**» (Kur'an 64/16) çünkü kulun sahip olduğu malı mülkü, evladı, her

şeyi Mutlak Zenginlik sahibi Allah göndermiştir. Kulun sahip olduğu şey, Allah'ın sahip olduğu şeyler yanında nedir ki?

94 — **«Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyiniz. Hayır, aksine onlar diridirler ama siz farkında olamazsınız.»** (Kur'an, 2/154).

95 — İlk bölümde geçen hadisi kudsiye değinilmektedir.

96 — Bkz; not 20'deki hadis.

97 — Bkz; Kur'an, 2/177.

98 — Bkz; **Füsusü'l-Hikem**, XII. Fass, Şuayb Kelimesindeki «kalbi» hikmetin aslı. Türkçesi için bkz; çev.; M. N. Gençosman, İstanbul Yayınevi, İstanbul 1971 s. 112.

99 — Ebu Talib el-Mekki (ö. h. 386/m. 996): **Kûtü'l-Kulûb** adlı iki ciltlik eserin yazarı ünlü sufi.

100 — **«Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara sunduk. Onlar onu yüklenmekten kaçındılar, ondan korktular. Onu insan yüklendi, çünkü o çok zalim, çok cahildir.»** (Kur'an, 33/72) ayetine değinilmektedir.

101 — Namazın Arapçası **«selât»**tır. Selât'ın anlamı; sırtından yaralamak, yaklaştıran ve birleştiren bir iyilik hareketi yapmak, dua etmek, at mevzubahis olduğunda da, yarışta ikinci gelmek gibi anlamları vardır. Namaz kılana «musalli» adı verilir. Namaz kılan ya da dua eden, Kendisine dua edilene göre, her zaman ikinci durumdadır. Öte yandan namaz insanı Tanrı'ya yaklaştıran, O'na ulaştıran bir ibadettir.

102 — **«Mahv»** ve **«isbat»** terimlerini tasavvufi anlamda anlamak gerekir.

103 — Bkz; not 87.

104 — Bu makâm **Futûhat'ın** 146 ve 147. bölümlerinde incelenmiştir.

105 — Bkz; **Füsusü'l-Hikem**, 5. Fass. İbrahim Kelimesindeki «mehimi» (aşkta ifrat) hikmetinin aslı. Türkçesi için bkz; çev; M. N. Gençosman, İstanbul Yayınevi, İstanbul 1971, s. 60.

106 — Allah kendisinden razı olsun dedi ki: Allah Resulü şöyle buyurdu: **«Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bu isimleri sayarsa, ezberlerse, anlamlarını şuurla öğrenip anlarsa, cennete girer, sonsuz saadete ulaşır».**

107 — **Fütuhat'ın** 259. bölümünde bu konuda geniş açıklama vardır.

108 — Ebu Hureyre nakletti: «**Allah Resulü şöyle buyurdu: «Ademoğlunun her bir iyi ameli için bir ecir vardır. Bu ecir, Allah'ın takdirine göre on katından yediyüz katına kadar çıkabilir. Allah şöyle dedi: Oruç hariç, çünkü oruç Bana aittir, orucun ecri Benim.**» Bu hadisi Buhari, Nesei, İbn Mace nakletmiştir.

109 — Ebu Bekir eş-Şibli h. 247/m. 861 de Bağdat'ta doğan büyük bir sufidir, h. 334/m. 945 de ölmüştür. Bakınız **Kuşeyri Risalesi**, A.g.e. s. 122 ve **Keşfü'l-Mahcûb**, A.g.e s, 259.

110 — Kıskançlığın Arapçası gayrettir. Gayret kelimesinin dilimizdeki kullanımı da dolaylı olarak kıskançlık demektir. Örneğin, birini görünce gayrete gelmek gibi.

111 — Akıl, kavramları ve düşünceleri kendi aralarında birleştirip, onların ortak noktalarını ve sebeblerini bulma yeteneğidir. Burada İbn Arabi bilfiil akıl ile bilkuvve akıl arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

112 — Bu durum Allah'ın dilediği kullarını affedeceği vaadiyle ilgilidir. Dünyevî planla değil de uhrevî planla ilgilidir.

113 — Bu konu «**Kur'an'da Aşıkların Sıfatları**» bölümünün «Allah'ın güzelliğe duyduğu sevgi» kısmında açıklanmıştır.

114 — **Tezkiretü'l-Evliya**'da hayatı ve menkıbeleri anlatılmıştır. A.g.e.

115 — Arapça dilbilgisinde belirli isme «ma'rife», belirsiz isme «nekre» denir.

116 — Hadisin tamamı **Sahih-i Müslim**'de yer almaktadır. Ebu Hureyre'den nakildir.

117 — Ebu Hureyre'nin naklettiği şu hadisi şerife değini var: «**Ben kulumun zannına göreyim. Beni andığı an Ben onunlayım. Eğer Beni kendi kendine anarsa, Ben de onu anarım. Eğer Beni bir mecliste anarsa, Ben de onu daha iyi bir mecliste anarım. Kulum Bana bir karış yaklaşırsa, Ben de ona bir kulaç yaklaşırım. Kulum Bana yürüyerek gelirse, Ben de ona koşarak giderim.**» Bu hadis Buhari'de ve Müslim'de yer almıştır.

118 — Bkz; **Füsusü'l-Hikem**. A.g.e. 5. Fass, s, 60.

119 — «**Aşıkların Çeşitli Halleri Hakkında Anlatılan Öyküler**» bölümünde bu konu anlatılmaktadır. Bkz. «Sevgilisinin sırrını başkasına yayan aşık» kısmı.

120 — Bkz.; not 16.

121 — Burada söz konusu olan «kozmik terazi»dir. Hattatların ihlasla yazdıkları yazılar, alimlerin yazdıkları sayfalar bu bağlamda değerlendirilir.

122 — Bkz; **Füsusü'l-Hikem**, A.g.e. 12. Fass, Şuayb kelimesindeki «kalbî» hikmetinin aslı. s. 112.

123 — Bkz; René Guénon, **Les Etats multiples de l'etre**, 1932, Paris.

124 — Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadis **Tirmizî**'de yer almaktadır.

İNSAN YAYINLARI

İslâm Klasikleri Dizisi

1

RUHUN UYANIŞI

İbn Tufeyl

Çev : Ahmet Özalp

2

GÜVERCİN GERDANLIĞI

— Sevgiye ve Sevenlere Dair —

İbn Hazm

Çev : Mahmut Kanık

İlâhî Aşk

İbn Arabî

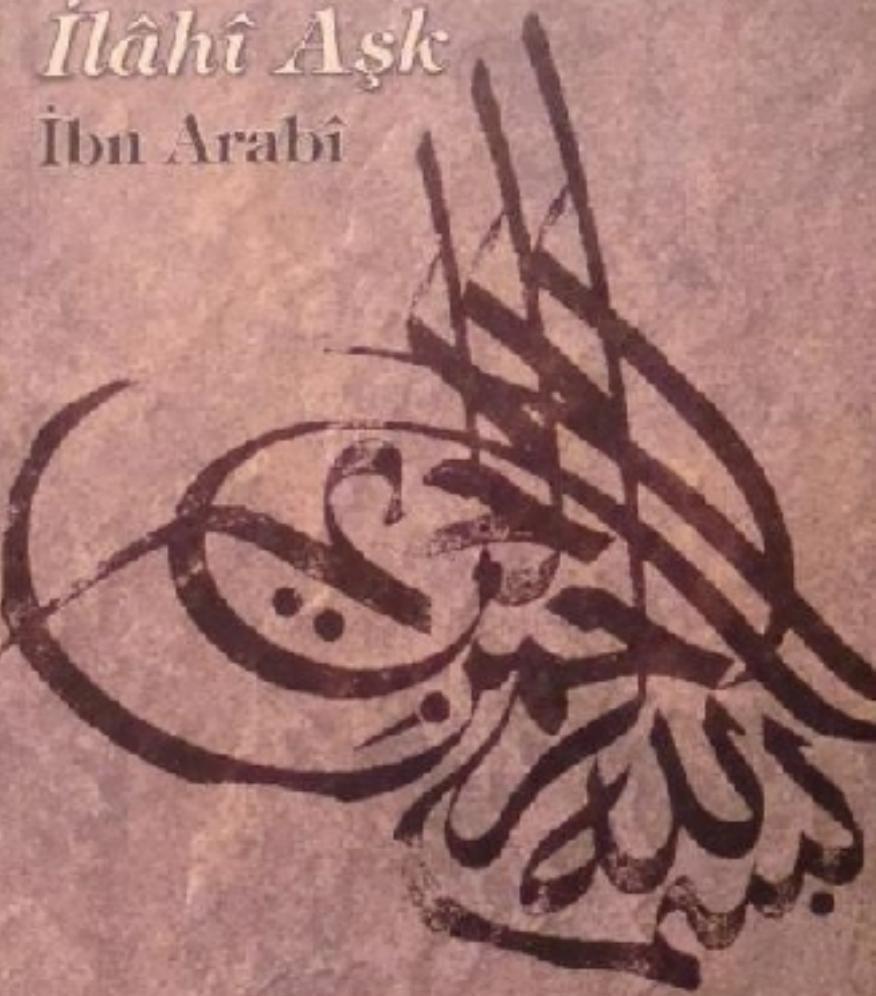

ibn arabi

insan